

Türk Kamu Yönetiminde Dijital Çağ Okumaları: İdari Reform ve Sosyal Sorumluluk Dinamikleri

Editör
CANTÜRK CANER

BİDGE Yayınları

Türk Kamu Yönetiminde Dijital Çağ Okumaları: İdari Reform ve Sosyal Sorumluluk Dinamikleri

Editör: Doç. Dr. Cantürk CANER

ISBN: 978-625-6707-23-8

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2023

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

ÖNSÖZ

Günümüzde, teknolojinin hızlı ilerleyişi ve dijitalleşme süreçleri, toplumları ve kurumları kökten değiştirmekte ve yeni bir çağın kapılarını aralamaktadır. Bu dönem, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi altında, daha önce hayal bile edilemeyecek bir hızla evrilmektedir. Dijital çağ, sadece teknolojik yenilikleri ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda bu yeniliklerin toplumsal, ekonomik ve yönetsel boyutlardaki derin etkilerini de beraberinde getirmektedir. İnsanlar arasındaki iletişim biçimlerinden, iş dünyasının işleyişine, kamu hizmetlerinden eğitim sistemlerine kadar her alanda bu dijital dönüşümün izlerini görmekteyiz. İşte bu kitap, Türk kamu yönetiminin dijital çağa adapte olma sürecini anlamak, yönetim dinamiklerini kavramak, merkezi ve yerel yönetimlerde dijital çağa uygun idari reformların önemini değerlendirmek ve sosyal sorumluluğun bu dönüşümdeki rolünü irdelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu sayede, dijital çağın karmaşıklığına ışık tutarak, Türkiye'nin bu evrime olan katkılarını ve gelecekteki potansiyelini akademik perspektiflerden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Her biri kendi uzmanlık alanında son derece yetkin ve değerli akademisyenler tarafından hazırlanan bu eser çeşitli bakış açılarından, Türk kamu yönetiminin dijital dönüşümü ve Türkiye Yüzyılında üstlendiği yeni sosyal sorumlulukların belirlenmesi hususunda derinlemeci ve özel yaklaşımlar içermesi bakımından önemli bir yapıt olarak değerlendirilmektedir. Kitabın, Türk kamu yönetiminin geleceğine ışık tutmasını ve okuyuculara ilham vermesini umuyoruz. Keyifli okumalar dileriz.

Editör

Doç. Dr. Cantürk Caner

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	4
İdari Reform, Politika Transferi ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler	6
Hatice Pehlevan BERBER	6
Geçmişten Günümüze Fransa’da Yerinden Yönetim Politikalarının Gelişimi.....	47
Ramazan ŞENGÜL	47
Belediyelerin Eğitim Odaklı Sosyal Sorumluluk Politikaları ve Öğrenci Dostu Belediyecilik Stratejileri	64
Nihat KURT	64

Bilgi İletişim Teknolojilerinin Bürokrasinin Takdir Yetkisi Üzerindeki Etkileri	94
Muhittin Tataroğlu	94
Yerel Yönetimler ve Kent Müzelerinin Kamu Değeri Yaklaşımı Perspektifinden Analizi	119
Burak Hergüner	119
Yazılı Basında Gündem Belirleme Yaklaşımı Bağlamında 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Kampanya Süreci	137
Muhammet Yasin Elitok	137
Kamu Görevlileri ve Siyasi Parti Üyelerinin Seçim Sandık Kurullarında Mevcudiyeti Üzerine Bir Değerlendirme	179
Cemaleddin GÜVENÇ	179
Hakan TURAN	179
Kamu Yönetimi Bağlamında Yönetişimden Dijital Çağ Yönetişimine Doğru	210
Alper Tunga ŞEN	210
Modernizm Sonrası Dönemde Devletin Karşılaşmış Olduğu Tehditler	239
MEHMET ERKAN KILLIOĞLU	239

BÖLÜM I

İdari Reform, Politika Transferi ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler

Hatice Pehlevan BERBER¹

Giriş

Ülkeler arası işbirliği ve akışların hızı pek çok alanı etkilediği gibi kamu yönetimini, yönetimin yapısını, idari ve işleyişle ilgili özellikleri de etkilemiştir. Meydana gelen değişimin boyutu ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel pek çok alanı kapsamış ve çağın gerekliliğine uyma nedeni, değişime yönelik bir tür dürtü olarak kabul edilmiştir. Gelişmiş ve gelişmemiş ülke ayrımı olmaksızın pek çok ülkede benimsenen reform çabaları, amaçlarına tam olarak ulaşamamış olsa da reform süreci devam eden ve süreklilik arz eden bir görüntüye sahiptir. Bu nedenle idarenin nasıl olacağı, yönetimin en iyi şekilde nasıl sağlanacağı sorunları yapılan

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0510-3095>, e-posta: haticepehlevan@gmail.com

reformlara bağlı olarak değişmekte ve bu değişim, hem ulusal sınırlar içerisinde hem de uluslararası çapta etkili olan düzenlemeler içermektedir. Yapılan düzenlemelerin sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde küresel gelişmelerin etkisinin kaçınılmaz olduğu ifade edilebilir. Öte yandan her ülke kendi koşulları ve kendi toplumsal özellikleri bazında bir reform süreci geçirmektedir. Dolayısıyla yönetimin reformunun evrensel düzeyde etkileşim yarattığı ancak, uygulamada ulusal koşullara göre şekillendiği görölmektedir.

İdari reformların son zamanlardaki tartışma konusu, temel olarak devletin rolüne dair yapılan değişikliklere dayanmaktadır. Bu değişiklik, özellikle 1980'li yıllarla birlikte gelişen neo-liberal politikalar sonucunda yönetimin, işletmeci düşünceye göre yeniden yapılandırılmasını ve bununla birlikte benimsenen yeni düşünceleri ifade eder. Devletin rolünün küçültölmesi ve bunun yerine piyasa aktörlerine aktarılan yetkiler, yapılan reformlarla birlikte gelen yeni sorunların tartışılması bağlamında günümüzde pek çok disiplinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle idari reformlar ve politika transferinden ve bunların uluslararası etkisinden söz edebilmek için reform sürecini doğuran unsurlara ve de temel kavramlara yer vermek önemlidir. Bu çalışmada öncelikle idari reform ve politika transferi kavramlarına yönelik açıklamalar yapılarak ölkelerarası politika transferleri değerlendirilecektir. Devamında ise Türkiye özelinde tarihsel olarak idari reform ve politika transferinin gelişim seyrine değinilerek Türkiye'ye yönelik değerlendirmeler yer alacaktır.

1. İdari Reform ve Politika Transferi Tanımlar ve Kavramsal Çerçeve

İdari reform, kamu yönetimi literatüründe son zamanlarda önemli bir kavram haline gelmiş olsa da yönetim sistemi veya devlet gibi uzun bir geçmişe dayanır. Kavram, değişimi meydana getiren dinamiklerin yeniden keşfedilmesine ve her ölkede önemli bir gündem olmasına yol açmış ve doğal bir değişim yerine, yapay araçlarla teşvik edilen daha iyi alternatif arayışına yönelik değişim

çabalarını içermektedir. İdari reform kavramı üzerinde tam bir uzlaşma yoktur ve kavrama yönelik neredeyse bütün sosyal bilimler alanında olduğu gibi farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Bunun nedeni kavramın son zamanlarda farklı anlamlar kazanması veya değişikliklerden beslenmesidir (Sobacı, 2014: 6). Türkiye tarihi açısından bakıldığında ise en eski haliyle “ıslahat” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde ise “reform”, “modernizasyon” veya “reorganizasyon” gibi yabancı sözcüklerle beraber “yeniden yapılanma veya “yeniden düzenleme” gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlar belirli oranda aynı şeyi ifade etmektedir fakat kullanıldıkları döneme göre vurguladıkları kapsam ve içerik değişebilmektedir (Tutum, 2012: 472).

Literatürde hâkim olan idari reform kavramı, ikinci dünya savaşı sonrasında akademik olarak çalışılmaya başlamıştır. Uygulama bakımından 18. yüzyılın başına kadar uzanan yaygın bir kullanımı olmasına rağmen, savaş sonrası dönemde çalışılmaya başlamasının başlıca nedenleri gelişmiş ülkelerin savaşın etkisinden kurtulmak istemesi ve bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin kalkınma yarışına girmek istemesidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan reform deneyimleri, kalkınma sorununa daha bilimsel, objektif ve tutarlı sonuçlar sağlayabilecek bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Yayman, 2008: 31).

Reform sözcüğü genellikle ‘eksiklikleri, hataları giderme, düzeltme, iyileştirme ve yeni bir biçim verme’ anlamlarında kullanılmaktadır. Bazı durumlarda ise reform, mevcut olanı bir kenara bırakarak tamamen yeni biçimlere yönelme anlamına da bürünebilmektedir. Daha iyi yönetim arayışı çerçevesinde idari reformun ayırıcı niteliği, yönetimle ilgili olmasıdır. Ancak kavramla ilgili farklı anlamların kullanılması terimlere dair karışıklığa yol açmıştır. İdari reform kavramı geniş bir içeriğe işaret eder. İdarenin amaçlarından başlayarak beşeri ve fiziksel kaynaklarını, para, zaman, metot ve mevzuat ve bütün olanak ve yeteneklerini içerir. Tüm bu kapsamın amaçlarla uyum içinde yürütülmesi, en modern düşüncelere uygun yeni bir düzen ve davranış geliştirme hedefi ile

girişilen çabaların tümü kavramın içeriğini oluşturur (Sürgit, 1972: 7-9).

İdari reform kavramının farklı ülkeler ve bir ülkedeki farklı aktörlere göre değişik anlamlara gelebileceği ifade edilmektedir. Çoğu gelişmiş ülkede idari reform, kamu hizmetlerinin sunumunda yer alan idari yapı ve usullerde değişiklik yapma süreci anlamına gelirken; gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve toplumsal dönüşümü etkilemek amacıyla toplumdaki modernleşme ve değişim olarak algılanmaktadır (Sobacı, 2014: 6). Türkiye’deki literatürde sıkça başvurulan tanımlardan biri; “İdarenin ulusal amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olacak süratli, tasarruf sağlayıcı, verimli ve kaliteli hizmet görülmesini sağlayacak bir düzene kavuşturulmasını ve böyle bir düzen içinde iş görmesini sağlayacak çabaların tümü” şeklinde tanımlanmaktadır (Sürgit, 1972: 10).

İdari reformun bir başka tanımında ise “Bir üst toplumsal sistem ve kurumda, alt sistemlerdeki değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan alternatif durum” olarak nitelendirilen ve “kamu örgütlerinin bilinçli ve planlı değişimi” olarak belirtilen anlamlar söz konusudur. Bu tanımda toplumsal yapıdaki değişikliklere paralel olarak idari yapı, kurum, ilişki ve davranışlarında ortaya çıkan gereksinime yönelik vurgu yapılmaktadır (Şaylan, 2003’den akt. Yayman, 2008: 33). İdari Reform Danışma Kurulu tarafından yapılan idari reform tanımına yer vermek gerekirse bu tanım, “kamu kuruluşlarının amaçlarında, sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanılış biçimde, metotlarında, mevzuatında, haberleşme ve halkla ilişkiler sisteminde mevcut aksaklıkları, bozuklukların ve eksiklikleri düzeltmek amacını güden kısa ve uzun vadeli, geçici ve sürekli nitelikteki düzenlemelerin tümü” şeklindedir (Çakır, 2013: 632). İdari reformun en önemli özelliklerinin başında bu işin idarenin bir görevi olması, reformu yürüten kişiler kadar her kademedeki personelin sorumlu olması ve belirli bir amaca yönelik bilinçli bir girişim olması gelmektedir (Özer & Özmen, 2019: 930). Dünyadaki ve Türkiye’deki reform tanımlarının ve reform hareketlerinin ortak özellikler kısaca aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Yayman, 2008: 35-36):

- Reform hareketleri toplumsal değişimle yakından ilgilidir.
- Reform planlı, organize değiştirme çabasıdır.
- Reform ilke olarak köktenci değişiklikleri anlatır.
- Reformda amaç, söz konusu yönetim sistemini daha etkili ve verimli hale getirmektir.
- İdari reform yönetsel olduğu kadar siyasal içerikli bir değişim olayıdır.

Bu özellikleri tamamlayıcı şekilde öne sürülen ilkeler ise kısaca şöyle sıralanabilir (Tatar, 2006: 5-6):

- İdari reform ülkelerin sosyal, ekonomik ve politik düzenini, geleneklerini, alışkanlıklarını ve düşüncelerini dikkate almalıdır.
- İdari reform aşamalı bir süreçtir, kısa sürede etkili sonuçlar beklenmemelidir.
- İdari reform önceden planlamayı gerektirir.
- İdari reformun uygulanması bir örgütlenmeyi ve kamu yönetiminde uzmanlaşmış personel kadrosunun yetiştirilmesini gerektirir.
- Personel sorunları idari reformun merkezinde yer alır. Bu nedenle reformlarda personel sorunlarına gereken önem verilmelidir.
- Reform direnmelerle karşılaşsa da eski alışkanlıkların değiştirilmesini ve yeni şartlara uyulmasını gerektirir.

İdari reformun alanları, “idari” sözcüğünün “yürütmeyi” esas almasından dolayı yargı ve yasama gücüyle ilgili konuları kapsamı dışında tutar. İdari reform, temel olarak kamu yönetimi mekanizması içindeki bütün idari teşkilatlara ilişkin tartişma, çaba ve çalışmaları kapsamaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse örgütsel ve işlevsel yapı, personel sistemi, usul ve yöntem ile mevzuat reformları idari reformun alanlarını oluşturmaktadır (Sobacı, 2014:

15-16). Uygulanabilirlik ve işlevsellik bakımından daha üstün olduğu belirtilen bir başka çalışmaya göre idari reform, “örgütsel yapılar, süreçler ve davranış kalıplarında yönetimin verimli ve etkili olmasına dönük değişiklik yaratmayı amaçlayan bir politika ve eylem” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım idari reformu “dirence karşı yönetsel dönüşümün yapay bir iticisi” şeklinde yorumlamaya göre daha uygulanabilir ve işlevsel olarak görülür ve değişim ve gelişme gibi diğer anlamlarını da içinde barındırabilir (Jreisat, 1988: 268-269).

Görüldüğü gibi idari reform tanımı ve özellikleri ile ilgili birçok farklı açıklama bulunmaktadır. Bu terimle ilgili ‘idari ıslahat, idari reform, yönetimin yeniden yapılandırılması, yönetimin iyileştirilmesi, yönetimin yeniden düzenlenmesi, örgüt geliştirme, devlet reformu’ gibi aynı anlama gelen terimler de öne sürülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de en yaygın kullanılan terim, idari reform terimidir (Yayman, 2008: 32). Bu nedenle anlam karışıklığına yol açmamak için bu çalışmada ele alınan konularda idari reform kavramı kullanılmıştır. Kamu yönetimiyle ilgili olarak idari reform en basit haliyle kamusal hizmetlerin sunumunda etkililiği sürekliliği sağlayacak düzenlemelerin, iyileştirmelerin yapılması; eksikliklerin giderilmesiyle ilgili bir anlayışı belirtir.

Kamu yönetimde idari reform, tarihi açıdan üç döneme ayrılmaktadır. 1980’lere kadar olan birinci dönemde gündelik sorunları çözmeye yönelik örgütlenme yapısı ve prosedürlerini iyileştirme amacıyla yapılan girişimler bulunmaktadır. İkinci aşama devletin rolünün yeniden belirlendiği, özel sektör ve işletmecilik anlayışlarının hâkim olduğu 1980- 1990 arasını kapsar. Son olarak üçüncü aşamada özel sektörle beraber sivil toplumun yönetimdeki etkinliğinin vurgulandığı “yönetişim” kavramı etrafında yapılan düzenlemeler şeklindedir (Dinçer ve Yılmaz, 2003: 32’den aktaran Uysal, 2020: 14). Temizel (2010: 124-126) ise idari reform eğilimlerini farklı dönemlerde ele alır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra dünyanın çeşitli yerlerinde farklı reform eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve az gelişmiş ülkeler üzerinde etkili olan batı düşünceli

kapitalist reformlardır. İkincisi, 1960'lardaki bürokratikleşmenin yaşandığı ve bürokratikleşmiş toplumlarda güçlü kuruluşların inşa edildiği, tarım ve toprak reformuyla yürütülen süreçtir. Üçüncüsü küreselleşmenin getirdiği 1970'leri kapsayan kamu idaresi reform dönemidir. Dördüncüsü, kamu sektörünün gelişmesine tezat bir şekilde kamu harcamalarının kısıldığı, özelleştirme, ticarileştirme, serbestleştirme ve piyasalaştırma eğilimlerinin belirgin bir şekilde görüldüğü 1980'leri ifade eder. Son olarak 1990'ları içeren beşinci dönem ise, kamu yönetiminin piyasa için alan açtığı ve onun düzgün işlemesi için koşulları sağladığı şirketleşmiş devlet dönemi bulunur. İdari reformların gidişatını belirleyen bu dönemler öncelikle Amerika ve İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde görülse de zamanla diğer ülkeler de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Dahası, piyasaya dayalı yönetim biçiminin de başarısız olduğunun fark edilmesi yeni reform eğilimlerinin potansiyelini doğurmaktadır.

İdari reforma bağlı olarak çalışmada ele alınan bir diğer kavram, *politika transferidir*. Uzun bir geçmişe sahip olan politika transferi küreselleşme, bölgeselleşme ve demokratikleşme gibi eğilimlerin etkisi, uluslararası örgütlerin sayılarının artması ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonucunda artmıştır. Gelişen teknolojilere bağlı olarak diğer ülkeler hakkında bilgiye erişim kolay hale gelirken, ülkelerin birbiriyle kendi politika ve programları konusunda etkileşim içine girmesi de mümkün olmuştur. Günümüzde eğitim, sağlık, çevre, güvenlik gibi pek çok konuda politika transferlerinin arttığı ifade edilmektedir. Bu artışla birlikte politika transferi konusu, hukuk, iktisat, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerde üzerinde yoğun çalışmaların olduğu bir alan haline gelmiştir (Sobacı, 2009: 68-69).

Politika transferi, karşılaştırmalı siyaset ve kamu politikasının bir alt kümesini oluşturmaktadır. Hem kamu yönetimi bilimcileri hem de bürokratlar bu alanda etkin aktörlerdir. Kısaca “kamu politikasının bir uluslararası kuruluş veya farklı bir ülkeden başka bir ülkeye aktarılarak gerçekleşen süreç” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre “politika transferi idari alanda yapılacak reformların ve kurumların dönüşümünde gerekli

olan politikaların ve bilgilerin bir zaman ve/veya yerden diğer zaman ve/veya yere aktarılması” durumunu ifade etmektedir (Yay, 2016: 51). Literatürde politika veya reform transferi gibi diğer kavramsallaştırmalar yer almaktadır. Bunun nedeni, pek çok konu veya durumun transfer için konu olmasıdır. Politikalar, kurumlar, ideolojiler, negatif durumlar transfer unsuru olabilir ve bu transfer düzeyi uluslararası, bölgesel veya yerel düzeyde olabilmektedir (Haktankaçmaz, 2009: 183). İdari reform ve politika transferi devletlerin ortaya acıkması gibi uzun bir geçmişe dayandırabilir. Bir başka ülkeden yararlanma, bilerek veya bilmeden öğrenme kamu yönetiminde aralıksız devam eden bir süreçtir.

Farklı ülkelerdeki bilgi ve tecrübelerle dayalı olarak kendi politikalarını şekillendirme konusu üzerinde durularak oluşturulan literatürde ders çıkarma, politika yayılması, politika yakınsaması ve politika transferi gibi çeşitli kavramsal ifadeler mevcuttur. Ancak son zamanlarda politika transferi, diğer kavramları kapsayan genel bir çerçeve olarak kabul edilmiş ve bu kavramın transfer aracılığıyla belirli bir alana ilişkin politika oluşturma ve geliştirme faaliyetinin tüm biçimlerini karşıladığı ifade edilmektedir (Sobacı, 2011: 194). Dolayısıyla idari reform ve uluslararası politika transferlerinin olumlu veya olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi bakımından politika transferinin çalışma için önemli olduğu görülmektedir.

2. İdari Reform Nedenleri ve Amaçları

İdari reform kavramı, uzun zamandır dünya çapında çeşitli hükümetler tarafından sürekli yinelenen bir kavramdır. Gelişmişlik düzeyine yönelik idari reform gerekliliğinin değişiklik göstermediği ifade edilse de idari sistemlerinde süregiden eksikliklerden dolayı, reform hareketleriyle daha çok gelişmekte olan ülkeler karşılaşmaktadır. Bunun nedeni, bu ülkelerin çoğunun bağımsızlıklarını elde ettikleri batılı sömürgecilerine karşı idari yapı veya gelenek olarak bağımlılıklarının devam etmesidir. Ancak reform nedenleri gelişmekte olan ülkeler arasında idari reformla ilerleme sağlayanlar veya tamamen gelişmiş ülkelerin desteğine muhtaç olanlar şeklinde değişiklik gösterebilmektedir (Temizel,

2010: 118). İdari reformun nedenleri, reform yaklaşımı ve reform amaçlarıyla ilgilidir ve reformun stratejisini belirler. Yönetimin dinamik ve değişmek zorunda kalan yapısı, çevresel koşullar karşısındaki uyum yeteneği idari reformun nedenlerini açıklamaktadır (Yayman, 2008: 41).

Yapılan çalışmalarda kamu yönetimini idari reform yapmaya iten pek çok neden sıralanmaktadır. Bu nedenler genellikle kamu yönetiminin idari kuruluşlarının teknolojik, sosyolojik, ekonomik ve çevresel değişimlere ayak uydurmasını sağlamak, zamanla değişen ihtiyaç ve talepleri karşılamak gibi amaçlar üzerinde durmaktadır. Öte yandan bir ülke veya yönetimde yeniden yapılanma gereğini ortaya çıkaran en büyük etken, devletin rolünde yaşanan değişimler ve kamu yönetiminin bu değişimlere uygun hale getirilmesidir. Bu nedenle reform yapma nedeni aynı zamanda reformun amacı halindedir (Mamur Işıkcı, 2017: 170).

İdarede reform yapma gereği doğuran nedenleri dış nedenler ve iç nedenler olarak ayırmak mümkündür. Dış nedenler; küreselleşme ve neo-liberal politikalar, üretim ve birikim biçimindeki değişiklik (fordizmden post-fordizme geçiş) ve uluslararası aktörlerin etkinliğinin artması şeklinde sıralanmaktadır. İç nedenler ise ülkelerin kendi koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan değişime yönelik yapılan reformlardır. Türkiye’de ileride detaylandırılacak olan idareyi reforma iten pek çok eden olmakla birlikte hepsinin ortak noktası yönetimin eskimesi ve yeterliliğini kaybetmesidir (Acar, 2016: 148-155).

Sürgit (1972: 23-27)’e göre idarede değişiklik yapılmasını gerektiren nedenlerin en yaygın olanı hizmetlerin hacim olarak büyümesidir. Bahsi geçen dış nedenlere bağlı olarak sosyal ve ekonomik yapıda meydana gelen değişimin sonucu olarak devletin sorumlulukları artmış ve kamu yönetimi karmaşık bir duruma gelmiştir. Buna ek olarak sıralanan diğer nedenler şu şekildedir:

- Gereksinme ve problemlerde meydana gelen değişikliklerin örgüt ve sorumluluklarda da değişiklik gerektirmesi,

- Devletin üzerine alması gereken görev ve sorumluluklar konusunda meydana gelen değişiklikler,
- Yeni teknoloji, donatım ve bilgilerin idareye uygulanması,
- İdari hizmetleri gören personelde aranan niteliklerin değişmesi ve genellikle artması,
- Hizmetlerin görölmesini teşvik edici ve hızını arttırıcı bir zihniyet yerine kanun metinlerine sıkıca bağlı ve aşırı şekilci geleneksel bir anlayışın idareye hakim olması,
- Halkın daha kolay, daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli hizmet sağlayan bir idare görme isteği,
- Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında başka ölkelerin hakimiyeti altında olan ölkelerin statüsünde meydana gelen değişiklikler,
- Savaş ve ekonomik bunalımlar gibi olağan üstü dönemlerin koşullarına uyma veya bu koşullardan sonra norma dönme amacı,
- Politik bunalım dönemlerinde dikkatlerin siyasi ve idari sistemin bozuklukları üzerinde toplanması,
- Ekonomik, sosyal ve kültürel alanda büyük atılımlar yapma amacı,
- İdareyi geliştirme ile ilgili öğretim, eğitim ve araştırma kurumlarının teşvik edici etkileridir.

İdari reformun amaçları reform yaklaşımlarına ve kavramın tanımına bağlı olarak değişebilmektedir. Bununla birlikte idari reformun amaçları, idari reforma yol ačan nedenlerle benzerlik göstermektedir. Bu durum evrensel bir özellik haline gelmiş ve idari reformun nedeni, amacı ve yönü birbirine bağlı olarak gelişmiştir. Evrensel amaçların en belirgin olanları, “etkili-verimli-hızlı” yönetim ve “yasal-ussal bürokrasi” olarak görölmektedir. Evrensel olan amaçlar, idari reformun Taylor ve Weber’in klasik yönetim

anlayışından beslendiğini göstermektedir (Yayman, 2008: 46). Ancak, idari reformun amaçları, reformun gerçekleştirildiği ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, siyasal sistemi ve ülkede yaşanan konjonktürel gelişmeler doğrultusunda farklılaşabilmektedir. Bu bağlamda, idari reform amaçlarının söz konusu unsurlar ve gelişmeler ile reformun yönetsel ve politik boyutları göz önünde tutularak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda amaçların bütçe, yapı, usul ve ilişkisel olarak gruplandırılması gibi farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Geniş bir kapsamda sıralandığında idari reform amaçlarının aşağıdaki şekilde olduğu ifade edilmektedir (Sobacı, 2014: 11-13):

- Demokrasinin kalitesini iyileştirmek,
- Kamu yönetimine karşı duyulan güvensizlik duygusunu azaltmak,
- Kamu yönetiminde saydamlığı sağlamak,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bağlamında e-devlet projesini hayata geçirebilmek,
- Bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltmak,
- Vatandaşların yönetsel katılımını artırmak,
- Sivil toplumu güçlendirmek,
- Büyüyen bir devletin sebep olduğu aksaklıkları azaltmak,
- Kamu yönetiminde etkin bir insan kaynakları yönetimi uygulayarak gerek personelin gerekse vatandaşın memnuniyetini sağlamak,
- Merkeziyetçi yönetimin ortaya çıkardığı olumsuzlukları azaltmak ve yerinden yönetim anlayışını uygulamak,
- İşlevine gerek kalmayan kurumları tasfiye etmek veya diğer kurumlar ile birleştirmek,

- Vatandaşlarla ilgili düzenlemelerin açık, basit ve anlaşılır olmasını sağlamak.

3. Politika Transferini Gerektiren Nedenler ve Özellikleri

Politika transferinin analiz edilebilmesi için öncelikle transferin kimler tarafından yapıldığı, neyin transfer edildiği ve neden transfer edildiği sorunları önemli bir yer tutmaktadır. Birçok farklı yoldan ve farklı nedenlerle yapılan politika transferinin temelinde karar almanın rasyonelliğini ve kalitesini arttırmak bulunur. Ayrıca, politika transferinin önemini artıran bir diğer konu, ortaya çıkan yeni bir sorunun çözümünde yetersiz kalan iç politikayı aşmasıdır. Politika transferi birbiriyle ilgisi olmayan farklı aktörler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Başlıca öne çıkan aktörler; seçilmiş siyasiler, siyasi partiler, bürokratlar/üst düzey memurlar, baskı grupları, siyaset bilimi uzmanları ve uluslararası kuruluşlardır. Bunlara ek olarak hükümet dışı transfer konusuna düşünce grupları da eklenmiştir (Sezgin, 2010: 67-68).

Politika transferine ilişkin yapılan değerlendirmelerde ilke olarak her şeyin transfer edileceğini kabul edilmektedir. Yine de yukarıda da belirtildiği gibi transfer sürecinin nesnelerini “politika amaçları, içeriği ve araçları”, “programlar”, “kurumlar”, “ideolojiler”, “fikir ve tutumlar” ve “olumsuz dersler” olmak üzere altı gruba ayrıldığı görülmektedir (Sobacı, 2014: 95-96). Politika transferleri kamu yönetimiyle sınırlı kalmayıp hukuk, mühendislik, ekonomi gibi farklı alanlarda söz konusu olabilir. Kamu yönetimine dair politika transferinde siyasiler, hukukçular ve idareciler etkin rol almaktadır (Kutlu, 2013: 126).

Politika transferi konusunda önemli olan bir unsur da aktörleri politika transferine iten nedenlerdir. Bu nedenler farklı politika yapımcıların seçmiş olduğu ülke ve modelleri neden seçtiğine ne nereye varacağına yönelik açıklamalar sunar. Politika transferlerinin nedenleri bir kararı veya faaliyeti gerekçelendirmeden, bir politik problemi çözmek için fikir veya modelden yaralanmaya kadar farklılık gösteren çeşitliliğe sahiptir.

Genel olarak değerlendirildiğinde nedenlerin *mevcut duruma dair memnuniyetsizlik* ve *dayatma* şeklinde bir ayrıma tabii tutulduğu görölmektedir. Mevcut duruma dair memnuniyetsizlik; kararların meşruluğunu sağlama, seçimler ve politik çatışma, geri kalmışlık algısı ve kabul görme kaygısını içerir. Dayatma unsuru ise uluslararası fikir birliğine uyum, uluslararası örgütlere üyelik, uluslararası örgütlerin yatırımlarını çekme tehdidi ve hibe ve yardım elde etme şeklinde unsurları kapsar (Sobacı, 2014: 80-81). Genel olarak ifade edilen bu nedenlerin alt tipleri *gönüllü* ve *zorlayıcı* transfer olarak kavramsallaştırılarak birbirinden ayrılan nedenleri ifade etmektedir.

Gönüllü Reform Transferi: Gönüllü reform transferi, rasyonel ve işini bilen aktörlerin kendi problemlerini çözmek için ilk olarak bir değişim talep etmeleri ve daha sonra yeni bir politika arayışına girmeleriyle gerçekleşir. Gönüllü reform transferindeki temel itici güç, mevcut durumdan duyulan memnuniyetsizliktir. Mevcut sistem çözüm üretmez hale geldiğinde yeni politika arayışına girilmesi zorunlu hale gelir. Örneğin; Reagan ve Thatcher'in birbirlerinin düşünce ve politikalarından yaralanmasının yanı sıra, Avrupa Birliği'nin desteklediği fikir alışverişı ve üçüncü dünya ölkelerinin gelişmiş ölkelerin deneyimlerinden faydalanması gibi durumlar gönüllü reform transferi olarak gösterilmektedir (Haktankaçmaz, 2009: 185).

Gönüllü reform transferine iten bir diğer unsur seçimlerdir. İktidar ve güç elde etmek isteyen politik aktörler, rakiplerinden farklı olabilmek için diğer ölkelerden politika veya program transfer etmektedirler. Bunların dışında siyasi bunalım dönemleri, ekonomik kriz, yeni siyasi sorunların ortaya çıkması gibi faktörler, benzer sorunlara sahip diğer ölkelerden transfer yapılmasını gerektiren unsurlar arasında yer alır. Son olarak, uluslararası konumda tanınırlıkları arttırmak ve konumlarını meşrulaştırmak isteyen siyasi aktörlerin veya uluslararası alandaki ideal programa ulaşmayı hedefleyen devletlerin politika transferine yönelmesi, transfer konusunun daha popüler bir hale gelmesine etki eden nedenler olarak görölmektedir (Kayıral, 2017: 17).

Zorlayıcı Reform Transferi: Zorlayıcı politika transferinde, bir devleti dış aktörlerin veya olayların belirli bir politika veya programı benimsemesi için etkilemesi söz konusudur. Bu transfer türünde çok uluslu şirketler ve uluslararası yardım kuruluşları ön plana çıkmaktadır. Çok uluslu şirketlerin ve uluslararası yardım kuruluşlarının, devletleri devam eden ilişkilerin ve yardımların bir koşulu olarak belirli politikaları benimsemeye zorladıkları görülmektedir. Çok uluslu şirketlerin bir ülkede yatırım kararlarına veya yardımlarına koşullar eklemesi sonucu, politika yapımcıların transfere yönelmesi “koşullu transfer” olarak ifade edilmektedir (Sobacı, 2009: 83-84). Çok uluslu şirketlerin ve uluslararası yardım kuruluşlarının öne çıkardığı bu “koşulsallık” durumu, uluslararası örgütlere üyelikten doğan sorumluluklar, bir devletin baskısı, uluslararası fikir birliği gibi dayatmaya dayalı faktörlerle ilişkilidir. Çoğu durumda gönüllülük ve zorlama birlikte görülür. Hatta transfer yapılırken zorlamanın yapıldığı hem transfer alınan hem de transfer alan ülkeler tarafından kabul edilmez ve bu transferin gönüllülüğe dayalı olduğu gösterilir (Yay, 2016: 55). Yine de zorlayıcı transfer türünde belirli politikaların benimsenmesine dair baskı olsa da bu sürecin müzakere dayalı olduğunu ve ülkelerin belirli derecede transfer yapıp yapmama özgürlüğüne sahip olduğunu öne süren düşünceler de bulunmaktadır (Haktankaçmaz, 2009: 186). Bununla birlikte politika (bilgi, teknik, kavram) aktaran kurumun koşulları, aktarılan politikaya olan ihtiyacın durumu ve kurumlar arasındaki ilişkiler zorlamanın olup olmadığını açığa çıkarır (Yay, 2016: 55).

Zorlayıcı politika transferinin en sert şekli, bir devletin diğer bir devleti doğrudan belirli bir politika, kurum ve uygulamayı benimsemeye zorlamasıdır. Ayrıca yine zorlayıcı politika transferi kapsamında transfer sürecinde daha dolaylı yollar da kullanılmaktadır. Dolaylı zorlamayı ifade eden bu durum koşulsallık transferiyle ortaya çıkar (Sobacı, 2011: 196). Bunların dışında, uluslararası veya ulus-üstü örgütlere üyelik zorlayıcı politika transferine yol açabilmektedir ve bu durum üye ülkeleri de bağlayıcıdır. Zorlayıcı transferin bu çeşidi “yükümlü politika transferi” olarak ifade edilir. Günümüzde devletlerin giderek artan

bağımlılıkları, bölgesel veya küresel çevre sorunları ve küresel olarak yaygın hastalıklar gibi ortak çözümlerin gerektirdiği sorunlar da yine politika transferini gerektiren unsurlar arasında yer alır (Sobacı, 2014: 85-86).

Politika transferinin politikayı oluşturma yöntemine göre belirlen dereceleri bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda aktarılabacak politikaların ne kadarının gerekli olduğunu ifade eder. Bu dereceler kısaca şu şekildedir (Kayıral, 2017: 20-21):

Kopyalama: Bir ülkede uygulamada olan fikir, politika veya programı hiçbir değişiklik yapmadan aynı şekilde kabul etmektir.

Benzeme/ Öykünme: Bir devletin uyguladığı bir program veya politikayı aynı şekilde kopyalamayı reddederek en iyi olarak değerlendirdiği program veya modeli benimsemesidir.

Melezleştirme ve Sentez: En uygun standarttaki transferi gerçekleştirebilmek için, birden fazla ülkede uygulanan program ve politikaların önemli olanlarının birleştirilip hayata geçirilmesini ifade eder.

Esinlenme: Bir devletin benimsemiş olduğu politikanın, diğer devlette değişikliğe yol gösterecek ilhamı ve esintiyi politik aktörlere vermesini ifade eder.

Politika transferleri, zamansal veya mekânsal olarak ayrılan iki kaynağa dayanmaktadır. Zamansal kaynak açısından politika yapımcılar hem kendi devletlerinin geçmişini hem de dünyadaki politikaların geçmişini inceleyerek kendilerine örnek çıkarabilmektedirler. Bu tür bir değerlendirmede olumlu veya olumsuz sonuçların çıkabileceği gibi, zamansal olarak kaynak arayışı, ülkelerin kendi geçmişine objektif bakamaması veya geçmişi iyi anlayamamaları gibi sorunlar nedeniyle etkili olamamaktadır. Öte yandan mekânsal kaynak açısından ise temel olarak uluslararası, ulusal veya yerel olmak üzere üç mekânsal ölçek bulunmaktadır. Bu ölçeklere alternatif boyutlar eklenmiş ve çoğaltılmıştır. Uluslararası örgütler ile devletlerarasında gerçekleşen transfer türlerine ek olarak

uluslararası örgütlerin kendi aralarında yaptıkları politika transfer süreci de söz konusudur (Sobacı, 2014: 98-99).

Politika transferini kolaylaştıran veya engelleyen birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar politika transferinde neden bazı politika ve ülkelerin seçildiğini ve diğerlerinin seçilmediğini açıklamaktadır. Politika transferinde temel olarak belirleyici olan her ülkenin kendi siyasal, toplumsal, yönetsel ve kültürel yapısıdır. Ancak, politika transferini kolaylaştırıcı ve engelleyici ortak unsurlar; *politikanın karmaşıklığı, etkileşimin etkileri, kurumsal kısıtlar, yapısal kısıtlar, uygulanabilirlik, geçmiş politikalar* ve *dil* şeklinde sıralanmaktadır. Politikanın karmaşıklığı, politikanın basit veya karmaşık olmasına göre engelleyici veya kolaylaştırıcı olabilmektedir. Etkileşimin etkileriyle, mevcut kanunların ve politikaların varlığı nedeniyle transfer sürecini etkileyebilmektedir. Kurumsal ve yapısal kısıtlıklar, devletlerin siyasal ve yönetsel yapılarının farklılığına göre zorlaşan transfer sürecini ifade ederken, bu durum tarihsel ve ideolojik yakınlıkla aşılabılır. Geçmiş politikalar, iki devlet arasındaki olumlu veya olumsuz ilişkilerden kaynaklı olarak etkilenen transfer sürecini ifade eder. Uygulanabilirlik, iki devlet arasındaki ideolojik ve kültürel yakınlık, bürokratik yapı, teknolojik altyapı ve ekonomi kaynakları gibi konuları kapsar. Dil ise diğerleri gibi transferi hem olumlu hem de olumsuz etkileyen bir unsur olarak politikaların geliştirilmesi, belgelere ulaşılması ve ilgili kişilerle doğrudan iletişim kurulması için oldukça önemli bir etken olarak yer almaktadır (Kayıral, 2017: 21-22).

Toparlamak gerekirse politika transferini engelleyici veya kolaylaştırıcı unsurlara dair öne sürülen hipotezler şu şekilde belirtilmektedir (Koçer ve Erat, 2014: 32-33):

- Tek hedefli programlar, çok hedefli olanlardan daha kolay transfer edilebilir.
- Problem ne kadar kolaysa gerçekleşme ihtimali de o kadar yüksektir.

- Çözüm ve problem arasındaki ilişki ne kadar doğrudan algılanıyorsa, transfer edilebilmesi o kadar muhtemeldir.
- Bir politikanın algılanan yan etkileri ne kadar az olursa transfer ihtimali de o kadar artmaktadır.
- Aktörlerin bir programın başka bir yerde nasıl işlediğine ilişkin bilgileri ne kadar çoksa transfer o kadar kolay olur.
- Bir programın çıktıları ne kadar kolay öngörülebiliyorsa, transferi de o kadar basit olur.

Ülkeleri idari reform veya politika transferine iten nedenler değişkenlik gösterse de temelde yönetmenin daha iyi hale getirilmek istenmesi ülkeler arasında benzerliğe neden olur. Bu nedenle ülkeleri birbirilerinden veya özel sektörden öğrenmeye iten unsurlar politika transferi gerekliliği konusunda ülkeleri birleştirmektedir. Transfer süreci muhakkak eleştirilere açıktır ve taraflar ve karşıtlar şeklinde gruplar yaratır. Uygulanabilirlik ve güncelliğin yakalanması için politika transferinde hem coğrafyanın hem de zamanın dikkate alınması gerekir. Politika transferinin çerçevesini belirlerken şu sorulardan bahsetmek mümkündür: “Transfer ne zaman ortaya çıkar, niçin transfer yapılacak, transferde kimler işe karışacak, ne transfer edilecek, transfer nereden yapılacak, transferin ölçüsü ne olacak, transferi zorlaştıracı ve kolaylaştıracı etkenler nelerdir?” Bu sorular transferin uygulanmasını ve başarısını, toplumda ve uygulamadan etkilenecek olanlarda kurulacak uzlaşmayı belirler. (Kutlu, 2013: 128-140).

4. Uluslararası İdari Reform ve Politika Transferinin Değerlendirilmesi

İdari reformun kamu yönetiminde uygulanması kısmen serbestlik içerisindedir. Yani tümünü birden aynı anda veya yönetimin bütününe yerine getirme zorunluluğu yoktur. Reformu uygulayacak olan küçük bir yönetim birimi olsa dahi, uygulanacak politikanın bütünlüğünü korumak ve bağımsız hareket edebilecek gücü olmak idari reformların geleceğini etkileyecektir (Kutlu, 2013:

148). Gerek idari reform gerekse politika transferi açısından belirleyici olan ekonomik, toplumsal ve siyasi gelişmeler uluslararası etkileşim yoluyla yayılarak günümüzün en çok tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Kamu yönetimi açısından önemli olan ve yönetsel açıdan yeniliği ifade eden reform ve transfer süreçlerini etkileyen bazı temel özellikler bulunmaktadır. Bunlar; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş ile ortaya çıkan çeşitli taleplerin karşılanması gereği, halkın yönetime katılma isteği, küreselleşme ile yaşanan hızlı değişim, siyasi sınırların belirsiz hale gelmesi ve teknolojik gelişmelerin sağladığı sermaye hareketliliği şeklinde özetlenebilir. Tüm bu gelişmeler ekonomi ve yönetim teorisinde değişim meydana getirirken, idari reform ve politika transferi aracılığıyla özel sektör ve sivil toplumun yönetimde etkin olduğu yeni bir sürecin yayılması söz konusu olmuş ve kamu yönetiminde işletmecî paradigmanın hâkim olduğu yeni bir akım (yeni kamu işletmeciliği) söz konusu olmuştur (Çolak, 2005: 332-334).

Uluslararası reform ve politika transferi ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu, bir politika geliştirme süreci olarak, gelişmiş ülkeler arasındaki reform transferine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle yakın zamana kadar gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere veya gelişmekte olan ülkelerin kendi arasındaki reform transferleri akademik çalışmalarda büyük ölçüde göz ardı edilen bir konu olarak ifade edilmektedir (Haktançmaz, 2009: 184). Gelişmekte olan ülkelerin evrensel düzeyde örnek olarak başarılı bir reform süreci yürütememiş olması bunun nedeni olabilir. Bir örnek vermek gerekirse, Jreisat (1988)'ın Irak, Ürdün, Fas, S. Arabistan, Sudan, Suriye ve K. Yemen'den oluşan yedi gelişmekte olan ülkeyi ele aldığı çalışmasında bu ülkelerin yönetsel eksiklik ve sorunları için idari reform süreçlerini incelemektedir. Ülkeler arasında bazı farklılıklar olsa da hepsinde ortak olarak büyük oranda değişen dinamiklere ayak uydurmayı sağlayacak reformlara yer verilmemiş ve evrensel bir sorun olarak düşük verimlilik sorununa odaklanmışlardır. Bu ülkelerin reform stratejileri ve araçları ulusal kalkınmayı sağlayacak şekilde uzman

kuruluş ve kamu kaynaklarına dayanmaktadır. Farklı siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar olsa da yönetsel sorunlara yenilikçi bir çözüm önerisinde bulunulmamıştır. Biçimsel düzeyde kalan idari reform, bürokrasinin bir gereği olarak sınırlı bir şekilde yürütülmeye çalışmış ve toplumsal koşulları dikkate almadığı için başarılı bir sonuç üretememiştir. Bu başarısızlığın diğer nedenleri ise katı kültürel ve dinsel etkiler, bürokrasi ve siyasetin iç içe geçmiş olması ve reformların ulusal kalkınmayı engelleyeceğine yönelik düşüncelerdir. Ulaşılabilecek hedefler ve araçlarındaki tutarsızlığın aşılması için bu ülkelerin reform girişimlerinde batılı bir yaklaşımı değil, kendilerine has, özgün koşulları benimsemesinin gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Farklı ülkelerin kamu yönetimi sistemlerini inceleyen bir disiplin olarak “karşılaştırmalı kamu yönetimi” özellikle 1945 yılı sonrasında ortaya çıkmış ve ikinci dünya savaşında yenik düşen ülkelere merkezi ülkelerden reform hareketlerinin aktarılacak kalkındırılması amacına bürünmüştür. Ancak ilerleyen zamanlarda bu amacın yerini, reformların kaynaklandığı ülkelerin siyasi amaçlarına bağlı ideolojik bir nitelik almıştır. Bu anlamda her ne kadar az gelişmiş ülkelerdeki kamu yönetimini evrensel standartlara ulaştırma amacıyla hareket etmiş ve politika transferini sağlam temellere oturtmayı hedeflemiş olsa da karşılaştırmalı kamu yönetimi disiplini, son zamanlara kadar üzerinde çok fazla durulmayan bir alan olarak yer almıştır. Öte yandan, davranışçı akımın etkisiyle tüm dünyada belirli kurumsal yapılar inşa etme yönü karşılaştırmalı kamu yönetiminin tartışmalı konularından birisidir. Dolayısıyla diğer ülkelerin kültürel özellikleri dikkate alınmadan ve Amerikan yönetimin anlayışına dayanan Batılı bir deneyimi yansıttığı ve reform transferiyle bu anlayışın hızlıca yayıldığı ifade edilmektedir (Güngör, 2018: 65-69).

Politika transferinin tarihi bakımından değerlendirildiğinde, politika transferinin ilk biçimlerinin, klasik sömürgecilik dönemlerinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda sömürgeci ülkeler, kendi amaçları doğrultusunda siyasal ve kurumsal politikalarını sömürge alanlarına taşıyarak sömürge

lkeleri kendi koşullarına göre uyarlamışlardır. Tarihsel olarak uzun bir geçmişe dayanan politika ve reform transferi, kapitalizmin girdiği bunalım sonucunda 1980’li yıllardan sonra neo-liberal politikaların yayılması bakımından yeni bir ideolojik ve siyasi sistemin oluşturulmasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu dönemde politika transferi, az gelişmiş lkelerin merkezi gler tarafından biçimlendirilmesinin yöntemi olarak grlmektedir (Güneşer Demirci, 2010: 144). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda başladığı ilk zamanlarda ‘modern sömürgecilik’ olarak görülse de daha sonra 1970’li yıllardan sonraki yıllarda ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullar lkelerarası işbirliği ve politika öğrenimini gerekli hale getirmiştir (Kutlu, 2003: 125). İdari reform ve politika transferine yönelik sömürgecilik yaklaşımı ülkeler arasındaki eşişsizlikten doğmaktadır. Uluslararası rgtler tarafından empoze edilen reformların belirlenmesinde önemli aktörler haline gelen küresel bir bürokratik elit grubu, kendi ülkelerine dair politika üreterek ve bunların yayılmasını sağlayarak hakim paradigma zeminini oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte uluslararası örgütlerin faaliyetleri sınırları da gelişmiş ülkeler tarafından belirlenmektedir. Örgütte alışan uzman kadrolar, kendi siyasi liderlerinin ve örgüt çıkarlarının takipçi olarak ekonomik çözümleri uygulamaya aktarma ve borçlanan devletleri önceden tasarlanmış tedbirleri almaya zorlama gibi faaliyetlerde bulunurlar. Politika transferinde belirleyici bir diğer unsur, uluslararası örgütlerin yönetim merkezlerinin Amerika’da olması ve bu örgütlerin merkezi konumun siyasi etkisinden bağımsız olmamasının mümkün olmamasıdır. Böylelikle uluslararası IMF ve Dünya Bankası kurumlar, ABD ve diğer gelişmiş lkelerin az gelişmiş ülkeleri değişime zorlamak amacıyla kullanılmakta ve bu örgütler çözüm odaklı transfer uygulamalarını politik ideolojiyi aktarma aracı olarak kullanmaktadırlar (Haktankaçmaz, 2010: 27).

İdari reform ve politika transferinin nedenleri ülkelere göre değişmekte ve farklılık içermektedir. Ancak genel nedenlere dayalı olarak yapılan girişimlere göre, dünyada kamu yönetimi alanında değişimin öncüsü olan ülkelerde i dinamiklerin etkisi söz

konusudur. Bunun aksine, az gelişmiş ülkelerde ise yönetim sistemleri daha çok dış dinamiklerden etkilenmekte ve gelişmiş ülke yöntemleri izlenmektedir (Şahin, 2007: 49).

Ülkeler arasında yapılan idari reform çalışmalarının karşılaştırılması sonucunda, Amerika, Yeni Zelanda, Fransa, Malezya ve Türkiye örnek ülkelerinin hepsinin yeni kamu işletmeciliği doğrultusunda politika transferine yöneldiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bu ülkelerin farklı siyasi ve sosyo-kültürel yapılarının olması gibi transfer aktörleri ve transfer nedenleri farklılık göstermekte ve transfer içeriği de bu değişikliklerden etkilenmektedir. Amerika politika transfer edilen ve merkezi konumdaki ülke olmasına rağmen, kendi içindeki yönetim katmanları arasında çeşitli transfer uygulamaları gerçekleşmiştir. Türkiye ise idari reformların politika transferi olgusuyla yakından ilişkili olduğu örneklerden birini teşkil etmektedir (Sobacı, 2014: 223-229). Ayrıca Türkiye’deki idari reform ve politika transferi uygulamalarının çoğunlukla dışsal nedenlerle gerçekleşmesi, Türkiye özelinde bir değerlendirmenin gerekliliğini göstermektedir.

5. Türkiye’de İdari Reform ve Politika Transferi

Kavramsal olarak sıklıkla “idari reform” ile karşılanan yeniden yapılanma sürecinin Türkiye’deki işleyişi genel yaklaşımla paralel olarak devletin rolü ve işleyişiyle ilgili, kamu yönetiminin önemli bir tamamlayıcısı halindedir. Türkiye’deki reform çalışmaları daha çok yeni kamu yönetimi paradigmasının küresel olarak etkisine bağımlı olarak ve yeniden yapılanma şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak Türkiye’de idari reform kavramsal olarak oldukça dar bir şekilde ele alınmaktadır. Yasama, yürütüme ve yargı ayrılığından sadece yürütmeyi konu edinmesi ve kamu yönetiminin sosyal ve davranışsal yönünü dışarıda bırakması idari reformun dar anlamda kavramsallaştırılma gerekçeleridir. Kavramsal ifadesi ne olursa olsun “siyasal ve yönetsel kurumların amaçlarına, görevlerine, yapısına ve işleyişine ilişkin kapsamlı düzenlemeler” şeklindeki bir anlayış bu kapsamı genişletme çabalarından birisidir (Tutum, 2012: 472-473). Bununla birlikte idari reform ve politika

transferi Türkiye için yeni bir olgu değil, uzun bir geçmişe sahiptir. Kamu yönetiminin uzandığı Osmanlı İmparatorluğu'na kadar giden reform çalışmaları, genellikle Türk kamu yönetiminin karakteristik sorunları olarak görülür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yönetim sisteminin kuralcı, geleneklere bağlılık, seçkincilik ve en önemlisi kararların tek elden alındığı merkeziyetçilik bu dönemin yönetimle ilgili reform gerektiren sorunlarıdır. Cumhuriyet döneminde de merkeziyetçilik ve katı bürokrat yapı gibi sorunlar yönetimin benzer özelliklerini yansıtmaktadır. Kamu yönetimindeki sorunlara ilerleyen dönemlerde liyakate önem verilmemesi, etkin ve çağdaş yönetim ilkelerinin olmaması, örgütsel büyüme, hiyerarşik yapı, bürokraside kırtasiyecilik, sorumluluktan kaçma, yönetimin siyasallaşması, kayırmacılık, yolsuzluk, dışa kapalılık, kuralcılık, şeffaf olmama, personel rejimi gibi pek çok neden eklenmiş ve reform çalışmalarının yönüne işaret edilmiştir (Uysal, 2020: 15-16).

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşan idari reform çalışmaları, yeni oluşan toplumsal yapıya ve toplumsal ve siyasal ilişki kalıplarına göre biçimlendirilmiş ve devletin fonksiyonlarındaki değişime kamu yönetiminin uygun hale getirilmesi üzerinde durulmuştur (Şaylan, 2012: 443-444). Çeşitli şekillerde dönemlere ayrılan tarihsel geçmişi bağlamında, Türkiye oldukça fazla idari reform çalışmasına söz konusu olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye idari reform tarihi literatürde daha çok kabul edilen Yayman (2008) ve Sürgit (1972) tarafından kavramsallaştırılan dönemlere göre bir sentezleme yoluyla ele alınacaktır.

Türkiye'de idari reform ve politika transferi nedenleri dünyadaki diğer nedenlerden çok farklı olmamakla birlikte, dönemselsel koşullara göre de değişmektedir. Reform nedenleri toplumsal değişim, idaredeki eksiklikler ve Avrupa Birliği üyeliği şeklinde sıralanmaktadır. Toplumsal değişim, daha önce bahsedilen ekonomi ve yönetim anlayışının değişimiyle açıklanır. İdaredeki eksiklikler ise bir bakıma Türkiye'de kamu yönetimine yönelik yapılan eleştirilerdir. Bunlar; yönetim anlayışı ve yapılanmanın yetersiz olması, aşırı büyüme ve merkezileşme, kamu kaynaklarının

verimsiz ve hukuk dışı kullanımı, personel sorunları ve denetim ve kontrol sorunlarıdır. AB uyum süreci içerisindeki Türkiye’de AB standartlarına uygun düzenlemelerin gerekliliği idari reformların temel nedenlerinden biri olmuştur (Çolak, 2005: 332-340). Bu nedenler doğrultusunda değişen yönetim yapısına uygun olarak daha az bürokrasi, katılımcı, birey odaklı hizmet, etkin denetim mekanizması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması gibi temel hedefler söz konusu olmuştur.

İdari reform tarihinde önemli bir yere sahip olan rapor çalışmalarında ortak amaç, Türk kamu yönetimi sisteminde aksayan yönleri ortaya çıkarmak ve bunlara yönelik tedbirler almaktır. Bu kapsamda raporlarda öne sürülen ortak sorunlar; merkeziyetçi sistemin katılığı, bürokrasi, aşırı kuralcılık, denetim, eşgüdüm, liyakat ve personel sistemi rejimidir. Öne sürülen sorunlara yönelik çözümler ise yerelleşmenin ön plana çıkarılması, merkeziyetçi anlayışın yumuşatılması, kurumlar arası koordinasyon sağlanması gibi belirlenen sorunlara yönelik sunulan önerileri içermektedir (Kaya, 2016: 179). Tarihsel seyri içerisindeki bir değerlendirmeye Türkiye idari reform tarihi açıklanmaya çalışılacaktır.

6. Türkiye’de Erken Dönemde Yapılan İdari Reform Çalışmaları

Türkiye’de idari reformun tarihi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. İdari ıslahat olarak kavramsallaştırılan bu dönemde reformların başlamasında etkili olan unsur 17. yüzyılın sonlarına doğru imparatorluğun hızlı bir şekilde çözülmeye başlamasıdır. Bir yandan Batı’nın her alanda üstünlüğü bir yanda da Osmanlı’nın çözülme süreci dünya dengelerini sarsarken, yaşanan duraklamaya çözüm amaçlı ilk ıslahat metinleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki reform çabalarının temel nedenleri aksaklıkların artması ve askeri başarısızlıklardır. Reform metinleri daha çok kişisel çalışmalar ve halkın katılımı olmaksızın öneri içeren metinler olarak nitelenmiş ve çok etkili sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Genel olarak ifade etmek gerekirse ıslahat metinleri şu şekildedir: Kitabî Müstebat (1620), Koçi Bey Risalesi (1631), Katip Çelebi

Risalesi (1652), Defterdar Sarı Mehmet Paşa Risalesi (1742), Nizam-i Cedit Projesi (1793), Senedi İttifakın İlanı (1804), Serbest Ticaret Anlaşması (1838), Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), I. Meşrutiyetin İlanı (1876), II. Meşrutiyetin İlanı (1908), İttihat ve Terakki Dönemi (1908), Prens Sabahattin ve Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet. Bu metinlerin daha çok mali, askeri ve idari sorunlar üzerinde durduğu, kişisel öneriler içerdiği, birbirinden çok farklı olmadığı ve uygulamada da başarılı olamadığı ifade edilmektedir. Ayrıca gerek etkileri bakımından gerekse idari reform geleneğinin oluşması bakımından önemli bir yere sahiptirler (Yayman, 2008: 50-55). Askeri yenilgiler ve yönetsel, ekonomik ve toplumsal sorunların bir araya gelmesi Osmanlı döneminde devlet kademlerinde reform çalışmalarının tetikleyicisi olmuş, değişim çabaları yeniliği düşünürken eskiyi devam ettirme çabasında olan ıslahatlar şeklinde yürütülmüştür. Askeri gücü desteklemek suretiyle devletin gücünü artırmaya yönelik çalışmalar ve değişimler kısmi reform niteliğinde ıslahatların amacı olmuştur. Bu dönemin reform eğilimi genel olarak Batılı kurumların işleyiş ve verimliliğine özenme ve kısa sürede çözüm inancıdır. Ancak imparatorluğa içkin toplumsal, tarihi ve mali koşullar göz ardı edildiği için değişim gerekliliğini doğuran sorunlar etkili bir şekilde çözülememiştir (Çolak & Çolak, 2021: 41). Dolayısıyla Osmanlı döneminde yapılan ıslahat hareketlerine duyulan ihtiyaç, Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Bunun nedeni yapılan planların uygulamaya konulmaması ve toplum yapısına doğru inememesidir. İslami toplumsal yapıda Batıcılık, Türkçülük gibi akımlar yeteri kadar etkili olmamış ve yeni kurulan kuruluşlar da eski hayat görüşünü devam ettirmiştir. Din, hukuksal ve sosyal hayatın temeli olmaya devam etmiş ve böyle bir toplum yapısında gerçek bir reformun zor olduğu ve yapısal bir dönüşümün yaşanmadığı ifade edilmektedir (Savcı, 2012: 431). Bu dönemde girişilen bütün ıslahat hareketlerinde yatan temel olgu, Batı'yı örnek alarak birtakım yenilikler yapmak ve böylece geri kalmışlığı önlemek olarak tanımlanmaktadır. Ancak alınan önlemlere rağmen, yönetimdeki çözülme engellenememiştir (Şaylan, 2012: 442).

İmparatorluğun ıslahat ve reformları bakımından dikkate en çok çarpan dönemi Tanzimat dönemi, III. Selim ve II. Mahmut ıslahatlarıdır. Tanzimat reformlarına kaynaklık eden bu ıslahatlar ihtiyaçlar doğrultusunda planlı bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Devleti kurtarmak ve gerek içerde gerekse uluslararası arenada gücü tesis etmek için yürütülen ıslahatların başarılı veya başarısız olması bir yana, bu dönemdeki ıslahat hareketlerinin sonuçları modern diplomasinin kurulmasının ilk adımları olarak görüldüğü için tarihsel açıdan önemlidir (Çolak & Çolak: 2021).

7. Cumhuriyet Döneminde Yapılan İdari Reform Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu yönetimini geliştirmeyi amaçlayan çalışmalar tam olarak Osmanlı'dan kalanları tam olarak göz ardı etmemiştir, Osmanlı bürokrasisi devam etmiştir. Dönemin içinde bulunduğu yoksulluk, yetişmiş personel yetersizliği, mali yetersizlikler, halka eşit hizmet sunamama ve devleti yeniden biçimlendirme koşulları idari reformları gerektirmiş ve genel kalkınma hamlesi toplumsal ve ekonomik alanları kapsamıştır. Yine Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuk başta olmak üzere, çağdaş yönetim, laiklik, eğitim, idari yapının kurumsallaşması ve bağımsız iktisadi politika gibi pek çok konu reform uygulamaları içine dâhil edilmiştir. (Yayman, 2016: 68-69). Başbakanlık, Maliye Bakanlığı ve TODAİE öncülüğünde birçok çalışma yürütülmüştür. Önce yabancı uzmanlar, daha sonraki yıllarda ise yerli uzmanlar aracılığıyla kamu yönetiminin kalkınma amacına dönük yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur. Bu nedenle kamu yönetiminin Türkiye'deki değişimlerden doğrudan etkilendiği ve dönüşümler geçirdiği belirtilebilir (Özer & Özmen, 2019: 933). Cumhuriyet dönemi idari reformlar etki ve amaçlarına göre 1980 öncesi, 1980 ve 2000 yılları arası ve 2000'li yıllar sonrası gibi belirli dönemlere ayrılarak da incelenmiştir (Uysal, 2020: 28). Ancak bu çalışmada literatürdeki hâkim eğilim takip edilerek *planlı kalkınma döneminden önce yapılan idari reform çalışmaları* ve *planlı kalkınma dönemi* çalışmaları olarak iki döneme ayrılarak incelenmektedir.

7.1. Planlı Kalkınma Döneminden Önce Yapılan İdari Reform

Çalışmaları: Bu dönemde yapılan merkezi düzeydeki çalışmalar; yabancı uzman ve kurullar tarafından yapılan araştırmalar, personel rejiminin geliştirilmesini amaçlayan girişimler ve Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünün Kuruluşu ve bu kapsamdaki çalışmalar şeklinde sıralanmaktadır. Bunlara ek olarak kurumsal düzeyde yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Sürgit, 1972: 66-74). Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse:

a) Yabancı Uzman ve Kurullar Tarafından Yapılan Araştırmalar: Türkiye, 1929 ekonomik krizi karşısında yeni iktisadi politika arayışlarına girdiğinde, Osmanlı'nın son dönemlerinde olduğu gibi yabancı uzmanlardan yararlanma yolunu tercih etmiştir. Bu dönemde Cumhuriyet önderleri yabancı uzmanların yeterliliği konusunda dikkatli davranmaya çalışsa da yabancı uzman raporları konusu Türkiye'nin tarihsel sürecinde modernleşme çalışmalarına bağlı olarak başta askeri ve teknik konular olmak üzere pek çok alanda Avrupa'nın uzmanlarından yararlanılmıştır. Bu uzmanlar teknik ve idari düzeydeki çalışmalarına ek olarak çoğu zaman karar alma süreçlerine katılmış, politikaların belirlenmesinde önemli bir rol almışlardır. Dolayısıyla yoğun eleştirilerin öne sürülmesine rağmen, yabancı uzman raporları konusu sadece Türkiye'ye özgü değil, tüm az gelişmiş ülkeler için geçerli bir konu halindedir. Bu dönemde ortaya çıkan raporlar şu şekilde sıralanmaktadır: Dorr Raporu (1933), Thornburg Raporu (1949), Neumark Raporu (1949), Barker Raporu (1951), Martin-Cush Raporu (1951), Gruber Raporu (1952), Hanson Raporu (1954), Baade Raporu (1959), Chailloux-Dantel Raporu (1959), Kurum Düzeyinde Yapılan Çalışmalar, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Tetkiki: Max von der Porten Raporları ve Hilts Raporu (1948) (Yayman, 2016: 83-172).

Yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan bu çalışmalarda Türkiye'nin yapısal ve yönetim sistemi, iktisadi, sanayi ve tarımsal alanlarına yönelik eleştirel tespitler bulunmakla birlikte iyileştirici öneriler de bulunmaktadır (Taş, Çiçek & Kayıral, 2017: 440). Raporlara yönelik çeşitli öneriler bulunsun da kapsamlı ve nitelikli

uzmanlar tarafından hazırlandığı ifade edilmektedir. Yer verilen konular özetle; ekonomide devlet müdahalesine son verilmesi, özel sektör ve yabancı yatırımcılara öncelik verilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi, devlet yatırımlarının sınırlandırılması, merkeziyetçi yönetim anlayışı yerine yerel yönetimlere ağırlık verilmesi ve kamu personel sayısının azaltılmasıdır (Yayman, 2016: 178-179).

b) Personel Rejiminin Geliştirilmesi Amaçlayan Girişimler: Planlı kalkınma döneminden önce personel rejiminin geliştirilmesiyle ilgili olarak Maliye Bakanlığı tarafından yapılan iki çalışma daha bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 1951 yılında yapılan ve Barem Kanunu olarak adlandırılan düzenlemedir. Düzenlemenin amacı devlet memurlarının değişime gerek duyulan noktalarının araştırılması ve geçerli kanunlarda yapılması gereken reformların tespitidir. İkincisi ise 1956 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan fakat kanunlaşamayan Devlet Personel Kanununu Tasarısıdır (Sürgit, 1972: 21-72).

c) Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Tarafından Yapılan Çalışmalar: 1952 yılında kurulan ve 1953 yılında faaliyete geçen TODAİE'nin kuruluşundan 1960 yılına kadar olan süreçteki reform çalışmaları yöneticilerin ve yönetimin uzmanlık alanları için eleman yetiştirilmesi, araştırma çalışmaları ve organizasyon ve yöntem çalışmaları şeklinde gruplandırılmaktadır (Sürgit, 1972: 2-73).

Planlı kalkınma döneminden önce kurumsal düzeyde yapılan çalışmalar ise, Maliye Bakanlığı düzenlemelerine ek olarak, demir çelik fabrikaları, tekstil alanı, Paşabahçe fabrikaları, Tekel raporları ve demiryollarıyla ilgili hazırlanan raporları kapsamaktadır (Yayman, 2016: 157-160).

7.2. Planlı Kalkınma Döneminde Yapılan İdari Reform Çalışmaları

Planlı döneme geçişle birlikte Türkiye'de idari reform çalışmalarının bir önceki döneme göre daha kapsamlı, düzenli ve

sistematik bir şekilde yürütüldüğü ifade edilmektedir. Ancak dile getirilen sorunlar açısından önemli bir değişim yoktur. İyi örgütlenmemiş bir merkezîyetçilik ve aşırı örgütsel büyüklük, kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan aksaklıklar ve mevcut yapının toplumsal gereksinimleri karşılayamaması, personel sistemindeki eksiklikler, denetleyici etkin bir mekanizmanın olmayışı, kırtasiyecilik ve yönetsel usullerin işleyişindeki sorunlar başlıca ortak sorunlar olarak devam etmektedir (Sobacı, 2014: 193-194). Planlı dönemde yapılan idari reform çalışmaları yapılan çalışmalarda çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın sınırlılığı bakımından uzun bir dönemi yansıtan bu çalışmalar, hâkim dönemler etrafında değerlendirilecektir.

1960 yılından sonra girilen kalkınma ve gelişme çabalarının en önemli belgeleri olan Kalkınma Planlarında idari reform üzerinde önemle durulmuş ancak çözüme yönelik bir ilerleme sağlanamamıştır (Şaylan, 2012: 443). Planlı kalkınma döneminin ilk yıllarında Demokrat Parti döneminde uygulanan liberal politikalar ile toplumsal değişim hız kazanmış, buna bağlı olarak yeni toplumsal ve ekonomik gelişmeler reform çalışmalarına yönelik önemli gelişmelere yol açmıştır. Kalkınma ağırlıklı hedeflere ağırlık verilmiş, ancak merkezi yapıda önemli bir değişiklik olmamıştır. TODAİE “İdari Reform ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor” çalışması ile reform çalışmalarına öncülük etmiş, bu rapor planlı dönemin ilk raporu olarak önem kazanmıştır. Daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet Personel Başkanlığı kurulmuştur (Sevinç, 2014: 734; Özer & Özmen, 2019: 933). 60’lı yıllarda idari reform çalışmalarını belirleyen bir diğer önemli unsur, 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında idarenin yeniden düzenlenmesine ağırlık verilmesidir. Askeri müdahale reformların daha çok hızlanması ve daha çabuk uygulamaya konmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda 1961 Anayasası’nda toplumsal, idari ve ekonomik açıdan kapsamlı yeniliklere yer verilmiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalar planlı ekonomi doğrultusunda yön bulma arayışları, idari reform ve reorganizasyon hakkında ön rapor (1961), Mook Raporu (1962), Fisher Raporu (1962), Podol Raporu (1963) ve

Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi – MEHTAP (1963) şeklinde sıralanmaktadır (Yayman, 2016: 183-212). Mook Raporu, memuriyet rejimini; Fisher Raporu memur seçme programı ve personel seçimini, Podol Raporu da Türk kamu yöneticilerini konu edinmiştir. MEHTAP Raporu ise yerli uzmanlar tarafından hazırlanmış ve merkezi ve taşra yönetim birimleri, iktisadi devlet teşekkülleri gibi geniş bir uygulama alanını konu edinmiştir (Özer & Özmen, 2019: 934).

1971 yılında yaşanan 12 Mart askeri müdahalesinden sonra yönetim reformuna karşı duyulan ilgi daha çok artmıştır. Bakanlar kurulu kararı ile devlet kesiminin yeniden düzenlenmesinin genel yönünü ve stratejisini saptamak amacıyla İdari Reform Danışma Kurulu kurulmuş ve kurul aynı yılın sonunda raporlarını sunmuştur. Yine bu dönemde İktisadi Devlet Teşekkülleri kurulmuş ve daha sonra bu alandaki çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülmüştür (Mıhçıoğlu, 2012: 416). 70’li yıllarla birlikte Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasal kriz, kamu yönetiminde reformlara gidilmesini gerektiren temel neden olmuştur. Bununla birlikte mevcut koşulların da değişimi zorunlu hale getirmesi söz konusudur (Yayman, 2008: 243).

1980’li yıllar, Türkiye idari tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Bu tarihten itibaren küresel çapta etkili olan neo-liberal politikaların Türkiye’nin ekonomik ve toplumsal yaşamını etkilediği kadar yönetsel yaşamını da etkilediği görülmektedir. Bu kapsamda devletin küçültülmesi, özelleştirme ve deregülasyon gibi kavram ve uygulamalar ön plana çıkmıştır. 80’lerin başında yaşanan ekonomik ve mali olarak liberalleşme, siyasi ve yönetsel liberalleşme ile tamamlanmıştır (Sobacı, 2014: 194). Ayrıca daha önceki raporlarda ifade edilen etkili, verimli, hızlı, kaliteli ve ekonomik hizmet sunumuna yönelik yönetimde ilerlemenin olmaması ve 12 Eylül darbesi yeni reform çalışmalarını gerekli kılan unsurlar arasındadır. 1960’ların devamı niteliğinde olan idari reform çalışmaları, İdari Reform Danışma Kurulu Raporu (1972) ve Kamu Yönetimi Araştırma Projesi- KAYA (1991) şeklindedir (Yayman, 2008: 244-248). Bu dönem kamu yönetim

sisteminin tekrar gözden geçirilmek istenmesi nedeniyle KAYA Raporu DTP ve TODAİE'nin 1988 yılında önceki sorunların ne derece giderildiğini, uygulamaya nasıl koyulduğunu saptamaya yönelik bir incelemedir. “Kamu kurumlarındaki örgüt yapılarında, görev dağılımlarında ve personel sistemlerinde aksaklıkları tespit etmek, merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin nitelikli, ekonomik ve verimli bir şekilde hizmet sunmasını sağlama” amacını taşır (Özer & Özmen, 2019: 935).

1980 sonrası yapılan idari reform çalışmalarında diğer dönemlerdeki gibi uzman raporları ve kalkınma planlarının önemli katkısı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 1960'lı yıllarla başlayan ve devamında çeşitli adımlarla ilerleyen Avrupa Birliği'ne uyum konusu idari reformların temel amacı haline gelmiştir. 80'lerden sonraki idari reform çalışmalarının önemli bir özelliği de önceki dönemlere göre yabancı uzman raporlarını daha az yer verilmesidir (Mamur Işıkçı, 2017: 176-177). Özelleştirme politikalarının ağır bastığı bu dönemde, Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı çerçevesinde belirlenen politikalar günümüzün idari reform çalışmalarını etkilemiş ve 90'lı yıllarla birlikte gelişen Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim yaklaşımları, ağırlıklı olarak transfer edilen politikalarla yapılan idari reformların şemsiyesi olarak benimsenmiştir (Sobacı, 2014: 196). 1980'lerden sonra kamu yönetim reformlarına etki eden yönetim anlayışı merkezi ve yerel yönetim alanında görev ve yetki paylaşımıyla sivil toplumun yönetime dahil olması, personel rejimi, hizmetlerin nicelik ve niteliksel olarak artırılması, internet ve bilicim teknolojilerinden faydalanılması gibi konularda reformu getirmiştir. Bu gibi iç faktörlere ek olarak bu dönemin reform nedenleri olan dış faktörler ise küreselleşme, AB adaylık süreci ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların etkisidir (Uysal, 2020: 20).

2000'li yıllarla birlikte değişen hükümetin değişmesiyle birlikte idari reform gereğini doğuran sorunların ortadan kalmadığı gibi yürütülen reformlar, uygulamada istenilen sonucu yaratmaktan uzak kalmıştır (Taş, Çiçek & Kayıral, 2017: 441-442). Ancak önde gelen alanlarda reform nitelikli kanunlar çıkarılmıştır. Yönetimin

hem işlevsel hem de yapısal açıdan iyileştirilmesine yönelik reformlar merkezi ve yerel yönetim, kamu bürokrasisi gibi konularda çıkarılan kanunlarda görülmektedir (Uysal, 2020: 21). 2000'li yıllarda, kamu yönetimi görevleri, hizmet sunum şekilleri, merkezi ve yerel yönetimlere dair önemli reform çalışmalarına dikkat çekilmektedir. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması amacıyla yönelik mali sistemin düzenlenmesini içeren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun, 2003 yılında yürürlüğe girerek yeni kamu yönetimi anlayışının gerekliliğini sağlayan bir reform olarak örnek gösterilebilir. Bunun yanında Büyükşehir Belediye Kanunu, Özel İdare Kanunu, Belediye Kanunu gibi bu dönemde öne çıkan yerel yönetim birimlerine dair yapılan reform çabaları bu dönemde etkili sonuçlar doğuran değişiklikler arasındadır (Özer & Özmen, 2019: 936).

Devam eden bir süreç olarak yönetime dair radikal değişiklikler ve düzen arayışı, başkanlık sistemine dair yapılan reform çalışmaları çeşitli konularda ve geniş bir kapsamda devam etmektedir.

8. Türkiye’de İdari Reform ve Politika Transferinin Değerlendirilmesi

Türk kamu yönetiminde idari reform veya yeniden yapılanma gereği çoğunlukla kabul edilen bir görüş olmasına rağmen yapılması planlanan değişikliklerin veya planlanan yapılanmanın derecesi ve yöntemi konusunda tam bir uzlaşma yoktur. Bazılarına göre radikal bir değişiklik mümkün olmadığı için mevcut sistem üzerinde düzeltmeler yapılmalıdır; bazılarına göre ise ancak köklü değişikliklerle sorunlar çözülebilir. (Tutum, 2012: 482). Yine de idari reform ihtiyacına yönelik çalışmalar ve tarihsel seyir Türkiye üzerinde azımsanmayacak bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Türkiye’de Osmanlı döneminden itibaren süregiden yönetimdeki karmaşa sorunu sadece idari bir sorun olmanın ötesinde; sistemin işleyişi, çalışanlar ve çalışanların ilgili alanlarını

da kapsayan sosyo-ekonomik yapıyla ilişkili bir özelliği göstermektedir. Yönetimin yeniden yapılandırılması gereğinin temel nedeni, az gelişmiş ülkelerdeki yönetim sistemlerindeki değişimin dış dinamiklerden kaynaklanması ve gelişmiş ülkelerin taklit edilmesidir (Aykaç, Yayman & Özer, 2003: 157). Bu doğrultuda Türkiye özelinde idari reform çalışmalarına dair hâkim görüş, bu uygulamaların daha çok dışsal nedenlerden kaynaklanmasıdır. Yapılan reformlarda uluslararası örgütler belirleyici rol oynamakta ve Dünya Bankası, IMF'den alınan desteklerin bir koşulu ya da AB'ye üyelik sürecinin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla koşulsallık transferi veya yükümlü transfer söz konusudur. Buna bağlı olarak bir diğer önemli unsur ise yapılan reform ve transfer çalışmalarının daha çok zorlayıcı transfer türüne dayanması ve dayatılan baskıların hâkim ülke değerlerini yansıtmasıdır (Sobacı, 2014: 239). Nitekim Türkiye'nin AB'ye uyum amacıyla neo-liberal politikaları ve bu politikaların kamu yönetimi tarzını benimsediği ve idari reformların bu yönde olduğu literatürde kabul edilen bir düşüncedir (Şener, 2008). Benzer şekilde 1980 dönemi öncesindeki idari reform çalışmalarının daha dar kapsamlı ve durağan olmasına rağmen bu dönemden sonraki idari reform çalışmalarının küresel gelişmelerle paralel, yönetim, siyaset ve toplum açısından önemli sonuçlar doğuran ve önceki döneme göre uygulanma imkânı daha fazla olan kapsamlı çalışmalar olduğu belirtilmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonraki idari reform hareketleri daha fazla uygulama sahasına karşılık gelmektedir ancak bunlar toplumsal ve yönetsel açıdan beklenen demokratik ilerlemeleri sağlamaktan henüz uzaktır (Mamur Işıkçı, 2017: 185-186). Yakın zaman aralıklarıyla yaşanan siyasi ve sosyo-kültürel bunalım dönemleri bu dönemlerden sonraki yeniden yapılanma ve idari reformu zorunlu hale getirmiştir. Bu duruma bağlı olarak kriz dönemleri literatürde siyasi kaygıları gözetmeksizin hızlıca karar alma ve uygulamaya zemin hazırlayan dönemler olarak görülmektedir (Aykaç, Yayman & Özer, 2003: 168). Kamu yönetiminin düzeneği diğer tüm alanlardaki reform gerekliliğini

içine alan bir genişliğe sahiptir. Bu nedenle yönetimin yeniden yapılanması bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

İdari reform çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında artmış ve daha kapsamlı bir şekilde ele alınsa da erken dönem çalışmalarına benzer şekilde başarılı olamamış ve etkili sonuçlar yaratılamamıştır. Yönetimle ilgili yapılan araştırmaların en niteliği olan MEHTAP raporunun uygulanması için önemli bir çaba gösterilmemiş ve yürütülmeye çalışılan yeni politikalar oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır (Mihçioğlu, 2012: 416-418). Reformların uygulanmasında karşılaşılan sorunların temelinde tarihsel süreç içinde gelişen sosyo-politik nedenler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak normların, toplumsal ilişki ve siyasi iktidar biçimlerinin reformlar üzerinde engelleyici etkilerde bulunduğu ifade edilmektedir. Demokrasinin doğası ve siyasi kültür kurumsal reformlarda önemli bir rol oynamaktadır. Modernleşme ve endüstrileşme çabalarına rağmen, Türkiye'nin geleneksel yönetim anlayışı güçlü, merkezi ve bürokratik bir yapıya dayanmaktadır. Bu yapı dâhilinde reformları engelleyen temel unsurlar patrimonial ilişkiler ve patronaj ilişkileri, sivil toplum unsurlarının olmayışı ve siyasi istikrarsızlık, parti siyaseti ve kutuplaşmış siyasi kültür şeklinde sıralanmaktadır (Sözen, 2005: 205).

Bir başka açıdan değerlendirildiğinde reformların başarısız olmasının temel nedeni, değişimin özünde yatan güçlülük. Yanı sıra bu güçlüğü pekiştiren özel nedenler ise sık sık değişen hükümetler nedeniyle yoksun olan siyasi istek ve kararlık, sivil toplum ve mesleki örgütleriyle işbirliği olmamasından kaynaklanan reform stratejisinin olmayışı, izlenecek yolun bürokrasiden beklenmesine bağlı olarak model eksikliği ve bütünsel olmayan bir yaklaşımdan ve değerlendirmelerin nasıl yapılacağına dair belirsizlikten kaynaklanan uygulama eksikliğidir (Tutum, 2012: 485-486).

İdari reformların genel özellikleri bağlamında Türkiye'deki temel değerlendirmelerden biri, siyasi istikrarsızlığın etkisini açıklamaktadır. Reform çalışmalarının çok uzun dönemlere yayılmasına rağmen devam ettirecek siyasal ve yönetsel iradenin

olmaması reformların başarısız olmasına etki eden önemli bir nedendir. Ayrıca idari raporlar yabancı ülkeleri taklit yoluyla hazırlandığı için ülkeye özgü şartlar ve özellikler dikkate alınmamış ve yüzeysel çalışmalar olarak kalmıştır (Aykaç, Yayman & Özer, 2003: 168). 1980’lerden sonra ağırlıklı olarak başlayan ve sürekli devam eden reform çalışmaları kısmen etkili sonuçlar yaratmış olsa da kamu yönetimindeki daha önce bahsedilen merkezîyetçilik, personel rejimi, hesap verilebilirlik gibi bazı önemli sorunların devam ettiği ifade edilerek belirli alanlardaki yasal boşluklara işaret edilmektedir (Uysal, 2020: 29). İdari reform çalışmalarının planlanma, hazırlanma ve yürütüme aşamasında merkezi düzeyde bir örgütün olması gerektiğini konusunda uzlaşa bulunmasına rağmen, kurumlar düzeyinde öncü bir kuruluş bulunmamaktadır. DPT, TODAİE gibi kuruluşlar kamu yönetiminde reform süreçlerini yönlendirme faaliyetlerinde bulunmuş olsalar da 1984 yılında merkezi bir reform birimi olarak İdareyi Geliştirme Başkanlığı kurulmuştur. Ancak bu birim faaliyeti etkin bir şekilde yürütülmediği gibi 2017 yılında, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişle birlikte birimden beklenen araştırma, kurumlar arası koordinasyonu sağlama ve idari işleri kolaylaştırma gibi amaçlara hızlı bir şekilde ulaşamamıştır (Özer ve Özmen, 2019: 937). Genel bir ifadeyle Türkiye’de idari reformu gerektiren merkezîyetçilik ve hiyerarşik yapı, biçimsellik ve aşırı kuralcılıktan doğan hantallık, kamu personeli eğitimi, şeffaflığın kamusal desteğin olmaması gibi yönetsel düzeydeki sorunlar reformların yerine getirilmesinde de devam eden sorunlar şeklinde görülebilir. Uluslararası dinamiklerin etkisiyle gelişen köklü değişiklikler görünür olsa da reformların sınırlı düzeyde ve sürekli aynı döngüde kalması tarihi, kültürel, ekonomik pek çok ulusal etkene dayanmakta ve sorunların giderilmesi zaman almaktadır. Nitekim her biri ayrı bir çalışma konusu olan bahsi geçen sorunların çözümleri idari reforma genel bir yaklaşımla değil, özel olarak sorunlar üzerine odaklanan çalışmaları gerektirmektedir.

Politika transferi bağlamında öne sürülen bir düşünceye göre kamu personel yönetimi gibi reform süreçlerinde Türkiye’nin kendi

politikasını yapmayıp politika transferine yönelmesi sömürgecilik unsurlarından biridir ve politika transferi sömürgeciliği ifade eden bir yaklaşımdır (Güneşer Demirci, 2010: 167). Öte yandan transfer, taklit veya esinlenme yoluyla yapılan Özelleştirmeler, Kalkınma Ajansları, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Aile Hekimliği ve Kentsel Dönüşüm gibi politikalarının transfer derecesine göre değişiklik içerdiği görülmektedir (Yay, 2016: 60).

Türkiye’de gerek merkezîyetçi anlayış gerekse bürokratik yapılanma nedeniyle çok sayıda idari reformlara rağmen ulusal ve uluslararası toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri yakalayabilmiş değildir. Yönetimin yeniden yapılandırılmasına dair çalışmalar dar, teknik, kısa vadeli, halkın katılımı olmadan ve geriye dönük özellikler taşımakta ve bu nedenle de halk tarafından benimsenmemiştir (Aykaç, Yayman & Özer, 2003: 174). Buna rağmen idari reform uygulamalarının aynı zamanda ülkenin idari tarihini ve ekonomi politikalarını da gösterdiği ifade edilmektedir. Böylece, yapılan reform çalışmaları kendilerinden sonraki çalışmalara zengin bir idari reform birikimi sunmakta ve aynı zamanda yönetim tarihini ve kamu yönetimi disiplini gelişimini açıklamaktadır (Yayman, 2008: 316-317). Dönemsel koşullardan etkilenen idari reform çalışmaları, Türkiye özelinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde “idari ıslahat”, Cumhuriyet döneminde “idari reform” ve 1980 sonrası dönemde de “devlet reformu” veya “devletin yeniden yapılandırılması” şeklinde bir kavramsallaştırmayla farklı açılardan açıklanabilmektedir (Yayman, 2008: 6).

Sonuç

Çağımızın hızlıca değişen koşulları karşısında yönetiminin dinamik bir yapıda olması kaçınılmaz bir sonuç halindedir. Gerek küresel gelişmelerin arkasında kalmamak, gerekse ulusal çapta etkili, bağımsız politikalar üretebilmek için öncelikli olarak yönetimi etkileyen sistemsel sorunların çözülmesi gerekmektedir. Literatürde oldukça fazla ele alınan idari reform ve yeniden yapılanma konuları gerekli sorunların saptanmasına yeteri kadar katkı sunmakta ve bu

amaçtaki çalışmalar süreklilik arz etmektedir. Bundan sonra atılacak adımların teknik yaklaşımın ötesinde katılıma açık, gerçekçi, toplumsal koşulları ve özellikleri yansıtan ve en uygun nitelikler çerçevesinde değerlendirilmesi kamu yönetiminin mevcut karmaşadan çıkmasına yardımcı olabilecek potansiyeli barındırmaktadır. Başarılı bir idari reform sürecine götüren adımların takip edilmesi bu potansiyeli artırabilir. Etkin bir zaman yönetimi, mükemmellikten kaçınma, gerekli ara dönemleri kullanma, yeni düşünce ve davranış biçimlerine açıklık, zararlı sonuçlara erken müdahale, mevcut kurumlara ek yeni kurumların kurulması, aşamalar sırasında planlama ve değerlendirme, pilot uygulamalara yer verme, toplumsal koşullara uygun olgularla özdeşleştirme, geri bildirim dikkate alma, eylemlerde değişikliği hesaba katan esneklik, güvenilir bir yönetimin öncülüğü ve sonuçların büyük ve küçük ölçekte değerlendirilmesi şeklinde sıralanan bu adımların dikkate alınması gerekmektedir (Caiden, 1968: 354'ten aktaran Çolak & Çolak, 2021: 37-38). Reform çalışmalarının kültürel, toplumsal ve örgütsel değişimlerle ilişkilendirilmesi, reform için uygun zaman ve yerin belirlenmesi, değişimin hızı, süreklilik gerektiren bir iş olması ve kapsamlı araştırmaların yapılması, değişime karşı direncin önlenmesi ve son olarak kamuoyu, parlamento ve siyasi partiler tarafından desteklenmesi reformları başarıya götüren diğer öneriler arasındadır (Özer & Özmen, 2019: 930-931).

Yönetim düzeyinde yapılacak değişiklikler insanları, araç, gereç, para, tesis gibi maddi olanakları, yönetimde kullanılan yöntem ve teknikleri ve örgütsel yapı ve görevleri kapsamaktadır. Her biri kendi içerisinde reforma yönelik alternatif çözümler barındıran bu alanlarda aynı zamanda çeşitli sınırlılıklar da mevcuttur. Teorik olarak çalışan bu tür konuların uygulamada başarılı göstermesi, belirtilen sorunların ne kadar iyi analiz edildiğine bağlı olarak değişmektedir. Türkiye’de tecrübe ve gözlem yoluyla kazanılan deneyime göre belirtilen sorunların aşılması, daha iyi ve güzel bir toplum arayışında olan insanların düşünce ve eylem planlarında politik ve bilimsel olarak çaba göstermesine bağlıdır

(Payaslıoğlu, 2012: 459-470). Mevcut problemler ışığında yerel ve küresel bağlamda yönetime dair yapılanma ihtiyacının sürmeye devam edeceği ifade edilebilir. Değişim sorunu temel olarak değer ve ihtiyaçlara göre şekillenmektedir. Bu nedenle reformların kapsamının bütünselliğine ek olarak, sonuçları görebilmek için gerekli zamanın geçmesi ve kamuoyu desteği reform çabalarının etkili olmasını sağlayan unsurlar arasındadır. Kamu yönetiminin işleyiş düzeni diğer tüm alanlardaki reform gerekliliğini içine alan bir genişliğe sahiptir. Bu nedenle yönetimin yeniden yapılanması bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Yönetimin yeniden yapılanmasını gerektiren koşullar zamanla değişebilmekte veya belirli sorunlar öncelik taşıyabilmektedir. Bu nedenle bu süreç içerisindeki çalışmalar olumlu ve olumsuz yönleriyle aralıksız devam etmelidir.

Kaynakça

Acar, E. (2016). Dünyada ve Türkiye’de İdareyi Değişime İten Nedenler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro- Avrasya Özel Sayısı*: 147-159.

Aykaç, B., Yayman, H. & Özer, M. A. (2003). Türkiye’de İdari Reform Hareketlerinin Eleştirel Bir Tahlili. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi* (2): 153-179.

Çakır, M. (2013). Reform ve İdari Reform Kavramları Üzerine Bir İnceleme. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 6 (16): 627-640.

Çolak, N. İ. (2005). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye*. Ankara: Seçkin.

Çolak, Ç. & Çolak, D. (2021). İdari Reform Bağlamından Osmanlı Devleti’nin Modern Diplomasiye Geçiş Süreci. *KTÜEFAD*, (1), 36-48.

Güneşer Demirci, A. (2010). Bir Politika Transferi Örneği Olarak Türkiye’de Kadro Sisteminin İnşası. *Toplum ve Demokrasi* 4 (8-9-10): 143-168.

Güngör, Ş. (2018). İdeolojik Boyutlarıyla Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi ve Reform Transferi. *Sayıştay Dergisi* (110): 63-88.

Haktankaçmaz, M. İ. (2009). Ülkeler Arasında Reform Transferi. *Türk İdare Dergisi* 81 (463-464): 181-197.

Haktankaçmaz, M. İ. (2010). Reform Transferinde Uluslararası Örgütlerin Rolü. *Uluslararası Hukuk ve Politika* 6 (22): 23-54.

Jreisat, E. (1988). Gelişmekte Olan Ülkelerde İdari Reform: Bir Karşılaştırma. (T. Karaer, Çev.). *Public Administration and Development*, 8, 89-97.

Kaçer, F. & Erat, V. (2014). Küreselleşme ve Bir Politika Transferi Olarak Yeni Kamu İşletmeciliği. *Pamukkale Journal of Euroasian Socioeconomic Studies* 1 (2): 27-44.

Kaya, F. (2016). Türkiye Cumhuriyeti'nde Yapılan İdari Reform Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi* (48): 165-181.

Kayıral, M. (2017). *Politika Transferi ve Türkiye'de İdari Reform* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Kutlu, Ö. (2013). İdari Reform Transferi: Ülkelerin Birbirlerinden Kamu Politikaları Transfer Etmeleri ve Öğrenmeleri. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk, Bayram Coşkun (Ed.), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları* içinde (s. 125-154). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Mamur Işıkcı, Y. (2017). Türkiye'de İdari Reform Çalışmalarının Tarihsel Perspektif Açısından Değerlendirilmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1): 167-191.

Mihçioğlu, C. (2012). Kamu Yönetiminde Reform. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman (Der.), *Türkiye'de Kamu Yönetimi* içinde (s. 407-419). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özer, M. A. & Özmen, B. (2019). Türk Kamu Yönetiminde İdari Reform Çalışmalarında Yaşanan Sorunlar. *I. Uluslararası Harran Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, 927-950.

Payaslıoğlu, A. T. (2012). İdari Reformun Sınırlılıkları. B. Aykaç, Ş. Durgun, H. Yayman (Der.), *Türkiye'de Kamu Yönetimi* içinde (459-470). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Savcı, B. (2012). Türkiye'de Reform Hareketlerinin Analizi. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman (Der.), *Türkiye'de Kamu Yönetimi* içinde (s. 421-438). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sevinç, H. (2014). Değişim ve Kurumsal Yapılandırma Süreci: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma projesi (MEHTAP). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7 (35): 730-747.

Sezgin, Ş. (2010). Politika Transferi ve Türkiye’de Özelleştirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27: 67-76.

Sobacı, M. Z. (2011). Politika Transferi Bağlamında Kamu Yönetiminde Neo-liberal Reformların Yayılması: Açık Toplum Enstitüsünün Rolü. *Sosyoekonomi* (2): 191-210.

Sobacı, M. Z. (2009). *Politika Transferi Bağlamında Ulusal ve Global Düzeydeki İdari Reformların Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Sobacı, M. Z. (2014). *İdari Reform ve Politika Transferi*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Sözen, S. (2005). Administrative Reforms In Turkey: Imperatives, Efforts And Constraints. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60 (3): 195-214.

Sürgit, K. (1972). *Türkiye’de İdari Reform*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Şaylan, G. (2012). Bir Yapısal Değişim Sorunu Olarak Yönetim Reformu. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman (Der.), içinde (s. 439-458). *Türkiye’de Kamu Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Şahin, A. (2007). Türk Kamu Yönetiminde Reform Çabaları ve Uluslararası Kurumsal Çevrenin Etkisi. *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 7 (14): 47-76.

Şener, H. E. (2008). Avrupa Birliği Neo-Liberalizm ve İdari Reform İlişkisi. *MEMLEKET Siyaset Yönetim* 3(7): 112-137.

Taş, İ. E., Çiçek, Y. & Kayıral, M. (2017). Değişen ve Dönüşen Dünyada Politika Transferi ve İdari Reform: Türkiye ve Yeni Zelanda Karşılaştırması. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (2): 429-460.

Tatar, T. (2006). *Türk Kamu Yönetiminde İdari Reformlar Bağlamında “Reform” Yönetimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Temizel, H. (2010). Kamu Yönetimi Reformları ve Reformların Temel Özellikleri. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 10 (20): 115-144.

Tutum, C. (2012). Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman (Der.), *Türkiye’de Kamu Yönetimi içinde* (s. 471-488). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uysal, Y. (2020). Türk Kamu Yönetiminde Sorunlar ve Reformlar Üzerine Değerlendirmeler. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 1 (1), 12-31.

Yay, E. (2016, Ekim). Bir Kamu Politikası Olarak Politika Transferi ve Türkiye Örneği. *IV. Sosyal Bilimler Araştırmaları Konferansı*, Adana.

Yayman, H. (2008). *Türkiye’nin İdari Reform Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Yayman, H. (2016). *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Doğan Kitap.

BÖLÜM II

Geçmişten Günümüze Fransa’da Yerinden Yönetim Politikalarının Gelişimi

Ramazan ŞENGÜL¹

GİRİŞ

Modern Fransız kamu yönetiminin oluşması 1789 devrimini takiben ortaya çıkan arayışların sonucudur. Kamu yönetiminin yapılanmasında merkeziyetçiliği savunanlarla yerinden yönetimi savunanlar arasındaki mücadelenin kazanan tarafı merkeziyetçiler olmuştur. Bonapart döneminde kamu yönetimi jakoben anlayışa uygun olarak oldukça merkeziyetçi bir şekilde inşa edilmiştir. Yerel yönetimlerin oldukça güçlü bir vesayet denetimine sahip olduğu idari sistem 1980’li yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Dünyada ve

¹ Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Orcid: 0000-0002-3164-9676 mail adresi eksik

Fransa’da yaşanan değişimlere bağlı olarak merkeziyetçi idari sistemin ürettiği sorunlar nedeniyle yerel yönetimlerin güçlendirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. 2 Mart 1982 kanunuyla başlayan yerelleşme süreci çeşitli safhalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Anayasal ve yasal değişikliklerle yerel yönetimler idari ve mali açıdan güçlendirildikleri gibi yerel demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik yeni zeminler inşa edilmiştir. Çalışmamızda 20.yüzyılın son çeyreğinde başlatılan desantralizasyon reformlarının yerel yönetim sistemine etkileri ele alınmıştır. Çalışmada sözkonusu reformların şekillendirdiği Fransız yerel yönetim sisteminin etkin ve verimli yerel hizmet sunumunda ve demokratik meşruiyeti konusunda geldiği düzey analiz edilmiştir.

1.Modern Yerel Yönetimlerin Ortaya Çıkışı

1789 Fransız Devrimi Fransa’da diğer siyasi gelişmelerle birlikte modern manada yerel yönetimlerin ortaya çıkış sürecini de etkilemiştir. 4 Ağustos 1789 tarihli kanunla farklı statüdeki idari birimlerin ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki ilişkiler Eski Rejimden (*Ancien Régime*) farklı şekilde modernite boyutuyla ele alınmıştır. Dönemin Kurucu Meclisi ülkenin idari taksimatına yönelik düzenlemeleri kabul etmiştir. Eski Rejim döneminde çeşitli isimler alan küçük yerleşim yerlerinin idari yapısı 14 Aralık 1789 tarihli kanunla standardize edilerek belediye statüsüne kavuşturulurken 22 Aralık 1789 tarihli kanunla illerin statüsü düzenlenmiştir. Bu kanunların ayırtedici özelliği idari sisteme giren yeni birimler için birörneklik/aynılık (*uniformité*) prensibini kabul etmesiydi. Bu prensip gereği ülke topraklarında yaşayan herkes aynı yönetime tabi olacaktı. Kanunlar önünde eşitlik prensibine binahen il, ilçe ve belediye yönetimleri benzer kurullarla yönetilecekti. Belediye dışındaki diğer yerel yönetimlerin devlet işlerini üstlenmesi nedeniyle devrim sonrası yapılan kanuni düzenlemelerin gerçek bir desantralizasyonu ihtiva etmediği görülmektedir. Sözkonusu düzenlemelerde sadece belediye hem yerel hem de devlet işlerini üstlenmiştir (Verpeaux vd, 2016:7; İvanovitch, 2016:26).

14 Aralık 1789 tarihli kanun yerel özgürlükleri tamamen ihmal etmeksizin belediye yönetimlerini düzenlemekteydi. Bu kanunla yerel farklılıkları esas alarak çok sayıda belediyenin kurulması “*aşırı derecede küçük belediyelerin varlığı merkezi yönetimin otoritesini tehdit eder*” hipotezine meydan okuma olarak yorumlanmıştır. Belediyeler başkan ve seçilmiş meclislerden oluşuyorken görev ve yetkileri muğlak kalmıştır. 22 Aralık 1789 tarihli kanun ülkenin idari taksimatını il (*département*), ilçe (*district*) ve bucak (*canton*) şeklinde yapmıştır. İlin yönetiminde söz sahibi olan il genel meclisinin üyeleri merkezi yönetimce atanmaktaydı. İl, başlangıcından itibaren devletin ihtiyaçları için kurgulanmış idari bir düzeydi (Frinault 2012a).

Eski Rejimin Fransız devrimiyle yıkılmasından sonra siyasi ve idari alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Devrimi yapan güçlerin eski rejimin eyaletlerine karşı (*province*) duyduğu güvensizlik bu birimlerin lağvedilmesine ve il sisteminin oluşmasına yolaçtı. Kurucu meclis “*böl/yönet*” politikasının sonucu olarak eski rejim döneminden kalan idari bölümlmeyi kaldırarak il sistemini kurdu. Ekonomik ve siyasal gerekçelere dayalı olarak kurulan il sistemiyle amaçlanan eski rejimin eyaletlerinin tutuculukları ve ayrıcalıklarının kırılmasıydı (Delavaud 2021).

Devrim sonrası karşılaşılan sorunları aşmak üzere 1792 Konvansiyon dönemi boyunca devlet yönetiminde merkezileşme politikaları hakim kılındı. Bilhassa devrimci Paris iktidarından kaçmak isteyen federalist ve girondenist taleplere karşı koyabilmek için yerinden yönetim politikaları sınırlandırılarak merkeziyetçi yapı güçlendirildi. Yeniden merkezileşme olarak nitelendirilebilecek olan bu sürecin simgesi Napolyon Bonapart döneminde çıkarılan 28 Pluaise An VIII (18 Şubat 1800) kanunudur. Kanun, validen belediye başkanına kadar hiyerarşik bir yapı öngörmekle kalmayıp yereldeki mevcut otoritelerin merkezi yönetimce atanmasını benimsemişti (Verpeaux vd, 2016:8; İvanovitch, 2016:28).

Fransa’da 3.Cumhuriyet, modern desantralizasyon politikalarının başlangıç noktası olarak görülmektedir. Bu dönemde

Temmuz 1830 Devriminden sonra yerel yönetim kanunları kabul edildi; 2.İmparatorluk dönemi (1852-1870) sonunda bazı projeler hazırlandı. 1870'deki siyasal rejim değişikliğinin idari sahaya yansımaları olmuştur. 3.Cumhuriyet dönemini desantralizasyon politikaları açısından öne çıkaran husus uzun süre yürürlükte kalacak iki kanunun kabul edilmesidir. Bu kanunlar il yerel yönetim ve belediye kanunlarıdır. Paris Komünü tecrübesi sonucu il yerel yönetimlerine ilişkin 10 Ağustos 1871 tarihli kanun kabul edildi. İlin mahalli işlerinden sorumlu organ olarak kabul edilen il genel meclisi ve il genel meclisinin kendisine yardımcı olmak üzere kendi içinden seçtiği komisyon/encümen il yerel yönetiminin statüsü içinde yer aldı. Komisyonun toplantılarının il genel meclisine göre daha sıklıkla yapılması öngörülmüştü. İl yerel yönetiminde aynı zamanda ilde merkezi yönetimin temsilcisi olan vali yürütme organıydı. Benimsenen statünün sonucu olarak il yerel yönetiminin esaslı ve güçlü figürü valiydi. Vali, il genel meclis başkanlığı görevine sahipti. İl yerel yönetim modelinde yerel seçilmişlerin yetkilendirilmesi yerine merkezi yönetim temsilcisinin güçlü bir konuma sahip olması tercih edilmişti. Böylesi bir modelin benimsenmesinin arka planında, seçilmişlere çok fazla güç ve yetki vermenin yaratacağı endişe yatmaktadır. 1871 kanunuyla oluşturulan il yerel yönetim modeli varlığını 2 Mart 1982 tarihli kanuna kadar sürdürmüştür. Diğer kanun 5 Nisan 1884 tarihli kanun olup belediye yönetimine ilişkindir. Bu kanun Büyük Belediye Şartı olarak da bilinmektedir. 5 Nisan 1884 tarihli kanun belediyeyi gerçek bir yerel yönetim birimi haline getirmiştir. Kanunda belediye meclisi müzakere yoluyla belediyenin işlerini düzenler/karara bağlar hükmü bulunmaktadır. Belediye sınırları içerisindeki mahalli ihtiyaçların belirlenmesi ve çözümlenmesi ve böylece vatandaşların hizmet taleplerin karşılanması sorumluluğu belediye meclisine verilmiştir. Bu kanunla ortaya konulan belediye örgütlenmesi ve belediye organlarının işleyişi günümüze kadar çok az değişiklik geçirmiştir (Verpeaux vd, 2016:8-9; İvanovitch, 2016:30).

1884-1982 döneminde köklü kurumsal reformlar gündeme geldiyse de hükümet istikrarsızlıkları, iki dünya savaşı, toplumsal

destek yetersizliği gibi çeşitli sebeplerle reform girişimleri başarılı olamamıştır. Örneğin bölge yönetimlerinin kurulmasını öngören ve yerinden yönetimi güçlendirici öğeler içeren 1969 anayasa referandumu sonuçsuz kalmıştır. Tarihsel süreçte Fransa’da merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin ulusal gidişata paralel olarak “ *inişli-çıkışlı*” olduğu görülmektedir. Otoriter dönemlerde merkez ile yerel ilişkilerinde güçlü bir vesayet ilişkisi kurulurken ülke demokrasisi geliştikçe yerel yönetimler güçlenmiştir (Deyon, 1999:19-20).

2.Merkeziyetçiliğin Yumuşatılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi

Fransa’da yerel yönetimler reformu 5.Cumhuriyet boyunca sürekli siyasal gündemde kalmıştır. Kamu yönetimindeki güçlü merkeziyetçi yapının idari sistem içinde çeşitli sorunlara sebebiyet vermesi ve idari sistemin güncel koşullara göre revize edilmesi gereği siyasal aktörler tarafından gündeme getirilen bir konuydu (İvanovitch, 2016:31). Kamu yönetiminin desantralize edilmesi yönündeki söylemler ve hazırlanan resmi raporlar yönetsel reformun şekillenmesine katkı sağlamıştır. 1969 referandumunun başarısızlığına karşın kamu yönetimi reformu siyasal gündemin içinde yeralmaya devam etmiştir. Yerinden yönetim esaslı yönetsel reformların hayata geçirilmesi 1980 sonrası farklı dönemlerdeki kanuni ve anayasal düzenlemelerle mümkün olmuştur.

2.1.1980-2003 Dönemi

1981 yılında iktidara gelen sol parti Fransız kamu yönetiminde güçlü bir desantralizasyon programı uygulamayı amaçlamaktaydı. Dönemin iktidar partisinin içişleri bakanı olan Gaston Defferre’in ismiyle anılan kanunların çıkarılmasıyla desantralizasyon sürecine yeni bir ivme kazandırıldı. 1982’den itibaren kabul edilen ve Defferre kanunları olarak bilinen bu kanunların çıktığı ve uygulandığı dönem 1.eylem dönemi olarak isimlendirilmiştir. Defferre kanunları devlet ile yerel yönetim türleri arasındaki ilişki biçimini değiştirmiştir. Yerel yönetimlere ilişkin

kanuni değişiklikler 2 Mart 1982 tarihli kanunla başlamış ve sonrasında devam etmiştir. Özel statülü bölgeler ve denizaşırı yönetimler için özel kanunlar çıkarıldı ve yerel seçim kanununda değişiklik yapıldı. Yerel yönetimler alanında 7 Ocak 1983 ve 22 Temmuz 1983 tarihli kanunlar dikkat çekici diğer değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Bu kanunlarla birçok alanda merkezi yönetimin yetkileri yerel yönetimlere devredilmiştir. Ayrıca 26 Ocak 1984 tarihli kanun yerel yönetimler personeline ilişkin düzenleme yapmıştır. 1990 yılından sonra çıkarılan kanunlarla reform süreci devam ettirilmiştir. 12 Temmuz 1999 tarihli kanun belediyelerarası şbirliğini/birlikleşmesini güçlendiren bir kanun iken 25 Haziran 1999 tarihli kanun sürdürülebilir kalkınma ve alan düzenlemesine ilişkindir. 28 Şubat 2002 tarihli kanun ise yerel demokrasiyi güçlendirmeye yöneliktir (<https://www.vie-publique.fr/fiches/19608-quest-ce-que-lacte-i-de-la-decentralisation-les-lois-defferre>). Defferre kanunları şu üç prensibe dayanmaktaydı:

- Yönetimlerarası vesayet denetimini kaldırmak
- Mevcut yerel yönetim kategorilerini devam ettirmek
- Yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir sağlamak

Yukarıda zikredilen 2 Mart 1982, 7 Ocak 1983 ve 22 Temmuz 1983 tarihli kanunlar yerel yönetim mevzuatını ilgilendiren beş temel değişiklik getirmiştir:

-Valinin idari vesayet yetkisi kaldırıldı. Devlet esasen yerel yönetim işlemlerini yürürlüğe girmeden önce değil (*a priori*) yürürlüğe girdikten sonra (*a posteriori*) denetleyecekti. Bu denetim sürecinde yeralan kurumlar valilik, idari yargı ve bölge Sayıştayları olarak belirlendi.

-İl genel meclisine kendi başkanını seçme yetkisi tanındı. İl yerel yönetiminin politikalarını artık vali değil, il genel meclis başkanı yürütecekti.

-Bölge, yerel yönetim statüsünü kazandı. Bölge meclisi doğrudan seçmenlerce seçilecekti. Bölge meclisi kendi üyeleri arasından başkanını seçecekti.

-Devlet yetki bloku ilkesini belediyeler yanında il ve bölge yönetimlerine de tanıdı.

-Devletin yaptığı yardımlar alansal olarak belirlendi.

Bu reformlarla yerel yönetimlerin idari ve mali kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmekteydi (<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38438-les-lois-defferre-premieres-lois-de-decentralisation>).

2 Mart 1982 tarihli kanunla yerel yönetimlerin güçlendirilmesi safhasına geçilmiş oldu. Bu kanunla mevcut yerel yönetim yapıları üzerinde değişiklik yapılmaksızın ve hatta bölge yönetimleri ismiyle yeni bir tabaka oluşturularak yerel yönetim sistemi güçlendirilmiştir. Çokça eleştirilen aşırı belediye sayısı ile ilgili ise herhangi bir değişiklik yapılmadı. Oysaki 1960'lı yıllardan itibaren ekonomik kalkınmada yerel yönetimlerin katkı sağlamasına yönelik yapılan önerilerde politikaların etkili sonuçlar üretebilmesi için küçük belediyelerin birleştirilerek optimal ölçeğe kavuşturulması önerilmişti. Bununla birlikte uygulamada devlet, zorunlu belediye birleşmeleri politikasını tercih etmeyerek belediyelerarası birlik kurulması politikasını ön plana çıkardı (Degoff, 2022; İvanovitch, 2016:32)².

Defferre kanunlarının o döneme kadar yerel yönetimlere tanınmamış özgürlükleri tanıdığı kabul edilir. Desantralizasyon tabirinin günlük dilde sıkça kullanılmaya başlandığına işaret edilen bu süreçte aslında devletin yük oluşturan görevlerini yerele devrettiği belirtilmektedir. Görevlerle orantılı gelir aktarımı ise yeterince sağlanamamıştır (Pariente, 2012:1-2).

² AB içindeki belediyelerin % 40'ı Fransa'da bulunmaktadır. Belediyelerin % 72'si nüfusun % 13,6'nı barındırıyor (Hecquet, 2021:2).

1982 yılından itibaren başlayan yerelleşme reformunun iki temel dayanağına dikkat çekilmiştir. Birincisi, özellikle sosyal alan olmak üzere devletin bazı alanlardaki yüklerden kurtulmak istemesidir. İkincisi yerel yönetimleri yetkilendirerek yerel seçilmişler lehinde güç paylaşımına gitme arzusudur. Desantralizasyon politikası merkezi yönetimin ekonomi, mali ve stratejik gibi önemli görev alanlarına müdahale olmaksızın küçük yetkilerin devredilmesine yönelikti. Bu yönlerdeki anlayış değişikliğiyle yerel seçilmişler sorumlu hale getirilerek artık olası krizlerin sonuçlarından seçmen karşısında sorumlu hale geldiler (<https://www.jean-jaures.org/ressource/la-decentralisation-un-processus-en-mutation/>).

1982 sonrası çıkarılan kanunlar daha sonra iktidara gelen ve farklı siyasi eğilimlere sahip olan siyasi iktidarlar tarafından yürürlükten kaldırılmadılar. Bu iktidarlar kanunlar üzerinde küçük değişiklikler yapmakla ve kanunları derinleştirmekle yetindiler (Verpeaux vd, 2016:10).

Fransa'da 20.yüzyılın son çeyreğinde kamu yönetiminde merkeziyetçiliğin yumuşatılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yönünde politika değişiklikleri çeşitli aşamalardan geçmiştir. Yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumluluk alanlarında ve işleyişinde çeşitli değişiklikler getiren ve onları merkezi yönetim karşısında güçlendiren reformlar önem taşımaktadır. Güçlü merkeziyetçiliğin getirdiği idari ve mali sorunlardan kurtulmak ve yerel demokrasiyi güçlendirmek reformların temel dinamiklerini oluşturmaktaydı.

2.2. 2002-2010 Dönemi

Fransa'da J.Pierre Raffarin'ın 2002 yılında başbakan olarak atanmasıyla yerinden yönetim politikalarında yeni bir aşamaya geçilmiş oldu. Yeni dönem 2.eylem dönemi olarak isimlendirilmektedir. Böyle bir isimlendirmeye, yerinden yönetim politikalarında 1.eylem döneminin referans alındığı ve onu devam ettirmek isteği ortaya konulmaktadır. 2.eylem dönemi 28 Mart 2003

tarıhli anayasa değişikliği başlatılır (Verpeaux vd, 2016:10). Anayasa değişikliğinde öne çıkan hususların başında yerinden yönetim (*décentralisation*) ifadesinin anayasaya girmiş olması gelir. 5.cumhuriyetin anayasası olan 1958 Anayasasının yerel yönetimlere ayrılmış olan 12.bölümünde çeşitli değişiklikler gerekleřtirildi³:

-Anayasanın 1.maddesine Fransız cumhuriyetinin örgütlenmesinin yerinden yönetime dayandığı ibaresi eklendi.

-Yerel yönetimlerin mali özerkliği düzenlendi.

-Yerel yönetimlere yerel referandum yapma imkanı getirildi.

-Yerel yönetimlere kanunun öngörmesi şartıyla belli bir konu ve belli bir süreyle sınırlı olmak üzere deneysel tecrübe amacıyla yetkileriyle ilgili kanuni veya idari düzenlemelere aykırı işlem yapma yetkisi verildi (<https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation>).

Bu anayasa değişikliğinin sonucu olarak birçok kanun çıkarıldı. Yerel yönetimlerin anayasadan kaynaklanan deneysel yetkilerini nasıl kullanacağı 1 Ağustos 2003 tarihli kanunla düzenlendi. 29 Temmuz 2004 tarihli kanun yerel yönetimlerin özgelirlerini belirlerken 1 Ağustos 2003 tarihli kanun yerel referandumu düzenlemektedir (<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38440-lacte-ii-de-la-decentralisation-la-revision-constitutionnelle>). 13 Ağustos 2004 tarihli kanun yerel özgürlük ve sorumluluklara ilişkindir. Yerel yönetimlere ekonomik kalkınma, turizm, mesleki eğitim, sosyal konut, eğitim, altyapı gibi alanlarda yeni yetkiler verilmiştir. Ortaokul ve liselerde çalışan işçi, teknisyen gibi bazı merkezi yönetim personeli yerel yönetimlere devredildi (<https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation>). 2.eylem dönemi reformlarının asıl

³ 2003 anayasa değişikliği 5 yeni madde içermektedir (72-1, 72-2, 72-3, 72-4 ve 74-1). 72, 73 ve 74.maddeleri gözden geçirilip tekrar yazılmıştır. XII bölüm dışında 37-1 maddesi ilave edilirken 1, 7, 13, 34, 39 ve 60.maddeler tekrar yazılmıştır. (<https://www.collectivites-locales.gouv.fr/institutions/historique-de-la-decentralisation>).

kazanarı bölge yönetimi ve il yerel yönetimleri olmuştur. Belediyeler ve belediye birlikleri daha az kazançlı çıkmıştır (<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38440-lacte-ii-de-la-decentralisation-la-revision-constitutionnelle>).

2003 anayasa değışikliğı yerinden yönetimi derinleştirmeyi amaçlıyordu. Hizmette yerellik (*subsidiarité*) ilkesinin kabulü, kendine özgü yerel yönetim türü oluşturma imkanının sağlanması, bir hizmetin birden fazla yerel yönetimin katılımıyla yapılması durumunda hizmetin hizmete katılan yerel yönetimlerden birisinin liderliğinde yapılması gereğini bu bağlamda düşünmek gerekir (Degoff, 2022). Yerel mali özerklik hususu biraz belirsiz kalmıştır (Pariante, 2012:2). Bölünmezlik ve kanun önünde eşitlik ilkesinin yerinden yönetimi güçlendirmeye yönelik iddialı reformları “sınırladığı ve önemli bir fren teşkil ettiğı” tespiti yapılmıştır. Bu ilkelerin anayasa mahkemesi kararlarında hatırlatıldığı görölmektedir (Degoff, 2022).

1.Eylem döneminde girişilen yerelleşme reformu anayasal değışikliklerden ziyade kanuni değışikliklerle gerçekleştirilmişti. Güçlü merkeziyetçi yapının sıkı denetimi altında çalışan yerel yönetimleri idari ve mali açıdan güçlendirmek bu dönemin odak noktasıydı. Yerel yönetimlerin görev, yetki, sorumluluk ve gelir yapılarında yapılan değışiklikler onların serbestçe yönetim kapasitelerini arttırmaya yönelikti. 2.Eylem döneminde yerel yönetimler anayasal düzlemde güçlendirilmiş oldu. Bu değışikliklerden sonra çıkarılacak kanunlar için anayasal zemin inşa edildi. 2003 anayasa değışiklikleri yerinden yönetim açısından bir bakıma yürürlükteki anayasanın güncel şartlara uyarlanmasını ifade eder. Bu değışikliklerin getirdiğı yeni prensiplerle yerel yönetimlerin hak ve özgürlükleri arttırıldığı gibi doğrudan ve yarı doğrudan demokrasi mekanizmalarına işlerlik sağlama imkanı ortaya çıktı.

2.3. 2010 ve Sonrası

Fransa’da 2008 yılında cumhurbaşkanlığı kararıyla yerel yönetim reformunu araştırmak üzere başkanlığını eski

başbakanlardan Edouard Balleud'un yaptığı reform komitesi kuruldu. Komitenin amacı *“yerel yönetimlerin yapılarının basitleştirilmesine yönelik önlemleri incelemek, görev bölümünü netleştirmek, yerel yönetimlere iyi bir gelir tahsisini incelemek ve faydalı görülen her tür öneriyi yapmak”* olarak belirlendi (Frinault, 2012b:1). Komite, 1982'den beri yürütülen yerinden yönetim politikalarını inceleyerek rapor haline getirdi. 5 Mart 2009 raporu olarak bilinen bu raporda değerlendirmeler yapılmış ve çeşitli öneriler ortaya konulmuştur. Raporda Fransa'nın yerinden yönetim konusunda içinde bulunduğu duruma ilişkin şu tespitler dikkat çekicidir: *“Yerel yönetim organizasyonu zaman geçtikçe daha karmaşık hale geldi. Desantralizasyona yönelik son dönemde yapılan atılımlar yerel yönetimlerin yapılarının, yetkilerinin ve mali kaynaklarının rasyonelleştirilmesiyle desteklenemedi. Bunun sonucu olarak kamusal faaliyetlerde, kamu hizmet kullanıcılarında bir nebze güç kaybı yaşandı, vergi yükü arttı, seçmen için şeffaflık azaldı. Aynı dönemde Fransa, Avrupa'da yaygın şekilde görülen bölgeselleşme hareketlerinden uzak durdu, belediye parçalanmışlığı sorununu çözemedi.”* Reform komitesinin yerel yönetim sisteminin iyileştirilmesine yönelik yaptığı 20 öneriyi gerçekleştirmek üzere yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kabul edilen kanunlardan birisi Büyük Paris yönetiminin oluşturulmasına yöneliktir (<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38609-collectivites-locales-les-propositions-du-rapport-balladur>). Yeni modelde Paris'de il yerel yönetimiyle belediye yönetimi birleştirilmiştir. Paris belediye başkanı aynı zamanda il genel meclis başkanıdır. Paris Konseyi hem belediye meclisi hem de il genel meclisi işlevine sahip olup il ve belediyeye ait yetkileri kullanmaktadır. İlçe (*arrondissement*) belediye başkanı bazı alanlarda görüş bildirme yetkisine sahip iken bazı alanlarda karar verme yetkisine sahiptir. Ancak Anayasa Mahkemesi özel statülü Paris, Lyon Marsilya belediye sistemindeki ilçelerin tüzel kişiliklerinin bulunmadığına atıfla ilçelerin birer yerel yönetim kategorisi olmadığına hükmetmiştir (Verpeaux vd, 2016:19-20).

Balladeur komitesi raporunun etkili olduğu 16 Aralık 2010 tarihli yerel yönetim reform kanunu ile 2.eylem döneminin bittiğı ve 3.eylem döneminin başladığı genel kabul görmekle beraber kimilerine göre Yeniden Merkezileşme Eylem I dönemi başlamıştır (Frinault, 2012b:1; Verpeaux vd, 2016:11; <https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation>). 16 Aralık 2010 tarihli kanunla 1.eylem döneminden itibaren gerçekleştirilen yerelleşme reformlarının değerlendirilmesi yapılarak çok sayıda yerel yönetim birimi ve yerel seçilmişler olduğundan bahisle yerinden yönetimin rasyonalize edilmesi amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle Fransa'yı karakterize eden binbirparça/parçalanmış/bölünmüş idari alanın azaltılması istenmektedir. Reformla bölge ve il yerel yönetimi korunarak kurumsal yapı değiştirilmektedir. Fransız devrimden miras kalan yerel yönetim taksimatı/haritası gözden geçirilerek mevcut olanın yerine belediyelerarası işbirliği/belediye birlikleri ve bölgelere dayanan taksimat esas alındı. Seçilmiş sayısını azaltarak tasarruf yapmak ve seçilmiş yerel temsilcinin ağırlığını arttırmak için bölgesel üye (*conseiller territorial*) olarak isimlendirilen yeni bir yerel seçilmiş tipi oluşturuldu. **Bölgesel üye aynı anda hem bölge yönetimi hem de il yerel yönetim üyesi olacak ve 6 yıllığına seçilecekti.** Reformun ençok tartışılan yönü olan bu yeni seçilmiş üye tipine geçiş uygulamada sağlanamadı. **Büyük yerleşim yerlerinin rekabet edilebilirliğini arttırmak için il ve bölgelere birleşme imkanı getirildi. Birleşme, ilgili meclislerin kararı ve seçmenlerin referandumla onayıyla olacaktı. Ayrıca Metropol isimli yeni bir yerel yönetim birliği kategorisi oluşturuldu.** Ancak iktidar değişikliği sonrası başlangıçta kanunda belirtilen hükümlerle uygulamanın birbirinden farklılaştığını belirtmek gerekir. (Frinault, 2012b:1; Verpeaux vd, 2016:11; <https://www.vie-publique.fr/eclairage/38516-lessentiel-de-la-reforme-territoriale-de-2010-apres-le-rapport-balladur>).

2010 reformunun en temel yeniliğı olan bölgesel üyeliğın oluşturulması “*ölü doğmuş reform*” olarak yorumlanmıştır. **Bu reformda esas alınan** Nouvelle-Calédonie modelinde iki düzeyli

yerel yönetim bulunmakta olup her ikisinin yönetimi seçilmiş bir kişiye bırakılmıştır. 2010 reformunun diğer bir amacı 2013 yılının sonuna kadar bütün belediyelerin bir yerel yönetim birliğine üye olmasını sağlamaktır. 2009 yılında bu oran % 93 idi. Belediyeler ile belediye birlikleri arasındaki ilişki biçimi değiştirilmekteydi. Bu kanuna kadar birliklere katılım gönüllü ve isteğe bağlı iken bu kanun birliğe katılmayı empoze ediyordu (Frinault, 2012b:1-2; Verpeaux vd, 2016:12).

2003 anayasa değişikliklerinin somut hale gelmesini sağlayacak yasal reformların ancak 2010 yılından itibaren yapılabilmesi global vizyon eksikliği olarak yorumlanmıştır. Bu yıldan sonra yapılan reformlarda dikkati çeken hususlardan birincisi, varolan yerel yapıların rasyonelizasyonu ve ilk düzey yapıların adaptasyonudur. İkincisi ise diğer kategorilerle karşılaştırıldığında bölge yönetiminin gelişiminin teşvik edilmesi idi (Marcou, 2015:888).

2010 kanunundan sonraki yıllarda farklı kanunlar çıkarılarak yerel yönetim sisteminin işleyişine ilişkin iyileştirmelere devam edilmiştir. Bölgesel üyelik uygulamaya aktarılamadığından kanunla ilga yoluna gidilmiş, bölge yönetimi ve il yerel yönetimleri için genel yetki kuralı önce kabul edilip, daha sonra tekrar kaldırılmıştır. Yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki bölüşümünün yeniden düzenlenmesi sonucu bölge yönetimlerine yeni görevler verilirken il yerel yönetimlerinin sosyal hizmet alanındaki konumu pekiştirilmiştir. Belediye birliklerinin statüsü güçlendirilmiş, ulusal ve Avrupa seçimlik göreviyle yerel yönetim yürütme görevini içeren seçilmiş görev birlikteliği (*cumul des mandat*) yasaklanmıştır. Bölge yönetimleri arasında birleştirmeler yapıldığı için bölgelerin sayısı azaltılmıştır (Verpeaux vd, 2016:13, 25).

3.Eylem döneminde yapılan reformlarla bir taraftan merkez-yerel ilişkilerindeki sorunlu noktalar ele alınırken diğer yandan yerel yönetim sisteminin kendi içinde yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Büyük yerleşim yerlerinin daha etkin yönetimi arayışlarının sonucu olarak özel statülü belediye olan Paris

belediyesinde yapılan değişiklik pilot uygulama niteliğindedir. Öte yandan Fransa'nın muzdarip olduğu küçük belediyeler sorununun olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya en azından minimize etmek üzere belediye birlikleri politikasının yeniden canlandırıldığı görölmektedir. Yerel yönetim sistemi içinde dikkat çeken diğer değişiklik bölge yönetim sayısının azaltılması olmuştur. Bölgelerin ekonomik kalkınma işlevlerinde merkezi yönetime desteğinin daha etkili olmasını sağlamak üzere ölçek büyütölmesi yoluna gidilmiştir.

Sonuç

Fransa, 1789 devriminden günümüze desantralizasyon politikaları konusunda farklı deneyimler yaşamıştır. Çeşitli anayasa ve kanunlarla merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişki modeli belirlenmekle kalmayıp yerel yönetim kategorilerinin statüleri de değişimin konusu olmuştur. 1980'li yılların başına kadar Fransız kamu yönetimini karakterize eden özellik güçlü merkeziyetçilik anlayışı ve politikaları olmuştur. Bu dönemden itibaren dünyada ve Fransa'da yaşanan gelişmeler böylesine güçlü bir merkeziyetçiliğin sürdürülemez olduğunu ortaya koymuştur. 1980'li yılların hemen başında başlayan desantralizasyon süreci günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçmiş ve reformların mahiyetine göre geçirilen aşamalar eylem dönemleri olarak isimlendirilmiştir.

Üç eylem dönemi boyunca gerçekleştirilen reformların dikkate aldığı hususların başında anayasal prensip olan üniter yapıya zarar verilmemesi gelmektedir. Bölünmezlik ve eşitlik prensibi doğrultusunda gerçekleştirilen reformlar aslında farklı siyasal partilerde idari sistemin desantralize edilmesi konusunda uzlaşa olduğunu göstermektedir. Yerelleşme reformlarındaki devamlılığı bu uzlaşının yansıması olarak görmek gerekir. Farklı siyasal iktidarlar öncelikli olarak belirlediği alanlara ve önceki dönemde gerçekleştirilen reformların eksik yönlerini tamamlamaya odaklanmışlardır.

Fransa'nın idari sisteminde yerel yönetim katman sayısının fazlalığı ve bu katmanlardan birisi belediyenin çok sayıda bulunması önemli bir sorun alanıdır. Optimal ölçeğe sahip olmayan belediyelerdeki etkinlik sorunu kronik hale gelmiştir. 1980 sonrası yapılan reformlarda küçük belediyelerin oluşturduğu etkinlik sorunları belediyelerarası işbirlikleri yoluyla aşılmaya çalışılmaktadır. Belediye birlikleri konusundaki çok farklı modellerin varlığı bu arayışların sonucudur.

Reformlar neticesinde Fransız yönetim sisteminin yerinden yönetime dayanacağı ibaresinin anayasaya girmesi önemli bir kazanım olmuş ve yerel yönetimlerin hukuki statüsünü güçlendirmiştir. Ayrıca reformlarla yerel yönetimlerin kapasitesi güçlendirilmiş ve çeşitli yerel demokrasi mekanizmalarına işlerlik kazandırılmıştır. Yerel referandum konusunda anayasal dayanak oluşturularak hemşehrilerin yerel düzeyde karar alma süreçlerine güçlü şekilde katılımı mümkün hale gelmiştir. Merkezi yönetimle ile yerel yönetim ilişkilerinde yerel özerkliği güçlendirici yönünde bir değişim yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

Degoffe, M. (2022), "1982-2022: Quarante Ans de Décentralisation en France, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/publications/titre-vii/1982-2022-quarante-ans-de-decentralisation-en-france> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

Delavaud, J. (2021), "Pays de la Loire. La construction des Régions a écarté les Anciennes Provinces", Ouest-france.fr, 28 avril 2021, (<https://www.ouest-france.fr/pays-de-la-loire/pays-de-la-loire-la-construction-des-regions-a-ecarte-les-anciennes-provinces-23c293a6-97d3-11eb-88fe-d7588d2aa6f7>) (Erişim Tarihi:02/11/2022).

Deyon, P. (1999), "Petite Histoire de la Décentralisation en France, (<https://www.lajauneetlarouge.com/petite-histoire-de-la-decentralisation-en-france/>) (Erişim Tarihi:02/11/2022).

Frinault, T. (2012a), "La Décentralisation : Retour sur Deux Siècles de Réformes", Métropolitiques, 1 octobre 2012, (<https://metropolitiques.eu/IMG/pdf/MET-Frinault.pdf>) (Erişim Tarihi:03/11/2022).

Frinault, T. (2012b), "La Réforme Territoriale de 2010 : Un Remodelage compromis", Métropolitiques 24 octobre 2012, <https://metropolitiques.eu/La-reforme-territoriale-de-2010-un.html> (Erişim Tarihi:03/11/2022).

Hecquet, A. (2021), *Quarante Ans de Décentralisation : Pour Quels Résultats*, Institut de Recherches Economiques et Fiscales, (https://frirefeurope.b-cdn.net/wp-content/uploads/sites/2/2021/06/note_iref_decentralisation-1.pdf) (Erişim Tarihi:2/11/2022).

İvanovitch, S. (2016), *Décentralisation et Démocratie Locale Plaidoyer Pour Une Démocratie Locale Réelle*, Editions du Papyrus.

Marcou, G. (2015), "L'état, La Décentralisation et Les Régions", *Revue Française d'Administration publique*, 2015/42.

Verpeaux, M., Rimbault, C., Waserman, C.F. (2016), *Les Collectivités Territoriales et La Décentralisation*, La documentation Française.

İnternet Kaynakları

<https://www.vie-publique.fr/fiches/19608-quest-ce-que-lacte-i-de-la-decentralisation-les-lois-defferre> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38438-les-lois-defferre-premieres-lois-de-decentralisation> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38440-lacte-ii-de-la-decentralisation-la-revision-constitutionnelle> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38440-lacte-ii-de-la-decentralisation-la-revision-constitutionnelle> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38609-collectivites-locales-les-propositions-du-rapport-balladur> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/fiches/19609-quappelle-t-lacte-ii-de-la-decentralisation> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

<https://www.vie-publique.fr/eclairage/38516-lessentiel-de-la-reforme-territoriale-de-2010-apres-le-rapport-balladur> (Erişim Tarihi:02/11/2022).

BÖLÜM III

Belediyelerin Eğitim Odaklı Sosyal Sorumluluk Politikaları ve Öğrenci Dostu Belediyecilik Stratejileri

Nihat KURT¹

Giriş

1.Belediyelerin Eğitim Politikalarındaki Sorumlulukları

Belediyeler, tarihsel süreçte sundukları hizmet alanlarındaki değişim ve toplumsal beklentiye yönelik sosyal sorumluluk anlayışının yaygınlaşmasının bir sonucu olarak yerelde eğitim faaliyetlerine de katkı sağlayan önemli kurumlardan biri olmuştur. Belediyelerin eğitim politikalarındaki sorumlulukları, belediyelerin hizmet verdiği yerel topluluklarda eğitim alanında üstlendikleri görevleri ve rolleri kapsar. Sosyal belediyecilik anlayışı

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Hendek Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü ORCID: 0000-0003-3890-5895
mail: nkurt@subu.edu.tr

çerçevesinde belediye yönetimleri, çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve risk altındaki gruplar gibi dezavantajlı kesimlere yönelik çeşitli sosyal hizmetleri sunmaktadır. Bunun yanı sıra, belediyeler, yaygın eğitim organizasyonları ve kriz dönemlerinde sosyal hizmetlerde bulunma gibi görevleri de üstlenebilmektedir (Çelik, 2014: 7). Bu sorumluluklar, belediyelerin eğitim hizmetlerinin yönetimine, finansmanına ve yerel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına destekleri içerir. Belediyeler aynı zamanda kentlerde yaşayan nüfusun yeteneklerini ve potansiyelini artırma amacıyla eğitime katkı sağlarlar. Çünkü nitelikli ve eğitilmiş bir iş gücü, kent ekonomisini destekleyen ve rekabetçi olmasını sağlayan önemli bir faktördür. Belediyeler, uyguladıkları eğitim politikaları ile iş gücünün niteliğini artırarak, kentteki istihdam olanaklarını ve ekonomik büyümeyi teşvik ederler. Bu açıdan eğitilmiş bireyler, daha iyi iş olanaklarına ve gelir düzeyine sahip olma eğilimindedirler, bu da kentsel alanda yoksulluğun azalmasına katkı sağlar. Söz konusu politikaların bir boyutu olan mesleki eğitim ve istihdam programları düzenleyerek işsizliğin azaltılmasına sağladıkları destekle farklı toplumsal kesimler arasında uyum ve dayanışmayı güçlendirirler.

Belediyelerin eğitim alanındaki rolünü ve toplumlarına sağladığı katkıyı incelemeyi amaçlayan bu çalışma, belediyelerin eğitim sistemine yönelik sosyal sorumluluk politikalarının nasıl şekillendiğini ve öğrencilerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla geliştirilen stratejileri ele almaktadır. Bu kapsamda, farklı belediyelerin eğitim alanında sunduğu hizmetler ve politikalar incelenerek, bu hizmetlerin öğrencilere ve eğitim kurumlarına etkisi vurgulanmaktadır. Ayrıca, öğrenci dostu belediyecilik stratejileri, yerel yönetimlerin eğitim sistemine katkılarını artırmak için ne tür yaklaşımlar benimsediklerini ve bu stratejilerin toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında ilgili literatür taranarak teorik çerçeve oluşturulmuş elde edilen veriler ışığında web sayfaları ve konuya ilişkin haber duyurularından yola çıkarak elde edilen verilerle farklı belediyelerin uyguladığı politikalar ve stratejiler incelenmiştir.

Belediyelerin nasıl daha etkili öğrenci dostu politikalar geliştirebileceğini anlamak için bu konudaki mevcut uygulamalardan yola çıkarak yaygınlaştırılması gerekli öneriler sunma hedefiyle, Belediyelerin eğitim odaklı sosyal sorumluluk politikaları ve öğrenci dostu belediyeçilik stratejileri üzerine yapılan bu çalışmanın, yerel yönetimlerin eğitim alanındaki rolünü daha iyi anlamamıza ve yerel toplumun eğitim- öğretim boyutunda yer alan kesimlerine hizmet arzını artırmalarına katkısı beklenmektedir.

1.Belediyelerde Öğrenci Dostu Yaklaşımın Önemi

Belediyeler, eğitim politikaları ile toplumun çeşitliliğini ve kapsayıcılığını düzenleyen yönetim birimleridir. Sanatsal etkinlikleri ve kültürel organizasyonları destekleyerek kentin kültürel kimliğini güçlendirirler. Eğitimli bireyler, bilinçli tüketici ve vatandaşlar olarak hemşerisi oldukları kent toplumunun sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunurlar. Belediyeler, eğitim politikaları ile toplumun bu yönde bilinçlenmesini teşvik ederler. Genel olarak, belediyelerin temel amacı hızla değişen ihtiyaçları karşılayarak insanların yaşam koşullarına uyum sağlamalarını kolaylaştıracak sosyal, ekonomik, eğitimsel ve kültürel önlemleri almak olmuştur. Bu önlemler, toplumun her kesimine yönelik hizmetleri içermektedir. Belediyelerin eğitim alanındaki faaliyetleri, toplumun her kesimine eşit ve adil bir şekilde ulaşılabilir eğitim imkanları sunma çabasını içerir. Ancak bu yöndeki çabalarında özellikle dezavantajlı bireylerin topluma daha fazla katılımını sağlamaya odaklanması gerekmektedir. Bu nedenle belediyeler, dezavantajlı bireylerin özel ihtiyaçlarına uygun eğitim programları düzenleyerek onların potansiyellerini ortaya çıkarmalarına ve yeteneklerini geliştirmelerine de olanak tanır (Gürek, 2016: 136).

Türkiye'de, Belediyelerin eğitim alanında yapabilecekleri katkı ve uygulamalara temel olan yetki ve sorumluluklar mevzuatta farklı yönlerden yer bulmasına karşılık, örgün eğitim faaliyetlerine katılmalarına yasal olarak izin verilmemektedir. Eğitim konusunda asıl yetki ve sorumluluk Millî Eğitim Bakanlığı'na aittir. Ancak,

belediyelerin yaygın eğitim etkinliklerine katılmalarında herhangi bir yasal engel bulunmamaktadır. Nitekim, Belediyeler, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesi ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7/v maddesine göre, meslek ve beceri kazandırma hizmetlerini sunma, kurslar açma ve iş birlikleri yapma yetkisine ve sorumluluğuna sahiptir. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu bir dönemde, işsizlerin beceri eksikliği temel bir sorundur. Yerel yönetimler, beceri kazandırma kursları açarak ve mezunlarına iş imkanları sunarak işsizlik sorununa katkıda bulunabilirler. Türkiye'deki yerel yönetimlerin uyguladığı yaygın eğitim programları, ekonomik ve toplumsal amaçlarla işgücü niteliğinin artırılması, toplumsal adaletin sağlanması ve bireysel gelişimin teşvik edilmesi gibi hedefler doğrultusunda yürütülmektedir (Murat, 2009: 145-148). Belediyelerin eğitim alanında üstlendiği görevler genellikle Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içerisinde yürütülür ve yerel ihtiyaçlara yönelik ek hizmetler sunmaya odaklanır. Yani, belediyelerin eğitim konusundaki faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığı'nın politikaları ve yönergeleri doğrultusunda katkıları daha çok destekleyici nitelikte olabilir. Belediyelerin üstlenmiş olduğu sorumluluklar, yerel yönetimlerin genel yetki ve görevleri ile de bağlantılıdır ve ilgili yasalar ve düzenlemelere uygun olarak yerine getirilir. İstihdam odaklı mesleki ve teknik eğitim alanlarının yanı sıra, rehabilitasyon amaçlı eğitimlerden hobi bazlı beceri geliştirmeye yönelik el sanatları kurslarına, geleneksel Türk el sanatları öğrenimine, modern gereksinimleri karşılayan bilgisayar ve dil eğitimlerinden sağlıklı yaşam için spor eğitimlerine, müzik öğrenimine ve sosyal-kültürel eğitimlere kadar geniş bir yelpazede branş bulunmaktadır. Öte yandan çalışan ailelere yönelik olarak çocuklarına kreş ve gündüz bakımevi hizmetleri sunabilirler, böylece ebeveynlerin çalışma hayatını desteklemiş olurlar. Öğrencilere ve velilere yönelik eğitimle ilgili danışmanlık, eğitimle ilgili bilgilendirme ve yönlendirme faaliyetleri, seminerler, konferanslar, atölye çalışmaları, tiyatro oyunları gibi etkinliklerle halkın eğitimine katkı, eğitim tesislerinin bakım ve onarımına destek, kütüphaneler, bilgi evleri veya gençlik merkezleri

aracılığıyla eğitim materyalleri, kitaplar ve diğer kaynaklar sağlama, başarılı öğrencilerin ödüllendirilmesi, ihtiyaç sahibi öğrencilere eğitim bursları, ücretsiz alışveriş kartları, yemek veya diğer maddi destekler sağlayarak eğitim fırsatlarının eşitliğine katkıda bulunabilirler. Eğitimin önemli bir parçası olan spor ve rekreasyon alanlarını inşa eder, bakımını yapar ve yönetir. Spor alanlarının ve parkların sağlanması, gençlerin ve çocukların fiziksel ve sosyal gelişimine katkıda bulunur.

Günümüzde belediyelerin görev alanları, kentsel hizmetlerin yanı sıra sosyal boyutu olan hizmetlere de odaklanmaktadır. Klasik belediyeçilik anlayışında kentsel altyapı hizmetleri ön planda olsa da artık hayat kalitesini artıran sosyal hizmetlere daha fazla talep oluşmuştur. Bu hizmetler, mahalli idareler tarafından yerine getirildiğinde, yerel düzeydeki ihtiyaçların etkin bir şekilde belirlenmesine ve hizmet sunumunun hızlı, verimli ve pratik bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Göktürk ve Yılmaz, 2020: 40) Belediyeler, sosyal belediyeçilik modeli çerçevesinde, kamusal harcamalarını eğitim, sağlık, kültür gibi faaliyetlere yönlendirirken aynı zamanda istihdam sorunlarının çözümüne yönelik politikalar geliştirmeye, muhtaç durumda bulunanları korumaya ve sosyal adaletin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır (Kaya, 2003: 68). Belediyelerin özellikle eğitim alanında sosyal hizmet odaklı çalışmaları, öğrenci dostu belediye uygulamalarına etkinlikle yer verilmesi ile mümkün olmaktadır. Kentlerde sunulan, öğrenci odaklı sosyal hizmetler, kent toplumunun sosyal, ekonomik ve eğitim hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştıracaktır.

Eğitim, insan sermayesine yapılan bir yatırımdır; çünkü eğitim, insanları ömür boyu daha üretken hale getirir. Diğer yatırımlardan farklıdır, çünkü insan odaklıdır ve kişinin potansiyelini geliştirir. Bu nedenle, bireyin eğitimine yapılan yatırım, olumlu sonuçlar doğurur ve aslında topluma yapılan bir yatırım olarak geri dönüş kazandırır (Karaarslan, 2005: 36). Bu süreç, toplumun genel refahını ve ilerlemesini destekler. Eğitim

sayesinde insanlar, iş gücüne daha nitelikli katkı sağlar, yeni fikirler ve teknolojiler geliştirir ve ekonomik büyümeyi desteklerler.

Eğitim hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği, ülkelerin kalkınma seviyesini belirlediği gibi kentlerin ekonomik gelişmesinde nitelikli beşerî kaynağa olan ihtiyacı karşılayan önemli bir faktördür. Bu bakımdan eğitimde kaliteyi artırmak ve eğitime erişimi kolaylaştırmak için çok paydaşlı iş birlikleri son derece önemlidir. Bu bağlamda, belediyelerin eğitim hizmetlerine katkısı ve öğrenci dostu belediye uygulamaları, eğitimdeki paydaşların iş birliği ve etkili çözümler sunma açısından büyük önem taşımaktadır.

"Öğrenci Dostu Belediye" yaklaşımı, belediyelerin eğitim politikalarını öğrenci merkezli ve onların ihtiyaçlarına odaklı bir şekilde belirlemesi ve hayata geçirmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda şehirlerdeki öğrencilerin yaşam kalitesini artırmayı, eğitim olanaklarını desteklemeyi ve genç nüfusun potansiyelini tam anlamıyla kullanabilmelerini sağlamayı, eğitim alanındaki sosyal hizmet odaklı politikaların hayata geçirilmesini ve öğrencilerin eğitim süreçlerine katılımlarını kolaylaştırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, belediyelerin öğrencilere yönelik ihtiyaçları ve talepleri öncelikli olarak ele almasını ve eğitim alanında sosyal hizmet odaklı politikalar geliştirmesini içerir. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeyde geliştirebilmelerine imkanlar sağlamak, belediyelerin sorumluluk alabilecekleri konulardır. Bu süreçte belediyeler, kentlerin ekonomik kalkınmasında ihtiyaç duyulan nitelikli insan kaynağını yetiştirme açısından öğrencilere ve eğitime sunulabilecek fırsatlarla kentlerin ekonomik geleceğine ilişkin önemli bir alandaki potansiyeli değerlendirilmiş olacaktır. Öğrenci dostu belediyecilik yaklaşımı, gençlerin kente olan bağlılığını artırırken, kentlerin de genç nüfusu kentte tutmasına ve bu yönden cazibe mekânı haline gelmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, özellikle üniversite ve lise öğrencilerinin yoğun olduğu kentlerde bu tür bir yaklaşımın

benimsenmesi kentin ekonomik gelişimi için önemli bir potansiyel taşıır.

3.Kentlerde Öğrenci Memnuniyeti için Stratejiler ve Uygulamalar

Bir toplumun kalkınması ve refah düzeyinin artması, nitelikli eğitim imkanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple, eğitime yatırım yapma fikri, sosyo-ekonomik ve siyasi ilerlemenin elde edilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. (Özpolat, 2009: 12-13). Eğitim politikalarının oluşturulması ve uygulanması, devletin ve yerel yönetimlerin üzerine düşen önemli bir sorumluluktur. Belediyeler de bu alanda etkin bir rol oynamakta ve yerel düzeyde eğitim politikalarının hayata geçirilmesinde önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Öğrenci dostu belediyecilik kapsamında, belediyelerin yerel öğrenci nüfusunu desteklemek, onların eğitim, yaşam ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli sosyal destek uygulamaları geliştirdiği bilinmektedir. Bu tür uygulamalar, genellikle öğrencilerin eğitim süreçlerini kolaylaştırmayı, sosyal hayata katılımlarını artırmayı, ekonomik yüklerini azaltmayı ve yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaçlar.

3.1.Belediye Süreçlerinde Öğrenci Katılımı ve Temsilinin Güçlendirilmesi:

Öğrenci dostu belediyecilik, öğrencilerin yerel karar alma süreçlerine katılımını ve temsilini destekler. Genel olarak kentsel katılım, şehirde yaşayan halkın doğrudan veya dolaylı olarak kentsel kararlara katılma süreçlerine dâhil edilmesini ifade eder. Bu bağlamda, kentsel katılımı yerel düzeyde siyasal bir katılım türü olarak da değerlendirebiliriz. Kent ölçeğinde toplumun tüm kesimlerinin sürece dahil edilmesi, varsa engellerin kaldırılması ve katılımın niteliksel olarak artırılması, günümüzde şeffaf bir yönetim modelini yerel yönetimlere kazandırmak için önemli bir çaba olarak ortaya çıkmıştır (Bulut ve Akın, 2019, s. 334). Yönetişim kavramı, Dünyada, Birleşmiş Milletler “Rio Yeryüzü Zirvesi” ile “Yerel Gündem 21” kapsamında yerel demokrasinin geliştirilmesi

yönünde “sürdürülebilir kalkınma” ve “küresel ortaklık” kavramları ile birlikte anılır olmuştur (Emrealp, 2005:19). Kent yönetimi, idari yetkililer ile halk arasında etkileşimi teşvik etmeyi amaçlar ve bu bağlamda, kentin problemlerine çözüm bulmak için politik, ekonomik ve idari gücün yanı sıra grupların ve toplulukların ortaklaşa karar alma mekanizmalarını oluşturmayı ve bu süreçleri yönetmeyi hedefler (Toksöz, 2011:10). Kent yönetiminde artık kurumlardan daha ziyade süreçler öne çıkmıştır. Bu da yönetim kavramının, kurumların yönetilmesi olarak değil, sürecin yönetilmesi olarak tartıştığı durumdur. Yönetişimi etkili kılan faktör, yönetim rolünün net bir şekilde anlaşıldığı ve sivil toplum, özel sektör, kamu kurumları ve diğer tüm paydaşların iş birliği içinde olduğu kurumsal çalışma modelleriyle sağlanacaktır (Pierre, 2016: 1-2). Katılım konusunda sağlanacak etkinlik, kentsel gelişimin tüm paydaşlar tarafından anlaşılır, adil ve sürdürülebilir bir şekilde şekillendirilmesini sağlar. Halkın tüm kesimlerinin görüşleri ve ihtiyaçları, kent politikalarının ve projelerinin oluşturulmasında göz önünde bulundurulur ve böylece toplumun karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılımı teşvik edilir. Katılımcı yönetim sürecinde, paydaşların oy kullanma, danışma, müzakere etme, fikir birliği oluşturma ve oybirliği sağlama gibi aşamalara aktif olarak dahil olmaları gerekmektedir. (Schmitter, 2002: 59-60). Kentsel katılım, şehirlerin daha demokratik, şeffaf ve kapsayıcı bir şekilde yönetilmesini hedefleyen önemli bir süreçtir. Yerel yönetimlerin ve toplumun iş birliği içinde çalışması, kentsel gelişmeyi toplumun talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirerek daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler oluşturmayı mümkün kılar. Yerel yönetimlerin daha şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlar. Toplum, kentle ilgili kararları etkileme ve yönlendirme şansına sahip oldukça, şehirdeki yaşam kalitesi artar ve toplumsal uyum güçlenir. Aynı zamanda, kentsel katılım, halkın kendi yaşam alanlarına duyduğu bağlılığı güçlendirir ve yerel kimliğin korunmasına katkı sağlar. Katılımcı bir kentsel yönetim anlayışı, çeşitli zorluklarla karşılaşabilir. Bu nedenle, toplumun her kesiminin sürece dahil edilmesini sağlamak için aktif iletişim ve katılım mekanizmalarının

oluşturulması gereklidir. Ayrıca, bilgiye erişim ve katılım fırsatları konusundaki eşitsizliklerin giderilmesi ve çeşitli sosyal grupların temsilini sağlamak için çaba harcanmalıdır.

Belediye meclisi aşamalarında, belediye hizmetlerine gönüllü katılım ve kent konseyleri ile bu konseylerin içinde oluşturulan gençlik meclisleri gibi mekanizmalar, gençlerin yerel düzeyde yönetim ve siyasi karar alma süreçlerine katkı sağlamada etkili araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, gençlerin yerel düzeyde karar alma sürecine daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlayarak farkındalık ve bilinç düzeylerini artırabilir, bu da önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkar (Kutlu, 2019: 104). Yerel toplumun önemli bir kısmını oluşturan öğrencilerin birçok konuda olduğu gibi özellikle kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerine katkıda bulunmasını hedefleyen öğrenci katılımı ve geri bildirimleri, belediyelerin hizmet planlaması ve karar alımında önemli bir rol oynar. Bu süreçte belediyeler, toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerini göz önünde bulundurarak kararlar almalı ve planlar yapmalıdır. Öğrenci katılımı ve geri bildirimleri, planların ve kararların daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasına yardımcı olur. Öğrenci katılımı, genç nüfusun ve öğrenci topluluğunun ihtiyaçlarını, taleplerini ve görüşlerini dikkate almayı sağlar. Bu şekilde, planlar daha kapsayıcı hale gelir ve gençlerin geleceğe yönelik ihtiyaçları ve hedefleri göz önünde bulundurularak daha adil ve dengeli bir şekilde tasarlanabilir. Ayrıca, belediyelerin toplumsal gelişmeyi destekleyen ve geleceğe yönelik projeler ve politikalar geliştirmesine yardımcı olur. Öğrencilerin, yeni fikirler ve yaratıcı çözümler konusunda sahip olduğu potansiyel nedeniyle onları sürece dahil ederek, daha inovatif ve geleceğe yönelik projeler üretilebilir. Bilgi temelli ekonomiler inovasyon ve girişimcilik faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ekonomiler olarak tarif edilir ve iktisadi büyümeyi teşvik eden bir süreci kapsar (Işık, Işık ve Kılınç, 2015: 64). Öğrencileri yerel yönetim süreçlerine dahil olma fırsatı sunmak, gelecekteki karar alıcıların daha iyi yetişmesine ve yönetim süreçlerine daha iyi hazırlanmalarına yardımcı olur. Bu gençleri toplumun önemli bir parçası olarak hissettirir ve toplumsal katılımı

artırarak yerel demokrasiyi güçlendirir. Belediye süreçlerine dahil edilen öğrenciler, toplumun geleceğini şekillendiren kararlara katılarak demokratik bir deneyim yaşarlar. Bu deneyim, gençlerin toplumsal ve siyasi bilinçlerini artırır ve katılımcı bir demokrasi kültürünün gelişmesine katkı sağlar. Öğrencilerin perspektifleri ve ihtiyaçları, genellikle diğer yaş gruplarından farklı olabilir. Belediye süreçlerine dahil edilmeleri, kent yöneticilerinin gençlerin görüşlerini ve ihtiyaçlarını dikkate almalarını sağlar ve böylece daha kapsayıcı politikaların oluşturulmasına yardımcı olur. Belediye süreçlerine katılmak, öğrencilere siyasi, sosyal ve ekonomik konular hakkında farkındalık kazanma ve öğrenme fırsatı sunar. Bu da gençlerin aktif, bilgili ve sorumlu vatandaşlar olarak yetişmelerini destekler.

3.2.Sosyal Adalet Odaklı Stratejiler:

Sosyal adaletin önemli bileşenlerinden biri, mekânsal veya kentsel adaleti sağlamaktır. Çünkü adaletsiz uygulamaların yaşandığı mekânlarda toplum ve yaşam tarzı doğrudan etkilenir. Kentsel alanlar, vatandaşların eşit düzeyde hak sahibi olduğu alanlar olmalıdır. Ancak bu eşit hak sahipliği, aynı standartlarda ve aynı yapı türlerinde yaşam anlamına gelmez. Her kentsel bölge, özgün sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel ve mimari varlığa sahiptir ve bu farklılık saygı gösterilmelidir. Tüm kentleri aynılaştırmak, her bölgenin özgün değerlerini görmezden gelmek ve o bölge halkının kimliğine, değerlerine haksızlık ve sosyal anlamda adaletsizlik oluşturur (Eren ve Öztürk, 2019: 343). Kentsel adalet, insanların yaşadıkları bölgelerde adil şartlara sahip olmalarını ve kentlerin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini hedefler. Bireylerin eşit erişim ve fırsatlara sahip olması, gelir ve sosyal statü farklılıklarının azaltılması, toplumsal katılımın teşvik edilmesi ve çeşitliliğin desteklenmesi kentsel adaletin temel öğelerindendir. Bu süreçte toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı ve seslerinin duyulması, toplumsal uzlaşının sağlanması ve haksızlıkların önlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Kentsel adaletin sağlanması için bilinçli bir çaba harcanmalıdır. Toplumun özgün değerlerine saygı

göstererek, çeşitliliği kucaklayarak ve katılımcı bir süreçle hareket ederek kentsel adaleti güçlendirmek, toplumsal refahın ve uyumun artmasına katkı sağlayacaktır.

Belediyelerin bu kapsamında sosyal adalet odaklı stratejileri, toplumun tüm kesimlerine eşit fırsatlar ve hizmetler sunarak, sosyal dengenin sağlanması ve dezavantajlı grupların desteklenmesini amaçlayan politikalar ve uygulamalarıdır. Bu stratejiler, özellikle ekonomik, sosyal veya kültürel açıdan dezavantajlı olan bireylerin ve grupların yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefler. Dezavantajlı öğrencilerin ihtiyaçlarına daha fazla odaklanarak eğitim fırsatlarının eşitlik temelinde sağlanmasını içerir. Belediyeler, ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan öğrencilere yönelik Üniversiteye hazırlık kursları, özel ders imkanları gibi farklı şekillerde gerçekleştirilebilecek olan eğitim destek programları ve burs imkanları sağlayarak eğitime erişimi kolaylaştırabilir. Ayrıca öğrenci dostu belediyeler, öğrencilerin barınma ve yurt sorunlarına çözümler üreten ve yaşam koşullarını iyileştiren yaklaşımlar benimserler. Yurtlarda kalmak isteyen öğrencilere güvenli, temiz ve uygun fiyatlı veya bazı özel durumları olanlara ücretsiz konaklama imkanları sunabilirler. Hatta evde kalmak isteyen öğrencilere uygun fiyatlı konaklama sağlayan ev sahipleri ile iş birliği yaparak güvenilir ve uygun fiyatlı konaklama seçenekleri ile barınma sorunlarına çözüm sağlayabilirler. Özellikle üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerindeki barınma sorunları, öğrencilerin başarıları ve sosyal hayata katılımları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Böylece, potansiyeli olan ancak maddi imkansızlıklar nedeniyle eğitimden uzak kalan öğrencilere destek olunur ve Kentte yaşayan öğrencilerin sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının fırsat eşitliği çerçevesinde adil bir şekilde karşılanması sağlanmış olur.

3.3.Belediyelerde Öğrencilerle İletişim Kanalları:

Belediyeler, diğer yerel yönetim birimlerine göre, hizmetlerin etkin, yerinde ve verimli bir şekilde sunulması konusunda öncelikli bir rol üstlenmektedirler. Bu nedenle, yerel

düzeyde etkili bir yönetim-yönetilen iletişimi ve etkileşimini sağlamak, hedeflere ulaşmak ve belediyenin başarılı olmasını sağlamak için halkla ilişkiler ağı oluşturulması gerekmektedir (Öner, 2001: 102). Sağlıklı bir iletişim ve etkileşim, belediyelerin hizmetlerini daha iyi anlayabilmelerine ve vatandaşların ihtiyaçlarına uygun çözümler üretebilmelerine olanak tanır. İletişim ağı sayesinde belediyeler, toplumun taleplerini öğrenir, beklentilerini anlar ve katılımcı bir şekilde yönetim süreçlerine dahil eder. Böylece karar alma süreçlerinde şeffaflık sağlanır ve halkın güveni kazanılır.

Yerel düzeyde halkın tanınması, onların değerlerini, yerel hizmetlere bakış açılarını ve taleplerini belirlemek için danışmanın etkin yöntemlerinden biridir ve yönetim ile yönetilenler arasında uyum sağlamaya yönelik bir çabadır. Bu amacı başarıyla gerçekleştiren danışma, yönetsel etkinliğin ve verimliliğin artırılmasında önemli bir araç olarak işlev görecektir. Danışma işlevinin, yerel düzeyde toplumun çeşitli kesimlerini kapsayacak şekilde kurumsallaştırılması, yerel yönetim organları ve yöneticilerinin yerel halkla sağlıklı etkileşim kurmasına ve farklı görüşlere ulaşma yolunu açmasına yardımcı olacaktır (Öner, 2001: 106). Yerel düzeyde halkı tanımak ve danışma süreçlerini etkin bir şekilde kullanmak, yerel yönetimlerin topluma yönelik hizmetlerini daha iyi planlamasına ve yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olur. Danışma sürecinin çeşitlilik ve katılımcılık ilkesine uygun bir şekilde kurumsallaştırılması, toplumun farklı kesimlerinin seslerini duymak ve onların ihtiyaçlarına cevap vermek için önemli bir fırsat sunar. Katılımın sağlanmasında belediyelerin hizmet ve faaliyet alanları ile ilgili hem STK'ların hem uzmanların hem de halk tarafından seçilmiş temsilcilerin yer aldığı danışma kurullarının bulunması ve belediyelere çalışmalarında yardımcı olması ortak bir kamusal bilincin sağlanmasında önemlidir (Coşkun ve Sezer, 2004: 284). Belediye ile halk arasında etkili iletişim sürecinin katılım yoluyla kurulması, güvenin, destekçiliğin ve uyumun sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Halkın katılımıyla gerçekleştirilen faaliyetler, belediyelerin etkinliğini ve verimliliğini

artırma konusunda son derece önemlidir. Belediyeye iletilen tüm bilgiler, yönetim sürecinde dikkate alınmalı ve bu bilgiler doğrultusunda halkın istek ve beklentilerini karşılamak üzere örgütsel yaklaşımlar geliştirilmelidir. (Yalçındağ, 1996:14, 33).

Belediyeler, şehir içinde etkili bir iletişim ortamı oluşturabilmek için hedef kitleye özelleştirilmiş iletişim stratejileri ve araçları benimseyebilirler. Bu bağlamda, geleneksel yöntemlerin yanı sıra dijital platformlar da kullanılarak iletişim çeşitliliği sağlanabilir. Basılı materyaller, birebir görüşmeler, görsel içerikler ve videolar gibi kanalların yanı sıra genç neslin daha fazla ilgi gösterdiği dijital mecralar da tercih edilerek, belediyeler gençlerle etkili bir etkileşim kurabilirler. İletişim stratejilerinin ve araçlarının etkinliği kadar, belediyenin ilgili birimlerinin bu araçları etkili bir şekilde kullanma yeteneği de büyük önem taşır (Oktay, 2017: 330). İletişim destek ve danışma merkezleri oluşturarak gerçekleştirilen hizmetler, genellikle yerel yönetimler veya eğitim kurumları tarafından sağlanır ve öğrencilerin çeşitli konularda yardım alabileceği bir platform sunar. Bu tür merkezlerin temel amacı, öğrencilere yönelik çeşitli sorunlara yönelik destek ve rehberlik sağlamaktır. Öğrenciler, eğitim, kariyer seçenekleri, burslar ve öğrenim yardımları gibi eğitimle ilgili konularda bilgi alabilirler. Aynı zamanda, kişisel gelişim, sosyal ve duygusal zorluklarla başa çıkma, stres yönetimi gibi konularda da danışmanlık hizmetleri sunulabilir. Bu merkezler ayrıca, öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları problemlerle ilgili bilgi ve yönlendirme sağlayarak, toplumsal sorunlarla mücadelede bir destek ağı oluştururlar. Örneğin, barınma sorunları, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım gibi konularda öğrencilere yardımcı olabilirler. İletişim ve danışma merkezleri, genellikle telefon, e-posta, sosyal medya ve yüz yüze görüşme gibi çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla öğrencilerle etkileşim kurarlar. Bu sayede öğrenciler, kendilerine uygun olan iletişim yöntemini seçerek ihtiyaçlarına daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilirler. Bu tür destek merkezleri, öğrencilerin daha sağlıklı, motive ve başarılı bir eğitim yaşamı sürmelerine yardımcı

olarak, kentlerin eğitim ve gençlik politikalarının uygulanmasında önemli bir rol oynarlar.

3.4.Eğitim Alt Yapısına Yönelik Destekler:

Türkiye'de sosyal politikaların uygulanmasında temel yetki merkezi hükümete ait olsa da, son dönemlerde yerel yönetimler ve özellikle belediyeler, topluma yönelik sosyal politika ve hizmetlerini geliştirme gerekliliği hissetmektedir. Bu doğrultuda Belediyeler, sürekli olarak artan yeni talep ve ihtiyaçlara cevap vererek hizmetlerini yenilemekte ve iyileştirmektedirler. Merkezi hükümetin yerel düzeydeki sosyal politikaları, yerel yönetimlerin dolaylı ya da dolaysız desteği ile daha etkili bir şekilde hayata geçirilebilmektedir. Esasen, yerel yönetimler, toplumun sosyal ihtiyaçlarını daha doğru ve yerinde tespit etme konusunda merkezi hükümetlere kıyasla daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Bu kapsamda Belediyeler, hizmet yelpazeleri içerisinde eğitime yönelik faaliyetlere de yer vermektedirler (Örenç, 2014: 15). Belediyeler, eğitim alanında yapılan yatırımları, kaynakları ve projeleri öğrenci dostu belediyeçilik prensipleri doğrultusunda planlayarak, eğitimin kalitesini artırmayı ve daha etkin kullanmayı hedefler. Kentlerdeki eğitim altyapısının geliştirilmesi konusunda belediyeler, okulların fiziksel altyapısının iyileştirilmesi ve teknolojik olanakların artırılması için katkılar sağlamalı ve bu konuda daha fazla çaba göstermelidir. Belediyeler, okul ve kent kütüphanelerini zenginleştirerek öğrencilere çeşitli kaynaklar ve kitap bağış etkinlikleri düzenleyebilir. Ayrıca kütüphanelerin fiziksel anlamda modern ve kullanıcı dostu haline getirilmesinde maddi destek sunabilir. Okullara spor alanları, sanat atölyeleri gibi olanaklar sağlamak öğrencilerin daha iyi koşullarda eğitim almalarına katkı sağlar. Böylece öğrencilerin araştırma ve öğrenme becerilerini geliştirmeye yardımcı olur.

3.5.Girişimcilik, Staj İmkanları, Kariyer Destekleri:

Belediyeler, yerel kalkınma ve girişimcilik konularında kentlerde başvuru kaynakları olarak hizmet ederler. Kentlerin

büyümesi ve gelişmesi açısından merkezi yönetimin tek başına yeterli olmadığı gerçeği düşünüldüğünde, yerel kalkınma bağlamında belediyelerin rolü daha da önem kazanmaktadır (Efşan ve Yılmaz, 2021: 100). Kentin ekonomik kalkınması, ekonomik seviyesinin artırılması için istihdam, girişimci teşviki ve iş eğitimi gibi faaliyetleri içerirken, etkin belediye yönetimi, yerel kaynakların etkili bir şekilde kullanılması, kalite odaklı yaklaşım ve stratejik planlamaya dayalı bir belediyeçilik anlayışını ifade etmektedir (Çarkçı, 2008:148). Bu bağlamda, değişken nüfusa sahip belediyeler, kentlerde girişimcilik ortamının oluşturulması, nitelikli işgücünün kazanılması ve ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Öğrencilere girişimcilik ve staj imkanlarıyla onların bilgi ve tecrübelerini arttırarak iş dünyasına adım atmalarını kolaylaştırabilir. Bu tür destekler, öğrencilerin eğitim dönemi boyunca ve mezun olduktan sonra kariyerlerini geliştirmelerine yardımcı olurken, girişimcilik ve istihdam olanaklarını artırır. Belediyelerin öğrencilere sunabileceği girişimcilik ve staj imkanlarının kariyer destekleri açısından önemi şu başlıklarda ele alınabilir:

a.Girişimcilik ve İnovasyon Merkezleri: Belediyeler, öğrencilere yönelik girişimcilik ve inovasyon merkezleri oluşturabilir. Bu merkezler, genç girişimcilerin iş fikirlerini geliştirmeleri, iş planı hazırlamaları ve işletme süreçlerini yönetmeleri için destek sağlar. Girişimcilik merkezleri, mentorluk, eğitim programları ve iş danışmanlığı hizmetleri sunarak öğrencilerin iş dünyasına adım atmalarına yardımcı olur.

b.Girişimcilik ve İş Planı Yarışmaları: Belediyeler, girişimcilik ve iş planı yarışmaları düzenleyerek öğrencilere iş fikirlerini sergileme ve ödüller kazanma fırsatı sunabilir. Bu tür yarışmalar, öğrencilerin girişimcilik ruhunu teşvik eder ve iş dünyasına olan ilgilerini artırır.

c.Staj ve İş İmkanları Sağlama: Belediyeler, yerel işletmelerle iş birliği yaparak öğrencilere staj ve iş imkanları sağlayabilir. Staj programları, öğrencilerin meslekleri hakkında

pratik deneyim kazanmalarına ve iş hayatına hazırlanmalarına yardımcı olur.

d.Kariyer Gelişim Seminerleri ve Girişimci Düşünceyi Geliştirme Etkinlikleri: Belediyeler, kariyer gelişim seminerleri, iş dünyasıyla buluşmalar ve kariyer fuarları gibi etkinlikler düzenleyerek öğrencilerin kariyer planlamalarını destekler. Bu tür etkinliklerde öğrenciler, iş dünyasının önde gelen isimleriyle tanışabilir ve iş arama süreçlerini kolaylaştırabilir. Belediyeler, öğrencilerin girişimci bir düşünce yapısı geliştirmesi, bir girişimcinin sahip olması gereken becerileri edinmesi ve girişimci olarak kariyerine devam edecek motivasyonu bulması amacıyla onları başarılı girişimciler ve iş insanlarıyla buluşturarak ilham almalarını ve iş dünyasındaki tecrübeleri paylaşmalarını sağlayabilir.

e.Mesleki Eğitim Programları: Belediyeler, mesleki eğitim programları düzenleyerek öğrencilerin belirli meslek alanlarında uzmanlaşmalarına olanak tanır. Bu programlar, öğrencilerin meslekleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını ve iş dünyasına uygun beceriler geliştirmelerini sağlar.

Belediyelerin destek verecekleri bu imkanlar, öğrencilerin iş dünyasına ve kariyerlerine hazırlanmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Çünkü belediyelerin bu tür kariyer desteklerini sunması, öğrencilerin gelecekteki iş yaşamlarına güvenle adım atmalarına ve topluma katkı sağlayan bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, iş dünyasının dinamiklerini anlayarak girişimciliği ve istihdamı teşvik eder ve yerel ekonominin gelişimine katkıda bulunur.

3.6.Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

Belediyelerin sosyal ve kültürel alanlarda yoğunlaşmaya başlayan çabaları, günümüzde ‘sosyal belediyecilik’ anlayışının bir sonucudur. (Göymen, 2004:7). Belediyeler, öğrencilere yönelik sosyal, kültürel etkinlikler ve çeşitli organizasyonlar düzenleyerek onların kentin toplumsal yaşamına entegre olmalarını sağlar.

Belediyelerin bu yöndeki hizmet ve çalışmaları kapsamında, sosyal ve kültürel etkileşimi destekleyen, çevre ve kültürel mirasa duyarlılığı artıracak projeler ve etkinlikler düzenlemesi öğrencilerin bulundukları kentle bütünleşerek aidiyet duymalarına ve toplumsal uyuma katkı sunar. Kentsel uyum, farklı kültürlerin bir arada yaşamasına olanak tanır. Aidiyet duygusunun varlığıyla başlar; bu da kentlilik bilincinin temel bir unsuru olarak kabul edilir. Eğer aidiyet duygusu oluşmazsa, bireyin içinde bulunduğu şehri gerçekten benimsemesi zorlaşır. Bu nedenle, kente uyum sağlanma süreci, aslında kentlilik bilincinin oluşma evresini içerir (Altıparmak, 2015: 447). Öğrenciler, çeşitli kültürel etkinliklere katılma ve farklı deneyimler edinme fırsatı bulurlar. Bu, öğrencilerin hoşgörü, anlayış ve çeşitlilik algısını geliştirmelerine katkı sağlar. Eğitim sürecinde bu sayede öğrencilerin çevre bilinci ve toplumsal sorumlulukları güçlenir. Belediyelerce düzenlenip, desteklenen, atölye çalışmaları, kişisel gelişim, beceri kazanma eğitimleri, sanatsal etkinlikler, spor organizasyonları ve kültürel festivaller öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve çeşitli deneyimler yaşamalarına olanak tanır. Bununla birlikte Belediyeler, eğitim danışmanları ve rehberlik uzmanları aracılığıyla öğrencilere akademik ve mesleki yönlendirmeler sunarak onların geleceğe yönelik kariyerlerinde doğru kararlar almasına yardımcı olabilir. Ayrıca öğrencileri de kapsayan sağlık merkezleri ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunarak fiziksel ve psikolojik sağlıklarını destekleyebilirler.

3.7.Ulaşım ve Mobilite Çözümleri

Kent içi ulaşım sorunlarını çözümlemek için, etkin, güvenilir, ekonomik, hızlı, erişilebilir ve güvenli bir ulaşım ağı oluşturulması gereklidir. Büyük şehirlerde ise, ulaşım bileşenlerinin uyum içinde çalışabilmesi adına kapsamlı bir ulaşım planlaması kesinlikle gereklidir. Kent içi ulaşım çeşitlerinin belirlenmesi ve bu çeşitlerin birbirleriyle entegrasyonu, planlamanın merkezinde yer alır. Seçilecek ulaşım türü, taşıta değil insana odaklanmalı, bölge ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde belirlenmeli, topografik yapıya

uygun olmalı ve çevresel, kültürel ve tarihi değerleri zarar vermeden uygulanabilir olmalıdır (Ağaoğlu ve Başdemir, 2019: 29) Ayrıca Akıllı kent vizyonu çerçevesinden hareketle, kent içi ulaşımın etkin yönetimi için, trafik yönetimi, yoğunluk ölçümü, trafik yönlendirme, akıllı kavşaklar, akıllı duraklar, akıllı parkmetreler, park yönlendirme, toplu taşıma için entegre ücret ödeme sistemleri, GPS takip, yol sensörleri ve gelişmiş yolcu bilgi sistemlerini içeren bir akıllı hareketlilik/mobilité sistemine yönelik iyi bir entegrasyon gereklidir (Varol, 2017:54). Öğrencilerin günlük yaşamlarında eğitim kurumlarına ve diğer önemli noktalara kolayca ulaşmalarını sağlamak amacıyla geliştirilen sistemler ve hizmetlerdir. Bu çözümler, öğrencilerin ulaşım konusunda karşılaşılabileceği zorlukları azaltmayı ve onlara daha rahat bir ulaşım deneyimi sunmayı hedefler. Kentlerdeki eğitim kurumları, kütüphaneler, spor alanları, etkinlik mekanları gibi önemli noktaların öğrencilere erişilebilir olması, öğrencilerin günlük yaşamını ve eğitim hayatını olumlu yönde etkiler. Öğrenci dostu belediyecilik, öğrencilerin kent yaşamından en iyi şekilde faydalanabilmelerini destekler. Okul çevrelerinin düzenlenmesi ve trafik güvenliğinin sağlanmasını da kapsamalıdır. Belediyeler, trafik düzenlemeleri ve yaya geçitlerinin etkin bir şekilde düzenlenmesiyle okul çevresindeki trafik güvenliğini artırmalıdır. Ayrıca, çevre düzenlemeleri ve kamu alanlarının temiz ve düzenli tutulmasıyla öğrencilerin güvenli bir ortamda eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, çeşitli ulaşım ve mobilité çözümleri uygulanabilir:

a.Toplu Taşıma: Öğrenci yoğun bölgelerine uygun hatların oluşturulması, öğrencilerin okullarına ve diğer önemli merkezlere daha hızlı ve ekonomik bir şekilde ulaşmalarına yardımcı olur. Öğrencilere yönelik özel indirimli toplu taşıma kartları, ayrılmış hatlar veya belirli saatlerde artan seferler gibi düzenlemelerle toplu taşıma kullanımı kolaylaştırılabilir.

b.Bisiklet ve Yaya Yolları: Kampus ve eğitim alanlarına yönelik bisiklet ve yaya yollarının düzenlenmesi, öğrencilerin bisiklet ve yürüme gibi çevreci ve ekonomik ulaşım yöntemlerini tercih etmelerine teşvik eder.

c.Paylaşım Ulaşım Araçları: Kent içinde paylaşımlı bisiklet, elektrikli scooter veya araba gibi ulaşım araçlarının sunulması, öğrencilerin istedikleri zaman ve yerde kolayca ulaşım sağlamalarına yardımcı olur.

d.Teknoloji Destekli Uygulamalar: Akıllı telefon uygulamaları ve web tabanlı platformlar, öğrencilere toplu taşıma saatlerini, güzergahlarını ve alternatif ulaşım seçeneklerini kolayca takip etme imkânı sağlar.

e.Güvenlik: Özellikle gece geç saatlerde öğrencilerin güvenliğini sağlamak için güvenlik önlemleri alınmalı ve ulaşım noktalarında aydınlatma ve güvenlik kameraları gibi tedbirler alınmalıdır.

4.Öğrenci Dostu Belediyecilikte Başarı Ölçütleri ve İzleme Mekanizmaları

Belediyelerin eğitim alanındaki politikalarının başarısı, birçok faktörün etkileşiminden ve yönetimden kaynaklanır. Belediyeler, eğitime dair politikalarını oluştururken, belirli hedefleri ve stratejileri gözetmelidirler. Bu konudaki eğitim politikaları, yerel ihtiyaçları karşılayacak şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Belediyelerce gerçekleştirilecek politikaların içeriği, yaygın eğitim imkanları, kurs destekleri, rehberlik ve danışmanlık, okul altyapısının geliştirilmesi, malzeme ve araç destekleri, okul dışı öğrenme mekanlarının ve ulaşım desteklerinin artırılması, eğitim materyallerinin sağlanması gibi alanları kapsamalıdır. Bu konularda gerçekleştirilecek hizmetlerin performansını belirlemek üzere aşağıdaki etkin mekanizmalar değerlendirilmeli ve sonuca göre gerekli düzeltici önlemler alınmalıdır.

a.Öğrenci Geri Bildirimleri:

Öğrenci dostu belediyecilikte sunulan hizmetlere yönelik hedef öğrenci geri bildirimleri, belediyelerin yürüttüğü politika ve projelerin etkisini ve etkinliğini değerlendirmek için önemli bir araçtır. Belediyeler, topluluk üyelerinin, öğrencilerin, velilerin ve

diğer ilgili paydaşların görüşlerini ve deneyimlerini toplar ve bu geri bildirimleri dikkate alarak politikalarını ve hizmetlerini şekillendirir.

Öğrenci geri bildirimleri, şu yöntemlerle yapılabilir:

aa. aa.Anketler ve Anketler: Belediyeler, eğitim alanında hizmet alan kişilere yönelik anketler ve anketler düzenleyerek görüşlerini ve memnuniyet düzeylerini ölçer. Bu anketler, belirli politika ve projelerin etkisini değerlendirmek için önceden belirlenmiş sorular içerir.

bb. bb.Yüz Yüze Görüşmeler: Belediyeler, eğitim alanında toplumun farklı kesimlerini temsil eden kişilerle yüz yüze görüşmeler yapar. Bu görüşmeler, daha detaylı geri bildirim almak ve öğrenci dostu politika ve hizmetlerin nasıl iyileştirilebileceği konusunda fikir alışverişi yapmak için önemlidir.

cc. cc.Odak Grupları: Belediyeler, belirli konularda uzmanlaşmış veya ilgili olan kişilerden oluşturulan odak grupları düzenler. Bu gruplar, daha kapsamlı ve derinlemesine geri bildirimler sağlar.

çç. çç.Sosyal Medya ve Dijital Platformlar: Halka en yakın yönetim birimleri olan belediyelerin coğrafi konumu avantaja dönüştürülmesi, karşılıklı iletişim ve etkileşim fırsatlarının etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Günümüzde, yerel yönetimler ve özellikle belediyelerin yoğun bir şekilde yararlanması gereken etkili iletişim araçlarından biri olarak sosyal medya ön plana çıkmaktadır. Sosyal medyanın en büyük avantajlarından biri, farklı insan grupları arasında bilgi ve haberlerin çevrimiçi olarak paylaşılabilmesidir. Bu çevrimiçi bilgi paylaşımı özellikle eğitim kurumlarındaki öğrenciler arasındaki iletişim becerilerinin gelişimini teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra, sosyal medya insanları fiziksel olarak uzak olsalar da algısal olarak birbirlerine yaklaşturma özelliğine sahiptir. Sosyal medya platformları, hizmetler henüz düşünce ya da proje aşamasındayken paylaşımlar aracılığıyla takipçilerin görüşlerini öğrenme imkânı sunarak, bu geri bildirimlere göre projelerin iptal edilmesi, geliştirilmesi veya değiştirilmesi gibi kararların alınmasını

sağlayarak katılım kültürünün gelişimine ve hizmetlerden duyulan memnuniyetin artmasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, sadece tamamlanmış hizmetler değil aynı zamanda gelecekteki projelerin de sosyal medya platformlarında paylaşılmasının tavsiye edilmesi gerekmektedir. Belediyelerin stratejik ve etkin bir şekilde kurumsal sosyal medya hesaplarını kullanması, bu platformlar aracılığıyla halkın bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınmasıyla iki yönlü iletişimin artacağı, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışının oluşturulacağı düşünülmektedir. (Eryeşil, Alptürker ve Taşpınar, 2021: 838, 849). Belediyeler, sosyal medya ve diğer dijital platformlarda anketler düzenleyerek, topluluktan hızlı ve geniş çapta geri bildirim alabilir. Öğrenci geri bildirimleri, belediyelerin öğrenci dostu politikalarının ve hizmetlerinin toplum tarafından nasıl algılandığını ve etkilediğini ölçmede kritik bir rol oynar. Bu geri bildirimler, hizmetlerin güçlü yönlerini vurgulamak ve geliştirilecek alanları belirlemek için kullanılır. Ayrıca, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermek ve politikaların sosyal adalet amacına daha uygun olmasını sağlamak için hizmetlerin yöneldiği söz konusu toplulukla daha yakın bir iş birliği yapma imkânı sunar. Belediyeler, öğrenci geri bildirimlerini sürekli olarak izler ve bu geri bildirimleri politika ve hizmetlerinde düzenli olarak dikkate alır. Bu şekilde, politikaların etkinliği ve başarısı artırılarak, öğrencilerin eğitim süreçlerini destekleyen daha iyi hizmetler sunulması hedeflenir.

b.Kurumsal İş birliği ve Ortaklık Değerlendirmesi:

Belediyeler, içerisinde bulundukları ülke sınırları içindeki diğer belediyelerle zaman zaman farklı ülkelerdeki belediyelerle, sivil toplum örgütleriyle veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birlikleri içerisine girerler. Bu iş birlikleri ve ortaklıklar, belediyelerin mevcut yapılarının geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi, bilgi ve deneyimlerin paylaşımı, sınırlı kaynakların etkili bir şekilde kullanılması ve kaynakların artırılmasına imkân sağlar. Katkı ve katılımlara açık yapısıyla finansman ve insan gücü kaynağı yaratma yeteneğinin geliştirilmesine destek verir. Bu bağlamda, kentsel

hizmet kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılması taleplerini karşılayabilmek için sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik olarak ekonomik, sosyal, kültürel alanların yanı sıra çevrenin de korunması ve geliştirilmesini hedefler. Böylece ortak akıl, fayda ve sinerji oluşturularak ortak faaliyet alanları yaratılabilir, böylece sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yapısal çözümler geliştirilebilir. (Özcan, 2017: 6). Sürdürülebilir kalkınmanın temel yapı taşlarından olan Belediyeler; diğer belediyeler, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumları ile iş birliği yaparak öğrenci dostu politikaları ve projeleri daha kapsamlı ve etkili bir şekilde uygulayabilirler. Kurulacak iş birlikleri ve ortaklıklardan elde edilen performans çıktıları belli dönemlerde raporlanarak ortaya konur. Bu ölçüt, aşağıdaki yönlelere odaklanır:

aa. aa.Stratejik Ortaklıkların Oluşturulması: Belediyeler, eğitim alanında diğer kurumlarla stratejik ortaklıklar oluşturur. Eğitim ve sosyal hizmetler alanında uzmanlaşmış kurumlarla yapılan iş birlikleri, belediyelerin daha etkili ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesine olanak tanır.

bb. bb.Fon Sağlama ve Kaynak Paylaşımı: Belediyeler, diğer kurumlarla fon sağlama ve kaynak paylaşımı konusunda iş birliği yapar. Bu, öğrenci dostu projelerin finansmanının güçlendirilmesine ve etkinliğinin artırılmasına yardımcı olur.

cc. cc.Veri ve Bilgi Değişimi: Belediyeler, diğer kurumlarla veri ve bilgi paylaşımını teşvik eder. Eğitim alanındaki verilerin ve deneyimlerin paylaşımı, daha iyi politika ve kararlar alınmasına katkı sağlar.

çç. çç.Eğitim Programlarında Ortaklık: Belediyeler, diğer eğitim kurumları ve öğretmenlerle işbirliği yaparak ortak eğitim programları düzenler. Bu tür programlar, öğrencilere farklı öğrenme fırsatları sunarak eğitimin kalitesini artırır.

dd. dd.Sosyal Sorumluluk Projeleri: Belediyeler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak sosyal sorumluluk

projeleri düzenler. Öğrenci dostu sosyal sorumluluk projeleri, toplumun eğitimine ve gençlerin gelişimine olumlu katkı sağlar.

c.Hizmetlerde Sürdürülebilirlik ve Uzun Vadeli Etki:

Belediyelerce sunulacak hizmetlerin sürdürülebilirliği ve alınacak kararların etki gücünü arttırmak için sorumluluğu daha geniş alana yaymak bunun için de spesifik uygulamalarda özel ve kamu sektörü ve kaynakları arasındaki bağları güçlendirmek gerekir (Kuşay, 2020:12). Sürdürülebilir kent anlayışı insan gereksinimlerine daha etkin şekilde cevap verirken, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da engellemeden karşılayabilen kent sistemlerinin geliştirilmesini önerir (Ertürk, 1996: 175). Sürdürülebilir hizmetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde, kentle ilgili politikaların oluşturulması, karar alma ve uygulama aşamalarında, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve yerel halkın iş birliği ve etkileşim içinde hareket etmeleri, karar süreçlerine aktif katılım sağlamaları önemlidir. Bu şekilde kentte alınan kararlar tüm paydaşlarca daha kolay kabul edilir ve bu politika ve kararların uygulanma başarısı artar. Bu bağlamda, katılımcı, şeffaf ve insan merkezli bir yönetim anlayışı benimsenmelidir. Sürdürülebilir kentleşmeye daha fazla katkıda bulunabilecek belediyeler, kendi kaynaklarını etkin şekilde değerlendirebilmeli ve kullanabilmelidir. Bu nedenle yerel sorunların yerinde çözülmesi ilkesine özel önem verilmeli ve kent yönetiminde sivil toplum örgütlerinin etkin katılımı teşvik edilmelidir (Tunçer, 2016: 1296-1297). Belediyeler, yürüttükleri eğitim projelerinin sürdürülebilirliğini ve uzun vadede nasıl bir etki yarattığını dikkate alır. Bu ölçüt, belediyelerin politikalarını ve projelerini planlama ve uygulama süreçlerinde gelecekteki etkiyi göz önünde bulundurmasını sağlar ve aşağıdaki noktalara odaklanır:

aa. aa.Proje Sürekliliği: Belediyeler, yürüttükleri öğrenci dostu projelerin sürdürülebilirliğini değerlendirir. Projelerin planlama ve finansmanın uzun vadeli olarak nasıl güvence altına alınabileceği incelenir.

bb. bb.Etki ve Değişim Gözlemi: Belediyeler, eğitim projelerinin uzun vadeli etkisini değerlendirmek için düzenli olarak etki ve değişim gözlemi yapar. Projelerin belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaştığı ve nasıl bir toplumsal etki yarattığı incelenir.

cc. cc.Hedef Grupların Katılımı: Belediyeler, projelerin hedef aldığı öğrenci ve eğitim paydaşlarının süreklilik sürecine nasıl katılım sağladığını değerlendirir. Hedef grupların projelerin tasarımıyla uygulamasına kadar süreçte aktif rol oynaması sürdürülebilirliği artırır.

çç. çç.Yenilikçilik ve Adaptasyon: Belediyeler, değişen eğitim ihtiyaçlarına ve toplumun taleplerine uyum sağlamak için projelerin yenilikçiliğini ve adaptasyon yeteneğini değerlendirir. Dönüşüme ve değişime uyum sağlayabilen projeler, uzun vadeli etki yaratma potansiyeline sahiptir.

dd. dd.Toplumsal Kabul ve Destek: Belediyeler, projelerin toplum tarafından ne ölçüde kabul gördüğünü ve toplum desteğini değerlendirir. Toplumsal desteğin artırılması, projelerin sürdürülebilirliğini destekler.

ee. ee.Geleceğe Yönelik Planlama: Belediyeler, eğitim alanında geleceğe yönelik planlamalar yapar. Değişen eğitim ihtiyaçları ve toplumsal koşullar göz önünde bulundurularak, uzun vadeli projeler ve politikalar geliştirilir.

Kentlerin gelecekteki senaryolarını ve yerel düzeydeki beklentileri temel alarak olası ihtiyaçları ve gelişim yönlerini belirlemek için uzun vadeli bir yol haritasına ihtiyaç vardır. Ancak, bu süreçte kentlerin özgün özellikleri ve yerel halkın beklentileri dikkate alınarak, kendi kimliklerine uygun bir şekilde uzun vadeli yol haritaları oluşturulabilir (Güler, 2023: 210). Sürdürülebilirlik ve uzun vadeli etki değerlendirmesi, belediyelerin eğitim alanında yaptıkları çalışmaların kalıcı ve toplumsal fayda sağlamaya yönelik olduğunu gösterir. Bu ölçüt sayesinde, öğrenci dostu belediyecilik politikaları ve projeleri uzun vadeli hedeflere ulaşmada daha etkin bir şekilde planlanır ve uygulanır. Aynı zamanda, belediyelerin

sürdürülebilir ve uzun vadeli çözümler üretmeleri, eğitim alanında toplumun yaşam kalitesini artırmada önemli bir rol oynar.**SONUÇ:**

Öğrenci dostu belediyecilik yaklaşımının sosyal sorumluluk perspektifinden değerlendirildiği bu çalışmada, Kentte öğrenim gören nüfusun belediyeler tarafından sağlanan hizmetlere erişimi ve katılımının önemi vurgulanırken, öğrencilerin yaşam kalitesini artırmak için uygulayabileceği önemli politika ve hizmetler incelenmiştir. Öğrenci dostu belediyecilik yaklaşımının toplumun genç nesillerine yönelik güçlü bir sosyal sorumluluk anlayışını yansıttığını göstermektedir. Yapılan analizler ve literatür taramaları, öğrenci dostu belediyecilik yaklaşımının, öğrencilerin eğitimden sosyal hayata, ulaşımdan sağlık hizmetlerine kadar birçok farklı alanda ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığını ortaya koymaktadır. Belediyelerin bu yaklaşımı benimsemesi, öğrencilere kentlerinde daha iyi yaşam koşulları ve imkanlar sunarken, gelecekte topluma ve ülkeye değerli katkılar yapacak nitelikli bireylerin yetişmesine de olanak tanımaktadır. Ayrıca, bu yaklaşımın belediyeler ve öğrenciler arasında güçlü bir iş birliği ve etkileşimi teşvik ettiği gözlenmiştir. Öğrenci dostu belediyecilik uygulamaları sayesinde, öğrencilerin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda daha demokratik bir yönetim anlayışı benimsenmiş, öğrencilere yönelik projelerde onların aktif katılımı ve görüşlerinin alınması öncelikli hale gelmiştir. Bununla birlikte, vurgulanan noktalardan biri de sürdürülebilirlik ve uzun vadeli etkilerin önemi olmuştur. Öğrenci dostu belediyecilik yaklaşımı, sadece kısa vadeli projelerle değil, aynı zamanda uzun vadeli stratejilerle de desteklenmelidir. Böylece, öğrencilerin sürekli olarak gelişen ve değişen ihtiyaçlarına karşılık vermek ve geleceğe yönelik sürdürülebilir bir çerçeve sunmak mümkün olacaktır.

Bu yaklaşım, belediyelerin toplumun en önemli kesimlerinden biri olan gençlerin yaşam kalitesini yükseltme ve onların geleceğe daha umutla bakmalarını sağlama misyonuna uygun bir adımdır. Bu yaklaşımın benimsenmesi ve etkin bir şekilde uygulanması, toplumun refahını artıran, adil bir yapı oluşturan ve geleceği aydınlık bir şekilde şekillendiren bir belediyecilik anlayışının temeline katkı sunacaktır. Bu nedenle, belediyelerin

sosyal sorumluluklarının bir gereği olarak öğrenci dostu belediyeçilik yaklaşımına önem vermeleri ve destek vermeleri kaçınılmazdır. Öğrenciler, toplumun geleceği ve potansiyeli olarak, özel bir ilgi ve öneme sahiptir ve onların ihtiyaçlarını karşılamak ve öğrenimlerine destek vermek, yerel yönetimlerin bir sorumluluğudur. Bilindiği üzere eğitim, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi bir yaşam sürmelerini sağlayan en güçlü araçlardan biridir. Belediyeler, eğitim alanında sosyal hizmet odaklı politikaları belirlerken eğitimde fırsat eşitliği, erişilebilirlik ve kalite, bu politikaların temel odak noktaları arasında olmalıdır. Aynı zamanda, dezavantajlı gruplar ve toplumun muhtaç kesimleri için özel önlemler almak da gereklidir. Çünkü eğitimde eşitsizliklerin azaltılması, daha adil ve kapsayıcı bir toplumun inşasına katkı sağlayacaktır.

Öğrenci dostu belediyeçilik, belediyelerin öğrencileri merkez alan, onların yaşam kalitesini artırmayı ve potansiyellerini geliştirmeyi hedefleyen bir yaklaşım olarak, belediyelerin eğitim, kültür, spor, sosyal hizmetler ve çevre gibi alanlarda öğrencilere yönelik politika ve projeleri hayata geçirmesini içerir. Bu şekilde, öğrencilerin şehirleriyle daha sıkı bir bağ kurmaları, aktif vatandaşlar olmaları ve toplumun gelişimine katkıda bulunmaları teşvik edilir. Belediyelerce öğrencilere yönelik düzenlenen etkinlikler ve programlar, gençlerin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve kendilerini ifade etmelerine yardımcı olacaktır. Öte yandan, belediyelerin eğitim ve kültürel alanlarda yürüttüğü projeler, öğrencilerin eğitim başarısını ve akademik performansını olumlu yönde etkileyecektir. Eğitimde fırsat eşitliğini destekleyen bu yaklaşım, öğrenciler arasındaki sosyoekonomik farkları azaltmaya yönelik atılan adımlarla desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, M. N., ve Başdemir, H. (2019). Şehir İçi Ulaşım Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 8(1), 27-36.

Altıparmak, B. (2015). Hemşehri Derneklerinin Kente Uyum Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Journal of Social Studies*, 4(5), 441-452.

Bulut Y., ve Akın, S. (2019). Kent Yönetimlerinde Demokratik Düzey: Kentsel Katılım, Kent Tartışmaları ve Yeni Yaklaşımlar (Ed. Ö. Sezer ve A. Kayan), Orion Kitabevi, İstanbul

Coşkun, B. ve Sezer, S. (2004). “Yerel Yönetimler ve Katılım: Muğla Kent Meclisinin Örnek Olay Olarak İncelenmesi” içinde Yerel Yönetimler Kongresi Dünden Bugüne Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma Bildiriler Kitabı, 3-4 Aralık 2004 Yerel Yönetimler Kongresi, Biga Çanakkale.

Çarkçı, A. (2008). Ulusal Kalkınma için Yerel Teklifler: Ulusal Kalkınma için Yerel Uygulama Modelleri, Şehir Yayınları, İstanbul.

Çelik, A., (2014). "Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-20.

Efşan, N. Ç., ve Yılmaz, V. (2021). Yerel Yönetim Birimi Olarak Belediyelerin Kentlerin Yerel Kalkınmasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 96-113.

Emrealp, S. (2005), Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı, Birmat Matbaası, Şubat, 2.Baskı, İstanbul.

Ertürk, H. (1996). Sürdürülebilir Kentler. Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı, 2 (8), Ankara: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri. 174-178.

Eryeşil, K., Alptürker, H., ve Taşpınar, Y. (2021). Yerel Yönetimlerde Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: Van Edremit Belediyesi Örneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Van Özel Sayısı), 831-854.

Fatih, E.- Tecim, H. Ö. (2019), Kentsel Karar Alma Süreçlerinde Halk Katılımı ve Sosyal Adalet İlişkisinin Çözömlenmesi, Ekonomi ve Kentleşme, Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi,16-18 Ekim 2019, Bildiriler Kitabı içinde (Ed.P. Ç. Öztürk ve E. Osmanoğlu), İdealkent Yayınları, Ankara, 337-362.

Göktürk, İ. ve Yılmaz M., (2020), Eğitim Enerji ve Emek Piyasası (- içinde, Ed. K. Hakan Derin), 2. Bsk. “Sosyal Problemlerin Yerel Ölçekte Çözümünde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı”, İksad Yayınevi, Ankara, 29-78.

Göymen, K. (2004). Yerel kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler, 1-14.

<http://research.sabanciuniv.edu/1427/1/KorelGoymen.pdf>
Erişim tarihi: 12.08.2023.

Göler, M., & Akgün, H. (2023). Belediyelerde Uzun Vadeli Vizyon Oluşturmak Mümkün Mü? 2050 Büyükçekmece Vizyonu. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(39), 194-219.

Gürek, M. (2016). Yerel yönetimlerin engellilere yönelik eğitim faaliyetleri. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (42), 131-143.

Işık, N., Işık, H. B., ve Kılınç, E. C. (2015). Girişimcilik ve İnovasyon ilişkisi: Teorik Bir Değerlendirme. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 57-90.

Karaarslan, E. (2005). Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi, *Maliye Dergisi*, 149 (42), 36-73.

Kaya, E. (2003) Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, İlke Yayıncılık, İstanbul.

Kuşay, Y. (2020). Sürdürülebilirlik İletişimi, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı Konya.

Kutlu, S. (2019). Yerel Karar Alma Sürecinde Gençlik Meclisleri: Konya Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi Üzerinden Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

Murat, S. (2009). Dünden Bugüne İstanbul'da Yaygın Eğitim, İTO Yayınları, İstanbul:.

Oktay, T. (2017). Gençliğe Yönelik Politika ve Uygulamalarda Yerel Yönetimlerin Rolü, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 309-336.

Öner, Ş. (2001). “Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı:2, 100-114.

Örenç, Ayhan (2014), Belediyelerde Eğitim Hizmetleri (Şişli Belediyesi Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul **Kaynakça bilgileri eksik yeniden yazılmalı üniversite belli değil.**

Özcan, Ümit, “Yerel Yönetimler Arasında Ortaklıklar ve Kardeş Şehir İlişkileri El Kitabı”, 2017,

http://www.dapaturk.com/docs/siyasi/Kardes_Sehir_El_Kitabi_Son_Hali.pdf,

Özpolat, Aslı (2009), “ Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadın Eğitimi ile Büyüme ve Kalkınma Arasındaki İlişki”, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep

Pierre, J, (2016), (Ed.) Partnerships in Urban Governance: European and American Experiences, Springer, UK

Schmitter, P, C., (2001), “What is there to legitimize in the European Union and how might this be accomplished?”, Political Science Series, Institute for Advanced Studies, Vienna, S.75, s.8-30 **(kaynakça bilgileri yeniden yazılmalı).**

Toksöz Fikret, (2011), İyi Yönetişim El Kitabı, TEPAV, İstanbul.

Tunçer, P. (2016). Sürdürülebilir Kentleşme Politikaları ve Türkiye. *Electronic Turkish Studies*, 11(2). **Sayfa sayısı eksik**

Varol, Ç. (2017), “Sürdürülebilir Gelişme de Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara’daki Belediyelerin Uygulamaları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, S.1, ss.43-58.

Yalçındağ, S. (1996). Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri. TODAİE Yayınları, Ankara

BÖLÜM IV

Bilgi İletişim Teknolojilerinin Bürokrasinin Takdir Yetkisi Üzerindeki Etkileri

Muhittin Tataroğlu¹

Giriş

İçinde bulunduğumuz bilgi çağı kendinden önceki dönemlerden temel ve çok yönlü farklılıklar sergilemektedir. Tarım ve endüstri dönemlerinden oldukça farklıdır. Bilgi ve teknoloji toplumları tüm boyutlarıyla değiştirmekte ve temel yapılarını da kökten değiştirmektedir. Toplumlar teknolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlu değişim süreçlerine fasılasız bir şekilde sürüklenmektedir. Değişim in hızı, boyutları ve yönü kestirilemeyecek boyutlardadır ve bilgi çağının temel özellikleri arasında belirsizlik ve bilinmezlik nitelikleri yerini en baştan almıştır.

¹ Prof. Dr. MSKÜ, ORCHİD ve mail bilgisi yok

Teknoloji ve bilginin gittikçe artan değişim ve gelişim hızı, sosyal yapıları bu hıza dayanamayacak şekilde değişime zorlamaktadır. Bazı meslek grupları ortadan kalkmakta, yeni meslek grupları ortaya çıkmakta, bazı sosyal kurumlar yıkılmakta, sanal ortamda yeni sanal kurumlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle yasalar özünde sabit ifade ve metinler olmaları sebebiyle canlı ve değişen çevre karşısında yürürlüğe girdikleri andan itibaren eskimeye başlamışken; akşamdan sabaha çok büyük değişikliklerin hüküm sürdüğü bilgi çağını düzenleme ve yönetme konusunda gittikçe yetersiz kalmaktadır.

Bürokratlar, en detaylı ve her şartı öngörme titizliği ile hazırlanmış yasaları uygularken dahi değişik derecelerde takdir yetkisi kullanmak zorunda kalırlar. Hızlı ve kestirilemez değişimin hüküm sürdüğü bilgi çağında ise bürokratların, gündelik yaşamda yasalarla düzenlenmemiş olaylarla karşılaşması, var olan kuralların ise geçersiz kalması sıklıkla yaşadıkları durumlardır. Ancak ortada bürokratların çözmeleri gereken mesele, müdahale etmeleri gereken acil bir durum ve düzenlemeleri gereken bir karmaşa bütün gerçekliğiyle durmaktadır. Bu süreç birbirine zıt iki gelişmeyi doğurmaktadır. Bir yandan bürokratların takdir yetkileri daha da yaşamsal hale gelirken, öte yandan da kamu hizmetlerinde makinalaşma, takdir yetkisini azaltmaktadır.

Enformasyon teknolojilerinin yayılmacı doğası, örgütsel etkinlik sağlamak amacıyla örgütlerde ve özellikle kamu yönetiminde takdir yetkisi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Teknolojik gelişmeler, bürokratik yapılarda hiyerarşik sorumluluk, karar alma ve bürokratik sorumluluk gibi kurumsal süreçleri değiştirmektedir. Teknolojik kesinlik gittikçe bürokratik takdir yetkisinin yerini aldıkça, en basit idari kararları almak için dahi sayılara ve anlaşılması güç teknik terimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Buna paralel olarak hem kamu hem de özel sektörde insan unsuru ise gün geçtikçe aşınmaktadır. Teknolojinin bürokrasi üzerinde yarattığı bu köklü değişim sürecinde etkinlik, verimlilik ve süreçlere uygunluk gibi temel kamu yönetimi ilkelerinin birbiriyle uyum sağlamaları açısından kamu bürokrasisine hem pratik hem de teorik

düzeyde yük binmektedir. Teknolojinin bürokratik karar alma ve takdir yetkisi üzerindeki olumsuz etkilerinin dikkatlice gözlenip bertaraf etme yollarının araştırılması gereklidir.

1990'lı yıllarda tüm süratiyle hüküm süren enformasyon devrimi, epik, insani boyutları bakımından da ürkütücü görünüm sergilemektedir (Kouzman ve Karac-Kokobadze, 2000:39). Enformasyon teknolojileri biryandan örgütleri ve toplumu temelden etkilemekte, çalışma süreçlerini yeniden tanımlamakta, liderlik tarz ve kültürünü yeniden organize ederken, güç hiyerarşisini alt üst etmektedir (Zelany, 1982:58, Nohria ve Accler, 1992, Kouzman ve Korac-Kokobadze, 2000:45). Bu bakımdan enformasyon teknolojilerinin yarattığı sorun, genellikle siyasi sorunlar ve hatalara yol açan rol çatışmalarını beraberinde getirmesidir. Bu durum özellikle kanunların ve siyasi iktidar talimatlarının, bunları uygulayacak olan soyut ve tarafsız teknik platformlar ile çatışma içine girdiği kamu yönetiminde daha bariz olarak gözlenebilir. Bu bakımdan geleneksel bürokratik kontrol anlayışı bütün sosyal ve örgütsel düzenlemelere yönelik olarak geliştirilse de, teknoloji çağının dinamiklerinin süratli, çalkantılı, keskin çevresel dinamikleri karşısında çatışmalar yaratmaktan kaçınamaz. (Kauzman ve Korac-Kakabadse, 2000:33; Emery ve Trist, 1965). Yeni örgütsel çevrede, mesafe ve uzaklık anlayışı değişmiş ve sürat ve yakınlık etkenleri ortaya çıkmıştır (Egger, 2000:20). Bu bakımdan takdir yetkisinin de uğradığı değişimin incelenmesi önem taşır.

1. Enformasyon Teknolojisinin Bürokratik Kültürü Değiştirmesi

Henüz başlangıç aşamasında olduğumuz bilgi çağı örgütlerde komuta-kontrol tarzı örgütlenmeden, enformasyon temelli örgütlenme ve bilgi uzmanları örgütlerine doğru bir değişim sürecini yaratmıştır (Drucker, 1988:53). Bu yeni örgüt biçiminin neye benzeyeceğine dair somut veriler henüz yoktur. Enformasyon temelli örgütlerin yapısı ve işleyişiyle ilgili nettanım yapmak henüz mümkün değildir ve bu yeni tür örgüt kurma işi uzun bir araştırma

sürecini gerektirmektedir. Kamu yönetiminin en can alıcı sorunu ise bu dönüşümde ne tür karar alma süreçlerinin, bürokratik yapılanmanın ve siyasi sorumluluğun yer alacağıdır. Daha da önemlisi, teknik yönelimli kamu yönetiminin, genellikle sosyal eşitlik, süreçlere uygunluk, kişi mahremiyeti, ayrımcılığa karşı koruma ve günümüz kamu bürokrasisi uygulamalarında öncelik taşıyan anayasal ve yargısal ilkeler gibi akışkan ve değer yönelimli kavramların korunmasında bürokratik takdir yetkisinin rolünün yerine neleri koyacağının bilinmemesi sorunudur.

Genel olarak kamusal örgütlerin görevleri içinde, bir devlet kurumunun geleneklerini, değerlerini ve ilişkilerini korumak ve devamını sağlamak da vardır. Bürokratik kurumların bu işlevi bir ülkenin siyasal dokusunun yaşamsal unsurunu oluşturur (Cook, 1998:228). Teknoloji, kamu bürokrasisinin idari boyutunu dönüştürürken, kamusal istikrarı destekleyen kültürler, ilkeler, ve değerler de dramatik ve belirsiz bir değişimle karşı karşıya kalmıştır. Enformasyon amaç ve anlam sağlayan veridir (Drucker, 1988:46). Verilerin enformasyona dönüştürülmesinde bilgi gerekir. Bilgi de sonuçta uzmanlaşmayı gerektirir. Bu durum, kamu bürokrasisinde genel bilgiye sahip olan bürokratların (geniş tabanlı politika) aleyhine ve uzmanların (dar, teknik kökenli) lehine olacaktır. Bu noktada kamu yönetiminde uzmanlaşmanın ve profesyonelleşmenin bazı sakıncaları olacağı endişelerine de değinmek gereklidir. Profesyoneller, kamu yararı yerine, kendi mesleki gruplarının menfaatlerini ön plana çıkarma eğilimine girebilirler (Lynn, 1963: 649). Bilim adamları, sadece bilim adamlarının menfaatlerini, avukatlar, öncelikle avukatların, doktorlar da öncelikle Tabipler Odasının menfaatlerini ön plana çıkarabilirler. Kamu yönetiminde profesyonelleşmenin, kamu çalışanlarının kamu yararını göz ardı etmesine yol açabileceği endişesi göz ardı edilmemelidir.

Meslekler, hem toplum genelinde, hem de kamu yönetiminde demokrasi ve kamu yönetimi için önem taşırlar. Siyasaların kararlaştırılmasında, kriterlerin belirlenmesinde, işe almada ve standartların geliştirilmesinde temel yönlendirici motif kendi kendini yönetmektir. Bu tür bir mesleki hegemonyanın altında yatan

argüman, bir amatörün bir mesleğin gerçek içeriğini ve mesleğin uygulanması için gereken bileşenleri bilemeyeceği düşüncesidir (Mosher, 1982:117-134). Teknokratik yönetimin (teknisizm) temel çelişkisi, kamu yönetiminin profesyonelleşmesinde, kendi doğasından kaynaklanan olumsuz etkileri de içinde barındırmasıdır. Bu tür bir profesyonelleşme, grupçuluk, ayrımcılık, seçkincilik, dar sorumluluk alanı, rutinleşme, katılık ve prosedürel formalite gibi olumsuz değerleri kapsar ki bunlar bağımsız veya tarafsız değerlendirme ve düşünme için çok az alan bırakır.

Ortalama bir bürokrat kamusal bir karar alma aşamasında hoşgörü ve adalet hislerini kullanmaktan ziyade sayılar, formüller ve farklı veri düzenlerine bağlı olmaya zorlanır. Kamu bürokrasilerinde ortaya çıkan değişim örnekleri, uzmanların kendilerini korumaları anlamında egemenlik güç ve muafiyet elde etmek amacıyla kullanılabileceklerini göstermektedir. Geleceğin örgütlerinin, insana çok fayda sağlamayan dev tiranik yapılı kurumlar olma tehlikesi göz önüne alındığında, örgütlerin var oluş amaçlarının, insan sıkıntı vermekten ziyade yarar sağlama amacıyla olması gerektiği temel gerçeği akılda tutulmalıdır (Dewey, 1988:5). Profesyonelleşmenin getirdiği uzman bürokratların, uzman bilgiyi örgütsel rollerin egemenliği ve karar almakta olumsuz bir araç olarak kullanmaları olasılığı göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan teknoloji uygulamalarının örgütsel sonuçları oldukça çarpıcıdır. Teknoloji örgüt içindeki insan davranışlarını ve örgütü kökten değişime uğratmaktadır. (Steuer, 1993:424-425).

Örgüt liderlerinin hem kişisel, hem de örgütsel rolleri vardır. Liderlerin yaptıkları ahlaki, normatif, sosyal, yapısal, kişisel ve eylemsel tercihler, onların ahlaki kişiliklerini ifade eder ve bütün sosyal tabakalaşma yapısını da etkilerken, meşruluk ve kurumsal gelişme ilkelerini de tanımlar (Cavalli-Sforza ve Feldman, 1981). Enformasyon teknolojilerinin bürokratik gücün desantralizasyonunu sağlaması için liderlik rolü üzerinde de dönüştürücü bir etkisini olması gereklidir. Bu ilkeler, klasik Weberyen bürokratik örgütlerde gözlemlenmesi kolay olmakla birlikte, dinamik ve hızla değişen teknokratik örgütlerde belirlenmesi hayli zordur. Masasında

gündelik işlere dair rutin kararlar alan bir liderin fonksiyonları teknolojik örgütte artık liderin masasından kilometrelerce uzakta olan veri işleme programları tarafından yerine getirilmektedir. Bu doğrultuda gündelik işlerin yapılması için bireylerin, olay yerinde fiziksel olarak var olmasının da gereği kalmamaktadır. Bu gelişme ise karar alma süreçlerinin zorluklarından kurtulmak amacıyla rakamların ve gizemli teknik ve ezoterik terimlerin kullanıldığı ve empati, hoşgörü, ilgi gösterme ve şüpheli durumlarda mağdurun lehine yorumlama gibi insani unsurların yerine teknik verilerin ikame ettiği bir süreci ortaya çıkarmaktadır (Kalu, 2001:314).

Teknolojinin demokratik yönetim ve örgütsel etkinliğe olumlu katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak burada önemli olan nokta ise her iyi şeyde olduğu gibi teknolojinin de kendi kritik kütesini kendisinin üretebilmesidir. Bir yemek mide ağrısına yol açmaz ise lezzetli sayılır ya da lezzetli olması önemlidir. Ancak bir kimse karnı doyduğu halde, yemeğe devam ederse midenin bozulması rahatsızlanmasa kaçınılmazdır. İktisat biliminde bu durum “azalan fayda kanunun optimum noktası” olarak açıklanır. Bu bakımdan teknolojinin de hem yararları hem de zararlarından oluşan iki yüzlü bir karakteri vardır. Örneğin bilgi iletişim teknolojinin yaygınlaşması, özel şirket ve kamu kuruluşlarında salgın haline gelmiştir. Özellikle şirketler teknolojinin nimetlerinden yararlanmak amacıyla durumu özenli bir şekilde değerlendirmeden bilgi iletişim uygulamalarını şirketlerinde yaygınlaştırmaya başlamışlardır. (Pricewaterhouse Coopers Endowment, 2001:32). Ancak telekomünikasyon sektöründe çalışan kişiler bir yandan kazançlarından ve özgürlüklerinden memnun olduklarını ifade ederken, öte yandan ise bilgisayarlar, yazılımlar ve telefon hatları gibi teknolojik ekipmanlarından da şikayet etmektedirler (Lunney, 2000:1).

Günümüzde bilgisayar ve enformasyon teknolojileri vasıtasıyla, e- örgüt şeklindeki kurumlardan akademik diploma verilmesi ilginç bir örnektir. Burada katılımcılar, kendi evleri ya da bürolarında diğer toplum üyeleriyle iletişime girmeden sanal ortamda öğrenim faaliyetine katılırlar. Yüksek öğrenime bu yeni

yaklaşımın önemli yararları olduğu yadsınamaz. En azından zaman tasarrufu, kağıt, personel masraflarından tasarruf etmek, belirli bir fiziksel kampüs'e gitmek gerekmediğinden yakıt tasarrufu, geleneksel öğrenime göre çok sayıda insanın öğrenim hizmeti alabilmesi gibi yararlar sayılabilir. Ancak burada sosyal ve ekonomik maliyetlerin ne olduğunun iyi hesaplanması gereklidir. Teknolojinin sunduğu refah ve kolaylık için akademik yaşamın formel ve informal kurallarından ne kadar fedakarlık edilebileceği, yanıtlanması gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Putnam, Amerika'da tek başına bowling oynayanların sayısının gittikçe artmakta olmasının olumsuz bir gelişme olduğunu düşünmektedir (Putnam, 1995:668). Putnam bu gelişmeyi demokratik değerlerin istikrarı açısından kötü ve üzücü olarak değerlendirmiş ve sosyal sermayenin yitirilmesi olarak tanımlamıştır. E-üniversite süreci, geleneksel üniversiteleri ve eğitim anlayışını tehdit etmese de, e-okulların yaygınlaşması, sadece yalnız başlarına oyun oynayanların değil, aynı zamanda, nihayetinde yalnız öğrenen bir topluma doğru gidişin de göstergesidir. Bu süreçte ise önemli insani değerlerin yitirilmesi ve aşınması kaçınılmazdır ve kestirilemez sosyal sonuçlarının da beklenmesi gereklidir. Bununla birlikte, çalışma yaşamında diploma derecesi, özgeçmiş, öğretmenlik sertifikasyonu ve uzmanlaşma olgularına yaklaşımlarda da köklü değişimler meydana gelecek ve siber ünvanların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

2.Geleneksel Ortodoksinin Eleştirisi

Günümüzdeki bürokratik uygulamalar üzerinde teknolojik gelişmelerin etkileri, temel epistemolojik ve liderlik teorileri açısından ciddi çatışmalar yaratır. Liderlik rolünde fiziksel özellikler ayırd edici olarak önemli rol oynadığından, genellikle liderleri değerlendirmek için ne yaptıklarından ziyade dış görünüşleriyle değerlendiririz. Üstelik iyi veya kötü liderlik yargılarına varabilmek için elimizde ilk anda fiziksel veya karakteristik kanıtlar olmaz. Sorunu davranışçı yaklaşımla ele aldığımızda çözüm bulmak kolaylaşır. Davranışçı ekol, liderlik açısından performans ve diğer çıktılara önem verir ve böylece astların, amirlerin davranışlar

hakkındaki değerlendirmelere bakarak yorum yapmak kolaylaşır. Bu yaklaşımda evre ve genel koşullar, ideal bir liderlik profili için gereken şartları sağlayabilir (Kalu, 2001:314).

Bazı araştırmacılar liderlik tablosunda liderin topluma ve çıktılara olan yaklaşımlarına önem verirken, (Graen, 1998) bazıları da karşılıklı saygı, güven birbirine karşı sorumluluk duygusu gibi lider ve personel arasındaki iş lişkilerinin kalitesine önem vermektedirler (Truckenbrodt, 2000:233). Bu unsurlar, liderin takipçilerinin grubun içinde mi yoksa dışında mı olduklarını belirler. Davranışsal modellerin ve kişisel özellikleri ne çıkaran modelleringizil eğilimi, bireyler ve bireylerin başkalarıyla olan ilişkileri üzerine kurulmuştur veya kişisel zelikler yaklaşımında olduğu gibi, belirli niteliklere uygunluk açısından bireylerin nasıl değerlendirileceği ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle bireyin odak noktasına konmaması liderlik modelinin anlamsız kılmaktadır. Kişisel zelliklerin devamlı olarak değişir olması, davranış analizlerinde hata yapılmasına yol açabilir (Yukl, 1998:26, Kalu, 2001:315).

Liderlik düşüncesinde durumsal veya varsayımsal yaklaşımlar da vardır. Bu yaklaşımlarda liderin özellikleri ve davranışlarının örgütsel ıktıları belirlemek amacıyla durumun özellikleri ve evre ile uyumlu olabilmesi gereğidir. Liderin tarzı ile durumun gerekleri arasında makul bir uyum, örgütsel çıktıların sağlanması önem taşır (Fiedler ve Chemers, 1984:86). Liderlik davranışı, grubun davranışları ve kararlarının sonuçlarını belirlediği gibi, grubun ne yapacağının belirlenmesi olarak tanımlanabilir (Schermerhorn, Hunt ve Osborn, 2000: 142, Kalu, 2001: 315'de). Bu tanımlamalar yanında bu senaryo, grup davranışlarının ne olacağına karar veren ve kararları alanların makinalar olduğu günümüz kamu yönetimi ortamında yetersiz kalmaktadır. Örgütsel alışma psikolojisinin gelişimi de bu şekilde esaslı bir değişim gösterecektir. Robert House'un hedef-yöntem teorisinde liderin anahtar rolü, kendi davranışlarını durumsal şartlara uydurmaktır. Eğer lider çalışma ortamında bir eksikliği dengeleme gücüne sahipse, lideri izleyenlerin tatmin derecesi yüksek olur (House, 1977:192). Liderin beklentileri karşılamak ve arzulanan ödüllere ulaşmayı sağlayan net

rotalar belirleme konusunda çalışanlara destek sağlayarak kişisel gelişmeyi desteklemesi mümkündür. Bununla birlikte bu modelde açıkça belirtilmeyen iki ön şart vardır. İlki teknolojik yeniliklerin oldukça kısa ömürlü olması, hayli karmaşık ve dinamik olan örgütsel çevrede liderlerin iş ortamındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak için çalışma sürecinin bileşenleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. İkinci olarak uzaktan erişim teknolojilerinin kullanılmasıyla, aktivitelerin uzaktan yönlendirildiği bir idari çevrede lider, astlarıyla olan iletişimin çıktılarını tamamen bilmek zorunda değildir.

Lider olmanın en iyi yolunu belirlemek mümkün olmasa da, liderlik yolunda önem kazanan unsurların, örgüt üyelerinin görevi yerine getirmek konusunda yeterlilik derecelerine göre, görev davranışları (rehberlik sağlamak ve yönlendirmek gibi) ve iletişim davranışları (sosyo-emosyonel destek sağlamak gibi) olduğunu söylemek mümkündür. Hersey ve Blanchard(2000:78), yetki veren, katılımcı, ikna edici ve etkili liderlik olmak üzere dört tür liderlik tarzı tanımlamışlardır. Bu formülasyonda tanımın, işin kendi doğasına bağlı olması bir eksiklik olarak tanımlanabilir. Günümüz çalışma çevresinde, çok az yetki gerektiren rutin iş süreçleri vardır ve bunlar ikna etme ya da izah etmeye gerek duymadan oldukça kişiselleştirilmiştir.

Bu modellerde liderlik özellikleri ve etkilerinin izole edilerek objektif olarak ölçülebileceği varsayıldığından, ileri sürülen önemli liderlik prototipleri, “iyi” veya “kötü” liderin nasıl olması gerektiğini ifade eden zihni yapılar olarak tanımlanabilir. Bu zihni ya da soyut imajlar, prototipte belirtilen resimle uyuşan kişilere yüklenir. Bu süreç beş interaktif aşama ile tanımlanabilir: zihni resmin oluşturulması, bu resme düşüncelerin ilişkilendirilmesi, ilişkinin sabit olarak hafızaya kaydedilmesi (schemata) ve ihtiyaç olduğunda uygun şemanın hatırlanması (enformasyon işleme). Bir insanın kimin lider olacağı ya da kimin olamayacağına dair algılamasında yanlış prototip hatırlandığında, yanlış değerlendirmelere yol açabilir. Daha da kötü olanı ise farklı kişilerin, aynı kişi hakkında tamamen değişik imajlar ve prototipler üretebilmeleridir (Kalu,2001:315).

Liderlik teorilerinde daha demokratik ve desantralize yaklaşımlar da vardır (Bass, 1996). Bunlardan dönüşümcü liderlik tipi, liderin izleyicilerinin menfaatlerini geliştirmesi ve izleyenlerin kendi menfaatlerinden öteye, başkalarının da iyiliği ve yararını düşünmeye zorlaması durumunda ortaya çıkan liderlik türüdür. Bu yöndeki teorilerinden ikisi, dönüşümcü ve uzlaşmacı liderlik türleridir. Uzlaşmacı liderlik ise lider ve izleyicileri arasında, üzerinde uzlaşılmış rutin performansın elde edilmesi, ilişkinin merkez noktasını oluşturur (Schermerhorn, 2000). Dönüşümcü liderlik, başkalarının menfaatleri için kendi menfaatlerinden fedakarlık edebilmeyi gerektirir. Uzlaşmacı liderlik ise lider ile astları arasında vaatte bulunma, pazarlık ve uzlaşma unsurlarına dayalıdır. Her iki yaklaşımla ilgili şartlar, (astların istekli olması ve karşılıklı yarar sağlayan vaatlerin gerçekleşmesi) geleneksel durumsal yaklaşım olarak bildiğimiz varsayımlardan farklı bir özellik sunmamaktadır. Bazı görüşler, dönüşümcü liderlik tezinin, karizmatik liderlik teorisinin revize edilmiş bir formu, davranışçı teorisinin yeniden kurumsallaştırılması ve durumsal teorisinin sadece kriz dönemlerine indirgenmiş formu olduğunu iddia etmektedirler (Kouzes ve Posner, 2002:34, Kalu, 2001:317'de).

3. Teknolojinin Otoriteyi Dönüştürmesi

Teknolojinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan teknokratik kamuyönetiminin, halk ve halkın talepleriyle olan ilişkisini yitirmesi sakıncası, önemli endişeler yaratmıştır (Frederickson, 1982: 503). Yeni örgütsel formlarla birlikte ortaya çıkan karmaşıklıkla koordine etme ihtiyacıyla birlikte, yeni bilgi ve teknolojilerin örgütler arası yapılar üzerindeki etkileri, örgütsel ilişkilerde gittikçe artarak tartışma konusu olmaktadır (Zuckerman, 1995:32). Teknolojinin örgütsel çalışma alanını hızlı bir şekilde işgal etmesi, idari uygulamalar sistemini bir girdap karmaşasına sokmuştur. Yaşanan bu dönüşümcü değişim, yeni şartları da ortaya çıkarmıştır. Geleneksel aksiyomlar, yerleşik kültürler ve mutlak doğru kabul edilen günlük rutinler, ortaya çıkan yeni liderlik ethos'u ile yüzleşmeyi gerekli kılmıştır. Bu değişim karşısında liderlik teorisinin yerine ikame edecek olan

teoriler, bu yeni gerçekliği içselleştiren yaklaşımlar olmak durumundadır.

Yeni durumu içeren teoriler örgüt içinde liderin nüfuzunu gereksiz kılan faktör ve şartların bulunabileceğini ifade etmektedir. belirli bireyler, iş,ve örgütsel değişkenler, aynı zamanda liderliğin yerine ikame edilebilecek şekilde işlev görebilirler veya liderin astları üzerindeki otoritesini nötralize edebilirler (Mitchell, Gren ve Wood, 1981:198). Bir liderin her zaman yetenekli ve iyi eğitilmiş astlarından görev amaçlı yardım ve bilgi elde edebilmesi mümkün olmadığından, nötralize edici faktörler bir liderin belli bir doğrultuda davranmasını engeller veya liderin eylemlerinin etkisini azaltır. Enformasyon teknolojilerinin idari otoritenin desantralizasyonunu gerektiren bir örgütsel ortamda merkezi olarak kontrol edilmesinden daha çok, yerel ya da periferik düzeyde bulunan unsurların gücünün arttığı gözlenmektedir (Korac ve Kouzmin, 1994).

Bu yeni ilişki yapısının dinamikleri, sadece liderin bu yeni paradigma sıçramasının şahsen farkında olması ve kabul etmesini gerektirmez; aynı zamanda yeni trendin meşrulaşmasını da kapsar. Değişime genel olarak direnilir; özellikle yerleşik siyasi ve ekonomik çıkarlar söz konusu ise direniş derecesi daha da artar. Bu tür değişimler, geleneksel iradeye karşı gelişmekle birlikte, işlevsel değişim, kıdemlilik statüsünü ve zorunlu ayrıcalıkları da değiştirmektedir. Örgütsel yaşamın tarihi hafızasını oluşturan idari kültürün sürdürülmesinde kariyer uygulamasının önemli bir rolü vardır.

4.Siyasi Kültür

Gelişmiş lkelerin siyasi kültüründe demokratik değerler önemli yer kaplamaktadır. Ancak bir kültür değişime zorlandığında, onun altında yatan değerler de etkilenir. Demokratik rejimlerde halk, siyasi sistem içinde tutumları, inançları ve ortak değerleri paylaşır. Bireycilik, zgrlk, eğitim, halk egemenliği, teşebbüs hürriyeti, kanun egemenliği, temel haklar ve diğer değerler, üzerinde ortak uzlaşmaya ulaşılmış değerlerdir. Bununla birlikte enformasyon

teknolojisi, toplumun bu değerleri değişik şekillerde anlaması ve yorumlamasında yardımcı olur. Devlet ya da siyasi sistem hakkında şelişik duygular ortaya çıktığında en büyük kurbanlar kamu kurumları ve onların liderleri olurlar. Siyasilerin ve kamu bürokratlarının kamu hizmetlerinin yürütülmesinde toplumla gündelik ilişki içinde olması gerçeği, onların kamuoyunun hiddeti karşısında günah keçileri olmalarına yol açar. Bu şekilde meşruluğun aşınmasının sorumluluğu onlara yüklenir.

Olumsuz kampanyaların, medya sansasyonelciliğinin cazibesinin siyasi kültürün parçası olması ise daha kayęı verici durumlar yaratır. İletişim teknolojilerinin hızı ve kitlesel kapsayıcılığı sayesinde olayları bağımsız yorumlama yetenekleri, topluca uzaktan komuta edilebilir hale gelmiştir. Televizyonda defalarca olumsuz değerlendirmelerin görüntülerle tekrarlanması sonucunda negatif sansasyonel düşünceler, onaylanmış doğrular olarak kabul edilir. Medyanın doğası gereği haber öyküleri için yapılan rekabet gereği, sıklıkla negatif, sansasyonel, kulak tırmalayıcı ve ekstrem olanlar ön plana çıkarılır (O'Connor ve Sabato, 2005: 27). Televizyonlarda yer alan akşam ana haber bültenlerinin kasvetli ve felaket habercisi görünümleri karşısında iyimser olmak oldukça zordur. Gizli kişisel sırların ifşa edilmesi, kamusal skandalların ortaya dökülmesinin yanında, Watergate"ten, Whitewater"a, Paula Jones"tan, İnternetteki Monika Lewinsky elbisesine kadar, pek çok sansasyonel medya faaliyeti, hükümetler ve kamu yönetimleri hakkında kamusal krizi beslemektedir ve siyasi ve idari yöneticileri alay konusu yapmaktadır (Kalu, 2001:318).

Günümüzde siyasi iktidarlar ve bürokrasi, bireylerin gündelik yaşamlarından gittikçe çekilmektedir. Teknoloji topluma, kamu bürokrasisi ile doğrudan ilişkide bulunmama fırsatını sağlamaktadır. Artık çoğu insan vergi beyannamelerini internet yoluyla gönderebilmekte, banka işlemlerini bilgisayar ve internet yoluyla yapabilmekte, kamusal ödemelerinin çoğunu internet üzerinden elektronik olarak gerçekleştirebilmektedir. Bu gelişme, insan ile bürokrasi arasındaki psikolojik uzaklaşma yaşanmasını kaçınılmaz kılacaktır. Bu süreç ise yabancılaşmaya ve kamu

bürokrasisinin eylemleri ile uygulamaları hakkında bir asabiyet yaşanmasına yol açmaktadır. Siyasal kültür bir topluma inançlar sistemi, kamusal işleri değerlendirecek anlamlı değerler seti ve yapılan işleri değerlendirmek için yöntemler sağlayarak toplumun belirli politikaları benimsemesi ve yönlendirmesini sağlar (Almond ve Verba, 1989:23, Kalu, 2001:318).

5.Örgütsel Dönüşüm ve Takdir yetkisi

Bürokrasinin takdir yetkisi sorunu kamu yönetimi literatüründe oldukça uzun zamandır yer almaktadır.²Friedrich ve Finer'in dışsal kurallar ve içsel denetim sorunu üzerindeki tartışması, günümüzde de hala çözülmemiş bir sorunu konu almıştır. Vatansever ve erdemli vatandaş- bürokrat standartları belirleme çabalarının da temelinde kamu bürokratlarının doğru ve yanlış değerlendirmelerini yapmaları gerektiği, adalet anlayışına sahip olmaları gerektiği ve kurallara zarar verebilecek durumlarla karşılaştıklarında ahlaki ve sağduyulu yargılarda bulunacağı varsayımına dayanır (Frederickson, 1982:144). Bürokratik takdir yetkisi ve kişisel normatif değerlendirmelerin, değişmez bilgilere üstün gelmesi gerektiği durumlar kaçınılmazdır. Ancak kendilerini bu tür bir durumda bulan bürokratlar, özellikle kararlar merkezi sistem tarafından beslenmek durumundaysa ve nihai karara varmadan önce bürokratik sistemin diğer unsurlarıyla iletişim içinde olması gerekiyorsa, kendisinin tamamen çaresiz olduğunu görür.

Teknolojinin oluşturduğu sanal bağlar ve sıkı entegrasyon ortamında bürokratlar hem sistemin tümünü hem de kendisini etkilemeyen bağımsız idari kararlar alabilme imkanlarını artık ancak istisnai olarak bulabilirler. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ise, soyut teknik verilerin, özel durumların ve sorunların

² Bkz: Friedrich, C. J. (1940). "Public Policy and the Nature of Administrative Responsibility", (Ed: C. J. Friedrich ve E. S. Mason), Public Policy: A yearbook of the Graduate School of Public Administration, Cambridge, Harvard University Pres, s.3-24; Finer, H. (1941). Administrative Responsibility in Democratic Government, Public Administrative Review, C:1, s.335-350.

hangilerinin süreç içine alınması gerektiğini algılayamayacağıdır. Hangi durumlara hangi süreçlerin uygulanacağını ancak bireysel yargılarla belirlemek mümkündür.

Teknik açıdan tanımlamak karmaşık olsa dahi hukuka uygunluk, bir adalet temelini ifade eder. Ancak kamu yönetimi alanında öngörülmeyen bir davranışın yasal olarak bir danışma veya oturum gerektirmesi veya bu oturumun ne şekilde olacağının belirlenmesi, sorun yaratmaktadır (Rosenbloom, 1995:31-32). Yine yazılım programlarında öngörülmeyen ancak gerçek yaşamda karşılaşılan durumlar ile tereddüt halinde vatandaş lehine yorumlama uygulamaları ancak takdir yetkisi ile gerçekleştirilebilir.

6.Şekilsizlik (Amorfizm) ve İdari Akıcılık

Enformasyon teknolojileri otoritenin merkezileşmesine yol açtığı gibi, aynı kanallarla otoritenin desantralizasyonunu da sağlar. Bu karşılıklı işleyen süreçler ise işlemsel hatalarda sorumluluğun tespit edilmesini zorlaştıran bir ortam yaratır (Perry ve Kraemer, 1999:44). Stratejik denetimin merkezileşmesiyle birlikte işlemsel karar alma yetkisi de desantralize olur ve rol belirsizliklerinin artmasına ve bürokratik otoritenin sıkıntıya girmesine yol açan, yukarıdan aşağı yönlü güç ilişkisinin yerine, merkez-kenar ilişkisi modeli ortaya çıkar (Kouzmin ve Korac-Boisvert, 1995). Ortaya çıkan bu sıkıntılar, bürokratik hiyerarşinin herhangi bir katmanında gözlemlenebilir. Teknolojinin örgüt ilişkilerinde yarattığı bu gerilimler, kısmen örgüt içi politikalar, güç mücadeleleri veya sendika- yönetim ilişkilerinden kaynaklansa da; rol belirsizlikleri ve örgütsel gerilimler daha ziyade örgütlerin etkinlik ve verimliliği amacıyla örgüt tarafından bilinçli olarak değil; dışarıdan dayatmayla gerçekleştirilen kurumsal değişim süreçlerinin sonucudur. Rol belirsizlikleri teknolojinin çalışanların işlerini değiştirmesi, ortadan kaldırması veya başka pozisyona dönüştürmesi şeklinde olabilir. Bu durumda ise sürmesi amaçlanan otomasyon süreçlerinin devam etmesi için optimum iş ve personel bileşimlerini gerçekleştirilmesi daha da zorlaşmaktadır. (Pricewaterhouse Coopers Endowment, 2001: 41). Örgüt içinde amirlerin enformasyon teknolojileri

bakımından yetersiz ve deneyimsiz olmaları; astların ise bilgisayara vakıf ve yetenekli olmaları, elektronik veri işleme konusunda astlarla üstlerin arasında geleneksel bürokratik örgütlerdeki benzer işbirliği imkanlarını zorlaştırmaktadır (Henry, 2001: 152, Kalu, 2001:320'de).

Enformasyon teknolojileri sebebiyle geleneksel örgüt hatlarının ve kadro ayrımlarının belirsizleşmesi neticesinde, enformasyon teknolojilerikonusunda uzmanlaşmış personelin, örgüt içinde prestijini arttırmaktadır (Henry, 2001: 152). Bu gelişme bürokratik örgütlerde liderlerin yetkilerini hiyerarşi sınırları içinde kalmak kaydıyla gittikçe astlara devretmesi yoluyla, vatandaş yönelimli örgütsel kültürü şekillendirme ve desteleme görevini yüklenmelerini gerektirmektedir.

Teknolojinin bürokratik örgütlerde liderlik rolünü ve idari ayrıcalıkları sürekli olarak değiştirmesi veya mutasyona uğratması, kamu bürokrasilerinin sunduğu hizmetlerin yarattığı tatmin derecelerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda bunlara ilişkin değerleri de etkiler (Kouzmin ve Korac-Kakabadse, 2000:34). Teknolojinin sarmaladığı bir çevrede bürokratlar daha çok idari müteşebbisler olarak hizmet etmek, kamu bürokrasisinin güvenilirliğini korumak ve bazı durumlarda ise idari muhafazakarlar olmak yükümlülükleri ile karşılaşmaktadırlar (Caiden,1991:43). Böylelikle bir yanda insancılık ve esneklik, öte yanda ise tarafsızlık ve kuralların katı uygulanmasından oluşan terazide denge oluşturma çabaları, kamu yönetimi reformunun diyalektiğini oluşturur (Lipsky, 1980: 15-16).

7.Kamusal Hedeflerin Yeniden Belirlenmesi

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında kamu yönetiminin ana aktörü olduğu senaryoda, kamu yönetimi bileşenlerini kapsayan reform girişimleri ana yönlendiricidir. Tercih alanlarının kısıtlı olmasına rağmen, reform yöntemleri ve alanı aynı derecede yaşamsal öneme sahiptir. Kamubürokrasileri ve yöneticileri, sosyal normların, değerlerin, varsayımların ve yönetim ile vatandaş

ilişkileri açısından uygun rollerin belirlenmesini de içeren kültürel iklimi de taşırlar. Teknolojik yenilikler bu beklentilerle sürdürülen kurumsal mekanizmaları iyi ya da kötü yönde de olsa bozduğunda, bu mekanizmaların işlevleri ortadan kalkar. Beklenmedik dışsal tehditler ve zaman baskılarıyla karşılaşan bürokratlar, kendilerini formel kuralları by-pass etmek zorunda hissederler ve duruma uygun gelecek tepkiler geliştirmeye başlarlar (Hart, Rosenthal, ve Kouzmin,1993:30). Böylece ortaya kamu bürokrasilerinin siyasi kurumlara karşı sorunlu tutulmaları sorunu ortaya çıkar.

Değişime karşı direnci yenmek, işbirliğine yönelik davranışları motive etmek veya farklı yatay örgütsel aktiviteleri bütünleştirmek ve koordine etmek gibi geleneksel idari sorunlar, yeni idari bilgileri ve yapısal adaptasyon süreçlerini gerektirir (Lynn, 1998:235). Yasaların ve siyasi talimatların sadece uygulanmasıyla yetinilmesi, bürokrasinin işini nasıl ve hangi yöntemlerle yapacağını kontrol etmekten uzaktır. Bu noktada davranışların belirli bir yöne sevk edilmesini sadece liderler sağlayabilirler (Kotter, 1996:30). Bilgi çağında sadece kurumsal uyum sorunlarıyla değil, aynı zamanda sistematik değerler sorunlarıyla da yüzleşilmesi gerektiğinden, demokratik yönetim ilkeleri ve onun şekillendirdiği vatandaşlık etiğinin, teknolojik değişimin yarattığı belirsizlik ortamının üstesinden gelmesi gereklidir.

8.Postmodern Örgüt Teorisi

Post modern bakış açısından bakıldığında teknolojik gelişmenin karmaşıklığı ve farklılığı sebebiyle örgütsel yaşamdaki değişimler ancak soyut olarak ifade edilebilir. Kamu bürokrasileri işlemsel süreçlerini dönüştürmeye zorlandıklarından ve geleneksel idari uygulamalar ortadan kalkmakta ve yeni ve daha karmaşık idari senaryolar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden artık örgüt liderleri örgütsel çıktıları yönetmek yerine, değişimin yöneticileri olmak durumundadırlar. Amerika’da Microsoft’a karşı açılan tek el davası (Reddy vd, 2001) Napster³ sitesine karşı açılan telif hakları davası

³ Müzik eserlerinin ücretsiz olarak kopyalanmasına imkan sağlayan, ABD merkezli

(Whelan, 2003: 36) ve buna benzer internet merkezli davalar, karar alıcıların bu durumların sosyal ve ekonomik etkilerini belirleyebilmek için gittikçe daha fazla teknolojiye bağımlı olacaklarını göstermektedir. Kamu yöneticileri örgütsel yaşamın çerçevesini en iyi çizebilen kesim olmakla birlikte, örgütün ince detaylarını ve genel gidişatını belirlemekte yetersiz kalırlar (Fox ve Miller, 1995: 18). İçinde bulunduğumuz dönemde ise siyasa yapımında takdir yetkisinden ziyade teknolojinin rol oynayacağını söylemek mümkündür (Kalu, 2001:321).

Örgütlerde personel istihdam artışı ile teknoloji kullanımının yaygınlığı arasındaki ilişki incelendiğinde ise ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örgütlerde teknoloji kullanımı arttıkça, istihdam edilen personel sayısında da düşme gözlenmektedir (Ingraham, 1996: 383). Teknolojik uygulamaların örgütte yaygınlaşması personel gereksinimini azaltmakla kalmamış, aynı zamanda özellikle ön cephedeki personel başta olmak üzere çalışma aktivitelerinin de yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Sosyal organizasyonlarda ve iş dağılımında süregelen değişimler kurum için işin yapıldığı süreçlerde değişiklikler olarak ortaya çıkar (Perry ve Kraemer, 1999: 184). Bu açıdan dört spesifik eylem alanına başvurmak gereklidir: üretimde işbirliği (co-production), sofistikeleşmiş koordinasyon ve optimizasyon, vatandaşlara sunulan hizmetlerde otomasyon ve vatandaşlarla elektronik iletişim. Bu değişimler örgüt içinde iş süreçlerinin daha hızlanması ve bütünleşmesini, yeni işlevsel bağımlılıkların ortaya çıkmasını, güç dengesizliklerini ve toplum ve iş üzerinde sert bir kontrol türünü ortaya çıkarır.

9. Modern Örgüt Yapısının Değişimi

Teknoloji aynı zamanda iş süreçleri ve insanların kontrol edilme imkanlarını arttırabilme yeteneğine sahip olduğundan, belirli rollere serbestiyet sağlanmasını da destekleyebilir (Perry ve

bir internet sitesi. Telif haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle yargı tarafından mahkum edildi ve ücretsiz kopya dağıtması yasaklandı.

Kraemer, 1999: 186). Ancak rollerin işlevselliğinin artması, işlevsel otonomiye de desteklediğinden özellikle teknolojiyle ilişkili roller üzerinde kontrol de gittikçe zorlaşır. Örneğin müşterilerin kredibilitesini araştırmakla görevli olan müfettişler, bu işi yapan programlar geliştirilip şirketlerde uygulamaya konduğunda veya banka müfettişleri, kendi işlerini daha kapsamlı olarak yerine getiren programlar kullanılmaya başladığında, kendi sahip oldukları bilgilerin aniden demode olması sebebiyle işlevselliklerinin azaldığını gözlerler. Artık yeni teknolojik çevrede sahip oldukları eğitim ve yeteneklere eskisi kadar gereksinim duyulmamaktadır.

Teknolojik değişimin bir diğer uzun dönemli sonucu da kamu bürokrasisinde genel bilgiler yerine teknolojik yönelimli olan tamamen yeni işler ve işlevler ortaya çıkarmasıdır (Perry ve Kraemer, 1999: 190). Teknoloji geliştirme, enformasyon kaynakları yönetimi, teknoloji siyaseti ve telekomünikasyon yönetimi gibi tamamen yeni örgütsel aktiviteler, daha şimdiden çoğu kamu kurumunda uygulanmaktadır (Caudle ve Marchand, 1989).

Kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ve nihai kullanıcıların ulaşabileceği maliyetlere düşmesi, bilgisayar eğitimi, değerlendirme, veri yönetimi, planlama, veri yönetimi gibi teknolojinin karar alma süreçlerinde olumlu katkılar sağlaması için gereken görevlerin ortaya çıkma imkanı yaratmıştır. Bu değişimlerin bir sonucu olarak idari liderlik rolü, izleme ve kontrolden; daimi öğrenme ve intibak alanına kaymıştır. Artık liderler zamanlarının çoğunu karar almaya harcamak yerine, örgütsel alt kültürlerin çökmesi ve sistem içi bağımlılıklardan kaynaklanan işlevsel sorunların çözümüne ve enformasyon yönetimine ayırmak zorundadırlar (Daft, 2000:240).

Teknoloji yönelimli yeni iş ortamının gayrişahsiliğinin yüksek ve teknoloji ağırlıklı olması sebebiyle, idari kontrol mekanizmalarının baskın araçları, kurallar, süreçler ve sistemin denetim unsurları olma eğilimindedir. Bu karmaşık süreçte, örgüt liderlerinin kişisel ve ideolojik değişimler yapmaya hazır olduğu aşamaya kadar, örgüt içindeki ilişkilerin bilinmeyen boyutlarının

anlaşılmaya çalışılmasının fazla yararı olmayacaktır (Diamond, 1882:272). Geçmişte ileri sürülen etkinlik ve denetimi ön plana çıkaran “bilimsel yönetim” doktrini, örgütlerin insani boyutuyla ilgilenmekteydi. Burada Taylorizmin “X-Y” teorisindeki bilimsel rasyonaliteye gönderme yapılarak, örgütsel çalışmanın formel yönüne vurgu yapılmaktadır. Teknolojiyönelimli örgüt, çalışanların motivasyonunda ve iş tatmininin sağlanmasına, insani ilişkiler ve Y teorisi ile sembolize edilen işin informal, işbirlikçi ve insani boyutlarına fazla önem vermez.

Çalışanların ve yöneticilerin iş çevresine periferik düzeyde eklemlendiği, geleneksel örgütsel yapıların ve otoritenin akışkan ve şekilsiz hale geldiği bilgi iletişim teknolojileri olarak tanımlanan yeni ortamda, eski örgüt ve bürokrasi modellerinin geçerliliği de tartışma konusu olmaktadır. Teknoloji çağının hemen öncesinde kalan, toplam kalite yönetimi, kalite çemberi, amaç merkezli yönetim, çalışanların yetkilendirilmesi ve kararlama süreçlerine katılım gibi uygulamaların yeni iş ortamına entegre etme çabaları olmakla birlikte, bu uygulamaların esas motifi genellikle kaynakların daha iyi kullanılması anlamında teknik etkinlik ve üretimde verimliliği gerçekleştirmektir. Bunu gerçekleştirmek için de çalışanların yetkilendirilmelerine gerek yoktur. Daha ziyade teknolojinin işlemsel öncülleri belirleme ve bireylerin yetkilendirilme parametrelerini tayin etme yeteneği ön plana çıkar. Bu bakımdan yeni çalışma ortamında teknolojinin egemenliği, bilimsel yönetimin son zaferini oluşturabilir.

Sonuç

Girmekte olduğumuz bilgi çağı, kendinden önceki sanayi veya modern çağdan farklı olarak kendine özgü karakteristikleri sahiptir. Konumuz açısından bu çağın en önemli özelliği çok hızlı bir değişim, kestirilemezlik ve muğlaklıktır. Yeni bilgi teknolojilerinin özelliği gereği kamu yönetiminin çevresi çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Kamu yönetimi hızla değişen çevreye uyum sağlamak ve düzenlemekte zorluklar yaşar. Yeni ilişki biçimleri, yeni kurumlar, internet, e-ticaret, e-demokrasi, e-yönetişim

gibi yeni ortaya çıkan ve gerçek dünya da değil de siber uzayda var olan yapı, ilişki biçimleri ve işleyişleri düzenlemek ve kontrol etmek zorlaşmaktadır. Devletin bu alanları düzenlemek için kanun yapma ve kural koyma, gibi yöntemleri değişimin hızına yetişemez. Bu gelişme bir paradoksu ortaya çıkarmıştır. E-devlet sürecinde makinalaşma takdir yetkisini ortadan kaldırmış; öte yandan da bilgi çağının hızlı değişim ve belirsizlik gibi özellikleri takdir yetkisini daha da gerekli ve yaşamsal kılmıştır.

Kamu yönetiminde bilgi teknolojilerinin kullanılması ve e-devletleşme süreci, kamu sektöründe dinamizmi, hızlılığı, değişen çevre şartlarına karşı tepkiselliği (responsivess) desteklemektedir. Ancak bunlarınhiçbir takdir yetkisinin yerini tutabilecek yetenekte değildir. İnsan bürokratların ortadan kalkmasıyla birlikte kaybolan takdir yetkisinin yokluğunun yaratacağı sorunlar karşısında tedbirli olmak ve sakıncaları giderecek çareler aramak ihmal edilmeyecek önemdedir.

Takdir yetkisi ve bürokrasi ilişkisinde modernleşme sürecinde Weberyen ideal modelin modernleşme gelişme ve demokrasi açısından gayrişahsilik, kurallara ve talimatlara uygun davranma öğütlenirken, postmodern, bilgi çağında kuralcılık, gayrişahsilik ve herkese eşit ve ayrımsız muamele yapan makine bürokrasilerin kaybolan takdir güçlerinden yakınılmakta, bu sürecin, otoriter ve hümanizması eksi bir yaşam biçimine gideceği endişesi vurgulanmaktadır.

Makinalar kendilerine verilen görevi kurallar içinde kusursuz bir şekilde yerine getirirler. Kamu yönetiminde hizmet sunumunda bilgi teknolojisine dayalı teknolojiler görevlerini mükemmel bir şekilde yapmaktadır. Nüfus idarelerinde dakikalar içinde nüfus cüzdanı almak, emekli maaşlarının banka hesaplara geçmesi, öğrenci notlarının ve transkriptlerinin anında değerlendirilmesi, vergilerin internet üzerinden evden çıkmadan ödenmesi, sokaktaki kameralarla trafiğin kontrol edilmesi, aranan araçların bulunması, kural ihlali yapan araçlara insan müdahalesi olmadan ceza yazılması mümkündür. Ancak devlet birey ilişkisinde

insani boyut gittikçe aşınmaktadır. Örneğin trafik polisleri her ceza gerektiren kuralihlaliyle karşılaştıklarında ceza uygulamazlar. Bazı durumlarda karşılarındaki kişi ile kural ihlalinin nedeni hakkında biraz sohbet ettikten sonra bazen uyarı, nasihat, hoşgörü ve sitemle kural ihlali yapanlara ceza kurallarını uygulamazlar. Bu durum bireyler açısından devletin insanı, hoş gören ve affedici yüzüyle karşılaşmak anlamına gelir. Kural ihlali yapan kişi ise toplumsal işleyişi düzenleyen kuralları ihlal etmesi karşısında devletin görevlisinin, kendisine kural ihlali yapmakla vatandaşlık görevlerinde kusurda bulunduğunu, yükümlülüğüne yerine getirmediğini söylemesi, nasihat etmesi, bazen de ayıplaması ama affetmesi karşısında her zaman olumsuz bir şekilde motive olmaz; mahcubiyet, utanma, pişmanlık ve yükümlülüklerini yerine getirmediği duygusu ile kurallara uyma, vergi, sigorta gibi yükümlülükleri yerine getirme konusunda daha fazla motive olarak özenli olma yoluna gidebilir. Bu tür takdir yetkisi uygulamaları, keyfilik, görevi savsaklama, yolsuzluk fırsatı şeklinde eleştiriler olsa da tamamen ortadan kalkmayan insani bir ilişki boyutudur. Bireyler devletin bu insani boyutundan büyük ölçüde olumlu olarak etkilenirler. E-devlet süreciyle devletin insani boyutunun ortadan kalkması, toplumların hümanist değerlerinin aşınmasına yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Almond, Gabriel A. ve Verba, Sidney.(1989) *The Civic Culture Revisited*, Sage, California s.23

Caiden, Gerald E. (1991) *Administrative Reform Comes of Age*, de Gruyter, New York

Caudle, S. L. ve Marchand, D. (1989). *Managing Information Resources: New Directions In State Government*. Syracuse, NY: Syracuse University, School of Information Studies, Center for Science and Technology.

Cavalli-Sforza, L.L. ve Feldman, M.W. (1981). *Cultural Transmission And Evolution*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Cook, B. J. (1998). "Politics, Political Leadership, And Public Management", *Public Administration Review*, C:58: 228-244.

Daft, R. L. (2001). *Organization Theory And Design*, Cincinnati, South-Western College Publishing.

Dewey, J. (1988). *The Public And Its Problems*. Ohio University Press, Columbus.

Diamond, M. (1992). "Hobbesian And Rousseauian Identities: The Psychodynamics Of Organizational Leadership And Change", *Administration & Society*, C:24: 267-289.

Drucker, P. F. (1988). "The Coming of the New Organization", *Harvard Business Review*, C:66: 45-53.

Egger, E. (2000). "How Technology Is Changing The Health Care System", *Health Care Strategic Management*, C:18: 20-23.

Emery, F.E. ve Trist, E.L. (1965). "The Causal Texture of Organizational Environments", *Human Relations*, C:18: 21-32.

Fiedler, F. E. ve Chemers, .M.(1984). *Improving LeadershipEffectiveness: The Leader Match Concept*, NewYork, John Wiley.

Fox, C. J. ve Miller, H. T. (1995). *Postmodern Public Administration:Toward Discourse*, Thousand Oaks, CA, Sage.

Fredrickson, H. G. (1971) "Toward a new public administration" (Ed: F. Marini), *Toward a new public administration*), Scranton, PA: Chandler: 309-331.

Frederickson, H. G. (1982) "The Recovery of Civicism in Public Administration" *Public Administration Review* C.42/6: 501-508.

Friedrich, C. J. (1940). "Public Policy and the Nature of Administrative Responsibility", (Ed: C. J. Friedrich ve E. S. Mason), *Public Policy: A yearbook of the Graduate School of Public Administration*, Cambridge, Harvard University Pres, s.3-24; Finer, H. (1941). Administrative Responsibility in Democratic Government, *Public Administrative Review*, C:1, s.335-350.

Graen, G. (1998). "Leader-Member Exchange Theory Development: Discussant"Comments".*Academy of Management 1998 August Meeting*, San Diego.

Henry,N.(2001) *Public Administration And Public Affairs*, New Jersey, Prentice Hall.

Ingraham, P. W. (1995) *The Foundation of Merit: public Service in an American Democracy*, Johns Hopkins University Pres, Baltimore.

Kalu, N. Kalu (2001) "Leadership and Discretionary Decision-Making in a Technocratic Administration: CONfronting a New Praxis", *Admisitrative Theory & Praxis*, C:23/3:311-336.

Korac-Boisvert, N., ve Kouzmin, A. (1994). "The Darkside Of Info-AgeSocial Networks İn

Public Organizations And Creeping Crisis”, *Administrative Theory and Praxis*, C.16: 57–82.

Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kouzes, J. & Posner, B. Z. (2000). “Mapping Institutional Impacts Of Lean Communication in Learning Agencies”, *Administration & Society*, C.32: 29–69.

Lipsky, M. (1980). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas Of The Individual In Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.

Lunney, K. (2000, July 26). “Managers Still Tepid About Telecommuting”, <http://www.GovExec.com>. (22.12.2006)

Lynn, K. S. (1963). “Introduction”, *Daedalus*, C.92: 649.

Mitchell, T.R., Green, S.G., & Wood, R.E. (1981) “An Attribution Model Of Leadership and The Poor Performing Subordinate: Development and Validation”, (Ed: L. L. Cummings ve Barry M. Staw), *Research in Organizational Behavior*, C.3: 197–234.

Mosher, F. (1982) *Democracy and the Public Service*, Oxford University Press, New York.

O’Connor, K. ve Sabato, L.J. (2000) *American Government: Continuity And Change*, New York, Addison Wesley Longman.

Perry, J.L. ve Kraemer, K.L. (1999). “The Implications Of Changing Technology”, (Ed: F.S. Lane), *Current Issues in Public Administration*, New York, Bedford/St. Martin’s.

Price Waterhouse Change Integration Team. (1996) *The Paradox Principles*. Chicago, Irwin Professional Publishers.

Putnam, R. D. (1995) “Turning in, Turning Out: The Strange Disappearance Of Social Capital in America”, *Political Science & Politics*, C.28: 664–683.

Reddy vd (2001). "A Monopolist Would Still Charge More for Windows: A Comment on Werden's Reply", *Review of Industrial Organisation*, C:18/3:273-274.

Stever, J. A. (1993) "Technology, Organization, Freedom: The Organization Theory Of John Dewey", *Administration & Society*, C:24: 419–443.

't Hart, P., Rosenthal, U., ve Kouzmin, A. (1993) "Crisis Decision Making: The Centralization Thesis Revisited", *Administration & Society*, C:25:12–45.

Truckenbrodt, Yolanda B. (2000) "The Relationship Between Leader- Member Exchange and Commitment", *Acquisition Review Quarterly*, Summer/2000: 233-244.

Yukl, G. (1998) *Leadership In Organizations*, Upper Saddle River, New Jersey, Prentice-Hall.

Whelan, Elain P. (2003) *The Story of Computer Software, Copyrights and Creativity*, Copyright Promote Creativity Project.

Zelany, M.(1982), High Technology Management. *HumanSystemManagement*, C:11/1: 57–59.

Zuckerman, H. S., Kaluzny, A. D. ve Ricketts, T. D., III (1995)"Alliances in Health Care: What We Know, What We Think We Know, And What We Should Know", *Health Care Management Review*, 20: 55.

BÖLÜM V

Yerel Yönetimler ve Kent Müzelerinin Kamu Değeri Yaklaşımı Perspektifinden Analizi

Burak Hergüner¹

Giriş

Kentler, sınırları içinde yaşayan nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu, toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi bir çok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerleşim birimleridir. Kentli ise kentte yaşayan ve kentin kendine özgü kültürünü benimsemiş olan, kırsaldan farklı bir yaşam biçimi sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişilerdir. Kent sözcüğü devamlı olarak medeniyet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Latin kökenli dillerde medeniyet anlamına gelen 'civilization' kent

¹ Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Orcid:0000-0002-6240-5463, Email: burak.herguner@idu.edu.tr

anlamına gelen ‘civitas’ sözcüğünden türemiştir. Arap kültüründe ise uygarlık anlamına gelen medeniyet, bir kent ismi olan Medine sözcüğünden türetilmiştir. Kentleşmenin Gelişimine bakıldığında ise sanayileşme öncesi kentleşme ve sanayileşme sonrası kentleşme olmak üzere başlıca iki bölümde incelemek mümkündür (Ulusoy & Akdemir, 2013).

Kentler, dinamik bir yapıya sahiptir ve tarihsel süreçte devamlı değişimler geçirmişlerdir. Zaten ekonomik sebepler, sosyal gelişimdeki yetersizlik, aşırı nüfus yığılmaları, yanlış yer seçimi ve doğal afetler gibi sebeplerden dolayı “Kentsel dönüşüm” adı altında yenileme ve dönüşüme yönelik proje ve uygulamalara ihtiyaç ta vardır (Serenli, 2013). Kentte yetişmemiş olan insanların yerleşimi yani kente göç bir başka olgudur. Buna paralel olarak, günümüzde Yerel Yönetimlerden beklenen hizmetlerden biri de bulundukları kentin geçmişine ve kültürel özelliklerine sahip çıkmaları ve bu bağlamda kentlilik bilincini güçlendirmeleridir. Bu bağlamda kent müzelerinin kurulması ve gelişmesi için belediyelerin destek ve öncülükleri önemlidir. Ayrıca, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre herkes, içinde bulunduğu toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmelerden faydalanma hakkına sahiptir. Dolayısıyla kültürel etkinliğe katılma hakkı bir insan hakkıdır. İnsanlar “kültürel mirası ve kültürel ifadeleri bilme, anlama, ziyaret etme, kullanma, sürdürme, değiştirme ve geliştirmenin yanı sıra başkalarının kültürel mirasından yararlanma hakkına sahip olmalıdır. Her kökenden insanların, kendi kültürleri ve sosyal grupları da dahil olmak üzere, kültür çeşitliliği bağlamında, diğer kültürlerle etkileşime geçme fırsatına sahip olması, bireylerin kendi yaşamları açısından ve barışçıl toplumlar oluşturulması yönünden çok önemlidir (UNESCO, 2021). Bu bağlamda, yerel yönetimlerden beklenen hizmetlerden biri de bulundukları kentin geçmişine ve kültürel özelliklerine sahip çıkmaları ve kentlilik bilincini güçlendirmeleridir. Dolayısıyla kent müzelerinin belediyeler tarafından desteklenmeleri gereklidir ve önem taşımaktadır.

Öte yandan, son dönem kamu yönetimi yaklaşımları içerisinde kamu değeri yaklaşımı oldukça dikkati çekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada öncelikle kamu değeri kuramı literatür üzerinden tartışılmaktadır. Ardından, kent müzelerinden kamu değeri yaratma konusundaki beklentiler tartışılmakta ve bu konudaki temel değişim ve farklı yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Sonrasında Türkiye’de kent müzelerinin yasal çerçevesi ve Belediyeler’in kent müzeleri kurulmasına yönelik ilgisi irdelenmektedir. Çalışma, kent müzelerinin kamusal değerinin temel noktaları, kent müzelerinde kamu değeri yaratma konusunda karşılaşılabilecek güçlüklerin bir analizi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına yönelik katkılarının incelenmesi ile sona ermektedir.

1. Kamu Değeri Yaklaşımının Temel Dinamikleri

Değerler; inançlar, tutumlar, normlar, tercihler ve görüşler gibi ilişkili terimlerden etkilenir. Bu nedenle, değerlerin spesifik olarak belirlenmesi kolay değildir ve değerlerin incelenmesi karmaşık bir çalışma alanıdır. Özellikle farklılıkların belirgin olduğu çoğulcu ortamlarda çalışırken gerginlikler kaçınılmazdır. Dolayısıyla, kamu liderliği araştırmalarına ilişkin temel konular gözden geçirildiğinde topluma liderlerlik edenlerin rakip değerleri nasıl dengelemesi gerektiği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu ileri sürülebilir. Ancak esas olan uzlaşma noktası bulabilmektir (Warner, Brown, & Cherney, 2021:2).

Bryson, Barberg, Crosby ve Patton (2021:2)’e göre kamu değeri literatürü iki temel sorunun cevaplanmasına odaklanmaktadır: (1) Tüm sektörlerdeki kuruluşların, sektör içi ve sektörler arası hizmet verdiği veya vermesi gereken hizmetler, işbirlikleri ve genel olarak tanımlanan kamu liderliği çerçevesinde sunulması gereken kamusal amaçlar; ve (2) kamu yöneticilerinin ve diğer liderlerin bu amaçları nasıl gerçekleştirebilecekleri sorunsalı. Öte yandan Keaney (2006), bir şeyin ya da hizmetin ancak vatandaşların bunun karşılığında para (vergiler, bağışlar veya harçlar) veya zaman (yani gönüllülük) şeklinde bir şeyler vermeye hazır olması durumunda değerli olabileceğini savunur.

Kamusal değer, çıktıların yanı sıra sonuçları da, yani hizmetten yararlananlar üzerindeki etkileri de içerir. Buna göre, kamu kurumlarının değer yaratacak şekilde hizmetlerini tasarlaması gerekir. Dolayısıyla yetki veren çevreden yeterli desteği almalarının yanı sıra organizasyonel yeteneklere de sahip olmaları elzemdir (Moore, 1995; Alford ve O'Flynn, 2008). Aynı doğrultuda, Williams ve Shearer (2011: 7) kamu değeri yaratılmasına ilişkin aşağıdaki önemli noktalara dikkat çekmektedir:

(1) Kamu tarafından finanse edilen kamu kurumları ve kamu personeli, kamusal değer hedeflerini anlamalı, ifade etmeli ve sürekli olarak gözden geçirmelidir;

(2) Stratejik planlama ve yönetim uygulamaları, kamu değeri üretilmesine yönelik olmalıdır;

(3) Kamu değeri amaçları, dar (yani yalnızca parasal) fayda kavramlarına indirgenemez; ve

(4) Bu kısıtlamalar dahilinde, kamu değeri üretme konusunda pragmatik, yenilikçi, esnek ve dogmatik olmayan bir yaklaşım benimsenmelidir.

2. Yerel Yönetimler, Kamu Değeri Yaklaşımı ve Kent Müzeleri

Moore (1995)'e göre bir kurumun değeri, kurumla etkileşime girenlerin memnuniyeti ölçülerek tahmin edilebilir. Ancak bu yaklaşım, çeşitli paydaşlar arasında farklı önceliklerin olması ve kamu için neyin değer yaratacağı konusunda bir anlaşmaya varılmasının kolay olmaması nedeniyle bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, değeri ancak geçmişe bakıldığında anlaşılabilen erdemli malların belirlenmesinde kamuoyu zorluklar yaşayabilmektedir.

Erdemli mal kavramı, tüketici tercihlerinin tam ve doğru olarak ortaya çıkmadığı zaman eksik tüketilen, bu nedenle de kamusal müdahale gerektiren mal ve hizmet olarak tanımlanmaktadır Erdemli mallar, özel ve kamusal malların yanında üçüncü bir hizmet ve mal kategorisi olarak kabul edilmektedir.

Burada, tüketici tercihlerinin doğru ve eksiksiz olarak tezahür etmediği durumda eksik tüketilen, bu sebeple de kamusal müdahale ihtiyacı duyulan hizmet ve mal olarak tanımlanabilir. Bu tür malların en bilinen örnekleri sanatın finansmanı, huzur evleri, zorunlu aşılama, doğal ve kültürel mirasın korunmasına yönelik hizmetlerdir (Yıldırım & Akyol, 2022: 474).

Johnson (2003)'a göre müzeler, daha eğitilmiş, donanımlı ve bilgili bir toplum yaratılmasına yardımcı olmaktadır ve dolayısıyla müze hizmetleri erdemli mal olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda kamusal müdahale ihtiyacı duyması öngörülmektedir. Kent müzelerinin yerel yönetimler tarafından himaye edilmesi gerekliliği düşüncesinin ardındaki anlayış budur.

Bu çerçevede, Benington (2011), kamu hizmetlerinin değerini uzman politika analizi veya mesleki standartlar şeklinde hizmeti üretenlerin gözüyle tanımlamak yerine, duyarlı yönetim anlayışı çerçevesinde “kamu değerlerinin ne olduğu” sorusunun ortaya atıldığını ileri sürmektedir. Diğer bir ifadeyle, kent müzelerinin, kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşturulması açısından oynadıkları rol tartışılmaz. Ancak sorun şu ki vatandaş, onların ilgili kamu değerini tam olarak anlayamayabilir.

Bu bağlamda, Johnson (2003), müzelerde örneğin gönüllü çalışmanın öneminden bahsetmekte ve gönüllülerin müzeler için kritik bir rol oynadığını savunmaktadır. Onun için gönüllüler, müze ile çevredeki insanlar arasında bir bağ kurarak, hem müzelere olan ilginin toplumda artması, hem müzelerin vermek istediği mesajın toplum nezdinde daha iyi anlatılması ve hem de gerektiğinde mali destek sağlanabilmesine açısından önemli rol oynayabilirler. Dolayısıyla, kamu değeri yaklaşımı bağlamında önemlidirler. Ancak, Türkiye’de yerel yönetimlerin himayesindeki kent müzelerinde bu konuda yeterince çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde bu ve benzeri konularda Türkiye’deki yerel yönetimlerin kurduğu kent müzelerinin genel durumu literatür üzerinden ortaya konarak, güçlü ve zayıf noktaları analiz edilecektir.

3. Türkiye’de Kent Müzelerinin Yasal Çerçevesi ve Belediyelerin Artan İlgisi

Ülkemizde, 1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre kültürel mirasın korunmasına yönelik görev, Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiş ve dolayısıyla kültür varlıklarının korunmasında merkezi yönetimin sorumluluğu esas alınmıştır. Buna karşılık, 2004 tarihinde kabul edilen 5226 sayılı kanun, bahsi geçen kanuna dair değişiklikler getirerek yerel yönetim birimlerine kültür varlıklarıyla ilgili daha geniş yetkiler tanımıştır (Hergüner, 2015: 464-465). Dolayısıyla, günümüzde belediyelerden beklenen, faaliyet gösterdikleri kentin tarihine ve kültürel değerlerine sahip çıkarak güçlü bir kentlilik bilincini oluşturmalarıdır. Bu çerçevede, belediyelerin kent müzelerinin kurulması ve geliştirilmesine yönelik öncülük etmeleri beklenmektedir. Ülkemizde, kent müzeleri, yönetim ve aidiyet açısından özel müzeler kategorisinde bulunmaktadır. İlgili kategori içinde üniversite müzelerinin yanında şahıs, vakıf ve şirketlerin sahip olduğu müzeler de yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen yasa değişikliğiyle birlikte son dönemde kent müzelerinin sayısı hızlı bir artış göstermiştir. 2023 yılı itibariyle belediyelere ait olan müzelerin sayısı 137’ye ulaşmıştır. Bunlardan on tanesi İstanbul, on iki tanesi İzmir ve sekiz tanesi de Ankara’da bulunmaktadır. Diğer yerlerde bulunan belediyelere ait müzelerin sayısı ise 107’ye ulaşmıştır (Hergüner, 2023:111-112). 2015 yılında belediyelere ait müze sayısı ise sadece 50’dir (Fidangenç, 2016:939). Sekiz yıl gibi kısa bir süre içinde oluşan aradaki fark, belediyelerin müzelere artan ilgisini göstermektedir

Kent müzelerinin personel, bina, bakım onarım ve işletme giderleri ilgili kent müzesi yetkililerince hazırlanır ve kent müzesinin bağlı bulunduğu belediyenin meclis plan bütçe komisyonu tarafından onaylanması sonrası belediye meclisinde kabul edilmesi durumunda ilgili müze müdürlüğü bütçesinden karşılanır. Belediyelerdeki müze müdürlüklerine bağlı olarak genelde kent arşivi merkezi de bulunmaktadır. Müdür yanında

görevli personel içerisinde tarihçi, sanat tarihçi, arkeolog, programcı, medya iletişim uzmanı, yabancı dil bilen rehber, ön büro personeli, gişe elemanı, güvenlik personeli şeklinde farklı görevleri bulunan personel kent müzelerindeki işbölümü çerçevesini oluşturmaktadır. Müzede görevli personellerden sanat tarihçisi yada arkeolog gibi uzman personeller müze ve müzecilik eğitimi alan çalışanlardır. Eğitime gitmeyen uzman personel dışındaki personele de birim içerisinde uzman personel tarafından eğitim verilmesi genel uygulamadır. Belediyelerin kent müzelerine yönelik artan iğisinin birçok sebebi vardır. Örneğin, müzeler, sürdürülebilir turizmi destekleyerek kendilerine, topluluklara (yerel ve diğer) çok çeşitli faydalar sağlayabilirler ve dolayısıyla Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini de desteklerler. Ayrıca, iyi yönetilen turizm, "2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri destekleyen sürdürülebilir turizmi teşvik edecek politikalar tasarlayın ve uygulayın" şeklinde ifade edilen 8.9 no'lu sürdürülebilir Kalkınma Hedefine doğrudan katkıda bulunmaktadır (Curating Tomorrow, 2019: 56-57). Elbette ki kent müzelerinin bu konuya yönelik önemli katkıları söz konusudur.

4. Müzelerde Değişimi Anlamak ve Kent Müzelerinin Kamusal Değerine bir Bakış

Müzeler, geçmişte ulus-devlet yaratma konusunda önemli işlev görmüş kurumlar olmuşlardır. On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyılın sonuna kadar müze, elitist bir anlayış çerçevesinde halkı uygarlaştırmamanın bir aracı olarak görülüyordu. Uzunca bir süre, çoğunlukla da Avrupa'da, müzelerin önemli bir işlevi halkta ortak kimlik duygusu yaratarak ulusu muzaffer bir şekilde sembolize etmek olmuştur. Özellikle ulusal müzeler birçok ülkede ulus inşa etme projelerinde önemli rol oynamıştır (Hergüner, 2016). Ancak müzelerin bu şekilde yoğun kullanımının yerel halk ile kültürel kurumlar arasındaki uçurumu genişlettiği söylenebilir. Bu bağlamda son dönemlerde yerel yönetimlerin, kent müzeleri vasıtasıyla kentlilik bilinci ve kültürünü geliştirme çabalarının geçmişteki egemen müze anlayışından ayrıştığını savunmak mümkündür.

Benzer şekilde, Rentschler (2004), müzelere atfedilen rollerdeki bu değişikliğin değişen dünyanın ihtiyaçlarını karşılamak için bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Ona göre bu değişim müzelerin hedeflerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır. Günümüzde müzelerin rolü geçmişten farklı olarak sadece koleksiyonlarını korumak ve onlar hakkında bilgi vermek değil, aynı zamanda aktif öğrenme sürecinin ve sosyal katılımın önünü açmaktır. Ayrıca müzeler insanlarda hoşgörüyü ve analitik düşünme yeteneğini geliştirerek daha güçlü bir kişiliğin oluşmasına yardımcı olur. Bu nedenle, güçlü bir devlet-vatandaş ilişkisinin temel bileşeni olan toplumun güçlendirilmesine yönelik kamu politikalarının bir araçlarıdır.

Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 2013 yılında üye ülkelerden, Müzelerde standart belirlemeleri ve öneri hazırlayıp sunmalarını istemiştir. Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) işbirliğiyle üye ülkelerden gelen metinler incelenmiş ve “Müze ve Koleksiyonların Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı”na ilişkin rapor hazırlanmıştır. Bu rapor ve beraberindeki taslak 17 Kasım 2015 tarihinde resmi olarak kabul edilmiştir. Bu Tavsiye Kararının 16. Maddesi müzelerin faaliyetlerini en çok etkileyen durumlara ilişkin yönergeleri içermektedir. Burada müzelerin kapsayıcılık çabalarına ilişkin iki durum, yani 'küreselleşme' ve 'toplumsal roller' tartışılmaktadır. Buna göre müzeler için küreselleşme, koleksiyonların gelişmesi, uzmanların hareketliliği, ziyaretçi görüşleri erişim koşullarının geliştirilmesi ile ilişkilidir. Müzelerin toplumsal rolleri ise sosyal entegrasyon, sosyal bağların güçlendirilmesi, vatandaşlık, kolektif kimlikler, açıklık, herkese fiziksel ve kültürel erişim sağlanması, tarihi, sosyal, kültürel ve bilimsel konulara ilişkin tartışma ortamı yaratma, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularıyla ilgili olarak tanımlanmıştır (UNESCO,2015 aktaran Sevüktekin & Akmehmet, 2019:142-143). Buna paralel şekilde, kent müzeleri esasen kent tarihini sunan ve koruyan müzeler olarak ortaya çıksalar da, son yıllarda bu geleneksel

rolleri çağdaş kent hayatı ve toplumuyla aktif bir şekilde sosyal katılıma doğru evrilmiştir (Sevüktekin & Akmeahmet, 2019:143).

Bu değışim, müzeleri önemli bir kamu politikası katalizörü haline getirmektedir. Müzecilikte böyle bir yeni paradigmanın doğuşuyla birlikte, müzelerin sosyal içirme, çok kültürlülük gibi sosyal konulara katkı sağlayacak şekilde kullanılarak farklı kesimlerin sesinin duyulduğu mekanlar haline gelmeleri beklenmektedir. Müzelerin elitist yorumu kısmen toplum mühendisliğiyle ilgilenirken, yeni paradigma müzeleri toplumun güçlendirilmesi konusunda bir kaynak olarak görmektedir. Bu nedenle günümüzde müzelerle ilgili temel beklentilerden biri, müzelerin yerel halkla daha yakın bir ilişkiye sahip olmasıdır. Özetle, müzelerin kamu değeri kuramı çerçevesinde gerekliliğini çevredeki insanlara da kanıtlaması gerekmektedir. Hiç kuşkusuz müzenin türü halkla yakın bağ kurulmasında önemli bir etkidir. Ancak yeni paradigmada müzelerin kalbinde insan yer aldığından, tüm müzelerin koleksiyonlarının mesajını yerel halka ulaştırmanın bir yolunu bulması gerekmektedir.

5. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Kent Müzeleri

Bu çalışmanın başında kent müzelerinin kurulması ve desteklenmelerine yönelik olarak belediyelerden beklentiler belirtilmişti. Elbette ki bir müzeyi iyi niyetle kurmak yeterli değildir. Müzenin kuruluş sürecinin ardından, kendini sürekli şekilde yenileyerek faaliyetlerine devam etmesi önemlidir (Balçioğlu, 2017, s. 7).

Simon (2010)' a göre insanların geleneksel kültürel kurumlarla ilgili şikayetleri beş temel noktaya indirgenebilir. Buna göre önde gelen şikayetler şunlardır: "1. Kültür kurumlarının benim günlük hayatımla alakası yok. 2. Kurum asla değişmez; bir kez ziyaret ettim ve tekrar ziyaret etmek için hiçbir nedenim yok. 3. Kurumun otoriter sesi benim görüşümü içermiyor veya sunulanı anlamam için bana bağlam sunmuyor. 4. Kurum, kendimi ifade

edebileceğim, tarihe, bilime ve sanata katkıda bulunabileceğim yaratıcı bir yer değil. 5. Kurum benim için arkadaşlarımla ve yabancılarla fikirlerimi konuşabileceğim rahat bir sosyal yer değil.” Simon’a göre bu zorluklar, ister tek bir eğitim programı ölçeğinde, isterse tüm ziyaretçi deneyimi ölçeğinde olsun, kültür kurumlarına katılımın gerekliliğini göstermektedir. Ayrıca, kültürel kurumlara katılımı teşvik edecek politikaların, kurumun misyonunu ve temel değerlerini geliştirecek şekilde ziyaretçilerin aktif katılım beklentilerini karşılaması gerektiğini savunmaktadır.

İşte kent müzelerinin misyonlarını gerektiği şekilde yerine getirebilmeleri için öncelikle tüm müzelerde karşılaşılabilecek yukarıda bahsi geçen ortak sorunları aşmaları gerekmektedir. Bu sorunlar ilgili müzelerin kamu değerinin doğru anlaşılmasıyla ve faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürebilmeleriyle yakından ilişkilidir. Öte yandan sürdürülebilirlik ile ilgili olarak Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals), 2000-2015 yılları arasında dünya çapında bir dizi önemli sosyal önceliğe ulaşmak için küresel ve tarihi bir seferberlik niteliğinde olmuştur. Bu hedefler, öncelikle, yoksulluk, açlık, hastalık, eğitime ulaşım, cinsiyet eşitsizliği ve çevresel bozulma ile ilgili kamuoyunun yaygın endişelerini dile getiren kolayca anlaşılabilir sekiz ölçülebilir ve süreli hedeften oluşmaktaydı. Binyıl kalkınma hedefleri küresel farkındalığın, politik hesap verebilirlik ve kamuoyu hassasiyetlerinin desteklenmesine yardımcı olmuştur (Sachs, 2012: 2206). Bunun sonrasında, Birleşmiş Milletler’ e üye ülkeler 2015 yılında 2030 sonuna kadar ulaşılması beklenen 17 temel ve 169 ilgili hedef çerçevesinde şekillenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals) adı altında bir küresel eylem çağrısı ortaya koymuştur (Pradhan, Costa, Rybski, Lucht ve Kropp, 2017:1169).

Müzeler özellikle kültürel katılım ve eğitim konularında Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine katkıda bulunmaları beklenen kurumlardır. Sonraki alt başlıklar bu katkıların içeriği ve kent müzelerinde nasıl hayata geçirilebileceğine dair öneriler sunmaktadır.

Kültürel Varlıkların Korunması ve Müzeler:

Kültürel ve doğal mirasın korunması ve muhafaza edilmesi açık bir sürdürülebilir kalkınma hedefidir. Buna göre onbirinci temel hedefin dördüncü alt amacı (11.4) Dünyanın kültürel ve doğal mirasını koruma ve kollamaya yönelik çabaları güçlendirmek şeklinde ifade edilmektedir. Elbetteki müzeler, diğer koleksiyona dayalı kurumlar, kültürel alanlarla birlikte bu hedefe ulaşmada en temel öneme sahip kurumlardır. Fakat müzelerden beklenen sadece kendi koleksiyonlarını korumak değil, çeşitli faaliyetlerle dünyanın kültürel ve doğal mirasına nasıl katkıda bulunduklarını ve yerel ve küresel topluluklarda uyum kapasitesinin geliştirilmesine nasıl yardımcı olduklarını ortaya koymalarıdır. Öte yandan, 11.4 no'lu sürdürülebilir kalkınma hedefi, diğer birçok sürdürülebilir kalkınma hedefinin başarılmasıyla yakından bağlantılıdır. Çünkü müzelerdeki koleksiyonlar, başta 4 no'lu öğrenme ve 9 no'lu araştırma ve yenilik olmak üzere çok çeşitli faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Örneğin, Müzelerdeki doğa tarihi koleksiyonları, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 11.4'e doğrudan katkıda bulunur ve diğer sürdürülebilir kalkınma hedefleri olan 4 no'lu eğitim ve 9 no'lu araştırma ve yenilik aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma hedefleri 2 (sürdürülebilir tarım) ve 13 (iklim eylemi) gibi farklı hedeflere de dolaylı katkıda bulunabilirler. Müzeler aynı zamanda insanlara kendi kültürlerini ifade etmenin yanı sıra başkalarının kültürlerini deneyimleme ve ifade etme süreçlerine katılma fırsatları sunarak 10 no'lu eşitsizliklerin azaltılması başlıklı sürdürülebilir kalkınma hedefine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla müzeler, koleksiyonların korunmasına ve muhafaza edilmesini sağlamanın yanında, koleksiyonlarının eğitim ve araştırma amaçlı etkin ve sürdürülebilir kullanımı, düzenledikleri sergiler, etkinlikler ve diğer programlar aracılığıyla, kültürel ve doğal mirasın daha geniş anlamda korunmasına ve muhafaza edilmesine katkıda bulunmaktadırlar (Curating Tomorrow, 2019:45-46).

Kültürel Katılım ve Müzeler:

Kültür, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 27. Maddesinde yer alan bir konudur. Buna göre herkesin toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmelerden faydalanma hakkı vardır. Dolayısıyla kültürel etkinliklere katılma hakkı bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Kültürel katılım hakkını savunmak, insan haklarını savunmak anlamını taşımaktadır, buna karşın kültürel katılım hakkını reddetmek insan haklarını inkâr etmek demektir. İnsanlar, kültürel mirası bilme, anlama, ziyaret etme, kullanma, sürdürme, değiştirme ve geliştirmenin yanı sıra başkalarının kültürel mirasından yararlanma hakkına da sahip olmalıdır. Ancak kültürel erişim internet ve müzelerdeki pek çok teknolojik gelişmelerle birçok açıdan dönüştürülürken, gelir ve sosyal statü farkları, fırsat eşitsizlikleri kültürel katılımı olumsuz etkileyen unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Her kökenden ve yetenekten insanın, kendi kültürü ve sosyal grupları da dahil olmak üzere, farklı kültür ve kültürel yapılarla etkileşime geçme fırsatına sahip olması, bireylerin kendi yaşamlarını zenginleştirmeleri açısından önemlidir. Bu sayede barışçıl topluluklar ve toplumlar oluşturmak için de fırsat pencereleri açmaktadır (Curating Tomorrow, 2019:52-54).

Müzeler ve Eğitim:

Toplumlar açısından kent kimliğinin oluşması için geçen süre değişiklik gösterebilir (Bırol, 2007). Bu nedenle kent müzelerinin başlıca görevi arasında yalnızca koleksiyonlarındaki eserleri sergilemek olmamıştır. Bu müzeler toplumu bilgilendirerek onun gelişimine katkı sağlayan birer eğitim kurumları haline de gelmiştir (MacDonald ve Alsford, 1991). Bu bağlamda bir çok müze sahip oldukları eserler ve koleksiyonlarıyla ilgili eğitim faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Bu konuda örneğin ABD'nin önde gelen müzelerinden Metropolitan Müzesinin 1879 tarihinde müzenin kuruluşunda belirlenen misyon beyannamesi, günümüzde dahi dikkate alınması gereken bir belge niteliğindedir. Buna göre, müzenin sahip olduğu koleksiyon çerçevesinde güzel sanatların öğretilmesi, günlük yaşama ve sanayiye uygulanması ve bu yönde halka eğitimin sunulduğu bir ortamın yaratılması ve bu

doğrultuda müze ve kütüphane kurulması misyon olarak belirlenmiştir (Balcıoğlu, 2017: 7).

Eğitim, gerek resmi eğitimin bir parçası olsun, gerekse yaşam boyu öğrenme çerçevesinde yürütülsün sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için hayati öneme sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim, öğrencileri kültürel çeşitliliğe saygı göstererek, mevcut ve gelecek nesiller için çevresel bütünlük, ekonomik sürdürülebilirlik ve adil bir toplum için bilinçli kararlar alma ve sorumlu eylemlerde bulunma konusunda güçlendirme amacına yöneliktir. Ayrıca, yaşam boyu öğrenmeyle ilgilidir ve kaliteli eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Sürdürülebilir Kalkınma için eğitimde amaca toplumu dönüştürerek ulaşılır. Eğitim, tüm entelektüel ve eylemsel yönleri kapsamalıdır. Buna göre insanların sorunları ve zorlukları bilmeleri yeterli değildir. Onlarla ilgilenmeleri ve çözümün parçası olma konusunda yetkilendirilmeleri gerekir. Müzeler, her yaş ve yetenekte insanlar için sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak eğitim programlarını kendi faaliyetlerine entegre edebilir (Curating Tomorrow, 2019:48-50).

6. Kent Müzelerinin Gelişimine Yönelik Genel Öneriler

Yerel müzelerden yukarıda bahsi geçen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik faaliyetlerde bulunmaları, bu hedeflere ulaşılması konusunda yerel düzeyde katkıda bulunmaları beklenmektedir. Bu durum müzelerin kamusal değerinin yerelde daha iyi anlaşılmasına da elbette ki önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak, kent müzelerinin bu beklentilere daha iyi karşılık verebilmeleri adına bazı temel konularda yaşayabilecekleri sorun ya da eksikleri öncelikle çözmüş olmaları onlara avantaj sağlayacaktır. Müze yönetimlerinin öncelikle dikkat etmesi yada ağırlık vermesi gereken bu tür konular ve ilgili öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Kent müzelerinin tanıtımında sosyal medya araçlarının ve web sayfalarının yanı sıra yazılı ve görsel basın araçlarının da etkin olarak kullanılarak içerik ve etkinliklerin tanıtımının yapılması

önem taşımaktadır. Bu sayede kent halkı ve ziyaretçiler için müzenin bilinirliği artırılabilir.

- Kent müzelerinin özellikle kent halkı ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla güçlü bir iletişim halinde olması, birlikte proje ve etkinliklerde bulunması önem taşımaktadır.

- Kent müzelerinin içerisinde tanıtıcı görsel ve işitsel teknik sistemlerden faydalanılması, sergilenen eserler ile ilgili bütün müze personelinin rehberlik eğitimi alması ve gerektiğinde ziyaretçilere refakat ederek müze ile ilgili bilgilendirme yapılması önemlidir.

- Kent kimliğinin özellikle genç nesillere aktarılmasının kent müzelerinin temel hedeflerinden biri olduğu düşünülürse, yeni nesillere ve gençlere daha iyi hitap edebilmek açısından kent müzelerinin teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmamaları ve bu çerçevede sanal müze altyapılarını tamamlamaları müzeler açısından önemlidir.

- Ülkemizin bir deprem bölgesi içerisinde bulunması gerçeği çerçevesinde her türlü doğal afet, güvenlik, yangın gibi olağanüstü durumlara karşı yetkili kurumların denetim ve yönetmeliklerine tabi olarak hazır bulunmak durumundadırlar.

- Engelli ziyaretçiler içinde gerekli kolaylık ve imkanların sunulması da dikkat edilmesi gereken bir diğer konudur.

- Mümkünse kent müzesinin ulaşımı kolay olan bir lokasyonda bulunması tercih edilmelidir.

Sonuç

Bu çalışmada da belirtildiği üzere müze hizmetleri erdemli mal yani tüketici tercihlerinin tam ve doğru olarak ortaya çıkmadığı zaman eksik tüketilen, bu nedenle de kamusal müdahale gerektiren bir hizmettir. Bu bağlamda kamusal müdahale ihtiyacı duyması öngörülmektedir. Dolayısıyla kent müzelerinin yerel yönetimler tarafından himaye edilmesi önem taşımaktadır.

Kent Müzeleri, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili yönetmelikleri çerçevesinde kent kimliğini güçlendirmeye, kentlilik bilincini oluşturmaya çalışan ve bu bilinci saygı ve anlayış iklimi içerisinde gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan kurumlardır. Bu müzeler, kentlerin kültürel belleklerini yitirmelerini önlemek üzere faaliyettedir bulundukları kentin tarihsel hikayesini, tarihi dokusunu, mek nlarını, gelenek göreneklerini canlı tutmak, geçmişi günümüze yansıtarak geleceğe taşımayı hedeflemektedirler. Ancak bu çalışmada da tartışıldığı üzere artık kamu değeri çerçevesinde kent müzelerinden topluma katkı bağlamında beklentiler artmıştır. Bu doğrultuda Sevg ktekin ve Akme Mehmet (2019, s. 150), kent müzelerinin kendilerini sürekli bir şekilde geliştirerek kentin tarihi, b g n  ve geleceğine yönelik bir etkileşim ve dialog alanı olma, bütün herkesin kent mirasını özümseyerek benimsemesine olanak sağlama yanında onun korunmasına katkıda bulunma, katılımı artırarak ziyaretçi sayılarını da yükseltme amacından bahsetmektedir. Böylelikle bu tür müzelerin kamu değeri daha iyi anlaşılabilir, kamu değeri yaratma imkanları artabilir.

Son olarak bu çalışmada tartışıldığı üzere başta 11.4 no'lu sürdürülebilir kalkınma hedefine ilişkin olarak, müzelerin birden çok kalkınma hedefine katkıda bulunma imkânı ve müze yönetimlerinden bu doğrultuda çalışmalarını düzenleme beklentisi bulunmaktadır. Bu durum, müze hizmetlerinin erdemli mal olarak kabul edilmesinin sebeplerinden biri olarak görülebilir. Kent müzesi yöneticilerinin bu konuda hassas olmaları ve çalışmalarını mümkün olduğu ölçüde bu doğrultuda  ekillendirmeleri önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Alford, J. and O’Flynn, J.L. (2008), “*Public Value: A Stocktake of A Concept*”, Paper Presented at the Twelfth Annual Conference of the International Research Society for Public Management, Brisbane, March 26-28.

Balcioğlu, E. M. (2017). *Müzelerde Yeni Eğilimler*. Antalya Büyükşehir Belediyesi Kent Tarihi ve Tanıtımı Daire Başkanlığı, Antalya.

Benington, J. (2011). From private choice to public value, in Benington, J. and Moore, M.H. (Eds), *Public Value: Theory and Practice*, Palgrave MacMillan, Basingstoke:31-49.

Birol, G. (2007). Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Otel Üzerine Bir Değerlendirme, *Arkitekt Dergisi*, 514:46-54.

Bryson, J. M., Barberg, B., Crosby, B., & Patton, M. Q. (2021). Leading Social Transformations: Creating Public Value and Advancing the Common Good. *Journal of Change Management: Reframing Leadership and Organizational Practice*: 1-23. doi:10.1080/14697017.2021.1917492

Curating Tomorrow. (2019). *Museums and the Sustainable Development Goals: A How-To Guide For Museums, Galleries, The Cultural Sector and Their Partners*. Aralık 04, 2023 tarihinde [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sdghelpdesk.unescap.org/sites/default/files/2020-10/museums-and-the-sustainable-development-goals-2019.pdf](https://sdghelpdesk.unescap.org/sites/default/files/2020-10/museums-and-the-sustainable-development-goals-2019.pdf) adresinden alındı.

Fidangenç, A. N. (2016). Yereli Korumak ve Türkiye’de Kent Müzeleri. *İdeal Kent*, 7(19):936-965.

Hergüner, B. (2015). Public Value as A Framework for Reforming Publicly Funded Museums. *International Journal of Public Sector Management*, 28(6):461-474.

Hergüner, B. (2016). *The Administrative Transformation of Public Museums: Towards Responsive Museum Governance in Turkish Museums*. Kriter Yayınları, İstanbul

Hergüner, B. (2023). Kültürel Miras Yönetimi Ve Üniversite Müzeleri: Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Cambridge Üniversite Müze Sisteminin Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, İhtisaslaşma Özel Sayısı:108-118.

Johnson, P.S. (2003). Museums, in Towse, R. (Ed.), *A Handbook of Cultural Economics*, Edward Elgar, Northampton, MA: 315-320.

Keaney, E. (2006), *Public Value and the Arts: Literature Review*, Arts Council England, London.

MacDonald, G.F. and Stephen Alsford, S. (1991). The museum as information utility, *Museum Management and Curatorship*, 10(3):305-311.

Moore, M.H. (1995), *Creating Public Value: Strategic Management in Government*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Pradhan, P., Costa, L., Rybski, D., Lucht, W., & Kropp, J. P. (2017). A Systematic Study of Sustainable Development Goal (SDG) Interactions. *Earth's Future*, 5:1169–1179.

Rentschler, R. (2004). Four by Two Theory of Non-profit Museum Governance. *Museological review*, 11:30-41.

Sachs, J. D. (2012). From Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals. *The Lancet*, 379:2206-2211.

Serenli, A. (2013). *Kentsel Dönüşümde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Toplumsal Yaşam Üzerine Etkileri*. Aralık 2023 tarihinde file:///C:/Users/Elitebook/Downloads/1515143112018__43171328317.pdf adresinden alındı

Sevüktekin, A., & Akmehmet, K. T. (2019). Kent Müzelerinde Göçmenlere Yönelik Çalışmaları ve Kültür

Politikaları: Kopenhag Müzesi Örneği. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(2):137-152.

Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz-California: Museum 2.0.

Ulusoy, A., & Akdemir, T. (2013). *Mahalli İdareler* (8 b.). Ankara: Seçkin.

UNESCO. (2021). *Towards Sustainable Preservation and Accessibility of Documentary Heritage*. Paris, France: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Warner, S., Brown, P. R., & Cherney, L. (2021). Public Values in Pluralistic and Complex Settings – Are Agonistic Ideas the Answer? *International Journal of Public Administration*:1-10. doi:10.1080/01900692.2021.1909620

Williams, I. and Shearer, H. (2011). Appraising public value: past, present and futures, *Public Administration*, 89(4):1367-1384.

Yıldırım, S., & Akyol, S. (2022). Covid-19 Aşısına Maliye Teorisinden Bakmak: Erdemli Mallar Bağlamında Bir İnceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(2): 473-499.

BÖLÜM VI

Yazılı Basında Gündem Belirleme Yaklaşımı Bağlamında 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Kampanya Süreci

Muhammet Yasin Elitok^{1 2}

Giriş

Bu çalışmanın amacı; 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan ve Türk siyasetinde köklü değişimlere sebep olan Anayasa değişikliği referandumu sürecinde yazılı basın üzerinden kamuoyu oluşturma ve gündem yaratma üzerinde sistematik olarak kullanılabilecek bilgilerin oluşturulmasının sağlanması olarak ifade edilebilir. Çalışmanın literatür taramasına dayanan bölümde, gündem yaratma,

¹ Komiser, EGM Personeli. ORCHİD ve mail bilgileri eksik

² Bu Çalışma Muhammet Yasin Elitok'un 2019 Yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Fatih Değirmencioğlu Danışmanlığında hazırlamış olduğu “Yazılı Basında Gündem Belirleme Yaklaşımı Bağlamında 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Kampanya Süreci” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

medyanın gündem yaratmadaki rolü ve kitle iletişim araçları irdelenmiştir. Analiz bölümünde araştırma konusu kapsamında ele alınan farklı siyasi görüşe sahip 3 ulusal gazete üzerinde (Hürriyet, Yeni Şafak, Sözcü) içerik analizi yöntemiyle; gazetelerin haber sayıları, haberlerin veriliş şekilleri, haberlerin dili, haberlerin tonu, haberlerin çerçevesi, haberlerde kullanılan fotoğraflar olmak üzere toplamda altı farklı kategoride analizler yapılmıştır. Böylelikle gazetelerin yayın politikalarının sayısal verilere dayanılarak ne düzeyde tarafsız ya da taraflı olduğunun tespiti yapılmış olup burada içerik analizi yöntemi ile elde edilen verilerin istatistiki manada çeşitli araştırma konularında içerik sağlayıcısı olarak kullanılabileceğinin önü açılmıştır.

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumunda araştırma konusu için ele alınan 3 günlük siyasi gazeteden Yeni Şafak ve Sözcü gazeteleri referandum sürecini okuyucularına aktarmak yerine doğrudan kendi yayın politikaları ve siyasi görüşlerini okuyucularına empoze etme amacı güderek haberlerini servis etmişlerdir. Merkez medya olarak ele alınan Hürriyet gazetesi ise haber dağılımlarının diğer iki gazeteye nazaran daha homojen olduğu, yorumdan uzak, tematik ve nötr haberlerin ön planda olduğu bir yayın politikası izlemiştir. Yapılan bu analizler sonucunda esas görevi halkı aydınlatmak ve bilgi vermek olan medyanın bu görevi yerine getirmekten çok kendi siyasi görüşleri doğrultusunda yayın politikası güttüğü, adeta bir propaganda makinasına dönüştüğünün tespitleri yapılmıştır.

1. Medyada Gündem Belirleme

Kamuoyu ve medya arasındaki çeşitli etkileşimler bağlamında gündem belirleme alanlarını inceleyen pek çok araştırma yapılmıştır. Özellikle günümüz koşullarında medya ve gündem belirleme teorisi konusu daha çok incelenen bir alan haline gelmiştir (Scheufele ve Tewksbury, 2000:11). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan iletişim ihtiyaçlarının artması neticesinde grupların veya kişisel bilgiye ihtiyaç duyan yada elde etmiş oldukları bilgileri kamuoyuyla paylaşarak gündem oluşturma maksadı güden

kişi veya grupların medya üzerindeki gereksinimleri günden güne artmaktadır. Topluma iletilecek olan mesajların önem dereceleri ve hangilerinin istenen amaca uygun hizmet edebilecekleri kitle iletişim araçları tarafından belirlenmektedir. Ayrıca toplum tarafından bilgi edinilen kaynakların büyük bir kısmının kitle iletişim araçları tarafından aktarıldığı da göz önüne alındığında kitle iletişim araçlarının ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Medya ve gündem belirleme konularında son derece önemli olan kitle, iletişim ve kitle iletişimi kavramlarını kısaca açıklamak gerekirse, kitle; günlük yaşamda sıkça duyulan ve çoğunlukla insan yığını temsil eden bir ifade olarak kavramlaştırılmaktadır. Erdoğan ve Alemdar (2005: 56) kitleyi, “toplumsal bakımdan farksız, heterojen, birbirinden bağlantısız, sınıf, cinsiyet ve ırk bakımından kesin farklardan yoksun geniş bir nüfus” olarak tanımlamaktadır. Kitleyi oluşturan bireyler, hareketlerinde bağımsız olup aralarında karşılıklı olarak gerçekleşen bir iletişimden söz edilmemektedir. Kitle, bireylerin içerisinde herhangi bir isimle temsil edilmediği hatta belirsiz olduğu ve rastlantı sonucu bir arada anıldığı heterojen bir yapıdadır. Kitleyi oluşturan temel yapı taşı o toplum içerisinde yaşayan vatandaşlardır. Kitle içerisinde bulunan farklı yapıdaki gruplar bir birleriyle iletişime geçmedikleri ve etkileşimde bulunmadıkları sürece tamamen kamuoyu oluşturmaktan uzak, fikir ve görüş birliği içerisinde olmadıkları için kontrolsüz bir mekanizmadan başka bir şey değildir.

Toplumun küçük ve seçkin bir sınıf tarafından yönetildiği yâda yönetilmesi gerektiği yolundaki temel görüş (Göç, 2013: 88). Hâkim olmakla birlikte, Toplumlarda kitlelerin oluşması, bireyin katılımcı yönünün güçlü olmasına, toplumsal yapının da kitlesel eylemin başlaması için uygun altyapıyı taşımasına bağlıdır. Bireylerin toplumsal yaşamda aktif rol üstlenmeleri, diğer bir deyişle daha sorgulayıcı veya toplumsal karar süreçlerinde daha etkili olma istekleri, sosyal etkileşimin oluşmasına büyük oranda zemin hazırlamaktadır. Sosyal etkileşime giren bireyler kitle yığınları haline gelerek kamuoyunun unsurları haline gelebilir. Böylelikle beraber hareket etme, çeşitli görüş ve öneriler etrafında birlik veya

platformlar kurma kabiliyetine de haiz olabilirler. Kitle ile kamuyu birbirinden ayıran temel farklar ise bu noktada öne çıkmaktadır. Kamuyu oluşturan en önemli faktör, tıpkı kitlenin en temel yapıtaşı olan bireydir. Ancak bireylerin varlığı kamunun oluşumu için yeterli koşul değildir. Bir sorun çevresinde toplanan bireylerin bir yığından öte sorunu çözmek için veya bunu amaç edinerek bir araya gelmesi gerekir. Bu noktada üyelerin tutum, kanaat ve davranışlarının birbirine etki edebileceği bir ortamın varlığı söz konusu olmaktadır. Kamuoyunun oluşumunda birinci aşama; kitle davranışı dönemidir. Kanaatler bu dönemde birincil gruplar içinde oluşmaktadır. İkinci aşama, kamusal tartışmalar ve çelişkiler dönemidir. Bu dönemde biçimlenen kanaatler ikincil gruplara aktarılmaktadır. Son aşama ise, kurumsallaşmış karar verme aşamasıdır. Bu aşama sonucunda da olumluya da olumsuz bir eylem ortaya konulmaktadır. Kamuoyu oluşumu sürecinde kitledavranışı döneminden kamusal tartışmalar ve çelişkiler aşamasına geçişte yeni bireylerin ilgi duydukları, çıkar sağladıkları veya sorun olarak algıladıkları konulara ilişkin ortak bilinç ve görüş birliklerinin sağlanması aşamasında, enformasyon ve mesaj alışverişinin aynı anda gerçekleşmesinin yani sosyal etkileşiminin önemli bir rolü bulunmaktadır (Kamanlıoğlu ve Göztaş, 2010:1-3).

Sonuç olarak gündem belirleme teorisinde medyanın desteğiyle birlikte kamuoyuna verilmek, ön plana çıkarılmak, çeşitli konularda yönlendirme yapılmak istenen haberlerin kitlelerin haber gündemleri üzerindeki kişisel yorumlamalar ve algılamalarından farklı olarak neyi gündem olarak takip edecekleri, hangi konuları önem derecelendirmesine göre sıraya koyup takip edecekleri, böylelikle yerelde ve ulusal manada ayrı ayrı olmak üzere halk diye tabiri yapılan kitlesel yığınların gündem oluşturulması sağlanmaktadır.

2. Gündem Belirleme Teorisi - İletişim - Kitle iletişim Araçları

Gündem belirleme denildiğinde bir toplumun haber kaynaklarından süzülen bilgilerin, topluma verilmek istenen

mesajlar doğrultusunda dikkat çekecekleri konuların belirlenmesi anlaşılmaktadır. Son dönemlerde artan teknoloji ile birlikte artan iletişim gereksinimleri, kitleler arası etkileşimin yaygınlaşmasına sebep olmakla birlikte gündem belirleme yaklaşımının önemini her geçen gün artırmaktadır. İnsanları yönlendirmek suretiyle istedikleri haberlerin ön safta sunulabilmesi adına bahse konu ihtiyaçlara gündem belirleme teorisi karşılık vermektedir. Yönlendirme konusuna ek olarak psikolojik dinamikler veya inandırıcılık gibi kavramlar da gündem belirleme teorisinin temel kavramları arasında yer almaktadır. Buradan da anlaşılabileceği üzere gündem belirleme teorisi kişi veya grupların neyi nasıl yorumlayacağından öte hangi konu veya konuları ön planda tutarak bunlar hakkında yorumlamalar yapacağı şeklinde tanımlanabilir. Bu noktada medyanın rolü; şahıs veya grupların hangi konuyu öne alıp hangisini geri planda tutacağı şeklinde ifade edilebilir (İrvan, 2001.14-18). Son dönemlerde teknolojik gelişmenin hızlanmasıyla birlikte kitlelerin birbirleriyle olan etkileşim oranlarının artması, bilgiye ulaşma ve yayma konusunda kaçınılmaz bir ihtiyaç doğurmuştur. Bu bilgi gereksinimleri çerçevesinde yapılan çalışmalar, bilgiyi yayma konusunda odak noktasına kitle iletişim araçlarını getirmiştir. Kitleler, bu araçlar sayesinde bilgiye daha hızlı ulaşmak ve daha da önemlisi bilgiyi hızlıca büyük yığınlarla buluşturma manasında büyük önem taşımaktadır. Son dönemlerde bilgi elde etme manasında büyük atılımların olduğunu söylemek mümkündür. Bilgi çağının gereksinimlerinden biri olan hızlı bir şekilde doğru ve etkin bilgiyi geniş kitlelere kısa sürede ulaştırabilme kabiliyetine sahip kitle iletişim araçlarının gündem oluşturmadaki yeri her geçen gün artmaktadır. Kitle iletişim araçlarının bireyin dış dünya ile bağlantısında çok önemli bir işlev üstlendiği bilinmektedir. O halde kamuoyu oluşum sürecinde bireyden başlayarak toplumun düşünce sistemleri, değer yargılarını etkileyerek başat kanaatlerin eyleme dökülmesini sağlayan, kamuoyunun davranışsal boyutunu şekillendiren kitle iletişim araçları, bunu nasıl başarmaktadır? Bu ve buna bağlantılı birçok soruyu cevaplayabilmek için kitle iletişim araçlarının bireye ve topluma olan etkilerini araştıran iletişim

çalışmalarının geçmişten günümüze konuyu hangi yönleriyle ele aldığı ve hangi yaklaşım ve modellerle bu etkiyi formüle ettiklerinin incelenmesi gerekmektedir. Etki araştırmalarının dönemselsel olarak incelenmesiyle bu çalışmaya konu olan gündem belirleme yaklaşımına alt yapı oluşturan çalışmaların ne şekilde gerçekleştirildiği ve ardından gündem belirlemeye ilişkin yaklaşımın gelişim süreçleri incelenecektir (Kamanlıoğlu ve Göztaş, 2010:10).

3. Gündem Belirleme Teorisinin Unsurları

Literatürde gündem belirleme teorisinin unsurları incelenirken değinilmesi gereken ilk husus medyanın etkileri olarak görünmektedir. Bunun nedeni ise gündem belirleme teorisi aracılığı ile açıklanmak istenen medyanın insanları etkilemedeki büyük rolüdür. (Yüksel, 2001:577). Teknolojik gelişmelerin artması ve bu bağlamda artan iletişim kanallarında medyanın önem kazanması aynı oranda gündem belirleme kavramında vazgeçilmez bir unsur olarak yerini almaktadır. Politik faktörler, gündem belirleme teorisinin bir diğer unsurudur. Bunun nedeni ise seçim dönemlerinde medya ve gündem belirleme etkileşiminin yüksek düzeyde olmasıdır. Dolayısıyla da gündem belirleme teorisinin odak noktaları arasında politika ve politik faktörler de yer almaktadır. (Walgrave ve Van Aelst, 2004:89). Gündem belirlenirken insanın güvende olma ihtiyacı kaçınılmaz bir gerçekliktir Tarihin her döneminde insanoğlu güvenliğe güvende olmaya ihtiyaç duymuştur (Göç vd., 2017: 191). Gündem belirleme bağlamında medyanın politika ve politik faktörler çerçevesinde ve bunlarla ilgili olarak bireylerin seçim dönemlerinde medya kullanımlarının arttığı veya bu bağlamda şekillendiği görülmektedir. Medyalar arasındaki etkileşim, gündem belirleme teorisinin unsurlarından biridir. Medya kanallarının büyümesi ile birlikte bu etkileşim düzeyinin artması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

Süreç olarak ele alındığında gündem belirleme sürecinin başlıca unsurları maddeler halinde aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Haberler
2. Haberleri eleyen kişiler
3. Haberden etkilenenler Kişilerarası iletişim
4. Gündem konusunun önem düzeyi
5. Gündeme gelecek olan konuya dair gerçek hayattaki göstergeler
6. Sosyal ve siyasal faktörler
7. Medyanın etkileri

Gündem belirleme teorisinin unsurları, medya işlevleri aracılığı ile etkisini göstermektedir. Seçim dönemlerinde medya kullanım oranlarının artması da gündem belirleme teorisi ile ilgili etkileşim göz önüne alındığında buna paralel olarak artmaktadır.

4. Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Çerçevesi

Kitle iletişim araçlarının bireyin dış dünya ile bağlantısında çok önemli bir işlev üstlenmektedir. Birey, kitle iletişim araçlarından edindiği enformasyon yardımıyla oluşan kanaatleri yönünde davranışlar sergilemektedir. Dış dünyada bireyin ilgi alanında olan veya olmayan çok sayıda olay yaşansa da birey bunların sadece bir bölümünden haberdar olmaktadır. Gündem belirleme bir rıza ürünüdür, Hukuk, siyasal iktidar ile toplumsal rızanın kesiştiği meşruiyet alanında yer almaktadır (Göç, 2018: 746). hukukun önemine vurgu yapılırken aynı zamanda Bu durum, kitle iletişim araçlarının gelişen olaylarla ilgili önem sıralaması yapmaları ve yaşanan tüm gelişmeleri aktaramayacakları gibi nedenlerle olağan karşılanabilmektedir. Ancak bireylerin kendi gündemlerini saptarken neyin önemli olup olmadığına ilişkin hangi kıstaslarla seçim yaptıkları ve seçim sürecini etkileyen faktörlerin neler olduğu kritik hususlardır. Bu hususlar, medya gündeminin oluşturulması sürecine dair araştırmalara konu olmaktadır. Bireyin dış dünya ile iletişimde birincil elden edindiği enformasyon düzeyi azaldıkça medya gündemi, bireyler için birincil kaynak haline

gelmektedir. Dolayısı ile herhangi bir konu daha önemli olarak nitelendirilip medya gündeminde yer aldıkça, bireyler arasında konuşulma olasılığı artacaktır (Kamanlıoğlu ve Göztaş, 2010:23). Burada ortaya konulan sav medyanın insanların bir konuyu nasıl düşüneceklerinden farklı olarak hangikonuyu düşüneceklerinin kitle iletişim araçlarının etkisiyle ortaya konulmasıdır.

Bir ülkenin medya gündemi farklı boyutlarda ayrı ayrı alanlardan ve konulardan oluşmaktadır. Toplumlar, ülke için önem arz eden ve kendi çevresini ve yakın çevresini ilgilendiren konular üzerine önem derecelendirmeleri yaparlar. Bu duruma örnek verilecek olursa; Orta Asya’da meydana gelebilecek herhangi bir felaket, savaş vb. olaylarda bu ülkelere yakın ve ekonomik anlamda işbirliği yapan, coğrafi yakınlığı olan ülkelerde bu konuyla ilgili gündem maddelerinin oluşması, daha uzak ve bu felaketlerin ve savaşların yaşanmış olduğu ülkelere herhangi bir bağı ve ilişkisi olmayan ülkelere elbette ki çok daha yoğun olacaktır. Gündem içerisindeki dinamikler o kadar fazladır ki her bir dinamik kendi içerisinde farklı farklı toplumsal ihtiyaçlar ve gereksinimler barındırmaktadır. Bu varsayılan ihtiyaçlar toplumun gerçek ihtiyaçları olabileceği gibi medya tarafından yaratılan yapay konular da olabilmektedir. Ancak bu gündem, yapay olarak yaratılan bir konu bile olsa toplumun ilgisini çekerek gerçek gündem olarak algılanmakta ve toplum tarafından tüketilebilmektedir.

Manheim; gündem oluşum sürecinde birbirleriyle etkileşim halinde olan gündem türlerine ilişkin birtakım boyutlardan bahsetmektedir. Medya, kamu ve politik gündem ayrımıyla gündemlerin boyutlarını açıklayan Menhaim’e göre medya, kamu ve politik gü Medya gündemi için boyutlar; “görünürlük (konuya verilen kapsamın büyüklüğü), izleyici önemliliği (haber kapsamının izleyici gereksinimleriyle olan ilgisi) ve değerliktir (konu lehine veya aleyhine ayrılan medya kapsamı)” olarak belirlenmektedir.

Kamu gündemi için boyutlar; “bilinirlik (kamunun konudan haberdar olma düzeyi), kişisel önemlilik (kişinin kendisinde

gördüğü konuya ilişkin ilgi), lehteliktir” (konu üzerinde lehte veya aleyhte yargılar) olarak belirlenmektedir.

Politika gündemi için boyutlar; “destek (konunun lehinde yapılan az ya da çok eylem), eylemin olma olasılığı (resmi bir kuruluşun konu için eyleme geçme olasılığı) ve eylem özgürlüğüdür” (olası hükümet politikaları sonucunda halka yansımalar) olarak belirlenmektedir. Weaver (1999), özellikle kamu gündemi ile medya gündemi ilişkisinin araştırıldığı gündem çalışmalarında medyanın kamu gündemini belirleme işlevi ile ilgili 3 yaklaşımın ortaya konulduğundan söz etmektedir. Bu yaklaşımlar aşağıdaki gibidir:

- Medya; “kamu gündemini belirlemede hem zorunlu hem de yeterlidir.”
- Medya; “kamu gündemini belirlemede zorunlu ancak yeterli değildir.”
- Medya; “kamu gündemini belirlemede ne zorunlu nede yeterlidir.”

Medya; hem kamu gündemini belirlemede hem de politik gündemi belirlemede yukarıda savunulan tezlerin yanında yeterlilik ya da zorunluluğun ötesinde gündem oluşturma çarkının içinde işleyen bir makinanın olmazsa olmaz dışlilerinden biridir. Literatürdeki bütün gündem maddeleri ele alınsa bile medyasız bir gündem kesinlikle esas amacına ulaşmayan, sığ kalan, gündemin esas amacı olan kitlelere ulaşp kitleler tarafından konuşulan ve haber yapıldığı yerde oradaki vatandaşlar tarafından merak edilip konuşulan meseleler arasında olmayacaktır (Akt. Terkan, 2005: 161-165).

Medyanın beslendiği konuların başında siyaset ve politika gelmektedir. Ülke içerisinde siyasiler tarafından halkın ihtiyaçları da göz önüne alınarak siyasi lehtelik oluşturmak maksadıyla gündem yaratma çalışmaları sergilenmektedir. Bu konuya örnek olarak 1972 yılında ABD’de meydana gelen Watergate skandalı gösterilebilir. ABD başkanı Nixon’ un istifası ile sonuçlanan bu olay tarihe geçmiş

ve ilk defa görevde olan bir ABD başkanı istifa etmiştir. Watergate olayında, ABD’de zamanın ana muhalefeti olan partisi Demokratların Washington’da bulunan Watergate isimli binadaki genel merkezine hırsızlık için giren 5 kişinin Cumhuriyetçilerin destekçileri olduğu tespit edilmiş ve dönemin adalet bakanı tarafından savcı görevlendirmesi üzerine, başkan Nixon’un bu savcıyı görevden almak istemesi sonucu kendini feda eden adalet bakanı görevden alınmıştır. Daha sonra telefon kayıtlarının halka açılmasıyla birlikte konu halk tarafından anlaşılmış bu hırsızların muhbirlik amacıyla binaya girdikleri ve başkanla irtibatlarının olduğu tespit edilmesi üzerine başkan Nixon görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu olay medya gündeminde yaklaşık 16 ay gibi uzun bir süre kalmış, edyanın gündem yaratma ve bunun devamlılığını sağlama noktasında yerini tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda bir konunun gündem olarak belirlenip hem yerel hem de ulusal basında altının iyice doldurularak kitlelerin dikkatini çekme aşamasını başarı ile geçtikten sonra halka servis edilmesinin etkisi gündeme gelmektedir. Bu noktada oluşturulan gündem maddelerinin uzun bir süre zirvede kalması da ayrıca oluşturulan gündemin yapay mı yoksa halkın sorunları açısından gerekli bir olgu mu gibi soruları da gündeme taşımaktadır.

5. Medya ve Gündem Belirleme İlişkisinin Seçimlerdeki Roller

Medya ve gündem belirleme yaklaşımlarının en fazla aktif olduğu dönemler hiç şüphesiz seçim dönemleridir. Yazılı ve görsel medya aracılığı ile görünür olmak isteyensiyasi hareketler medya ile sıklıkla iletişim içerisinde bulunurlar. Kendilerinin savunmuş oldukları politikalar vatandaş nezdinde bir karşılık buluncaya dek veya hedefledikleri amaçlara ulaşuncaya kadar etkileşimleri devam eder. Bir siyasi aktörün medyada yer bulma süresi seçim dönemlerinde normalden çok daha fazla olacaktır. Bir siyasi partinin alacağı oyda, seçmen davranışlarını doğrudan yönlendirme ve etkileme kapasitesine sahip olan medyanın rolü kaçınılmazdır (Güneş, 2014). Buradan da anlaşılacağı üzere medya ve gündem

belirleme ilişkisinin seçim propaganda dönemlerinde çok daha önemli bir rol oynayacağı aşîkârdır. Siyasetin, medya ile çok yoğun olan ilişkileri seçim dönemlerinde zirveye çıkmaktadır. Siyasi konuların ana gündem olarak halka sunulması ve bunun dikkat çekiciliğinin yüksek olması, bu konuların halkın dikkatini çekerek gündemde kalmalarını sağlayan önemli bir noktadır. Medya seçmen davranışlarını yönlendirmede özellikle kararsız seçmenler üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Siyasi hareketler kararsız seçmen üzerinde etkili olacak şekilde medya aracılığı ile siyasi pazarlama faaliyetlerinin de etkisiyle son derece etkili olabilmektedir. Çünkü kararsız seçmen davranışlarını yönlendirmek kararını vermiş olanlarınkinden daha kolay olacaktır.

6. 16 Nisan 2017 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu Sürecinde Politika Belirleme ve Gündem Oluşturma Analizi

Yapılacak olan araştırma kapsamında ülke genelinde belirli bir tiraja sahip günlük siyasi gazetelerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi referandumu süresi boyunca yapmış oldukları haberlerin irdelenebilmesi ve gündem belirleme mekanizmalarının anlaşılabilmesi açısından kamuoyunun nasıl yönlendirildiği ve mevcut bilgilerin nasıl aktarıldığının analizinin yapılabilmesi adına bu süreç boyunca, farklı yaklaşımlara sahip gazeteler incelenmiştir. Okunurluk düzeyleri, düzenli dağıtım ağına sahip İstanbul merkezli basım ağı olan ayrıca ana akım medya olarak adlandırılan herhangi bir siyasi görüşü açık bir şekilde okurlarına iletmeyen gazetelerin yanı sıra ideolojilerini ve siyasi görüşlerini okurlarına net bir şekilde yansıtan bir siyasi yaklaşımın destekçisi olan gazetelere de yer verilerek yapılan analizin daha zengin ve farklı boyutların görülebilmesi açısından fayda sağlayacağı kanısıyla; Yeni Şafak, Sözcü ve Hürriyet Gazeteleri ele alınmıştır.

2017 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu süresi boyunca yaşanan gelişmelerin günlük yazılı basında nasıl sunulduğunun tespiti için, 15.03.2017 ile 16.04.2017 tarihleri

arasında 3 ulusal, günlük siyasi gazete araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın bu tarihler arasına odaklanmasının nedeni, 16 Nisan 2017 tarihli Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumunun YSK tarafından resmi propaganda döneminin bu tarihler arasını içermesidir. Ele alınan 5 hafta boyunca toplamda 3 gazetenin 165 basılı nüshası üzerinde içerik analizi yöntemi ile araştırma gerçekleştirilmiştir.

İçerik analizi, kalıpları, temaları, önyargıları ve verilmek istenen mesajların tespiti amacıyla belirlenen bir konu üzerinde bu konunun içeriklerinin ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması yöntemidir (Berg&Latin, 2008; Leedy&Ormrod, 2005; Neuendorf, 2002).

Bu çalışmada, birinci basamakta bahse konu referandum sürecinde verilen günlük gazetelerdeki haberler, kapsamı daraltılarak ve istenilen tema ve içerik muhteviyatları kodlanıp sistematik bir şekilde gruplanarak belirli temalar belirlenmiştir. Bu aşama akabinde veriler toplanmış, düzenlenmiş, temalara göre gruplanmış ve uygun olduğu durumlarda veriler sayısal hale getirilerek sunulmuştur. En nihayetinde, elde edilerek gruplanan ve belirli bir şekle sokulan bilgiler yorumlanmak için hazır hale getirilmiştir.

Çalışmada, neticesinde söz konusu üç günlük ulusal gazetenin ana sayfalarında yer alan ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu seçim süreci ile ilişkili haberler arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koymak amacıyla farklı kategoriler oluşturulmuş ve incelenmiştir. Haberlerin ana sayfadaki konum ve boyutları arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemek amacıyla araştırma kapsamında incelenen haberler, 'güçlü, orta ve zayıf' olarak bölümlere ayrılmıştır. 'Güçlü' kategorisinde toplanan haberler, ana sayfanın yarısı veya yarıdan fazlasını kapsayacak şekilde, harf puntolarının büyük olan ve vurgulu harf tonlamalarının yapıldığı haberlerden seçilmiştir. Ana sayfanın dörtte biri kadar olan ve fotoğraflı şekilde verilen haberler 'orta' kategori olarak belirlenmiş. Ana sayfanın fotoğrafsız ve çok küçük punto dereceli

olan haberler ise 'zayıf' kategorisi olarak belirlenmiştir. Haberlerin dili, haber konusu olan şahıs ya da kurumların okuyucunun algılayabildiği ve haber içeriği ile alakalı bir şekilde bağ kurarak haberin yorumlanmasını sağlamaktadır.

Çalışmada, haber olarak verilen içerikler iki farklı haber dili üzerinde temellendirilerek verilmeye çalışılmıştır. Haber içeriklerinde, verilen kategorize edilmiş bilgilerin okuyuculara tarafsız, objektif ve hiçbir şekilde kendi görüş ve düşüncelerini haber içeriğine yansıtmadan bilgi aktarımını sağlayan 'enformatif' dil ve haberi iletirken okuyucuların dikkatini çekmek ve konu üzerine daha derin düşüncelere sevk etmek amacıyla kullanılan 'sansasyonel/duygusal' dil ön plana çıkabilmektedir. Sansasyonel dil; içeriğinde tarafsızlıktan ziyade okuyucuyu yönlendirerek farklı bir şekildedüşünmesini sağlayacak olan bir haber dilidir.

Haber metinleri içerisinde geçen haber konusu içerikleri yalnızca nitelikleri ve nicelikleri hakkında bilgiler veren ve haberin sadece sunumu konumunda bulunan haberler 'nötr', okuyucu ya da dinleyicilerin akıllarında daha önceden sahip olmadıkları yeni düşünce şekilleri oluşturarak farklı bir bakış açısından da bakmalarını sağlayabilecek haberlere de 'yönlendirici' şeklinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada, araştırma konusu olan haberlerin, gazetecilerin kullanmış oldukları dille alakalı olarak ana sayfalarda aynı konu ile ilgili birbirinden farklı olan bakışaçılarını ortaya çıkarmak amacıyla iki farklı haber türü kullanılmıştır. Haber içerikleri bağlamında sadece bahse konu içeriği odak noktası haline getirerek meydana getirilen çerçevelerle ortaya koyan haberlere 'tematik', bahse konu olayla ilgili sadece yüzeysel değil derinlemesine de bilgi aktaran ve haberin konusu dışında daha farklı bilgiler sunarak okuyucunun farklı bakış açılarıyla bakmasını da sağlayan haberlere ise 'episodik' denilmiştir.

Farklı haber kaynaklarına konu olan kişi ya da kurumların insanların zihinlerinde ve kamuoyu gündeminde uzun süre akıllarda kalıcı olmasını sağlayan etkili olan bir diğer faktör de haberlerde

kullanılan fotoğraflardır. Böylelikle gazetelerin ana sayfalarında yer alan haberlerin fotoğraflarla altında yer alan manşet ve içerik muhteviyatı ayrılmaz bir bütünlük oluşturur. Araştırma kapsamında ele alınan gazetelerin ana sayfasında bulunan fotoğraflar da tıpkı metinler gibi iki farklı kategoridesınıflandırılmıştır. Yalnızca habere konu olan kişileri ya da olayları nitelendiren fotoğraflar 'tarafsız', habere konu olan kişilerle ya da olaylarla ilgili okuyucu zihninde farklı durumlara da yol açacak ve okuyucuyu farklı düşüncelere de sevk edebilecek fotoğraflara da 'yönlendirici' şeklinde nitelendirilmiştir.

Araştırma Kapsamında Ele Alınan Gazetelerin Tirajları

TARİH ARALIĞI	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK	SÖZCÜ
13-19.03.2017	322.631	111.973	283.037
20-26.03.2017	326.890	112.565	283.351
27.03.2017-02.04.2017	324.923	112.856	287.428
03-09.04.2017	325.314	113.685	287.391
10-16.04.2017	324.075	113.629	290.209

Hürriyet Gazetesi: Haberlerin Siyasi Parti Temsilcileri Ağzından Verilme Sayıları

	Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Bin ali Yıldırım (EVET)		Recep Tayyip Erdoğan (EVE T)		Dev let Bah çeli (EVET)		Ahmet Türk (HAY IR)		Osman Bayd emir (HAY IR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	24	%34.78	18	%26	17	%24	8	%11.5	1	%1.44	1	%1.44

Hürriyet Gazetesi: Anayasa Referandumu Sürecinde Haberlerin Konumlandırılması

	Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Binali Yıldırım (EVET)		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Osman Baydemir (HAYIR)		Ahmet Türk (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Güçlü	2	%2.89	2	%2.89	3	%4.34	2	%2.89	-	%0	-	%0
Orta	7	%10.14	1	%1.44	10	%14.49	-	%0	-	%0	-	%0
Zayıf	15	%21.73	15	%21.74	4	%5.80	6	%8.70	1	%1.44	1	%1.44
Haber Sayısı	24	%34.78	18	%26	17	%24.63	8	%11.59	1	%1.44	1	%1.44

Hürriyet Gazetesi: Haberlerin Dili

	Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Binali Yıldırım (EVET)		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Ahmet Türk (HAYIR)		Osman Baydemir (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Enformatif Dil	11	%15.9	10	%34.78	10	%14.49	5	%7.24	1	%1.44	1	%1.44
Sansasyonel Duygusal Dil	13	%18.8	8	%11.59	7	%10.14	3	%4.34	-	%0	-	%0
Haber Sayısı	24	%34.7	18	%26	17	%24.63	8	%11.59	1	%1.44	1	%1.44

Hürriyet Gazetesi: Haberlerin Tonu

	Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Binali Yıldırım (EVET)		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Ahmet Türk (HAYIR)		Osman Baydemir (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Nötr	10	%14.49	8	%11.59	11	%15.9	5	%7.24	1	%1.44	1	%1.44
Yönlendirici	14	%20.28	10	%14.49	6	%8.70	3	%4.34	-	%0	-	%0
Haber Sayısı	24	%34.7	18	%26	17	%24.63	8	%11.59	1	%1.44	1	%1.44

Hürriyet Gazetesi: Haberlerin Çerçevesi

	Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Recep Tayyip Erdoğan(EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Osman Baydemir (HAYIR)		Ahmet Türk (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
TematikHaber	17	%24.63	15	%21.73	12	%17.39	6	%8.70	1	%1.44	1	%1.44
EpisodikHaber	7	%10.14	2	%2.89	6	%8.69	2	%2.89	-	%0	-	%0
Haber Sayıları	24	%34.7	17	%24.63	18	%26	8	%11.59	1	%1.44	1	%1.44

Hürriyet Gazetesi: Haberlerde Kullanılan Fotoğraflar

		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Osman Baydemir (HAYIR)		Ahmet Türk (HAYIR)	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Fotoğraflı Haber	Tarafsız	15	%21.73	18	%26	18	%26	7	%10.14	-	%0	-	%0
	Yönlendirici	2	%2.89	6	%8.70	-	%0	1	%1.44	1	%1.44	1	%1.44
Fotoğrafsız Haber		-	%0	-	%0	-	%0	-	%0	-	%0	-	%0
Haber Sayısı		17	%24.63	24	%34.7	18	%26	8	%11.58	1	%1.44	1	%1.44

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerin Siyasi Parti Temsilcilerine Göre Dağılımı

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel Haber (EVET)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	22	%18.96	20	%17.24	6	%5.17	3	%2.58	1	%0.86	64	%55.17

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerin Veriliş Şekillerinin Konumlandırılması

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel Haber (EVET)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	22	%18.96	20	%18.96	6	%5.17	3	%2.58	1	%0.86	64	%55.17
Zayıf	-	%0	-	%0	4	%3.44	-	%0	1	%0.86	53	%45.68
Orta	8	%6.89	12	%10.34	2	%1.72	2	%1.72	-	%0	6	%5.17
Güçlü	14	%12	8	%6.89	-	%0	1	%0.86	-	%0	5	%4.31

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerin Dili

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel Haber (EVET)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	22	%18.96	20	%17.24	6	%5.17	3	%2.58	1	%0.86	64	%55.17
Enformatif Haber	6	%5.17	7	%6.03	4	%3.44	1	%0.86	-	%0	8	%6.89
Sansasyonel Haber	16	%13.79	13	%11	2	%1.72	2	%1.72	1	%0.86	56	%48.27

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerin Tonu

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel Haber (EVET)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	22	%18.96	20	%17.24	6	%5.17	3	%2.58	1	%0.86	64	%55.17
Yönlendirici Haber	18	%15.51	16	%13.79	3	%2.58	2	%1.72	1	%0.86	53	%45.68
Nötr Haber	4	%3.44	4	%3.44	3	%2.58	1	%0.86	-	%0	11	%9.48

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerin Çerçevesi

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel Haber (EVET)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	22	%18.96	20	%17.24	6	%5.17	3	%2.58	1	%0.86	64	%55.17
Tematik Haber	19	%16.37	18	%15.51	5	%4.31	-	%0	-	%0	52	%44.82
Episodik Haber	3	%2.58	2	%1.72	1	%0.86	3	%2.58	1	%0.86	12	%10.34

Yeni Şafak Gazetesi: Haberlerde Kullanılan Fotoğraflar

		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Genel	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Fotoğraflı Haber	Tarafsız	2	%1.72	4	%3.44	3	%2.58	2	%1.72	1	%0.86	27	%23.27
	Yönlendirici	20	%17.24	16	%13.79	2	%1.72	1	%0.86	-	%0	18	%15.51
Fotoğrafsız Haber		-	%0	-	%0	1	%0.86	-	%0	-	%0	19	%16.37
Haber Sayısı		22	%18.96	20	%17.24	6	%5.17	3	%3.44	1	%0.86	64	%55.17

Sözcü Gazetesi: Haberlerin Siyasi Parti Temsilcilerine Göre Dağılımı

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharremİnce (HAYIR)		Genel Haber (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24

Sözcü Gazetesi: Haberlerin Veriliş Şekilleri

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharrem İnce (HAYIR)		Genel Haber (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24
Zayıf	4	%2.11	3	%1.58	2	%1.05	11	%5.82	1	%0.52	3	%1.58	3	%1.58	113	%59.78
Orta	1	%0.52	1	%0.52	-	%0	3	%1.58	-	%0	2	%1.05	1	%0.52	14	%7.40
Güçlü	1	%0.52	-	%0	-	%0	5	%2.64	-	%0	-	%0	2	%1.05	19	%10.05

Sözcü Gazetesi: Haberlerin Dili

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım(EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharrem İnce (HAYIR)		Genel Haber (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24
Enformatif Haber	1	%0.52	1	%0.52	2	%1.05	3	%1.58	-	%0	2	%1.05	1	%0.52	15	%7.93
Sansasyonel Haber	5	%2.64	3	%1.58	-	%0	16	%8.46	1	%0.52	3	%1.58	5	%2.64	131	%69.31

Sözcü Gazetesi: Haberlerin Tonu

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharrem İnce (HAYIR)		Genel Haber (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24
Yönlendirici Haber	4	%2.11	3	%1.58	1	%0.52	15	%7.93	-	%0	3	%1.58	5	%2.64	138	%73.01
Nötr Haber	2	%1.05	1	%0.52	1	%0.52	4	%2.11	1	%0.52	2	%1.05	1	%0.52	8	%4.23

Sözcü Gazetesi: Haberlerin Çerçevesi

	Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharrem İnce (HAYIR)		Genel Haber (HAYIR)	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Haber Sayısı	6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24
Episodik Haber	2	%1.05	1	%0.52	-	%0	3	%1.58	-	%0	1	%0.52	2	%1.05	14	%7.40
Tematik Haber	4	%2.11	3	%1.58	2	%1.05	16	%8.46	1	%0.52	4	%2.11	4	%2.11	132	%69.84

Sözcü Gazetesi: Haberlerde Kullanılan Fotoğraflar

		Recep Tayyip Erdoğan (EVET)		Binali Yıldırım (EVET)		Devlet Bahçeli (EVET)		Kemal Kılıçdaroğlu (HAYIR)		Deniz Baykal (HAYIR)		Meral Akşener (HAYIR)		Muharrem İnce (HAYIR)		Genel	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Fotoğraflı Haber	Tarafsız	1	%0.52	2	%1.05	2	%1.05	12	%6.34	1	%0.52	5	%2.64	5	%2.64	92	%48.67
	Yönlendirici	5	%2.64	1	%0.52	-	%0	6	%3.17	-	%0	-	%0	1	%0.52	30	%15.87
Fotoğrafsız Haber		-	%0	1	%0.52	-	%0	1	%0.52	-	%0	-	%0	-	%0	24	%12.69
Haber Sayısı		6	%3.17	4	%2.11	2	%1.05	19	%10.05	1	%0.52	5	%2.64	6	%3.17	146	%77.24

7. Değerlendirme

Yazılı basın yapmış olduğu haberlerde kullandığı metinler ve görseller aracılığı ile okuyucuları üzerinde büyük bir yönlendirme etkisine sahiptir. Basının gündem üzerine yapılan haberlerle okuyucunun gündemi algılama ve haberlere bakış açılarını yönlendirme konularında oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Yazılı basın haber yaptığı konularla alakalı olarak, ilgili döneme ait tarihe kültürel bir not düşmektedir. 2017 yılının 16 Nisanında yapılan Anayasa değişikliği referandumu % 51.41 evet oyu ve %48.51 hayır oyu ile sonuçlanmıştır. Toplamda evet oyu veren seçmen sayısı 25 milyon 157 bin 463 olurken, 23 milyon 779 bin 141 seçmen ise hayır oyu kullanmıştır. Bu sonuçlar neticesinde oylanan Anayasa değişikliği referandumu kabul edilmiştir. Kabul edilen bu Anayasa değişikliği ile parlamenter sistemde olmazsa olmazlardan olan başbakanlık makamı tarihe karışmış ve yeni bir sistem olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Bu tipe bazı siyasi düşünürler Türk Tipi Başkanlık Sistemi adını da koymuşlardır. Anayasa değişikliği referandumuna katılım oranı %85.43 gibi yüksek bir oranda olmuştur. 15.03.2017-16.04.2017 tarihleri arasında çıkan Yeni Şafak Gazetesinin 33 nüshasında ana sayfasında yapılan toplam haber sayısı 285'tir. Yapılan bu 285 haberin 116 tanesi referandum süreci ile alakalı haber olup bu sayı da toplam yapılan haber sayısına oranı %40.70'tir. Bu oran her 10 haberden 4'ünün referandumla ilgili olduğunun tespitinin yanında bu gazete özelinde referandum sürecini önemli derecede ana sayfasına taşıyarak ülke gündeminde yer etmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca bahse konu gazetenin 33 manşetinden 14 tanesi ise referandum süreciyle ilgilidir. Bu da yaklaşık olarak %42'lik bir kısmının referandum süreci ile alakalı haberleri manşetine taşıyarak gündem oluşturmak istenmiştir. Geriye kalan %58'lik kısımda ise ülke içerisinde yaşanan tüm olaylara yer verilmiştir. Ayrıca bir tespit daha yapılacak olursa gazetenin referandum süreciyle ilgili yapılan haber yüzdesi %40'lık bir kısmı oluştururken, referandum ile ilgili atılan manşet yüzdesi de yaklaşık olarak %42'lik bir oranı teşkil etmektedir. Bu yüzdelerin birbirlerine

çok yakın olması da manşet haberlerle diğer haberler arasında da bir bağlantının olduğunun tespiti olarak verilebilir.

15.03.2017-16.04.2017 tarihleri arasında çıkan Sözcü Gazetesinin 33 nüshasında ana sayfasında yapılan toplam haber sayısı 325'tir. Yapılan bu 325 haberin 189 tanesi referandum süreci ile alakalı haber olup bu sayı da toplam yapılan haber sayısına oranı %58.15'tir. Bu oran her 10 haberden neredeyse 6'sının referandumla ilgili olduğunun tespitinin yanında bu gazete özelinde referandum sürecini önemli derecede ana sayfasına taşıyarak ülke gündeminde yer etmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca bahse konu gazetenin 33 manşetinden 20 tanesi ise referandum süreciyle ilgilidir. Buda yaklaşık olarak %60 oranlık bir kısmının referandum süreci ile alakalı haberleri manşetine taşıyarak gündem oluşturmak istenmiştir. Geriye kalan %40'lik kısımda ise ülke içerisinde yaşanan tüm olaylara yer verilmiştir. Ayrıca bir tespit daha yapılacak olursa gazetenin referandum süreciyle ilgili yapılan haber yüzdesi %58'lik bir kısmı oluştururken, referandum ile ilgili atılan manşet yüzdesi de yaklaşık olarak %60'lık bir oranı teşkil etmektedir. Bu yüzdelerin birbirlerine çok yakın olması da manşet haberlerle diğer haberler arasında da bir bağlantının olduğunun tespiti olarak verilebilir.

Hürriyet Gazetesi araştırma konusu kapsamında ele alınan diğer iki gazeteye nazaran referandum sürecine çok da ilgi göstermemiştir. Ancak gazete özelinde ortaya çıkan sayıları analiz etmek gerekirse, gazetenin ana sayfasında yer alan toplam 350 haberin 69 tanesi referandum süreciyle ilgilidir. Bu da yaklaşık olarak referandumla ilgili yapılan haber sayıları toplam yapılan haberlerin %20'lik bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin ana sayfasındaki her 5 haberden 1 tanesini referandum süreciyle ilgili haberler oluşturmaktadır. Bu sayı ulusal manada yayın yapan bir yayıncı kuruluş için hiçte azımsanamayacak bir rakamdır. Araştırma konusunda yer verilen diğer iki gazete olan Sözcü ve Yeni Şafak Gazeteleri ile karşılaştırıldığında geride kalmaktadır. Sözcü ve Yeni Şafak Gazetelerinin daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi yanlı tutum sergilemesi ve siyasi bir amaç taşımasından dolayı okurlarını yönlendirme noktasında servis

edilen haberlerin büyük bir bölümü referandum haberlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bir tespit daha yapılacak olursa gazetenin referandum süreciyle ilgili yapılan haber yüzdesi %19'luk bir kısmı oluştururken, referandum ile ilgili atılan manşet yüzdesi de yaklaşık olarak %15'lik bir oranı teşkil etmektedir. Bu yüzdelerin birbirlerine çok yakın olması da manşet haberlerle diğer haberler arasında da bir bağlantının olduğunu tespiti olarak verilebilir. Bu tespit araştırma kapsamında ele alınan 3 gazete için verileri sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen Hürriyet, Yeni Şafak, Sözcü gazetelerinin ana sayfalarında 15 Mart 2017- 16 Nisan 2017 tarihleri arasında Anayasa değişikliği referandumuna dair toplamda 373 haber yapılmıştır. Bu haberlerden 45'i Recep Tayyip Erdoğan, 46'sı Kemal Kılıçdaroğlu, 42'si Binali Yıldırım, 16'sı Devlet Bahçeli, 6'sı Muharrem İnce, 5'i Meral Akşener, 1'i Deniz Baykal, 1'i Ahmet Türk, 1'i Osman Baydemir ve genel kategoride toplamda 210 haber olarak dağılım göstermiştir. Genel kategoride verilen haberlerin 164'ünün hayır propagandası yaptığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 64 genel haber kategorisi içerisindeki haberde ise evet propagandası yapıldığı tespit edilmiştir.

Sözcü Gazetesi'nde genel haber kategorisindeki haberlerin tamamı hayır tercihini destekler nitelikte içerikler barındırmasına karşın, Yeni Şafak gazetesindeki genel haber kategorisi içerisinde bulunan 64 haberin tamamı evet tercihini destekler mahiyettedir. Araştırma kapsamında ele alınan Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinde yapılan haberlerin genel kategoride ve siyasi liderlerin ağzından vermiş olduğu ve ana sayfa haberlerinde evet cephesiyle ilgili yapılan haber sayısı 166 olurken hayır cephesiyle ilgili haber sayısı 207 olmuştur. 'Hayır' destekli haber içeriklerinin fazla olmasının nedeni, Sözcü Gazetesi'nin 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandum sürecinde son 1 aylık (15.03.2017-16.04.2017) propaganda döneminde bu konuya çok önem vererek toplamda 33 nüshasının tamamında referandumla ilgili haberlere yer vermiş olmasıdır. Ayrıca ana sayfasından vermiş olduğu köşe yazarlarındaki Anayasa değişikliği ile ilgili kısa tanıtım özetlerinde genel kategorideki 'Hayır' tercihi oranını oldukça arttırmıştır. 16

Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumunda araştırma konusu için ele alınan 3 günlük siyasi gazeteden Yeni Şafak ve Sözcü gazeteleri referandum sürecini okuyucularına aktarmak yerine doğrudan kendi yayın politikaları ve siyasi görüşlerini okuyucularına empoze etme amacı güderek haberlerini servis etmişlerdir. Merkez medya olarak ele alınan Hürriyet gazetesi ise haber dağılımlarının daha homojen olduğu, daha çok yorumdan uzak, tematik ve nötr haberlerin ön planda olduğu bir yayın politikası izlemiştir.

2017 Anayasa Değişikliği Referandumunda Haberlerin Dili

	Enfor matif		Sansasyonel/ Duygusal		Topl am
	Freka ns	Yüz de	Frek ans	Yüz de	Frek ans
Hürriy et	38	%5 6	31	%4 4	69
Sözcü	25	%1 4	164	%8 6	189
Yeni Şafak	26	%2 3	90	%7 7	116

2017 Anayasa Değişikliği Referandumunda Haberlerin Tonu

	Nötr		Yönlendirici		Topl am
	Frek ans	Yüz de	Freka ns	Yüzde	Frek ans
Hürriy et	36	%53	33	%47	69
Sözcü	20	%11	169	%89	189
Yeni Şafak	93	%20	23	%80	116

2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Haberlerinin Çerçevesi

	Tematik		Episodik		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı
Hürriyet	52	%75	17	%25	69
Sözcü	166	%87	23	%13	189
Yeni Şafak	94	%81	22	%19	116

2017 Anayasa değişikliği Referandumu Haberlerinde Fotoğraf Kullanımı

	Fotoğraflı		Fotoğrafsız		Toplam
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Hürriyet	69	%100	-	%0	69
Sözcü	163	%86	26	%14	189
Yeni Şafak	96	%82	20	%18	116

2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Haberlerinde Kullanılan Fotoğrafların Tonu

	Tarafsız		Yönlendirici		Toplam
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Hürriyet	58	%84	11	%16	69
Sözcü	120	%73	43	%27	163
Yeni Şafak	39	%40	57	%60	96

Sonuç

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliği referandumu sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1923 yılında Cumhuriyetin kabulü ile birlikte nerdeyse 100 seneye yakın bir dönem devam eden parlamenter hükümet sistemi sonlanmış Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen bazı siyaset yazarları tarafından Türk Tipi Başkanlık Sistemi de denen bir yapı kabul edilmiştir.

Türk siyasi tarihinde yaşanan bu gelişme bir asırdır süre gelen yönetim anlayışında köklü değişim ve gelişmelere sebebiyet verdiği için çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu öneme binaen YSK'nın açıklamış olduğu resmi propaganda dönemi boyunca (15.03.2017-16.04.2017) yazılı medyada ülkenin içerisinden geçmiş olduğu durum ve yaşanan siyasi gelişmelere ışık tutabilmek adına, ayrıca demokratik hukuk devletlerinde basın ve medya özgürlüğünün siyasi gelişmeleri takibi konusunda konuyu ele alış biçimleri değerlendirilmiş, içerik analizi yöntemiyle 2017 Anayasa değişikliği referandumu; amacına hizmet edeceği düşünülen 3 farklı ulusal gazete, içerik sağlayıcısı olarak çalışmaya dahil edilmiştir. 16 Nisan 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği referandumu sürecinde devlet yönetimi alanında adeta köklü bir sistem değişikliğine gidildiği için bu referandum sürecinde hem iktidar hem de muhalefet, referandum sonuçlarını kendi lehlerine çevirebilmek adına hem sahada hem de basın organlarında büyük bir mücadele içerisine girmiştir. Araştırma konusu kapsamında incelemeye alınan 3 ulusal gazetede 15.03.2017-16.04.2017 tarihleri arasında toplamda ana sayfadan 374 adet konu ile ilgili haber yapılmıştır. Araştırma kapsamında seçilen 3 ulusal gazetenin de farklı yayın politikalarına sahip olması, dağılımın homojen olması adına özellikle seçilmiştir. Seçilen Hürriyet gazetesi merkez medya olarak, Sözcü gazetesi muhalif, Yeni Şafak gazetesi ise İktidar yanlısı olarak yanlı yayın politikası yaptığının tespiti yapılan analizler neticesinde belirlenmiştir. Basının kamuoyuna karşı görevlerinden birinin de objektif haber yapmak olduğu aşıkâr olmakla birlikte araştırma konusu kapsamında incelemiş olduğumuz gazeteler bırakın

tarafsızlığı adeta bir siyasi parti sözcüsü gibi hareket ederek birer seçim broşürüne dönüştürülmüştür. Sözcü gazetesi muhalif bir anlayışta ‘hayır’ tercihinin sözcülüğünü yapmış, YeniŞafak gazetesi ise iktidar destekçisi olarak adeta ‘evet’ tercihinin savunuculuğunu üstlenmiştir. Hürriyet gazetesi bu iki diğer gazeteye nazaran ortada durmuş ve yapılan analizlerden de anlaşılabileceği üzere merkez medya olarak konumlanmıştır. Araştırma konusu bağlamında incelenen 3 ulusal gazetenin haber içeriklerinde sıklıkla kullanmış oldukları kelimeler olumlu ve olumsuz olarak kategorize edilerek ana sayfalarından kullanılma sıklıklarının analiz edildiği bir tablo hazırlanmıştır. Bahse konu bu tabloda Anayasa değişikliğinin getirmiş olduğu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi üzerinden olumlu veya olumsuz olarak kullandıkları kelimeler dizini oluşturulmuştur. Bu kategori Sözcü ve Yeni Şafak Gazeteleri üzerinden oluşturulmuştur. Olumlu kategorideki söylemler Yeni Şafak Gazetesinde yer alırken olumsuz kategoride yer alan söylemler ise Sözcü Gazetesinde yer almıştır.

*2017 Anayasa Değişikliği Referandumu Haberlerinde
Sözcü Yeni Şafak Gazetelerinde Kullanılan Haber İçerikleri*

16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu'na Yönelik Araştırma Konusu Gazetelerde Kullanılan Haber İçerikleri			
OLUMSUZ KATEGORİ (Sözcü)	SAYI	OLUMLU KATEGORİ (Yeni Şafak)	SAYI
Devlet İmkânları 'Evet' Propagandası Lehine Kullanılıyor	30	Milli İradenin Gücü Artıyor	17
Tek Adamlık Sistemi Geliyor	20	İstikrar Gelecek	12
Eyalet Sistemi Geliyor	21	Koalisyon Bitecek	11
Meclisin Yetkileri Elinden Alınıyor	10	Terörizm Bitecek ve Ekonomi Düzelecek	11
'Hayır' Tercihini Destekleyenler Terörist İlan Ediliyor	10	Askeri Vesayetle Hesaplaşmak İçin 'Evet'	9
Barzani de 'Evet' Diyor	6	Üniter Devlet Korunacak	6
Yargı Bağımsızlığı Gidecek	6	Güçlü Türkiye Gelecek	5
Partili Cumhurbaşkanı Olmaz	4	İki Başlılık Ortadan Kalkacak	3
TOPLAM	107		74

Araştırmanın en dikkat çekici sonuçlarından biri de 'evet' tercihini destekleyen bir siyasi parti temsilcisinin bir haberi Yeni Şafak gazetesinde olumlu haber kategorisinde yer alırken, Sözcü gazetesinde aynı haber tam tersine olumsuz haber kategorisi içerisinde yer alarak siyahla beyaz gibi ayrıışmaktadır. Bu durum, yazılı medyanın 2017 Anayasa değişikliği referandumu sürecinde objektiflik imtihanını geçemediğinin önemli bir işareti olarak gösterilebilir. Yayın politikasından ziyade, gütmüş olduğu siyasi dava uğrunda hareket eden yazılı basın, görüşleri doğrultusunda haberlere kendi yorumlarını eklediği, kendi siyasi görüşüne katkı sağlayacak yapay haber gündemi belirlediği, tarafsız ilkelerle yayıncılık yapmadığı, tarafsız ve nesnel haberlerle kamuoyunun serbestçe demokratik oluşumuna katkıda bulunmak yerine seçim sürecinde taraflı davranarak halkı yönlendirmek istediğinin tespiti

yapılmıştır. Son noktada varılan kanaat araştırma kapsamında ele alınan ulusal gazetelerin yayın politikalarının tarafsızlıktan uzak aynı haber konularında bile açık görüş ayrılıklarının olduğu, araştırma kapsamında incelenen Sözcü Gazetesi ve Yeni Şafak Gazetelerinin adeta bir parti sözcüsü konumuna geldikleri, gazeteden ziyade siyasi propaganda yapan birer seçim broşürüne dönüştükleri, haber içerikleri incelendiğinde yönlendirici haber sayılarının sayıca toplam haber sayılarına oranla çok yüksek olduğu, haber sayısı kıstasları göz önüne alındığında kendi destekledikleri siyasi parti adaylarına diğerlerine kıyasla ezici bir şekilde sayıca üstünlük verdikleri, kullanmış oldukları fotoğraflarda okuyucuları yönlendirebilmek adına farklı içerikte fotoğraflar kullandıkları, haber dillerinin nötr dilden çok uzak olduğu, açık bir biçimde yanlı oldukları gibi hususlar tespit edilmiştir. Öte yandan araştırma konusuna dahil edilen Hürriyet gazetesinde ise yukarıda verilen iki gazeteye nazaran daha tarafsız bir tutum sergilediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Scheufele, D.A. ve Tewksbury, D. (2000). Agenda Setting, Priming, and Framing. Revisted: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication and Society, .

Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2005). Öteki Kuram. Erk Yayınları. Ankara.

Kamanlıoğlu, E. B., Göztaş, A. (2010). Halkla İlişkiler ve Gündem Yönetimi, Ankara: Nobel Yayınları.

İrvan, S. (2001). “Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Ankara .

Yüksel, E. (2001). Medyanın Gündem Belirleme Gücü, Çizgi Kitabevi, Konya.

Walgrave S. ve Aelst, P. V. (2004). Civil Society, Parliament and Government in a Small Consociational Democracy, Specifying the Media’s Political Agenda- Setting Power. Media, Belgium.

Göç, E. (2013). Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2):85-111.

Göç, E. (2018). Anayasa Yargısının Demokratik Meşruluğu, Ed: Işcan, A. Eğitim Bilimlerinde Örnek Araştırmalar, Nobel Yay., Ankara.

Göç, E., Söyler, M. Taylan, S. ve Karaaslan, Ü. (2017). Özel Güvenlik ve Türkiye, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, C.7, S.1:191-200.

Weaver, W. (1999). Medya Gündem Kurması ve Kamuoyu, (Çev. Z. Damlapınar), *Selçuk İletişim Dergisi*, Konya.

Terkan, B. (2005). Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma, Tablet Kitabevi, Konya

Güneş, A. (2014). “Gündem Belirleme Teorisi Bağlamında 30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinin Basında sunumu: AKP ve CHP örneği”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(2):1-15.

Berg, K. E. , & Latin, R. W. (2008). *Essentials of Research Methods in Health, Physical Education, Exercise Science and Recreation*. PA: Lippincott, Williams&Wilkins, Philedelphia.

Leedy, P. D. , Ormrod, J. E. (2005). *Practical Research: Planning and Design*, Upper Saddle River, Pearson/Merrill/Prentice Hall,.NJ.

Neundorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, Sage, CA

BÖLÜM VII

Kamu Görevlileri ve Siyasi Parti Üyelerinin Seçim Sandık Kurullarında Mevcudiyeti Üzerine Bir Değerlendirme

Cemalettin GÜVENÇ¹
Hakan TURAN²

Giriş

Demokrasinin ön şartı olan seçimlerin güvenilir, şeffaf, düzenli aralıklarla ve tarafsız bir şekilde yapılmasında en hususi etkenlerden birisi de, seçimlerde uygulanan prosedürlerdir. Seçimin bizzatı kendisi kadar seçimin hangi araç ve yöntemlerle yapıldığı da ayrı bir önem taşımaktadır. Bir ülkede halkın iradesinin ortaya konulması ve halk egemenliğinin sağlanması amacıyla yapılan seçimlerin güvenilirliği demokrasiyle doğru orantılıdır. Bu

¹ Bilim Uzmanı, Yüksek Seçim Kurulu, Çorum Merkez İlçe Seçim Kurulu

² Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

bağlamda, Türkiye’de seçimlerin genel olarak idaresi ve denetimi Yüksek Seçim Kurulu’na (YSK) verilmiştir. YSK’nın taşra teşkilatında da il ve ilçe seçim kurulları bulunmaktadır. Seçim hukukunun esasen bir şekil hukuk olması, kanunlara sıkı sıkıya bağlılığın kıstas alınması, seçime ilişkin kurulların teşkilinde yasanın emredici hükümlerine uyulması seçim hukukunun esas ilkelerindendir. Bu itibarla Türkiye’de seçimler yargı mercilerince YSK, il ve ilçe seçim kurullarının gözetim, denetim ve yönetimi altında sandık kurulları aracılığıyla yapılmaktadır (Turan&Güvenç, 2023, s. 87-88).

Sandık kurulu başkanı nezaretinde kurul üyeleriyle gerçekleştirilen seçimlerin her aşaması bir şekil şartına bağlanmış, sıkı sıkıya kurallara uyulması emredilmiştir. Sandık kurulunun görev ve yetkileri yasalarda açık bir şekilde izah edilmiş, YSK tarafından genelge ve kararlarla da bu durum pekiştirilmiştir. Sandık kurulunun, sandık çevresinde ilk yapılacak yeminle birlikte başlayan süreç, sayım döküm cetvelleri ve sandık sonuç tutanaklarının doldurulup, üyeler tarafından imzalanmasıyla birlikte seçim sonucunun ilanının yapılarak, ilçe seçim kurullarına seçim sonuçlarının teslimine kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesi yönteminde 1950 yılından 2018 yılına kadar, kısmi değişiklikler sayılmazsa 68 yıldır önemli bir yasal düzenlemeye gidilmemiştir. 2018 yılından önce sandık kurulu başkanları belirlenirken iyi ün sahibi, okur-yazar olanlar şartı konulmuşken, 2018 yılından sonra sandık kurulu başkanının kamu görevlisi olması tercih edilmiş, kurulun siyasi parti üyeleri haricindeki diğer üyesi de kamu görevlisi olarak belirlenmiştir. 2018 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 22 ve 23. maddelerinin değiştirilmesiyle ilgili yasama çalışmalarında Kanun değişikliğinin gerekçeleri görüşülürken maddeler lehine görüşlerde: “sandık kurulu başkanı için iyi ün yapmış kişiler ibaresinin afaki olduğu, sandık kurulu başkanları belirlenirken uygulamada sorunlar yaşandığı” belirtilmiş, maddeler aleyhine görüşmelerde: “getirilen düzenlemeyle siyasi

partilerin dışlandığı” belirtilmiştir (TBMM, 2018). Sandık kurulu başkanı ve kurulun diğer kamu görevlisinin nasıl seçileceğine dair uygulanan yöntemle ilişkin hususlar, 2019 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesine etki eden faktörler arasında yer almaktadır.

Bu çalışma kapsamında birinci başlık altında, seçim, siyasi partiler, seçim ve sandık kurullarına değinilerek YSK, İl Seçim Kurulu, İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları kavramsal çerçevede ele alınmıştır. İkinci başlık altında sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesinde tarihi süreç yasal değişiklikleriyle aktarılmıştır. Üçüncü başlıkta yenilenen İstanbul Büyükşehir Belediye seçimi üzerinden süreç aktarılmış, son olarak dördüncü başlık altında sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesine yönelik sorunlar tespit edilip çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

1. SEÇİM VE SANDIK KURULLARI

Halkın egemenliğini esas alan demokrasi, devletlerin siyasi, tarihi, askeri ve sosyal yapılarına göre farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bir devletin demokratik niteliklere sahip olabilmesi için olmazsa olmaz unsurlar seçimler ve siyasi partilerdir. Bir devlette seçimler siyasi partilere eşit ve hür bir rekabet ortamı sağlayabiliyorsa, seçmenlerin temel hak ve hür iradelerini teminat altına alabiliyorsa, birden fazla siyasi parti faaliyette bulunabiliyorsa, düzenli aralıklarla seçimler yapılabiliyorsa, muhalefet partilerine iktidar olabilme şansı tanınıyorsa, o devletin demokratik olma kriterlerini taşıdığı söylenebilir. Ancak o devlette sadece seçimlerin yapılması demokratik olduğunu göstermediği gibi, seçimler yapılmadan da demokrasinin sağlanamayacağı ifade edilebilir (Gözler, 2000, s.289). Demokrasinin işlerliği açısından seçim sistemleri ve siyasi partiler arasındaki etkileşim oldukça önemlidir.

Seçim, seçmek ve yeğlemek eylemidir. Yani bir şeyi, diğerlerinden daha üstün, daha uygun görüp ona yönelmektir. Seçim genel itibarıyla toplu bir iradenin birden fazla seçenek arasında bir

şeyi (adayı/partiyi) yeğlemesidir. Kimi durumlarda yetkili bir kişinin tercihler arasında bir yeğleme yapmasına da seçim denmektedir. Fakat tüm dünyada ve özelinde Türkiye’de seçim denildiğinde ilk akla siyasi nitelikteki parlamento ve mahalli seçimler gelmektedir. Modern demokrasilerde de yöneticilerin seçilmesi, seçim sistemiyle vatandaşlara bırakılmıştır. Seçimler demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Her seçim demokratik nitelik taşımadığı gibi, her demokratik yönetimin de seçimle sıkı bir bağı bulunmaktadır (Sezen, 1994, s. 50-51).

Seçimler siyasi partilerin iktidar olmak için gereken yetkiyi halktan alması adına önemli bir araç vazifesi görmektedir. Siyasi partiler; merkez ve yerel zeminde teşkili sağlanmış, siyasi egemenliği kazanmayı ve kullanmayı gaye edinen, bunun için de halkın desteğini almaya gayret eden ve süreklilik arz eden kuruluşlardır (Teziç, 2003, s. 310). Siyasi Partiler Kanununda siyasi partiler: “Demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması gayesini güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar” şeklinde ifade edilmiştir (2820 S. K. m.3). Görüldüğü üzere demokrasi, seçim ve siyasi partiler birbirlerinin bileşeni olarak karşımıza çıkmakta, bir ülkede demokrasiden söz edilebilmesi için seçimlerin siyasi partiler arasında düzenli aralıklarla ve adilane bir şekilde yapılabilmesi gerekmektedir.

Demokratik ülkelerde seçim ilkelerinin uygulamada varlık gösterebilmesi için devlet tarafından bu durumun yasal, anayasal ve hukuksal teminat altına alınması gerekmektedir. Hukuki teminatı olmayan bir ülkede demokratik seçim ilkelerinden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu itibarla demokratik hukuk devletlerinde bu ilkelerin işlerlik kazanabilmesi için seçim işlerinin yargı organlarının yönetimi, denetimi ve gözetimi altında yapılması zorunluluk arz etmektedir (Gözler, 2000, s.289).

1.1. Seçim Kurulları

YSK, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 79. Maddesinde düzenlenmiştir. YSK, 1950 yılında yürürlüğe giren 5545 sayılı

Milletvekili Seçimi Kanunu ile oluşturulmuştur. Söz konusu Kanunun seçim kurullarını belirtir maddesi uyarınca seçim işlerinin seçim kurulları tarafından yapılacağı belirtilmiş, çeşitlerini belirtir maddesinde de YSK, il-ilçe seçim kurulu ve sandık kurullarının teşkili izah edilmiştir (5545 M. K. m.57-58). Kanunun ilgili hükümleri ile merkez ve taşra şeklinde bir seçim örgütlenmesi tercih edilmiştir. Mezkûr Kanunun yargıç nezaret ve murakabesini belirtir maddesinde ise Türkiye’de ilk defa seçimlerin yargı organının teminatı altında hâkim nezaretinde yapılması ilkesi benimsenmiştir (5545 M. K. m.59). Demokratik hukuk devleti ilkesi gereği, tarafsız ve bağımsız olan yargıya bu görevin verilmesi yerinde bir uygulamadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 79. Maddesi uyarınca seçimler yargının gözetimi altında yapılırsa da, YSK’ya seçim sürecinin yönetimi yanında seçime ilişkin denetim ve itirazlara nihai karar verme gibi hususi yetkiler de Anayasa tarafından verilmiştir (Turan&Güvenç, 2023, s. 91-92). YSK’nın kuruluşu ile Türkiye’nin demokratik bir hukuk devleti normlarını benimsediği görülmektedir.

İl seçim kurulları, 5545 sayılı Kanunun il seçim kurulunu belirtir maddesinde il merkezinde görevli en yüksek dereceli yargıcın başkanlığında 10 üyeden oluşturulmuştur (5545 M. K. m.63). İl seçim kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde il seçim kurulu üyeliklerinin ise seçim çevresindeki siyasi partilerden kur’a çekmek suretiyle 7 siyasi parti tespit edilerek, yine kur’a ile siyasi partilerin bildirdiği isimlerden 5 asıl ve 2 yedek üyesi belirlenir. Ayrıca belediye meclislerinden 5 ve il genel meclislerinden 3 kişi ayrılır. Yine belediye meclislerinden belirlenen 5 üyeden kur’a çekmek suretiyle 3’ü asıl diğer 2’si yedek, il genel meclislerinden belirlenen 3 üyeden ilk 2’si asıl diğer 1’i yedek üyedir (5545 M. K. m.64). İl seçim kurulunun oluşumu Kanun tarafından bu şekilde düzenleme altına alınmıştır.

Türkiye’de 1950 yılında oluşturulan il seçim kurullarının yapısı zamanla değiştirilmiştir. 2022 yılı Kanun değişikliği öncesinde 298 sayılı Kanunun il seçim kurulunu belirtir maddesinde il seçim kurulunun, iki yılda bir ocak ayının son haftasında, il

merkezinde görevli en kıdemli hâkimin başkanlığında iki asıl ve iki yedek hâkim üyeden teşkili sağlanacağı belirtilmiştir (298 S. K. m.15). 2022 yılı Kanun değişikliği sonrasında ise 298 sayılı Kanunun il seçim kurulunu belirtir maddesinde il seçim kurulunun bir başkan ile iki asıl ve iki yedek hâkim üyeden teşkili sağlanacağı hususu muhafaza edilmiş ise de, başkan ve üyelerin adli yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonları tarafından ad çekme yöntemiyle belirleneceği düzenlemesi getirilmiştir (298 S. K. m.15).

İlçe seçim kurulları, 5545 sayılı Kanunun ilçe seçim kurulunu belirtir maddesinde ilçede görev yapan en yüksek dereceli yargıcın başkanlığında 6 üyeden oluşturulmuştur (5545 M. K. m.67). İlçe seçim kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde ilçe seçim kurulu üyeliklerinin ise o seçim çevresindeki siyasi partiler arasında kur'a çekmek suretiyle altı siyasi parti tespit edilir ve kur'a usulüyle belirlenen 4 üyesi asıl diğer 2 üyesi yedektir. Yine 2'si belediye, 2'si il genel meclisinden olmak üzere kur'a yöntemiyle 4 kişi seçilir. Bunlardan kur'a sırasıyla ilki asıl diğeri yedek üyedir (5545 M. K. m.68). İlçe seçim kurulunun oluşumu Kanun tarafından bu şekilde düzenleme altına alınmıştır.

Türkiye'de 1950 yılında oluşturulan ilçe seçim kurullarının yapısı zamanla değiştirilmiştir. 2022 yılı Kanun değişikliği öncesinde 298 sayılı Kanunun ilçe seçim kurulunu belirtir maddesinde ilçe seçim kurulunun, iki yılda bir ocak ayının son haftasında ilçedeki en kıdemli hâkimin başkanlığında 6 asıl ve 6 yedek üyeden teşkili sağlanacağı belirtilmiştir (298 S. K. m.18). 2022 yılı Kanun değişikliği sonrasında ise 298 sayılı Kanunun ilçe seçim kurulunu belirtir maddesinde ilçe seçim kurulunun, bir başkan ile altı asıl ve altı yedek üyeden teşkili sağlanacağı hususu muhafaza edilmiş ise de, ilçe seçim kurulu başkanının adli yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonları tarafından ad çekme yöntemiyle belirleneceği düzenlemesi getirilmiştir (298 S. K. m.18).

1.2. Sandık Kurulları

Sandık kurulları 5545 sayılı Kanunun sandık kurulunu belirtir maddesine göre sandık kurulunun bir başkan ile dört üyeden

teşkili sağlanmıştır (5545 M. K. m.70). Sandık kurulu başkanını belirtir maddesinde ise ilçe seçim kurulu okur-yazar, iyi şöhret sahibi olan kimselerden her bir sandık için ikişer kişiden bir liste düzenleyerek, kur'a çekmek suretiyle de sandık kurulu başkanını tespit eder (5545 M. K. m.71). Sandık kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde de sandık kurulu üyelikleri için o seçim çevresindeki siyasi partilerden kur'a yöntemine başvurulup, 5 siyasi parti tespit edilerek birer üye ismi bildirmeleri istenir. Bu üyelere yine kur'a çekilerek üç asıl sandık kurulu üyesi diğer ikisi de yedek üye olarak belirlenir (5545 M. K. m.72). Türkiye'de 1950 yılında ilk defa teşkili sağlanan sandık kurullarının yapısı zamanla değiştirilmiştir.

2. SANDIK KURULU BAşKANI VE ÜYELERİNİN BELİRLENMESİ

Seçimlerin bağımsız ve tarafsız bir organ olan yargının denetimi altında yapılması seçimlere vatandaşın güveni ve seçimlerin hukuka uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Turan&Güvenç, 2023, s. 762). Türkiye'de 1950 yılından itibaren demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan seçimlerin yargı denetimine yani YSK, İl-İlçe Seçim ve Sandık kurullarının kanunen teminat altına alınmasından sonra önemli merhaleler kat edilerek 1954 yılından itibaren yetkiler genişletilmiştir. 1961 Anayasası ile birlikte seçimler tamamıyla yargının denetimi, yönetimi ve gözetimi altına alınmasında Anayasal zırha bürünmüştür. 1961 Anayasasının 75. maddesi ile birlikte anayasal hüviyete kavuşan seçimlerin yargı denetiminde yapılmasıyla, seçimlere yönelik esas hükümlerin bulunduğu ve halen yürürlükte olan 26.04.1961 tarihli 298 sayılı Kanun düzenlemesine gidilmiştir.

Sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesine ilişkin yasal değişiklikler tarihsel çerçevede sırasıyla aşağda ele alınacaktır.

5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu (1950 Yılı)

5545 sayılı Kanunun sandık kurulunu belirtir maddesinde sandık kurulunun 1 başkan ve 4 üyeden teşkili sağlanmıştır (5545 M. K. m.70). Sandık kurulu başkanının belirlenmesinde ilk esas alınan 5545 sayılı Kanunun sandık kurulu başkanını belirtir maddesidir. Anılan Kanunun ilgili maddesinde sandık kurulu başkanında aranan kriterler şu şekildedir:

- *İyi şöhret sahibi olmakla tanınmış kimse,*
- *Okur-yazar*

olanlardır. Bu kriterlere haiz olanlar arasından ilçe seçim kurulunun her bir sandık için iki katı esas alınarak düzenleyeceği liste üzerinden kur'a yöntemine başvurularak seçimi yapılmaktadır (5545 M. K. m.71).

Türkiye'nin o yıllardaki şartları düşünüldüğünde iyi şöhret sahibinden neyin kastedildiği tam olarak anlaşılamamış olsa da, 1950'li yıllarda okur-yazar oranının %33,6 civarında olduğu (Başaran, 1987, s. 5) düşünüldüğünde okur-yazar olma şartı yerinde olarak görülebilir.

Sandık kurulu üyeliklerinin belirlenmesinde ilk esas alınan 5545 sayılı Kanunun sandık kurulu üyeliklerini belirtir maddesidir. Anılan Kanunun ilgili maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler şu şekildedir:

- *Siyasi Partilerin ilk genel toplantılarını yapmış olmaları,*
- *İlgili seçim çevresiyle beraber en az 20 seçim çevresinde 6 aydan beri teşkilata sahip olmaları*

gerekmektedir. Bu kriterlere haiz olan siyasi partilerden ilçe seçim kurulu başkanı kur'a çekerek, isimleri çıkan 5 siyasi partiye birer isim bildirmelerini tebliğ eder. Bu üyelerden kur'a sırasıyla da üç sandık kurulu asıl üyesi, diğer ikisi de yedek üye olarak tespit edilmektedir. Bundan başka sandığın bulunduğu köy ve mahalle ihtiyar heyeti üyelerinin seçmen niteliğine haiz olanlar arasından

kur'a çekilerek ilki asıl diğeri yedek üye belirlenmektedir (5545 M. K. m.72).

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (1961 Yılı)

1961 Anayasanın kabulüyle birlikte halen yürürlükte bulunan 26.04.1961 tarihli 298 sayılı Kanunun ilk halinde sandık kurulunu belirtir maddesinde yine sandık kurulunun 1 başkan ve 4 üyeden teşkili sağlanmışır (298 S.K. m.21) .

Sandık kurulu başkanının seçimini belirtir maddesinde sandık kurulu başkanında aranan kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler, iyi ün sahibi olmakla tanınmış, okur-yazar olmaktır (298 S.K. m.22). Yukarıda zikredilen 5545 sayılı Kanundaki sandık kurulu başkanın seçilmesindeki şartların aynıdır.

298 sayılı Kanunun sandık kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler kısmi olarak değiştirilmiştir. Anılan Kanun maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler şu şekildedir:

- *Siyasi Partilerin ilk genel toplantılarını yapmış olmaları,*

- *İlgili seçim çevresiyle beraber en az 15 seçim çevresinde 6 aydan beri teşkilata sahip olmaları*

gerekmektedir. Bu kriterlere haiz olan siyasi partilerden ilçe seçim kurulu başkanı bütün partilere her sandık için birer isim belirtmelerini talep eder. Sonrasında ilçe seçim kurulu önünde yapılacak ad çekme neticesinde sırasıyla bu kişilerden ilk üçü sandık kurulu asıl üyesi, diğerleri sırasıyla yedek üye olarak tespit edilmektedir. Bundan başka sandığın bulunduğu köy ve mahalle ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi asıl ve yedek üyelerinden kur'a çekilerek ilki asıl diğeri yedek üye olarak belirlenmektedir (298 S.K. m.23).

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (1979 Yılı Değişikliği)

298 sayılı Kanunun 17.05.1979 tarihli kabul edilen değişikliğiyle, sandık kurulunu belirtir maddesinde sandık kurulunun teşkilinde değişikliğe gidilerek sandık kurulu 1 başkan olmak üzere 6 asıl ve 6 yedek üyeden oluşturulmuştur (298 S.K. m.21).

Sandık kurulu başkanının seçimini belirtir maddesinde sandık kurulu başkanının seçiminde aranan kriterler iyi ün sahibi olmakla tanınmış olma ve okur-yazar olmaktır. Bu kıstaslar değişmemekle birlikte seçilme yönteminde değişikliğe gidilmiştir. Şöyle ki, ilçe seçim kurulu başkanı, seçim kurulunun siyasi partiler haricindeki diğer asıl üyelerle görüşerek her bir sandık için birer kişi olmak kaydıyla bir liste düzenler. Seçim kurulunun her bir siyasi parti asıl üyesi de birer liste düzenler. Bu listeler içerisinde her bir sandık başkanı için ayrı ayrı ad çekilerek sandık kurulu başkanı belirlenmektedir. Ayrıca köy muhtarları ile Siyasi Partiler Kanununa göre partilere üye olamayacak kişiler de sandık kurulu başkanı olamamaktadırlar (298 S.K. m.22).

298 sayılı Kanunun 17.05.1979 tarihli kabul edilen değişikliğiyle sandık kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler değiştirilmiştir. Anılan Kanun maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler şu şekildedir. Siyasi Partilerden;

- *İlgili seçim çevresinde seçime katılan,*
- *İlçede teşkilata sahip,*
- *En son yapılan milletvekili seçiminde o ilçede en yüksek oya sahip 5 siyasi partiden biri olmaları*

gerekmektedir. Bu kriterlere haiz olan siyasi partilerden ilçe seçim kurulu başkanı, yukarıdaki şartları taşıyanlardan her sandık için bir asıl ve bir yedek üye ismi bildirmelerini ister. Bu yöntemle belirlenen sandık kurulu üye sayısı 5'ten az olması durumunda

yetersiz kalan üyelikler aynı şartlara sahip diğer partilerden büyüklük sırası göz önünde tutularak aynı usulle belirlenir. Sandığın yer aldığı köy ve mahalle ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi asıl ve yedek üyelerinden ad çekme ile iki kişi seçilir. Bu ad çekmede ilki asıl diğeri yedek üyedir. Son olarak üyelikler doldurulamaz ise, eksiklikler, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından o çevrede bulunan ve sandık kurulunda görev almasında sakınca bulunmayan kişilerden tamamlanır (298 S.K. m.23).

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu (1983 Yılı)

10.06.1983 tarihinde kabul edilen 13.06.1983 tarih ve 18076 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun geçici maddesinde, anılan Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonraki ilk milletvekili genel seçiminde sandık kurulu başkanı ve kurul üyelerinin teşkiline ilişkin değişiklik yapılmıştır. İlçe seçim kurulu başkanı bu değişikliğe göre;

- *Sandık kurulunun başkanı ile iki asıl ve iki yedek üyesini memurlar arasından,*

- *Sandık kurulunun partili dört asıl ve dört yedek üyesini o seçim çevresinden seçime katılmış bulunan siyasi parti üyeleri arasından seçer.*

O seçim çevresinde 4'ten fazla siyasi parti seçime iştirak etmişse, her sandık kurulu için ayrı ayrı olmak üzere ilçe seçim kurulu başkanı tarafından kura ile sandık kurullarının asıl üyeliğinin hangi siyasi partilere verileceği tespit edilir (2839 M.K. geçici m.8). Görüldüğü üzere, 1983 yılının Kasım ayında yapılacak olan milletvekili genel seçimi için o seçime özel sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesinde değişikliğe gidilmiş ve Kanuna geçici madde olarak eklenmiştir.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (1998 Yılı)

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 31.07.1998 tarihli kabul edilen değişikliğiyle

geçici madde eklenmiştir. Bu geçici madde ile birlikte yapılan 21. Dönem Milletvekili ve Mahalli İdareler Seçimlerinde sandık kurullarına Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan partilerden birer üye alınır. Son genel seçimlerde o seçim çevresinde en çok oy alan partiden de birer üye alınır denilmekle birlikte yapılacak seçime geçici hüküm konulmuştur (298 S.K. geçici m.1). Yine görüldüğü üzere, 1999 yılının Nisan ayında yapılan milletvekili ve mahalli idareler seçimi için o seçime özel sandık kurulunun teşkilinde değişikliğe gidilmiş ve Kanuna geçici madde olarak da eklenmiştir.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (2018 Yılı Değişikliği)

13.03.2018 tarih ve 30362 sayılı resmi gazetede yayımlanan 298 sayılı Kanunun 13.03.2018 tarih ve 7102 sayılı Kanun değişikliğiyle, sandık kurulunu belirtir maddesinde sandık kurulunun teşkilıyla ilgili herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olup, sandık kurulu 1 başkan ile 6 asıl ve 6 yedek üyeden oluşmaktadır (298 S.K. m.21).

Sandık kurulu başkanının belirlenmesini belirtir maddesinde sandık kurul başkanının seçiminde aranan kriterler tamamıyla değiştirilmiştir. Yasa değişikliğiyle birlikte sandık kurulu başkanının belirlenmesinde ilçede görev icra eden bütün kamu görevlilerinin isimleri mülki idare amirince yerleşim yeri esas alınarak ilçe seçim kurulu başkanına gönderilir. İlçe seçim kurulu başkanı da görev alacak sandık kurulu başkanı sayısının iki katı oranında kamu görevlisini ad çekme yöntemiyle belirler ve bunlar arasından görev yapmasına engel durumu olmayanları sandık kurulu başkanı olarak belirler. Belirlenen sandık kurulu başkanının göreve gelmezse, kamu görevlileri arasından belirlenen üye, bu üyenin bulunmaması halinde de en yaşlı üye kurula başkanlık eder düzenlemesi getirilmiştir (298 S.K. m.22).

Sandık kurulu üyeliklerini belirtir maddesinde sandık kurulu üyeliklerinde aranan kriterler ekseriyetini korumakla birlikte kısmi olarak değiştirilmiştir. Sandık kuruluna yine söz konusu seçim

çevresinde seçime katılan ve ilçede teşkilatı bulunan partilerden son milletvekili genel seçiminde ilçede en çok oya sahip 5 siyasi partinin hakları saklı kalmıştır. Buna ilaveten, Kanuna eklenen fıkıyla sandık kurulu başkanı haricinde sandık kuruluna bir kamu görevlisi daha eklenmiştir. (298 S.K. m.23).

2018 yılında sandık kurulu başkanı ve üyelerin belirlenmesine yönelik yapılan yasal değişiklik çalışmanın amacı açısından önem arz etmektedir. 2018 değişikliği öncesinde sandık kurulu başkanının belirlenmesinde iyi ün sahibi yapmış ve okur-yazar olma şartları ortadan kaldırılarak kamu görevlilerinden tercih edilmesi şartı getirilmiştir. Okur-yazar olma şartının kaldırılması Türkiye’de okur-yazar oranının 2010 yılında %90’ı bulduğu (Şahbaz, 2021, s.76) düşünüldüğünde makul karşılanabilir. Ayrıca, sandık kurulu üyeliğine de 5 siyasi parti haricinde bir kamu görevlisi daha eklenmiştir. Sandık kurulunda kamu görevlisi sayısının artması seçimlerin tarafsızlığı ve iyi yönetimi açısından önem arz etmektedir.

3. MEVCUT SEÇİM KANUNUNDAKİ SANDIK KURULU BAŞKANI VE ÜYELERİNİN BELİRLENMESİNİN 23 HAZİRAN 2019 YILI İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI YENİLEME SEÇİMİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Demokrasilerde seçimin yargı organları marifetiyle yapılması halkın iradesinin, tercihinin ve egemenliğinin doğru ve tarafsız bir şekilde ortaya çıkması açısından önem taşımaktadır. Seçimin denetim ve gözetiminden sorumlu yargı mercileri de yasa koyucunun hükümlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Seçimin denetim, yönetim ve gözetiminden sorumlu başta YSK olmak üzere tüm il ve ilçe seçim kurullarının, seçimle ilgili yasal değişikliklerde daha önceki uygulamalarını gözden geçirmeleri, yerleşik uygulamalarını dikkate almaları gerekmektedir. Seçim üzerine yapılan yasal değişiklikler her daim toplumun farklı kesimlerinde değişik şekillerde ele alınsa da tartışma konusu yapılmakta ve her daim eleştirilmektedir.

Anayasanın 127. maddesi, 2972 sayılı Kanunun 8. maddesi gereği, 31 Mart 2019 Pazar günü Türkiye genelinde Mahalli İdareler Genel Seçimi yapılmıştır. 31 Mart 2019 Pazar günü İstanbul İli seçim çevresinde yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi YSK tarafından iptal edilerek 23 Haziran 2019 yılında yeniden yapılmasına karar verilmiştir.

23 Haziran 2019 tarihinde yenilenen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin çalışmanın konusu açısından önemi, seçimin iptal gerekçelerinden ekseriyetini sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisinin belirlenme hususunu kapsamaktadır. Yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yenileme seçiminde sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 1. 23 Haziran 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Yenileme Seçimi Büyükşehir Belediye Başkanı Seçimi Sonucu

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	10.560.963
SANDIK SAYISI	31.186
OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	8.925.166
KATILMA ORANI (%)	84,51
GEÇERLİ OY SAYISI	8.746.566
SEÇİMİ YAPILAN BAŞKANLIK SAYISI	1
SEÇİME KATILAN BAĞIMSIZ ADAY SAYISI	17

Tablo 2. Geçerli Oyların Siyasi Partiler ile Bağımsız Adaylara Dağılımı ve Oranları

SİYASİ PARTİLER	GEÇERLİ OY	
	SAYI	ORAN(%)
SAADET PARTİSİ	47.832	0,55
VATAN PARTİSİ	13.962	0,16
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	4.742.082	54,22
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	3.936.068	45,00
BAĞIMSIZ	6.622	0,08
TOPLAM	8.746.566	100,0

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesinSecimSonuclari/2019Mahalli-IBB.pdf>

Sandık kurulunun teşkilinde sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisi üyenin tespitinde kanun hükümlerinin uygulanmamasından kaynaklanan bir seçim işleminin sonucunda hem seçimler yenilenmiş, hem de tablodan da görüleceği üzere, 10 milyonun üzerinde kayıtlı seçmenin bulunduğu bir yerde 9 milyona yakın bir seçmenin yeniden oy kullanmasına sebebiyet verilmiştir.

YSK tarafından verilen yenileme kararının en önemli gerekçelerinden birisi sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisi üye görevlendirmesinin ilçe seçim kurulları tarafından kanuna aykırı bir şekilde yapıldığı, sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisi belirleme yöntemine uyulmadığından kaynaklanmaktadır. Bu itibarla, YSK'nın 06.05.2019 Tarih ve 2019/4219 Sayılı Kararının “sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisi yönüyle” ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Bu itibarla seçime itirazın kim tarafından ve nasıl yapıldığı, YSK'nın bu itirazı nasıl değerlendirdiği aşama aşama izah edilecektir.

Adalet ve Kalkınma Partisi adına Seçim İşleri Başkanı Ali İhsan YAVUZ tarafından YSK'ya 16-20-22 Nisan 2019 tarihlerinde 31 Mart 2019 Pazar günü yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin iptal edilmesine ve yenilenmesine yönelik itirazlarda bulunulmuştur. İtiraz dilekçesinde 6 Ana başlık halinde itiraza konu maddeler sıralanmıştır (YSK, 2019/4219 Sayılı Kararı, s.1). Bu maddeler şu şekildedir:

“1-Seçimin Dürüstlüğü, 2- Büyükşehir Belediye Başkanlığının Seçim Çevresi, 3- Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İptale Yetkili Mercii, 4- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinin neticesine müessir olaylar ve haller (genel olarak özetlenmiş), 5- 298 sayılı Kanunun 112/5. maddesi kapsamında delil durumunun değerlendirilmesi, 6- Genel Olarak”tır.

Yukarıda belirtilenlerden sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisini ilgilendiren 4. maddesinin 8'inci “sandık

kurullarının oluşumuna dair 298 sayılı Kanuna aykırı işlemler yapıldığı” Alt konu başlığında iddialar şu şekilde ifade edilmiştir.

“298 sayılı Kanunun 21, 22 ve 23. Maddeleri uyarınca sandık kurulu başkanlığı görevinin sadece kamu görevlileri tarafından yürütülmesi esasının getirildiği, kanunda sandık kurulu başkanının belirlenmesine dair getirilen ayrıntılı şekil ve usul kurallarının bu işlemlerde keyfiliği önlemek ve seçimin düzeni ve dürüstlüğü sağlama amacını taşıdığını, kanunun sandık kurulu başkanının kamu görevlileri arasından belirlenmesini şart koştuğu, ilçe seçim kurulu başkanının bu görevlendirmede bir takdir hakkının olmadığını, bu hükmün kamu düzenine ilişkin emredici bir hüküm olduğunu,

Sandık kurulu başkanı ve memur üyenin kanunda belirlenmiş olan usulde atanması kaidesinin temelindeki mantığın, asli vazifesi yargısal bir işlem yapmak olan bu kurulun bağımsız ve tarafsızlığın sağlanması olduğu, dolayısıyla ilçe seçim kurulu başkanı tarafından kamu görevlisi olmayan bir kişinin sandık kurulu başkanı ve memur üyesi olarak görevlendirilmesinin kanuna açıkça aykırılık teşkil ettiği gibi, o ilçede görev yapmayan bir kamu görevlisinin dahi sandık kurulu başkanı ve memur üyesi olarak görevlendirilmesinin kanunen mümkün olmadığı,

Sonuç olarak, 31.280 sandık başkanının 6.539’unun kamu görevlisi olmayanların arasından, 31.280 sandık kurulu memur üyesinin, 13.084’ünün kamu görevlisi olmayanlar arasından belirlenmekle, toplamda 62.560 sandık başkanı ve memur üyenin 19.623’ünün kamu görevlisi olmayan kişiler arasından belirlendiği, il ve ilçe dışından görevlendirilmeler yapıldığı, sivil, askeri personel gibi görev yapamayacak olanların da listeye eklendiği ve görev verildiğinin tespit edildiği... yapılan bu tespitlere göre kanuna aykırı biçimde sandık kurulu başkanlığı ve sandık kurulu memur üyeliği görevlendirmeleri esasen tam kanunsuzluk olduğu, dolayısıyla sandıklarda yapılan tüm seçim iş ve işlemlerinin yok hükmünde olduğunu” Yukarıda belirtilenlerle birlikte yine sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisini ilgilendiren 6. Maddesinin c) İlçe seçim kurullarınca, 298 sayılı Kanuna açıkça aykırı şekilde yapılan sandık kurulu başkanı ve üye atamaları”

iddialarını (YSK, 2019/4219 Sayılı Kararı, s.10). Muteriz Ali İhsan YAVUZ itiraz dilekçesinde beyan etmiştir.

YSK’nın Kararının Gereği Görüşülüp Düşünüldü’nün alt kısmında;

YSK, itiraza konu hususların araştırılması için 23.04.2019 tarih ve 267383 Muhabere numaralı ara kararı ile itiraz dilekçelerinde iddia edilen hususlarla ilgili olmak üzere 5 farklı başlık altında bilgi ve belgeleri ilgili ilçe seçim kurullarından talep etmiştir. Belirlenen başlıklardan sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisini ilgilendiren 4. Başlıkta YSK'nın, İlçe Seçim Kurullarından istediği hususlar şu şekildedir:

“6.539 sandıkta, sandık kurulu başkanının ve 13.084 sandıkta, kamu görevlisi olması gereken üyenin kamu görevlisi olmadığı iddia edildiğinden,

a) 298 sayılı Kanunun 22 ve 23. Maddelerine göre sandık kurulu başkan ve memur üyelerinin görevlendirilmelerine esas alınan listelerin hangi kurumlardan temin edildiği de belirtmek suretiyle ilgili ilçe seçim kurullarından gönderilmesinin istenilmesine,

b) Bu listelerin dışında görevlendirme yapılmış ise, hangi sebeple ve hangi kurumdan görevlendirme yapıldığının sorulmasına, bunlardan mazeret bildiren veya seçim günü göreve gelmeyen var ise bunların da listesinin ilgili ilçe seçim kurullarından gönderilmesinin istenilmesine,” (YSK, 2019/4219 Sayılı Kararı, s.13).

YSK, bilgi ve belgeleri ilgili ilçe seçim kurullarından bu şekilde talep etmiştir.

İlçe Seçim Kurullarından bilgi ve belgelerin gelmesini müteakip, YSK bilgi ve belgeleri “III-IV-V-VI” maddeli başlıklar altında incelemeye ve değerlendirmeye almıştır. Bu sebeple de YSK'nın Kararının; III-IV-V-VI. maddeli başlıklarının izahı şu şekildedir:

Başlık III-‘de Yüksek Seçim Kurulunun 23.04.2019 tarih ve 267383 Muhabere Numaralı Ara Kararı ile 26.04.2019 tarih ve 267383 Muhabere Numaralı Ek kararı uyarınca İlçe Seçim Kurullarından cevabi yazılar gelmiş olup, YSK tarafından İlçe Seçim Kurullarından gelen cevabi bilgi ve belgeler incelenmiştir. YSK'nın Başlık III'de ilçe seçim kurullarından gelen bilgi ve belgeler ışığında (YSK, 2019/4219 Sayılı Kararı, s.13-96);

Başlık IV-‘de Seçimin Neticesine Müessir Görülmeyen İddiaların İncelenmesi yapılmıştır.

Başlık V-‘de Seçimin Sonucuna Müessir Görülen Olay ve Hallere İlişkin İnceleme ve Tespitler oluşturulmuştur.

Başlık VI-‘da ise Değerlendirmeler YSK tarafından yapılmıştır.

Başlık V- Seçimin Sonucuna Müessir Görülen Olay ve Hallere İlişkin İnceleme ve Tespitler’de sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisini ilgilendiren alt başlık Madde 1-‘de Sandık kurulu başkanlarının 298 sayılı Kanunun 22. maddesinde yer alan emredici kurala aykırı biçimde oluşturulmasına ilişkin incelemede İlçe Seçim Kurullarından gelen bilgi ve belgeler tek tek ayrıntılı olarak sıralanmıştır (YSK, 2019/4219 Sayılı Kararı, s.98-107).

Başlık VI-‘da, YSK tarafından yapılan değerlendirmede itiraza konular tüm yönleriyle kapsamlı olarak ele alınmıştır. Değerlendirmede; Anayasanın 79. Maddesi hatırlatılarak, 298 sayılı Kanunun 14. Maddesindeki görev ve yetki kapsamı belirtilerek, itirazın seçim sonuçlarına müessir görüldüğü kanaatine varılarak 130. Maddesindeki olağanüstü itiraz kapsamına almıştır.

Başlık VI-‘da, YSK tarafından sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisi üyesiyle ilgili yapılan kapsamlı değerlendirmelerde, 298 sayılı Kanunun sandık kurulu başkanının seçimini belirtir 22. maddesinde 13.03.2018 tarihli Kanun değişiklik öncesi ve sonrası Kanun metni ele alınarak;

“13.03.2018 tarihli 7102 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, sandık kurulu başkanının, mülki idare amiri tarafından yerleşim yeri adresleri esas alınmak suretiyle ilçede görev yapan tüm kamu görevlilerinin listesi alınarak bunlar arasından belirlenmesi ilkesi benimsenmiş ve sandık kurulu başkanları yönünden istisnai başkaca bir hükme yer verilmemiştir. Kanun hükmünün yoruma yer bırakmayacak şekilde açıklığı karşısında, sandık kurulu başkanlarının mülki idare amiri tarafından bildirilen kamu görevlileri listesinden seçilmesi kanuni bir zorunluluktur. Kanun koyucunun getirdiği bu yeni düzenlemenin sandık kurullarının oluşturulması sırasında ilçe seçim kurulları tarafından uygulanma ve Yüksek Seçim Kurulu tarafından

itirazlar aşamasında dikkate alınma zorunluluğu bulunmaktadır. Hukuk sistemimizde kurulların nasıl oluşturulacağı kendi özel kanunlarında düzenlenmiştir. Bu oluşuma aykırı olarak kurulda bulunmaması gereken bir kişinin kurulda yer alması, itiraz veya dava üzerine kurul kararlarının şekil yönünden geçersiz olacağı, esasa girilmeden iptal edileceği tartışılmaz bir uygulamadır. Danıştay'ın konuya ilişkin tüm içtihatlarında bir kurulun (Disiplin kurulu, sınav komisyonu, tez jürisi, doçentlik jürisi, vb.) kanun veya yönetmeliğe aykırı şekilde oluşturulması halinde, hukuka aykırı oluşturulan bu kurulların yapmış olduğu işlemlere karşı açılan davalarda işin esasına girilmeksizin şekil yönünden yapılan işlemlerin iptaline karar verilmektedir...”

“Sandık kurulu başkanlarının görev ve yetkileri incelendiğinde, oy verme düzeninin sağlanması, oy verme işlemleri, seçim sonucunun belirlenmesi gibi seçim sonucuna müessir işlemleri yaptıkları görülmektedir. İstanbul İli genelinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimi 31.186 sandıkta yapılmıştır. Bu sandıklarda bir başkan, bir kamu görevlisi asıl üye, bir de kamu görevlisi yedek üye belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre, İstanbul İli genelinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimi için toplamda 93.558 kamu görevlisine ihtiyaç duyulmaktadır. İstanbul İlinde, 12.259'u adliye personeli, 108.472'si Devlet okullarındaki kadrolu öğretmenler olmak üzere sadece 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre aylık ödenen ve sandık kurullarında görev alabilecek durumda olan yaklaşık 220.000 kamu görevlisi bulunmaktadır. Bu rakamlar incelendiğinde görüleceği üzere, İstanbul İlinde sandık kurulu başkanlığı için ihtiyaç duyulan kamu görevlisinin yaklaşık yedi katı sadece 657 sayılı Devlet Memurları Kanuna göre aylık ödenen ve sandık kurullarında görev alabilecek durumda olan kamu görevlisi bulunmaktadır. Bu itibarla 298 sayılı Kanunun 22. Maddesine ilçe seçim kurullarınca uyulmamış olmasının hukuken kabul edilebilir bir sebebi bulunmamaktadır. Zira, sandık kurulu kamu görevlisi asıl ve yedek üyesinin belirlenmesinde de, Kanun 22. Maddesindeki esaslara uyulması gerektiği aynı Kanunun 23. Maddesinde emredilmiş olup, bu maddenin son fıkrasında, üyeliklerin bu şekilde doldurulması mümkün olmazsa, eksiklerin, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından, o çevrede bulunan ve görev verilmesinde sakınca olmayan kimselerden doldurulmasına cevaz verilmişken, sandık kurulu başkanlarının belirlenmesini düzenleyen Kanunun 22. Maddesinde başkanların belirlenmesi aşamasında buna izin verilmemiştir. ... Bütün bu açıklamalar uyarınca, sandık kurulu başkanının mülki amir tarafından bildirilen kamu görevlileri listesinden seçilmesi yasal zorunluluktur. Bu zorunluluğa ilçe seçim kurullarınca makul ve hukuki

bir gerekçe ileri sürülmeksizin uyulmamış olması ve bu suretle kanunla getirilen sandık kurulu başkanının belirlenmesine dair şekil şartlarının ihlali, seçimin güvenilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple kanuna aykırı şekilde oluşan sandık kurullarının yaptığı seçim iş ve işlemlerine itibar edilmesi mümkün bulunmamaktadır. Öte yandan, kanuna aykırı şekilde oluşturulan sandık kurullarının oluşumuna karşı 2 Mart 2019 tarihine kadar itiraz edilmediği ve bu listelerin kesinleştiği ileri sürülmekte ise de, sandık kurullarının kamu görevlisi olması gereken başkan ve üyelerinin listesinin talepte bulunmalarına karşın, siyasi partilere verilmediği dikkate alındığında, siyasi partiler bu konudaki itiraz haklarını etkili bir şekilde kullanamamışlardır. Yüksek Seçim Kurulu, sandık kurullarının oluşturulması ve diğer seçim işlemleri konularında genel düzenlemeler yapmaktadır. Kanun hükmünün kaymakamlıklar ve ilçe seçim kurulları tarafından yerine getirilecek olması nedeniyle sandık kurullarının oluşumu sırasında, bu konudaki usul ve esasların belirlenmesi dışında oluşum süreci ile ilgili bir görevi bulunmamaktadır.”

“... 2333 Sandıkta sandık kurulu üyeliklerinin belirlenmesinde Kanunun asıl hükmü olan kamu görevlileri arasından belirlenmesi ilkesi gözardı edilerek, 298 sayılı Kanunun 23. Maddesinin son fıkrasındaki istisna hükmünün uygulanmasına bir gerekçe bulunmamakla birlikte, kanunda böyle bir istisnanın mevcut olması dikkate alındığında bu eksiklik, tek başına seçim sonucuna müessir olay ve hal kapsamında değerlendirilmemiştir. Tüm bu tespitler ve hukuki durum karşısında, İstanbul İli genelinde; 754 sandıkta sandık kurulu başkanlarının yukarıda yer verilen yasal zorunluluğa uyulmaksızın kamu görevlisi olmayan kişiler arasından belirlendiği görülmektedir. Kanuna aykırılık oluşturan bu belirlemenin neden yapıldığı ilçe seçim kurulları tarafından izah edilememiştir. Kanun Hükmünde Kararnameler ile kamu görevinden çıkarılan kişilerden, 6'sı sandık kurulu başkanı, 3'ü sandık kurulu kamu görevlisi üyesi olarak görevlendirilmişlerdir...”

“Tüm bu nedenlerle sonuca etkili sayıdaki sandıkta, sandık kurulu başkanlarının kanun hükümlerine aykırı olarak görevlendirilmesi ve kanuna aykırı şekilde oluşan sandık kurullarının yaptığı seçim iş ve işlemlerine itibar edilmesinin mümkün bulunmaması hususu ile bir bütün olarak değerlendirilen yukarıda izah edilen diğer kanuna aykırılık ve usulsüzlükler, seçimin güvenilirliğini ortadan kaldıran ve seçim sonucuna müessir olay ve haller kapsamında görülmüş, bu nedenle seçimin iptali ve yenilenmesine karar verilmesi gerekmiştir.”

Görüldüğü üzere YSK tarafından kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisinin, ilçe seçim kurulları tarafından usulüne uygun görevlendirmesi yapılmadığından dolayı seçimi iptal ederek yenileme kararı almıştır.

Demokrasinin vazgeçilmez ve olmazsa olmaz unsuru olan seçimlerde uluslararası normlarda kabul gören yargı denetiminin önemi “olumlu-olumsuz” bir kez daha 23 Haziran 2019 tarihinde yenilenen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde gün yüzüne çıkmıştır. Tüm siyasi saiklerden ayrı olarak çalışma ele alındığından 10 milyonu aşkın kayıtlı seçmeni bulunan, 9 milyona yakın seçmenin iradesinin tekrardan ortaya konulmasına sebebiyet veren neden olarak da sandık kurulu başkan ve diğer kamu görevlisinin kanunun emredici hükmüne uyulmaması en önemli gerekçe olarak ortaya koyulmuştur. Seçimlerin yargı denetiminde yapılması tartışmasız bir konudur. Lakin seçimlerde alt kademedan üst kademeye kadar seçim ve sandık kurullarının yapacağı işlemler ve alacağı kararların seçmenlere tesiri fazlasıyla yansımaktadır. Bir daha seçimlerin iptaline sebebiyet verilemeyeceği, yargı organlarının güvenilirliğinin zedelenemeyeceği, seçmenlerin hür iradesinin tekrardan sınanmayacağı demokratik bir ortamın temin edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, 298 sayılı Kanunun 22 ile 23’üncü maddesinde, yani sandık kurulu başkanı ve üyelerin belirlenmesi ilkesinde kanunen değişikliğe gidilmesi elzem görülmektedir.

4. SANDIK KURULU BAŞKANI VE ÜYELERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Sandık kurulu başkanı ve üyenin belirlenme yönteminin değiştirilmesinin seçmenin hür iradesi, tercihi ve egemenliğinin yansımaları tarafsız bir şekilde ortaya çıkarabilmesi adına daha olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece seçmenlerin, seçimin güvenilir ve tarafsız bir zeminde yapıldığına dair güvencelerini de olumlu etkileyebilir.

4.1. Ad Çekme (Kur'a) Yönteminin Kaldırılması

Sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesinde 2018 yılı Kanun değişikliği öncesinde kamu görevlisinin yer almasına ilişkin bir zorunluluk yokken 2018 yılı Kanun değişikliği sonrasında kamu görevlisinin de yer alması benimsenmiştir. Sandık kurulu başkanının kamu görevlisi olması kanun koyucunun da bu şekilde bir tercihte bulunması seçimlerin tarafsızlığı, güvenilirliği açısından önemli ve yerinde bir hüküm olduğu söylenebilir. Ancak seçim sandık kurullarında kamu görevlilerinin tercih edilmesinden ziyade sandık kurulu başkanının belirlenmesinde ad çekme yöntemi birçok olumsuzluklara ve problemlere sebebiyet vermektedir. Bu itibarla önerideki ad çekme yönteminin kaldırılması hususundaki gerekçeler şu şekilde sıralanabilir:

- Daha önce sandık kurullarında hiç görev almamış kamu görevlisi olması,
- Sağlık, engel ve birçok mazereti bulunan kamu görevlisi olması,
- İşin önemine sahip olmayan kamu görevlisi olması,
- İsteğe bağlı olmayan zorunlu görev yapacak kamu görevlisi olması,

gibi buna benzer birçok öngörülemeyen olumsuz durumların ortaya çıkması muhtemeldir. Zira sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisinin daha öncesinden görev almamış olması da işin mahiyeti açısından seçimin uygulanmasını zorlaştırmasının yanında birçok olumsuzluklara ve problemlere sebebiyet vermesi de olasıdır.

İlçe seçim kurulu huzurunda ad çekme yöntemi uygulandığından kanser, hamile gibi birçok sağlık problemi olan kamu görevlisinin ad çekme yöntemiyle seçim görevi çıktığı düşünüldüğünde, sağlık problemi olan ve ad çekme yöntemiyle seçim görevi çıkan kamu görevlileri doğal olarak görevlerini iptal ettirebilmenin yollarını aramaktadırlar. Bu durum seçimin belirli bir

takvim içerisinde yürütülmesi esas alındığından seçim kurullarına ayrı bir yük oluşturabilmektedir.

Kanunun hükmü gereği ad çekme yöntemi uygulandığında işin önemine haiz olmayan kamu görevlilerine ad çekme yöntemiyle seçim görevi çıktığı düşünüldüğünde, seçim günü sandığın kurulması, oy kullandırma işlemi, oyların geçersizlik halleri gibi tasnif işlemlerinde birçok yanlışlıklar meydana gelebilmektedir. Bu durum, seçmenlerin hür iradesinin sandığa yansımada, siyasi partiler ve adayların alabileceği oy hakkının geçersiz sayılarak elinden alınması gibi olumsuzluklara sebebiyet verecektir. Son olarak İlçe seçim kurulu huzurunda ad çekme yöntemi uygulandığından isteğe bağlı olmayan zorunlu görev yapacak kamu görevlilerinin ad çekme yöntemiyle seçim görevi çıktığı düşünüldüğünde, seçim işinin süreli, günlük ve saatli işlemleri kapsamından dolayı ilçe seçim kurullarının iş yükünü fazlasıyla arttıracığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2. Seçim Hâkimlerinin Tam Yetkili Kılınması

Bilindiği üzere 1950 yılından günümüze kadar uygulanan seçim kanunlarında sandık kurulu başkanı ve üyelerinin belirlenmesi hususunda kanun koyucu hiçbir zaman ilçe seçim kurulu başkanlarını tam yetkili kılmamıştır. İlçe seçim kurulu başkanlarına tam yetki verilmemesinin sebebi demokrasilerde siyasi partilerin iştirakiyle seçimlerin yapılmasını takdir etmesinden kaynaklanmakta olduğu düşünülebilir. Ayrıca seçimin her aşamasında siyasi partilerin mevcudiyetini muhafaza etmek saikleriyle hüküm koyulmuş olabilir. Bununla birlikte sandık başında seçimi siyasi partilerin yaptığına dair YSK kararı da bulunmaktadır (bkz. YSK, 09.04.2014 tarih ve 2014/1199 sayılı karar s. 4., 2014/1200 sayılı karar s.2).

Bu kapsamda sandık kurulu başkanı ve diğer üyenin belirlenmesinde ilçe seçim kurulu başkanının tam yetkili kılınması daha doğru bir uygulama olarak önerilmektedir. İlçe seçim kurulu başkanlarının:

-Daha önceden görev almış tecrübeli kişilere öncelik vereceği,

-Kamu görevlilerinden sağlık problemleri olanları liste dışı bırakacağı,

-İşin önemine sahip kişilere görev vereceği,

-Zorunluluktan ziyade isteğe bağlı kişilere öncelik vereceği,

düşünülmektedir. Bu olumlu gerekçeleri daha da çoğaltmak mümkündür. Örneğin seçim işleri seçim kurullarınca yürütülür (298 S.K. md.9). Seçim işlerinde birçok sorumluluk kurulla birlikte ilçe seçim kurulu başkanlarına yüklenmiştir. Ancak ilçe seçim kurulu başkanının seçimle ilgili yapılacak birçok iş ve işlemde kurulun başkanı olması, temsil keyfiyeti bulunması sebebiyle seçim işlerinin yürütülmesinde aktif görevleri bulunmaktadır. Seçimle ilgili çoğu uygulamaya yönelik olumsuzluklar karşısında gerekli tedbir ve düzenin sağlanması açısından, işlerin çözüme kavuşturulması ilçe seçim kurulu başkanı tarafından gerçekleştirilmektedir.

Öğretide ilçe seçim kurulu başkanına bu yetkinin verilmesi durumunda demokrasinin gerçekleşmesinde önemli görevleri bulunan siyasi partilerin pasif hale getirileceği düşüncesi akla gelebilir. Bilakis, siyasi partiler seçimlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu durum YSK kararlarına da yansımış olup YSK kararlarında seçimleri siyasi partilerin yaptığı ifade edilmektedir. İlçe seçim kurulu başkanına sandık kurulu başkanı ve diğer kamu kurumu üyesini belirleme yetkisi verilse dahi siyasi partilerin seçim kurullarında ve sandık kurullarında üyelikleri bulunmaktadır. Ayrıca seçimin başlamasından bitimine kadar bütün aşamalarında yer almaktadırlar.

4.3. Sandık Kurulunda “Kamu Görevlisi” İbaresinin Kaldırılması, “Devlet Memuru” İbaresinin Eklenmesi

Bilindiği üzere, 1950 yılından 2018 yılı Kanun değişikliğine kadar okur-yazar olan, iyi ün sahibi olmakla tanınmış kişilerin sandık kurulu başkanı olarak belirlenmesi düzenlemesi hükmünü

korumuştur. Ancak sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisinin belirlenmesi gerektiğine 2018 yılı Kanun değişikliğiyle birlikte “kamu görevlisi” ibaresi kavramı mevzuata girmiş olup, günümüze kadar 3 Genel Seçimde bu Kanun uygulanmıştır. Kanun değişikliğinin uygulamada yaşanan en önemli sorunsalı 2019 yılı İstanbul İli Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptal edilerek yenilenmesidir. Türkiye’de bu seçimin iptal edilerek yenilenmesi sandık kurulu başkanlarının kamu görevlisinin belirlenme yöntemi kamuoyunda da gündeme gelmiş, en önemli tartışma konularından birisi olmuştur.

Kamu görevlisinden ne kast edildiği tam olarak anlaşılamasa da, hem anayasamızda, hem kanunlarda kamu görevlisinin farklı şekilde tanımları yapılmıştır. Kamu görevlisine yönelik tanımlar şu şekildedir:

Anayasanın 128. maddesinde: “Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür” (T.C. Anayasası, 128.md) olarak belirtildiği,

Türk Ceza Kanununda: “Kamu görevlisi deyiminden; kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi” (5237 S.K. 6. md). olarak belirtildiği,

Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanununda “Kamu görevlisi: Bu Kanun kapsamında yer alan kurum ve kuruluşların kadro veya pozisyonlarında istihdam edilenlerden işçi statüsü dışında çalışan kamu görevlileridir” (4688 S.K. 3. md). olarak belirtildiği,

Devlet Memurları Kanununda “Kamu hizmetleri; memurlar, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler eliyle gördürülür” (657 S.K. 4.md). Mezkur Kanunun 36. maddesinde de memurların sınıfları genel idare hizmetleri sınıfı, eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı gibi sınıflandırmalar yapılmıştır.

Görüldüğü üzere, kamu görevlisi üzerinde Anayasa ve kanunlarda farklı tanımlamalar yapılmış olup, bu tanımlamalardaki çeşitlilikler sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlisinin kimlerden oluşacağına da ayrıntılı hükümlere yer verilmemiştir. Bu durumun 298 sayılı Kanununun 22. maddesindeki sandık kurulu başkanının belirlenmesinde ve 23. maddesindeki diğer kamu görevlisinde “kamu görevlisi” tanımının karışıklığa sebebiyet vereceği aşikârdır.

Bu itibarla 298 sayılı Kanunun 22 ve 23. maddelerindeki “kamu görevlisi” ibaresinden kimlerin kastedildiği daha net ifade edilmelidir. Bu kapsamda seçim sandık kurulları başkan ve diğer kamu görevlisi belirlenirken 657 sayılı Kanunda yer alan memur hizmet sınıflarından genel idare hizmetleri sınıfı ile eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfında bulunan memurlar, sözleşmeli personel ve akademik personel üzerinden belirlenme yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Kanuna eklenen bu ibareler ile sandık kurulu başkan ve memur üyenin görevlendirmeleri daha açık ve şeffaf bir şekilde ilerde bu hususta yaşanabilecek sorunların da önüne geçilmesi öngörülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de demokratik siyasi yaşam seçimler ve seçmenler üzerinden gerçekleşmektedir. Seçimlerin uluslararası normlarda da kabul gören, tarafsız ve bağımsız yargı organları aracılığıyla yapılması seçimlerin iyi yönetimi açısından daha uygundur. Günümüzde seçimlerin tarafsız ve bağımsız yargı organları marifetiyle yapılması demokrasinin işlerliği açısından zaruridir. Seçimleri gerçekleştiren yargı organlarının oluşumu, görevi, yetkileri ve kapsamı adayların, siyasi partilerin oy hakkının temini, seçmenlerin hür iradesinin tecellisinde önem arz etmektedir. Seçimlerin güvenilirliği, şeffaflığı ve tarafsız bir şekilde gerçekleştirilmesi, yargı merciinin denetimi, gözetimi ve yönetimi ölçüsünde tartışılmaktadır. Seçimlerin yerine getirilmesinde şüphesiz en önemli görevlerden biri de sandık kurullarına aittir. Sandık kurullarının oluşumu, görev ve yetkileri kademeli olarak seçimin

başlamasından nihayete erdirilmesine kadar kanunlarla belirlenmiştir. Kanunun öngördüğü ise, seçimin tarafsız bir şekilde seçim ve sandık kurulları vasıtasıyla sonuçlandırılmasıdır. Bu itibarla seçimlerde sandık kurulu başkanına önemli yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin kullanılmasında sandık kurulu başkanının hususi vasıfları da taşıması gerekmektedir.

Türkiye’de 1950 yılından 2018 yılına kadar geçen süreç içerisinde yasa koyucu, sandık kurulu başkanının belirlenmesi yöntemi üzerine ilçe seçim kurulu başkanı olan seçim hâkimlerine hiçbir zaman tam yetki vermemiştir. Seçimlerin gerçekleştirilmesinde aktif olarak görev yapan, temsil keyfiyeti ve sorumluluğu bulunan seçim hâkimleridir. Seçim hâkimleri seçim zamanlarında tam yetkilerle donatılmalı ki, seçimler daha güvenilir, daha tarafsız, daha şeffaf gerçekleştirilebilsin. Bunun için seçim hâkimlerinin sandık kurulu üzerinde siyasi partiler kadar yetkisi bulunması elzem hale gelmiştir. 298 sayılı Kanunun sandık kurulu başkanının belirlenmesini belirtir 22. maddesi ve sandık kurulu üyeliklerini belirtir 23. maddesi üzerinde değişiklikler yapılmasına ihtiyaç olduğu aşıkardır.

Sandık kurulu başkanı belirlenirken ad çekme (kur’a) yönteminden vazgeçilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Zira seçimin süreli, günlü, acele ve zamanında yapılması gereken bir iş olduğu göz önünde tutulduğunda, ad çekme yöntemiyle tespit edilen sandık kurulu başkanlarında ilk defa görev alma, işin önemine vakıf olamama, çeşitli sağlık problemlerinin bulunması vb durumların seçimlerin uygulanma aşamasını olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Diğer taraftan sandık kurulu başkanı ve diğer kamu görevlilerini belirleme yetkisinin yargıç olarak bağımsız ve tarafsız niteliği olan seçim hâkiminde olması daha uygun olacaktır. Seçim hâkiminin belirleyeceği sandık kurulu başkanı ve kamu görevlilerinin de niteliği ortaya koyulurken kanunda bu durum net olmalı, açık ve aleni bir şekilde ortaya konulmalıdır. Bu kapsamda genel idare hizmetleri ve eğitim-öğretim hizmetleri sınıfı gibi memur hizmet sınıfları ve uygun diğer kamu görevlileri tercih edilebilir. Kuralların açık ve net bir şekilde konulması uygulamada

yaşanabilecek olası sorunların ve akabinde meydana gelebilecek siyasi kaosların önüne geçecektir. Aksi takdirde, 9 milyona yakın bir seçmenin tekrar oy kullanmasına sebebiyet veren 2019 yılı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleri gibi durumların ortaya çıkması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Başaran, İ. E. (1987). *Yetişkinler Eğitiminde Okuma Yazma Uygulamaları*, Yaygın Eğitim Sorunları, Türk Eğitim Derneği XI. Eğitim Toplantısı, Ankara: Şafak Matbaası.

Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Şahbaz, Hüseyin, (2021) 1940-2020 Döneminde Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri Açısından Tunceli İlinin Ülkedeki Yeri. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,(13), 70-106. <https://doi.org/10.29157/etusbed.956902>

TBMM, (2018), 26. Yasama Dönemi, 3. Yasama Yılı, Sıra Sayısı: 534, Erişim Adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss534.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı (2018). T.C. Anayasası ve Seçim Mevzuatı, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Ankara: Dumat Ofset Matbaacılık.

T.C. Anayasası, (1982), Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, Erişim Tarihi: 19.06.2023.

Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*.İstanbul: Beta Yayınları.

Turan H. ve Güvenç C. (2023), “*Türk Tipi Başkanlık Sisteminde Seçim Hâkimlerinin Belirlenmesi Sorunu*”, Dündar, Ö.,(Ed.), İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Teori, Uygulama ve Güncel Tartışmalar, Ankara: Gazi Kitabevi.

Turan H. ve Güvenç C. (2023). Seçim Hakimleri Belirlenirken İdari Yargı Hakimlerinin Dahil Edilmesine Yönelik Bir Değerlendirme, BİL TEK-VIII-Inernational Symposium on

Current Developments in Science, Technology and Social Sciences,
October 24-26, ss.758-764. Paris.

YSK, (2019). Kararlar Genelgeler İlke Kararları, Erişim Adresi: <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78053/2019-4219.pdf>, Erişim Tarihi: 15.06.2023.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (2022). İkinci Bölüm, Seçim Kurulları, Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.298.pdf>, Erişim Tarihi: 13.06.2023.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (1961). İkinci Bölüm, Seçim Kurulları, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10796.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (1979). İkinci Bölüm, Seçim Kurulları, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16651.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (1998). Geçici Madde 1, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23421.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, (2018). İkinci Bölüm, Seçim Kurulları, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, (1965). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, Erişim Tarihi: 19.06.2023.

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, (1983). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, Erişim Tarihi: 12.06.2023.

2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, (1983). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18076.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.

4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu (2001). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4688.pdf>, Erişim Tarihi : 19.06.2023.

5237 Türk Ceza Kanunu, (2004). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, Erişim Tarihi: 19.06.2023.

5545 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, (1950). Dördüncü Kısım, Seçim İşleri, 1. Bölüm Seçim Hazırlıkları, Erişim Adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205545.pdf, Erişim Tarihi: 13.06.2023.

BÖLÜM VIII

Kamu Yönetimi Bağlamında Yönetişimden Dijital Çağ Yönetişimine Doğru

Alper Tunga ŞEN¹

Giriş

Dijital devrim, geçtiğimiz yirmi yıl içerisinde bireyler adına giderek daha vazgeçilmez bir hal almıştır. Buna ek olarak birçok sistemin de uygulamasının ciddi bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Bireyler ve devletler arasındaki ilişkiler önemli ve yapısal bir değişime uğrarken, dünya ise çok daha kaotik bir hal almıştır. Bu değişim hem anlaşılması zor hem de yönetilmesi zor bir yapının ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler kamu yönetiminin teori ve pratiğini de etkileyerek, daha önce hiç olmadığı kadar dönüşüme zorlamaktadır. Dijitalleşme aynı zamanda dünya çapında kabul görmüş olan olan Klasik Kamu Yönetimi yaklaşımını yanı sıra Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımının da (YKY) yetersiz yanlarının ortaya çıkmasında etkili bir rol oynamıştır (Wojciech, 2017: 117-118).

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dijital teknolojilerin ortaya çıkışı bahsedildiği üzere vatandaş ve devlet ilişkilerinin neredeyse her yönünü derinden etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu etkiler yönetim kavramı da dahil olmak üzere kamu yönetimine ulaşmıştır. Dijital teknolojilerin yükselişi ve bilgi akış hızının çok yüksek ivme kazanması Dijital Çağ Yönetimi (DÇY) modeli (genellikle e-devlet, dijital hükümet, e-yönetişim veya dijital yönetim şekliyle de anılan) adı verilen yeni bir kamu yönetim modelinin ortaya çıkmasının önünü daha açmakta ve önemini artırmaktadır (Ravselj, 2022: 1).

“Yeni Kamu Yönetimi” (YKY) ile birlikte adından bahsettiren yönetim kavramı daha çok, ayrıştırma, rekabet ve teşvik temaları üzerine kurulu bir yaklaşımı ifade etmekte iken, “Dijital Çağ Yönetimi” (YKY) yaklaşımı ise yeniden entegrasyon, ihtiyaç temelli bütünlük ve dijitalleşme değişiklikleri kavramlarına odaklanmaktadır. DÇY yaklaşımının karakteri günümüzde oluşturulmaya devam etmektedir. Bir dizi ağ bağlantılı ve bilgi teknolojisi merkezli değişim yaklaşımın geliştirilmesine ve daha etkin, verimli bir kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkmasında rol oynamaya devam etmektedir (Dunleavy vd., 2006: 467).

Yönetişim kavramında ortaya çıkan bu değişim, kamu yönetimi/sektörü/kurumları ile vatandaşlar arasındaki iş birliğinin kritik bir rol oynadığı kamu yönetimi alanında yeni bir sayfanın açılmasını sağlamıştır. Günümüzde yönetişimin en gelişmiş biçimi olan dijital çağ yönetişimi, dijital teknolojilerin merkezi bir unsur olarak kullanılmasıyla her geçen gün önemini arttırmaktadır. Hayatın tüm alanlarının dijitalleşmesi, sosyal dönüşümler ve bunu takiben kamu yönetiminin yeni boyutlarının ortaya çıkışı farklı hızlarda ve birbirleri ile bağlantılı bir şekilde gerçekleşmektedir. Teknoloji ile birlikte dijital bilgi sahibi vatandaşlar, etkinliği ve verimliliği yüksek yeni bir bütünsel kamu yönetimi sistemine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur, denilebilir (Wojciech, 2017: 117-118).

Dijitalleşme ile birlikte gündelik hayata daha çok dahil olan dijital teknolojiler (çevrimiçi platformlar, internet, e-devlet, m-devlet vb.), kamu yönetiminde reform hareketleri ve kamu

politikaları değişimine hız kazandırmaktadır. Dijital çağın sağladığı teknolojiler kamu yönetiminde maliyetleri inanılmaz ölçüde düşürmekte, hizmet sunumlarında hızın, erişimin ve kalitenin artmasını da sağlamaktadır. Büyük veri kaynakları geçmişe oranlar daha kolay ve hızlı biçimde, çok detaylı olarak elde edilebilmektedir. Elde edilen veriler neticesinde ise kamu yöneticileri ve politika yapıcılarını vatandaşın memnuniyet düzeyinin daha yüksek olmasını sağlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak vatandaş talepleriyle uyumlu kararların ve politikaların oluşturulması, gerekli olan çözümler daha hızlı sunulmaktadır. Dijital çağ yönetişiminin yapay zeka ile birlikte çok daha farklı yaklaşımları ortaya çıkarabileceği de dikkate alınmalıdır (Gül, 2017: 21).

Kamu Yönetimi ve Yönetişim Kavramı

Çalışmanın esas gereği öncelikle çok temel bir soru sorularak kavramların açıklanması ile ilgili temel adım atılabilir. İlk soru ise kamu yönetimi kavramının nasıl tanımlanabileceği ile ilgilidir. En genel anlamıyla kamu yönetimi, kamu tarafından desteklenen programlarda politikanın uygulanmasıyla ilgili belirli görevlerin yerine getirilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir (Jones vd., 2001: 19-20).

Yapılan bir diğer tanımlamaya göre kamu yönetimi, kamu hizmetine adanmış bir kuruluştaki en iyi performansı elde etmeyi amaçlayan bir dizi süreç ve araç şeklinde ifade edilmektedir (Charest, 2023: 1). Kamu yönetiminin ciddi bir bilim olarak anlaşıldığı, değişik yaklaşımlarla bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği anlayışı, tarihsel bir bakış açısıyla incelenecek olduğunda, kamu yönetimi, neoliberal söylemlerin giderek arttığı ve yayıldığı, hükümet faaliyetlerinin ve kamu idarelerindeki yönetim anlayışının küçümsendiği 1970'lerde ve 1980'lerdir (Rainey, 1990: 166). Literatürde yapılmış olan bir başka tanımlamaya dikkat edildiğinde kavram ile ilgili daha geniş bir tanımlama yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamaya göre, kamu yönetimi, bir arada yaşayan toplumun tamamen iç içe geçmiş ve genellikle birbirleriyle çelişen problemlerin arasında faaliyet gösteren, kamu hizmetlerinin

etkin ve verimli işlemlerini sağlayan bir sistem şeklinde ifade edilmektedir (Eryılmaz, 2017: 100).

Kamu yönetimi yukarıda yer alan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere aslında kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini gerçekleştirmek esasıyla, eldeki kaynakların ve imkanların örgütlenmesi şeklinde de ifade edilebilmektedir. Bahsedilen sistemin düzgün bir şekilde işleyebilmesi adına hem sistemin bütünü ve alt sistemler arasında bir uyumun olması gerekmektedir hem de yetki ve sorumlulukların arasında denge olması gerekmektedir. Tüm bu ifadeler dikkate alındığında kamu yönetimi ile ilgili yapılabilecek en geniş tanımlama, bir toplumun tamamının örgütlenmesi neticesinde ortaya çıkan yasama, yürütme ve yargıyı da içerisine alan yönetim sistemi şeklinde yapılabilmektedir (Acar ve Bıyık, 2012: 635-796).

Çalışmanın esas konusunu kamu yönetimi içerisinde önem teşkil eden yönetim kavramı oluşturmaktadır. Fakat kamu yönetiminde adından sıklıkla söz ettiren yönetim kavramı aslında geleneksel kamu yönetimi anlayışının bir parçası olarak değil, yeni kamu yönetimi yaklaşımının ilkesi olarak kamu yönetimi bilimi içerisinde kendine yer bulmuştur. Yönetim kavramının açıklanmasını öncesinde geleneksel kamu yönetimi ve yeni kamu yönetimi arasındaki temel farklardan bahsedilmesi faydalı olacaktır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışının özellikleri, katı bir bürokrasi anlayışı, kat hiyerarşik düzen, merkeziyetçi bir yapı, kurallara yüksek bağlılık, emir-komuta zinciri, katı yönetim anlayışı, kapalı enformasyon kanalları, dışa kapalılık, vatandaş odaklı yönetim anlayışı, yasal düzenlemelerin ve normların en ufak ayrıntısına kadar belirlenmesi, durağanlık şeklinde sıralanabilmektedir (Eşki, 2009: 495-496). Görüleceği üzere geleneksel kamu yönetimi anlayışı günümüzden büyük oranda farklılık gösteren yapısal özelliklere ve anlayışa sahiptir. Günümüz yönetim anlayışına gelinmesinde ise birçok bilim insanının geliştirmiş olduğu farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar, sistem yaklaşımı, durumsallık yaklaşımı, işletmecilik yaklaşımı ve hükümetin yeniden keşfi yaklaşımı şeklinde sıralanabilmektedir. Bu yaklaşımlar ilgili okuyucular

tarafından daha detaylı bir şekilde araştırılabilir. Çalışmanın bu kısmında Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımından bahsedilecek olup, geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı ile arasındaki farklılıklara değinilecektir.

Yeni kamu yönetimi yaklaşımının ortaya çıkmasında etkin rol oynayan iki neden, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan barış ortamı içerisinde ülkelerin şartlarının değişiklik göstermesi, kişilerin gelir düzeyleri ve gelir dağılımları arasındaki farklılıkların ortaya çıkmasıdır (Hood, 1991: 3-19). Diğer yandan dünya genelinde yaşanan olumsuzlar neticesinde kamu harcamalarının azaltılmasının gerekliliği, kamu sektöründe var olan yönetim anlayışının değişim isteğinin artması, bürokrasinin giderek etkinsizleşmesi de nedenler arasında sayılabilmektedir. Yeni kamu yönetimi adı geçen bu nedenlerden dolayı ve sebep olduğu ekonomik dönüşüm neticesinde birçok ülke tarafından hızla kabul edilmeye başlanmıştır (Turan, 2015:110-111).

Tüm dünya tarafından hızla benimsenen yeni yaklaşımın temel vurguları ise aslında geleneksel kamu yönetimi yaklaşımından hangi hususlar özelinde ayrıldığıнын bir ispatı niteliğindedir. Öncelikle yeni kamu yönetimi yaklaşımı kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması adına etkinlik ilkesinin, performans ve verimliliğin artırılması gerektiğinin altını çizmektedir. Diğer yandan, kamu sektörü içerisinde fiyat-rekabet anlayışının oluşturulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Üçüncü olarak, geleneksel kamu yönetimi yaklaşımında da adı geçen merkezileşmenin yerini yerelleşmeye bırakması gerektiğini savunmaktadır. Hem sonuçlar hem de performanslar için hesap verme sorumluluğu ilkesinin benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Tüm bunlara ek olarak devletin rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini belirterek, minimal devlet anlayışına odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu çalışmanın esası ile ilgili son temel vurgu ise, yönetim anlayışının yerini yönetişim anlayışına bırakması gerektiğinin büyük önem teşkil ettiğini ifade etmektedir (Eren, 2001: 4).

Yönetişim kavramı dikkatli bir şekilde incelendiğinde günümüzde yerleşik bir tanımının bulunmadığı ve birden fazla şekilde tanımlandığı söylenebilmektedir. Bunlardan birincisi, devlet sistemi dışında yer alan ve egemen olmayan organlar aracılığıyla yapılan uluslararası iş birlikleri şeklindedir. Bu tanımlama esasen küreselleşme literatürü ile birlikte ortaya çıkmış, bölgesel egemenliğin her geçen gün yerini yatay iş birliği türlerine (Örn. Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlara) bıraktığını ileri sürmektedir. İkinci tanımlama yönetişimi kamu yönetimiyle, yani devlet politikasının etkili bir şekilde uygulanması aracı olarak ele almaktadır. Son olarak, yönetişimin üçüncü tanımı ise sosyal davranışın ağlar ve diğer hiyerarşik olmayan mekanizmalar aracılığıyla düzenlenmesi şeklinde ifade edilmektedir (Fukuyama, 2016: 89).

Yapılan tanımlamalar aslında yönetişim kavramını biraz daha geniş bir çapta ele almaktadır. Ancak bu çalışma özelinde yönetişim kavramının kamu yönetim alanında karşılık bulan tanımlamasının da yer alması gerekmektedir. Dolayısıyla kamu yönetimi alanı ile ilgili yönetişim kavramı hakkında yapılabilecek olan en genel tanımlama, yönetişim, iktidarın yalnızca hükümet tarafından değil hükümetle birlikte sivil toplum ve piyasa aktörlerinin de katılımıyla kullanılması şeklinde ifade edilebilir (Canman, 1995: 113). Bu tanımlama ile birlikte yönetişim faaliyetleri içerisinde yer alan temel aktörlerin kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve vatandaş olduğu ileri sürülebilir. Öncesinde de bahsedildiği üzere geleneksel kamu yönetimi anlayışında yaşanan değişim hareketlerinin, düşüncelerinin ardından ortaya çıkan yönetişim kavramı yönetim faaliyetlerinde tek boyutlu ve yukarıdan aşağıya doğru tasvir edilebilecek bir hakimiyetten daha ziyade, yönetim süreci içerisinde yer alan tüm aktörlerin karşılıklı işbirliklerine dayalı, uzlaşmanın var olduğu, yatay koordinasyondan bahsedilebilecek bir yönetim yapısının olduğu katılım süreçlerine vurgu yapmaktadır (Peters, 1995: 223).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkıldığında yönetişim kavramının aslında kamu sektörü ile yüksek düzeyde bağdaştığı

yadsınamaz bir gerçektir. Kamu yönetimi faaliyetleri temelde devlet işlerinin düzenlenmesini ve halkın ihtiyaçlarının ve problemlerinin giderilmesini hedef almaktadır. Bahsedildiği üzere yönetim faaliyetleri ise bu ihtiyaçların ve problemlerin giderilmesini amaçlayan faaliyetlerde, etkilenen tüm aktörlerin sürece dahil edilmesine vurgu yapmaktadır. Yönetim ve karar alma süreçlerinde bir arada yer alan aktörler hem sorunların daha kolay bir şekilde çözülmesine hem de aynı problemlerle tekrar karşılaşılma riskinin azaltılmasına yardımcı olacaktır.

Bu çok yönlü değişim ve gelişim hareketlerinin yaşanmasının temel nedeni geleneksel yönetim anlayışlarının hem devlet hem de toplumun yönetilmesi sürecinde yetersizliğinin artması, bu sebeple devletlere yeniden rol tanımlamalarının yapılmasıdır. Yaşanan bu dönüşüm süreci (yönetimden yönetime geçiş) devletin esas niteliklerinin tekrar belirlenmesine, devlet yönetimlerinin toplumların ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenmesine neden olmuştur (Çukurçayır vd., 2010: 3-4). Çalışmanın bir sonraki alt başlığı altında ise yönetim kavramına atfedilen özellikler, yönetişimin ilkeleri ve yönetim faaliyetleri içerisinde yer alan aktörler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sayede dijital çağ yönetişimine geçiş sürecinin daha rahat anlaşılması hedeflenmektedir.

Yönetişim Kavramının İlkeleri ve Tarafları

Yönetişim kavramının esas belirleyicileri, yerinden yönetimleştirme, yönetim faaliyetlerinde şeffaflık, tüm katılımcıların hesap verme sorumluluğuna haiz olmaları ve güçlü bir sivil toplum yapısına sahip olmak şeklinde sıralanabilmektedir. Tüm bu unsurların yanında yönetim anlayışında ve faaliyetlerinde hukukun üstünlüğünün yüksek düzeyde benimsenmesi de iyi yönetim kavramının gerekliliklerinden biridir. Tüm bu ilkelerin kararlı ve yüksek düzeyde benimsenmesi, kamu kurumlarının kültürleri içerisinde yer almaları hizmet sunumunun ve vatandaşların memnuniyet düzeylerinin de yükselmesine neden olacaktır (Romzek, 2000: 21-41).

Özellikle kamu yönetimi sistemleri içerisine dahil edilmiş olan yönetim anlayışı devletin belirli konularda çok daha etkin ve verimli olacağının ispatı niteliğindedir. Bu konular ise, açıklık, denetim, katılım, hesap verebilirlik, vatandaşların beklenti ve ihtiyaçlarının çok daha hızlı karşılanması şeklinde sıralanabilmektedir. Yönetişim uygulamalarının arttırılması ile problemlerin çözümünün sağlanması adına devlet, devlet kurumları ve vatandaşlar arasındaki iletişimin artırılması, etkileşimin arttırılması, karar alma süreçlerinde devlet, sektörler ve vatandaş arasında daha etkileşimli bir ilişkiler ağının oluşturulması amaçlanmaktadır (Olsen, 2003: 506-531).

Bir dizi bilim insanı veya bilim insanının yer aldığı çok taraflı kuruluşlar (Örn. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü) iyi yönetişimin ilkeleri ve bunların toplumsal, iktisadi kavramlar ile olan ilişkileri üzerine farklı fikirleri ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu kuruluşların veya bilim insanlarının değer yargıları ve deneyimleri farklılık gösterdikçe, yönetişimin esas ilkelerinin ne olduğuna dair algıları da farklılıklar gösterebilmektedir. Örnek verilecek olunduğunda Dünya Bankası tarafından belirlenen yönetişimin temel boyutları (1) kamu sektörü yönetimi, (2) hesap verebilirlik, (3) kalkınmaya yönelik yasal çerçeve ve (4) şeffaflık ve bilgilendirme olarak belirtilmektedir (Asian Development Bank, 1999: 7-12). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı dikkate alındığında yönetişimin temel ilkeleri, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik ve verimlilik, yasalara uygunluk, eşitlik, şeffaflık, açıklanabilirlik, iş birliği (Konsensus), stratejik vizyon şeklinde sıralanmaktadır. Son olarak, Avrupa Birliği tarafından açıklanan yönetişim ilkeleri ise, kapsayıcı ve katılımcı yaklaşımın benimsenmesi, sorumluluklar dahilinde hesap verebilirlik, orantılı politika faaliyetleri yürütme, politikaların ve faaliyetlerin uyumlu olması, açıkli şeklinde ifade edilmektedir (Davidson vd., 2006: 8).

Yönetişim faaliyetlerinin ilkeleri ile ulusüstü kurumların yapmış oldukları açıklamalar dikkate alındığında aslında birbirleriyle ortak noktalarda birleştikleri anlaşılabilmektedir. Fakat

bu ortak ilkeler aslında yönetim anlayışından yönetişim anlayışına geçişin amaçları incelendiğinde daha net bir şekilde anlaşılabilir. Peters ve Pierre (1998) tarafından yapılmış olan çalışmada yönetim anlayışından yönetişim anlayışına geçişin nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- Merkezileşmenin giderek artan teknoloji ve ağ iletişim teknikleri nedeniyle yetersiz bir hal alması, bu sebeple yerelleşmeye verilen önemin artırılması gerektiği,
- Kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının merkezi bir yapı altında olmadan birbirlerine gönüllü ve karşılıklı ilişkileri daha kolay kurabilmeleri,
- Kamu yönetimi alanının giderek genişlemesi,
- Aktörler arası kurulan bu ağların yeni deneyimler ve etkileşimlere neden olması ayrıca aktörler arasındaki ilişkilerin kamu yönetimini etkinliğini ve verimliliğini artıracak olmasıdır.

Tüm bu amaçlar dikkatli bir şekilde incelendiğinde aslında yönetişim faaliyetlerinin ortaya çıkma nedenleri ve yönetişim faaliyetlerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi adına kabul edilmesi gereken ilkeler birbirleriyle uyumlu bir yapı sergilemektedir. Fakat yönetim sürecinin sektöre ugramaması adına bu uyumlu yapının en önemli rolü ise yönetişim faaliyetleri içerisinde yer alan aktörlere düşmektedir. Diğer bir deyişle yönetişim birbirleri ile ilişkili olan, fikir birliğini veya çatışmayı içerisinde barındıran birçok aktörün bir araya geldiği bir yapıyı da ifade etmektedir (Cope vd., 1997: 447). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere yönetişim kavramı ile birlikte kamu yönetiminde faaliyetlerin yalnızca devlet tarafından gerçekleştirildiği anlayışı yerini çoklu aktörlerin sorumluluk aldığı ve etkileşimin arttırıldığı bir yapıya dönüşmüştür. Çoklu aktörlü yapının anlamı ise kamu yöneticilerinin yanında sivil toplum örgütlerinin, özel sektörde yer alan temsilcilerin, meslek kuruluşlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde örgütlerin yer almasıdır. Bu çok aktörlü yapının daha iyi

anlaşılması adına yönetim faaliyetleri içerisinde yer alan aktörleri dört esas grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki vatandaşlar, ikincisi, sivil toplum kuruluşları, üçüncüsü, özel sektör son olarak ise kamu sektörüdür (Uzel, 2006: 59-60).

Öncelikle ilk aktör geleneksel yönetim anlayışında da olduğu üzere devlet diğer bir deyişle kamu sektörüdür. Yönetişim anlayışının benimsenmesi ile birlikte devlet kamu yönetimi sürecinde sorumlu tek aktör olarak nitelendirilmemeli fakat yine en büyük sorumluluğun kendisinde olduğu da unutulmamalıdır. Devlet kamu yönetimi faaliyetlerinin yürütülmesinde yönetim ilkesinin benimsenmesinin ardından katalizör görevini üstlenmiştir. Aslında piyasa içerisinde yer alan sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün piyasada devamlılığının sağlanması adına uygun ortamları hazırlamakta aynı zamanda bu aktörleri yönlendirici bir görev üstlenmektedir (Uçkan, 2003: 18-19).

İkinci aktör olarak nitelendirilen özel sektör kuruluşları ise birçok alanda faaliyette bulunan ve devletlerin ekonomik anlamda ilerleyebilmeleri adına önem teşkil eden çeşitli firmaları kapsamaktadır. Bu işletmeler esasen devletler adına hem istihdam hem de ciddi düzeyde gelir kaynakları oluşturmaktadırlar. Bu sayede üretim, ticaret ve insan kaynaklarının gelişmesine ülkenin kalkınmasına ve büyümesine ciddi bir katkı sağlamaktadırlar (Özer, 2006: 68). Sivil toplum kuruluşları ise yönetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi aşamasında üçüncü önemli aktör olarak görev yapmaktadır. Sivil toplu kuruluşlarının üstlenmiş olduğu sorumluluk ve karar alma süreçlerinde yer alması ile birlikte, kamuoyu oluşturmak, topluluğun ve vatandaşların isteklerinin duyurulmasını sağlamak, siyasal partiler üzerinde belirli bir baskı oluşturmak, pazar ekonomisinin getirdiği olumsuzluklara karşı tampon görevi görmek gibi belirli rolleri bulunmaktadır. Fakat şüphesiz en önemli rolü vatandaşların isteklerinin ve ihtiyaçlarının duyurulmasını sağlamaktır (Emini, 2013: 52-53). Son aktör ise aslında tüm bu aktörlerin de tamamını içerisine dahil edebileceğimiz vatandaşlardır. Vatandaşlar hem kendini yönetenleri seçme hem de bu seçilenleri denetleme mekanizması olarak görev yapmaktadır. Diğer bir deyişle

vatandaşlar günümüzde yalnızca seçen olarak nitelendirilmemelidir. Yönetişim ile birlikte vatandaşların daha katılımcı olmaları hatta birer paydaş olarak nitelendirilmelerine vurgu yapılmaktadır (Uzel, 2006: 61).

Aktörlerin haricinde etkileşimli bir yönetim faaliyetinden bahsedilebilmesi adına üç bileşene de vurgu yapmak gerekmektedir. Bunlar, görüntüler, araçlar ve eylemler. Diğer bir önemli husus ise yönetime dahil olan tüm aktörlerin nasıl imajlara oldukları ve bunların ne kadar açık ve sistematik olduklarıdır (Koiman ve Bavick, 2005: 20). Yönetişim yaklaşımı, faaliyetler içerisinde yer alan tüm aktörlerin birbirlerine eşit olduklarını varsaymaktadır. Bu yaklaşım gereği herhangi bir aktörün diğerinden daha üstün olduğu düşünülmemelidir (Özer, 2006: 69).

Yönetişim anlaşılacağı üzere yönetim faaliyetlerinin tamamen değişmesine ve bu durumun sonucu olarak yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımla birlikte yönetme eylemi yalnızca devletle sınırlı kalmamış, geniş bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Diğer yandan, iktisadi ve toplumsal ilişkilerin yönetilmesi sürecinde de ortaklıkları kurulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Son olarak, yönetişimin hızlı bir şekilde benimsenmesi, demokrasi anlayışından, sosyal politikalara, devlet modellerine kadar birçok yeniliğe ön ayak olmuştur (Kalfa ve Ataay, 2008: 237). Tabi gelişen ve özellikle teknoloji ile giderek daha fazla bütünleşen dünya yönetim kavramını da değişime zorlamaktadır. Bu değişim büyük oranda ise dijitalleşmenin etkisiyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu sebeple dijital çağ yönetişiminin ne olduğunun anlaşılması adına çalışmanın bir sonraki alt başlığında yönetişimden dijital çağ yönetişimine geçiş süreci ele alınmaktadır. Ardından ise dijital çağ yönetişiminin özellikleri ve esasları açıklanmaktadır.

Yönetişimden Dijital Çağ Yönetişimine Geçiş Süreci

Aslında yalnızca yarım asırlık bir geçmiş sahip olan dijital çağ süreci, sosyal, iktisadi ve siyasal birçok gelişmeyi çok ciddi bir şekilde dönüştürmekte ve derinden tekrar şekillendirmektedir.

Bunun yanı sıra gelecek dönemlerde ise bu dönüşüm sürecinin çok daha radikal bir şekilde ilerleyeceği düşünülmektedir. 1960'lı yıllar dikkate alındığında bilgisayarlar yalnızca iş dünyasının bir kısmında ve askeri faaliyetlerde kullanılan cihazlardır. Fakat günümüzde bu cihazlar olmadan neredeyse evden dahi çıkamaz bir hale geldik. Takip eden süreçte ise hükümetler gelişmiş teknolojik cihazları ve uygulamaları kamu yönetiminde (kamu hizmet sunumunda) tercih etmeye başlamışlardır. Ortaya çıkan yeni teknolojilerin yeni üretim ve toplumsal örgütlenme araçları ortaya çıkardığı dikkate alındığında, dijitalleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni teknolojiler de hem yeni siyasal örgütlenme faaliyetlerini hem de yönetim yapılarını ortaya çıkarmaktadır (Schneider, 2020: 84).

Her geçen gün giderek daha fazla gelişen ve dönüşüme ayak uyduran yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Tabi bu durum kamu yönetimi alanında da kendini giderek daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Değişen ve gelişen yönetim yaklaşımları, devlet otoriteleri tarafından kural ve düzenlemelerin tarafsız uygulanmasından, vatandaşlar üzerindeki otoritelerini kullanmasına, vatandaşların her türlü ihtiyacın karşılanması adına kamu hizmetlerinin sağlanmasından, politika ve hizmet süreçlerine ilişkin var olan sorumlulukların uzanmaktadır (Janowski, 2018: 1). Özellikle son yıllardan bahsedilen bu değişimlerin çok daha fazla hız kazandığı görülebilmekte iken, yaşanan değişimler yalnızca yönetim anlayışı ile sınırlı kalmamaktadır. Bunun yanı sıra kamu yönetiminde etkinliği artan yönetim anlayışı da değişime karşı duramamaktadır. Geçmiş yıllardan beri var olan geleneksel yönetim anlayışı yerini giderek çok aktörlü ve katılımın yoğun olması gereken bir yönetim anlayışına devretmiştir. Burada önemli olan bir diğer husus ise bu çok aktörlü ve katılım odaklı yönetim anlayışı da bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşana hızlı gelişmeler neticesinde yerini daha dijitalleşme esaslı bir yönetim anlayışına devretmeye başlamıştır. Gelişmiş olarak nitelendirilen birçok ülke (ABD, İngiltere, Almanya vb.) teknolojiyi etkin bir şekilde gündelik hayata entegre etmekte, yönetimin dijitalleşmesi adına çalışmalarını sürdürmektedir. Adı geçen ülkelerle birlikte gelişmekte olan ülkeler

de farklı teknolojik gelişmeleri takip ederek vatandaş yönetim faaliyetlerinin içerisine daha fazla katmayı hedeflemektedir. Bu faaliyetlere örnek olarak e-devlet, m-devlet, e-demokrasi gibi uygulamalar verilebilmektedir (Özer, 2017: 457).

Yönetişim yaklaşımını dijital çağ yönetişimi yaklaşımına geçiş sürecinde etkili olan nedenlerin burada belirtilmesi gerekmektedir. Bu nedenler arasında yüksek bir hızda ilerleyen teknolojik gelişmeler, bilgi ve iletişim kanallarının çok geniş bir alana yayılması, vatandaşların bilgiyi elde etme hızlarının artması, bilinçli vatandaş sayısının her geçen gün artış göstermesi, eleştirel bakış açılarının artması, kamu sektöründe yer alan kurumların faaliyetlerinde dijitalleşmenin getirdiği araçları daha fazla kullanmaya başlamaları, eski yönetim anlayışlarının etkilerini giderek kaybetmesi ve yetersiz kalmaları, kamu kurumlarının dijital platformlarda yer almaları, kamu hizmetlerinin sunumunun dijital ortamlar üzerinden yürütülmesinin zorunlu hale gelmesi, sayılabilmektedir. Sayılan bu sebeplerin yanından sebeplerin de olabileceği fakat bu sebeplerin önem teşkil ettiği unutulmamalıdır (Lenger, 2023: 43).

Bu nedenlerin yanı sıra kamu sektöründe yaşanan önceki değişimde (geleneksel kamu yönetimi anlayışından yeni kamu yönetimi anlayışına geçiş) ortaya çıkan ve kısa sürede benimsenen “Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı” (YKY) esas olarak ayrıştırma, rekabet ve teşvik temaları ile tanımlanmaktadır. Her ne kadar YKY yaklaşımını yeni benimseyen ülkelerde hala olumlu etkilerini gösterse de bu yaklaşım artık bazı "öncü" olarak nitelendirilen ülkelerde büyük ölçüde durmuş hatta tersine dönmüştür. Yaklaşımın olumlu etkilerinde olan azalmanın nedeni öncesinde de bahsedildiği üzere esas olarak vatandaşların sosyal sorunları çözme kapasitesindeki etkilerinin azalmasıdır. Ayrıca YKY’nin kurumsal politika karmaşıklığını radikal bir şekilde arttırdığı da yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır. Özellikle YKY’nin olumsuz yanlarının giderek daha fazla gündeme getirilmeye başlanmasının ardında yeni yönetim anlayışının da sorgulanması gerektiği dile getirilmeye başlanmıştır. Yeni yönetim anlayışının bilgi teknolojisi

merkezli olması gerektiği, ihtiyaç temelli olması gerektiği, bütünlük ve dijitalleşme değişikliklerine odaklanması gerektiği, entegrasyon temelli bir yapıyı benimsemesi gerektiği ile ilgili öneriler literatürde yer almaktadır. Bu yeni değişiklikleri kapsayan, tüm kamu faaliyetlerinin dijital ortama yeniden entegre edilmesini, ihtiyaç odaklı yapıların benimsenmesini kapsayan süreç ise “Dijital Çağ Yönetişimi” (DÇY) olarak adlandırılmaktadır (Dunleavy vd., 2006: 467).

İçinde yer almakta olduğumuz dönemin diğer dönemlerden farklı olmasına neden olan en önemli hususlar, internet, e-posta, web'in kullanımının artması ve bilgi teknolojileri (BT) sistemlerinin etkilerinin devlet kurumları ile sivil toplum ilişkilerine kadar genelleşmesidir. Özellikle internetin kullanımının artması ve yüksek hızda bilgiye erişimin sağlanması siyasi ve idari değişimde önemli sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Franda, 2002). Dijital çağa geçiş süreci tüm yeni yaklaşımların benimsenmesi sürecinde olduğu gibi hızlı ve ani bir şekilde gerçekleşmemiştir. Başlığın önceki kısımlarında da değinildiği üzere birçok bilim insanı YKY'nin savunduğu yönetim anlayışının yetersiz olduğu, kamu hizmet sunumunda aksaklıkların olduğu gibi birçok eleştiriyi dile getirmişlerdir. Ardından değişime ihtiyaç olduğu konusunda farklı görüşlerin daha fazla dile getirilmeye başlandığı ve çözüm önerilerin sunulduğu anlaşılabilmektedir. Dijital çağ yönetişimine geçiş sürecinin öncesinde çeşitli süreçlerin yaşandığından bahsedilmesi gerekmektedir. Bu süreçler kamu sektöründe yer alan organizasyonel yapıları ve örgüt kültürlerini etkilemişlerdir. Süreçler sıralanacak olduğunda, bilgi teknolojilerinde yaşana teknolojik gelişmelerin etkisi kamu sektöründe gelişim yaşanmasını sağlamış, özel sektörde teknolojik gelişmelerin yaşanması örgütsel yapıların değişmesine neden olmuş, her iki sektörde etkisini hissettiren teknolojik ilerlemeler sivil toplumda bilgi ve davranışa değişikliklerinin yaşanmasına etki etmiştir (Dunleavy vd., 2006: 479).

Açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere 1980-2002 döneminde hâkimiyet düzeyi çok yüksek olan yeni kamu yönetimi (YKY)

yaklaşımı giderek etkisini ve önemini kaybetmiş ardından ise yerini 2000'li yıllarda hızla büyüyen dijital çağ yönetişimine (DÇY) giderek daha fazla devretmektedir. 2000'li yıllardan bugüne kadar olan süreç, çevrimiçi uygulamaların, toplumsal ve teknolojik uygulama kullanımlarının artması ve gelişmesine neden olmaktadır. Devlet otoritelerinin dijital çağ yönetişimine karşı olumlu eğilimleri YKY'nin 2008'deki kredi sıkışıklığı ve mali krize karşı olumlu bir tepki verememesi, dünya genelinde beklenmeyen ani sorunlara (Örn. Covid-19) karşı devletlerin yönetim süreçlerinin aksaması ile açıklanabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak bilim insanları dijital çağın yönetim değişikliklerinin ilk dalgasının dahi sonuna geldiğini ve temel DÇY temalarının önemi arttığını savunmaktadır. Dijital çağ yönetişiminin ilk dalgası, özellikle devlet hizmetlerinin yeniden entegre edilmesi ve kamu hizmetlerinde dijitalleşmenin yaşanmasına neden olmuştur. Dijital çağ yönetişiminin ikinci dalgasının ise sosyal ağlar, bulut ve bilişim uygulamalarının geliştirilmesi ve gelişmiş endüstriyel toplumların çevrimiçi bir medeniyete doğru ilerletilmesine hizmet edebileceği savunulmaktadır (Dunleavy ve Margetts, 2010: 1).

Tüm bu anlatılanlar dikkate alındığında her yaklaşımda olduğu üzere DÇY'de aslında YKY'nin eksik yönlerinin eleştirilmesi, kamu yönetimi sisteminin daha iyi olabilmesi adına sunulan eleştiriler neticesinde ortaya çıkmıştır. Burada unutulmaması gereken esas ise dijital çağ yönetişiminin ortaya çıkmasında etkili olan önemli bir unsurun da teknoloji olduğudur. Günlük hayatımızda dijitalleşmenin getirmiş olduklarını hissederken, devlet otoriteleri de bu dijitalleşmeden fayda sağlamak ve vatandaşların isteklerinin daha kolay bir şekilde yerine getirebilmek adına dijital çağa ayak uydurmaktadırlar. Yönetişim unsuru dikkate alındığında ise dijital çağ yönetişimi ile birlikte katılıma vurgu yapan yönetim kavramı da değişikliğe uğramaktadır. Çalışmanın bir sonraki alt başlığı olan Dijital Çağ Yönetişiminin Bileşenleri ve Özellikleri başlığı altında dijital çağ yönetişiminin (DÇY) temel bileşenlerinin ne olduğu, yeni kamu

yönetimi yaklaşımdan hangi hususlar özelinde farklılaştığı detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Dijital Çağ Yönetişiminin Bileşenleri ve Temel Değerleri

Dijital teknolojilerin giderek daha fazla kullanılmaya başlanması sosyal ve ekonomik yapılanmaları daha derinden etkilemeye başlamış, kamu yönetimi alanının temel unsurları olarak nitelendirilebilecek olan kamu sektöründe veya kamu idaresinde gözle görülür değişikliklere yol açmış ve açmaya devam etmektedir. Diğer bir deyişle, internet ve araçlarının dönüştürücü rolü yalnızca iç hükümet faaliyetlerini değil, aynı zamanda hem hükümet-vatandaş ilişkilerini hem de kamu-özel sektör ilişkilerini değiştirici bir etki ortaya çıkarmıştır. Böylece Dijital Çağ Yönetişimi (DÇY) adı verilen yeni bir kamu yönetimi yaklaşımının da önünü açılmıştır. DÇY'nin unsurları arasında çağdaş teknolojiler yenilikçi, sürdürülebilir ve rekabetçi yönetim sayılabilmektedir. Diğer yandan hızla büyüyen yaklaşım çoğu zaman bireyselliğe vurgu yapan kavramlar arasındaki ayrım çizgisini de giderek daha saydam bir hale getirmiştir. DÇY bu saydamlık neticesinde sıklıkla e-devlet, dijital hükümet, e-yönetişim veya dijital yönetim isimleri ile birlikte anılmaktadır. Fakat, Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada e-devlet kavramı DÇY'nin 1.0 versiyonu olarak tanımlanmaktadır. DÇY ise açık, akıllı ve dönüştürülmüş hükümeti kapsayan daha geniş bir kavram şeklinde ifade edilmektedir. Tüm bunlara ek olarak bu kavramların tanımları üzerinde genel bir fikir birliği olmadığının da belirtilmesi gerekmektedir. DÇY farklı teknolojilerin geliştirilmesine dayanan, kamu yönetiminde yönetişimi çağdaşlaştırmaya yönelik kapsayıcı bir terim olarak ifade edilebilmektedir. Bu kapsayıcılığın sebepleri arasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişmesi ve araştırmalarda kavramın giderek daha fazla tercih edilmesi, sayılabilmektedir (Ravselj, 2022: 1).

Dijital çağ yönetişimi uygulamaları dikkate alındığında üç esasa uygun şekilde biçimlendirilebilmektedir. Bunlardan ilki, kısmen yeni kamu yönetiminde ortaya çıkan sorunlara karşı bir

tepki, ikinci ise dijital çağın fırsatlarını yakalayabilme, üçüncü ise dijital çağın getirilerini elde edebilme isteğinin ortaya çıkmasıdır. DÇY'nin esas ilkeleri, aynı zamanda yeni kamu yönetimi yaklaşımından ayrıştığı noktaları da ifade etmektedir. Dijital Çağ Yönetişimi yaklaşımının temel bileşenleri Tablo.1'de gösterildiği şekilde sıralanabilmektedir (Dunleavy vd., 2006: 480-481).

Tablo 1. Dijital Çağ Yönetişimi Bileşenleri

Yeniden Entegrasyon	Sınırsız bir şekilde teşvik edilen işbirlikçi ve topluluk temelli yapıların yeniden kurulması Bütünleşik ve sonuca odaklanan bir yönetim anlayışı Yeniden kamulaştırma anlayışı Merkezi süreçlerin yeniden etkinleştirilmesi Üretim maliyetlerinin radikal biçimde kısılması Kamu kurum ve departmanlarının yeniden yapılandırılması Uzmanlaşma Ağ Yapılanması (Basit ve rahat yönetilebilir)
İhtiyaç Odaklı Bütünlük	İhtiyaç ve müşteri esaslı yeniden organizasyon yapısı Tek noktadan hizmet anlayışı Etkileşimli bilgi arayışının benimsemek Yüksek oranda veri depolama alışkanlığı kazanmak (Örneğin, uygun algoritmalar kullanılarak, kurumlar proaktif olarak hizmetlerini vatandaşların ihtiyaçlarını veya risklerini karşılama imkanı sağlayabilir.) Uçtan uca hizmet yapılanması anlayışını kabul etmek Hükümet süreçlerine aktiflik kazandırmak (esnek ve yanıt verme gücü yüksek) Elektronik hizmet sunumu anlayışını benimsemek

Dijitalleşirme Süreçleri

Otomasyona bağlı süreçlerin artırılması

Hizmet sağlayıcıların internet gibi yeni dağıtım sistemleri aracılığıyla müşteriye doğrudan hizmet sunması

Veri ve bilgi kanallarının aktifliğinin artırılması

Vatandaşların veya işletmelerin büyük ölçüde hükümetle kendi etkileşimlerini yürüttüğü kurum merkezli süreçlerin kabul edilmesi

Açık devlet modelinin benimsenmesi (vatandaşların kendi her türlü dosyalarına bakmalarına, izlemelerine veya kendi vergi hesaplarını aktif olarak yönetmelerine izin veren bütünsel yönetime geçiş, diğer bir deyişle daha fazla öz yönetim anlamına gelmektedir.)

Kaynak: (Dunleavy vd., 2006: 480- 482).

Bu bağlam DÇY dikkate alındığında, DÇY açık veri politikaları, kamu sektörünün yenilikçi ikinci nesil BT ve web teknolojilerini benimsemekte ve Yeni Kamu Yönetiminin (YKY) yerini giderek daha fazla almaktadır. DÇY çerçevesinin üç ana teması bulunmaktadır, bunlar (1) hizmet sunumunun dijitalleştirilmesi, (2) daha önce YKY reformları kapsamında parçalanmış olan kamu sektörü süreçlerinin yeniden entegrasyonu ve (3) sorunları çözmek için kullanılan süreçleri iyileştirmek amacıyla YKY kapsamında kabul edilmiş olan organizasyonel parçalanmanın tersine çevrilmesidir (Young, 2020: 308-309).

Dijital çağ yönetişimi ile ilgili yukarıda yer alan bileşenler dikkate alındığında aslında yeni yaklaşımın hem teknolojinin hem dijitalleşmenin getirdikleri hem de önceki yaklaşımların eksiklerinin giderilmesi amacıyla ortaya çıkan çözüm önerilerinin birleşimi olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Tabi burada dijital çağ yönetişimini daha iyi anlayabilmek adına temel değerlerinin de açık bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise temel değerleri ile bileşenlerinin birbirleriyle uyumlu olup olmadığının

ortaya konmasıdır. Dijital çağ yönetişiminin temel değerleri aşağıda yer alan Tablo 2’de yer aldığı şekilde sıralanabilmektedir;

Tablo 2. Dijital Çağ Yönetişimi Temel Değerleri

Ağlar arası hızlı, kolay ve ulaşılabilir bir yönetim sistemi olması.

Hizmetlerin etkin ve verimli olabilmesi adına tüm ihtiyaçların karşılandığı bir sistem olması.

Mümkün olduğunca şeffaf ve hesap verebilir bir yapı olması.

Kamu yönetiminin etkin ve verimli olabilmesi adına kamu hizmetlerinin daha düşük maliyetlerle gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

Dijital çağ yönetişimi iş birliği ve bütünleşmeye vurgu yapmaktadır.

Vatandaşın elektronik ortam dahil olmak üzere daha fazla katılım göstermesi hedeflenmektedir.

Değişimin önündeki engellerin kamu sektörü adına kaldırılması ve tüm değişikliklere en üst düzeyde uyum sağlanması hedeflenmektedir.

Vatandaşların politikaların hem yapım hem de uygulanma sürecinde yer alması hedeflenmektedir.

Kamu yönetiminde disiplinli olunması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Kaynak: (Lenger, 2023: 45-46).

Anlaşılabacağı üzere dijital çağ yönetişimi aslında yönetişimin temel değerlerini kabul etmekte fakat değişime karşı yönetim faaliyetlerinin de değişmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu sebeple çalışmanın bu alt başlığında yönetim ile dijital çağ yönetişim arasındaki farklılıklardan da bahsedilmesi gerekmektedir. Bu farklılıklar Tablo 3’de Yörükoğlu (2021) tarafından şu şekilde aktarılmıştır;

Tablo 3. Yönetişim ve Dijital Çağ Yönetişimi Arasındaki Farklılıklar

Yönetişim	Dijital Çağ Yönetişimi
Katılımın artırılması adına vatandaşların seminer, konferans gibi faaliyetlerde yer alması	Vatandaşların katılımının, talep ve tepkilerinin değerlendirilmesi adına anlık veri takiplerinin yapılması. Platformlar ve sosyal ağlar ile e-katılımın her an sağlanması.
Yasal boşlukların mümkün olduğunca azaltıldığı şeffaf ve anlaşılabilir mevzuat	Yasal boşlukların olmadığı ve sürekli erişime açık e-mevzuat uygulamaları
Dilekçe ve bilgi edinme hakkının tam olarak sağlanması	İnternet üzerinden dilekçe ve bilgi edinme hakkının günün her saati kullanılabilmesi
Demokrasi ile bağdaşan katılım faaliyetleri (referandum, seçim, temsilci meclisleri)	E-demokrasi ile bağdaşan sürekli erişime açık platformlar (e-oy, e-referandum, çevrimiçi erişime açık oturumlar)
Vatandaşların kamu faaliyetlerinin karar ve denetim	Vatandaşın kamu faaliyetlerinin karar süreçlerine çevrimiçi katılım sağlaması ve elektronik olarak denetleme yapabilmesi
Aşamalarına da katılım gerçekleştirilmesi	Çevrimiçi platformlar (internet siteleri, sosyal medya, e-mail) ve geri bildirimler (şikâyet, memnuniyet, talep) neticesinde
Vatandaşa bilgilerin tek yönlü aktarılması neticesinde şeffaflık elde edilmesi	çift yönlü şeffaflık sağlanması
İhtiyaç ve isteklerin belirli zaman dilimlerinde toplanması neticesinde stratejik vizyonun belirlenmesi	Çevrimiçi platformlar aracılığıyla sürekli elde edilen veriler (talep, şikâyet) aracılığıyla stratejik vizyonun belirlenmesi

Devlet kurumlarına mesai
saatlerinde erişim sağlanması

Devlet kurumlarına ve
hizmetlerine 7/24 erişim
sağlanması

Kaynak: Bütün, M. (2016) *E-belediye faaliyetlerinde sosyal medya kullanımının etkilerinin e-yönetişim bağlamında incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*

Dijital çağ yönetişimi ile yönetim arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıkların olduğu da anlaşılabilmektedir. Aslında bu farklılıkların temeli iki kavramın değerlerinden daha ziyade uygulama ve faaliyetlerinde yatmaktadır. Her iki yaklaşımda temelde şeffaflık, bütünlük, açıklık, hesap verebilirlik, sorumluluk ve iş birliği değerlerine vurgu yapmaktadır (Dunleavy vd., 2006: 467-494). Burada iki yaklaşımın birbirinden ayrıldığı en önemli husus ise bu temel değerlerin sağlanması adına izlenen yol ve uygulamalardır. Dijital çağ yönetişimi, yeni kamu yönetimi tarafından savunulan yönetim yaklaşımından farklı olarak sürekli olarak etkin ve verimli kamu hizmetlerinin, katılım faaliyetlerinin ve denetleme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi adına günün her saatinde etkin olan ve ulaşılabilir bir devlet anlayışının olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bunun ise ancak ve ancak dijitalleşmenin ve teknolojinin imkanlarından faydalanılarak gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.

Tabi özellikle sosyal bilimlerde ortaya çıkan her yaklaşım beraberinde eleştirileri de getirmektedir. Dijital çağ yönetişimi yaklaşımı ile ilgili eleştirilerin de olduğu unutulmamalıdır. Yapılan eleştirilerin büyük bir bölümü ise genellikle yaklaşımın daha da iyileştirilmesi yönündedir. Tüm devletlerin kendi toplumlarının refahını iyileştirmek zorunda olduğu bilinmektedir. Kamu yönetimi faaliyetleri içerisinde yer alan aktörlerin birbirlerine karşı bir üstünlükleri olmadığı, aksine etkin ve verimli bir kamu yönetimi yaklaşımında birbirlerine eşit oldukları kabul edilmelidir. Dijital çağ yönetişimi bu etkin ve verimli kamu hizmetlerinin sağlanması sürecinde teknolojiden ve dijitalleşmeden faydalanılması,

değişimlere kayıtsız kalınmaması ve takip edilmesi gerektiği anlayışına yaptığı vurgu ile öne çıkmaktadır. Tüm dünya kamu yönetiminde dijitalleşmeyi ve dijitalleşmenin ortaya çıkarabileceği sorunları dikkate almalı ve gelecek ile ilgili planlamalarını bu yönde gerçekleştirmelidir (Lenger, 2023: 48). Bir sonraki alt başlık ise dijital çağ yönetişimi ile kamu yönetimi arasındaki ilişkinin değerlendirmesini içermektedir.

Dijital Çağ Yönetişimi ve Kamu Yönetimi Arasındaki İlişki

Dijitalleşme ile birlikte gelen yeni çağ devletlerin kamu yönetimi faaliyetlerinde, politika yapım süreçlerinde birçok yeni fırsatları, imkanları ve riskleri beraberinde getirmektedir. Özellikle dijitalleşme ve teknoloji ile birlikte kamu yönetiminde yeni bir reform dalgasının gündeme gelmesine imkân tanımıştır. Dijitalleşme il birlikte öncelikle kamu hizmet sunumunda maliyetlerin düşmesi sağlanmış, aynı zamanda vatandaşların hizmetlere çok hızlı bir şekilde erişimine imkân verilmiştir. Dijital çağın yeniliklerinde biri olan çok büyük ver setlerinin elde edilmesi hem sorunların hem de yapılacak olan politikaların çok hızlı ve düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Tabi aynı zamanda yapılan bu politikaların vatandaşların talep ve beklentileriyle yüksek düzeyde uyumlu olması da dijitalleşmenin kamu yönetimine sağladığı yararlar arasında yer almaktadır. Bunlara ek olarak vatandaşların ve kamu hizmetlerinde yararlanacak olan kişilerin sorunlarının daha rahat bir şekilde tespit edilmesi ve sorunlarına kesin çözüm önerilerinin geliştirilmesi de dijitalleşme ile birlikte hızlanan bilgi akışının faydaları arasında sayılabilmektedir (Gül, 2018: 21).

Özellikle dijitalleşme ile birlikte kamu hizmetlerinin sunumunda çevrimiçi faaliyetlerin ve uygulamalarının kullanımlarının artması hem zaman hem de maliyet açısından kamu kurumlarında ciddi bir şekilde tasarruf yapılmasını sağlamıştır. Bu tasarrufun yanı sıra, kamu kurumlarının performanslarının artmasına, kamu kurumlarındaki verimliliğin artmasına da neden olmuştur. Dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan dijital çağ yönetişimi ise kamu kurumlarının sorumlu oldukları vatandaşların da

değişmesine neden olmuştur. Diğer bir deyişle farklı vatandaşlık tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu vatandaşlık kavramı ise dijital veya siber vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır. Dijital vatandaşlık kavramının dokuz esası bulunmaktadır. Bunlar, dijital erişim, dijital etik, dijital kanun, dijital hak ve sorumluluklar, dijital okur yazarlık, dijital güvenlik, dijital sağlık, dijital ticaret, dijital iletişim şeklinde sıralanabilmektedir (Yörükoğlu, 2021: 68-69).

Dijital çağ yönetişiminin öncesinde ortaya çıkan dijital kamu yönetimi aslında hemen tüm devletler tarafından yalnızca kamu yönetiminde var olan hantal bürokrasinin bir çözümü, kırtasiyeciliğin azaltılmasında bir çözüm önerisi, bireylerin katılım faaliyetlerini artırmanın bir yolu veya kamu hizmetlerinde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına kullanılacak bir yöntem olarak düşünülmüştür (Altınışık, 2017: 1933). Ancak dijitalleşmenin gündelik hayatımızın içerisinde çok daha fazla yer alması, çevrimiçi platformların karar etkileme gücünün yüksek bir seviyeye ulaşması, bilginin akış hızının erişilemez bir hal alması dijitalleşmenin yalnızca bahsedilen bu yararlarının olmadığını, bunlara ek olarak bir yaklaşım haline gelmesine neden olmuştur. Bu denli dijitalleşme ise öncesinde de bahsedildiği üzere yeni yönetim ve yönetişim anlayışlarının ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

Buna göre, kamu yönetiminin dijital dönüşümü, kamu yönetimini modernleştirmenin merkezi bir parçası olarak siyasi gündemlerde ve hükümetin stratejik programlarında temel bir hedef haline gelmiş ve bu da hükümetlerin işleyiş tarzlarını acilen uyarlama ihtiyacını artırmıştır. Şu anda dijital dönüşüm, kamu yönetiminde değişimin temel itici gücü olarak kabul edilmektedir. Bu aynı zamanda dijital hükümeti, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik politika oluşturmaya ve kamu hizmeti sunumunu desteklemek için etkili, kapsayıcı ve hesap verebilir çözümler üretmeye yönelik bir araç olarak giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Bu nedenle dijital yönetişimin gelişimi hemen hemen her ülkede gözlemlenmekte ve devletler tarafından çevrimiçi işlem hizmetleri sunulmaktadır. Bununla birlikte, DÇY'nin kamu

yönetimine meydan okuduğu, onun kamu yönetimini basitleştirmeye çalıştığı, günlük bürokratik işlerin otomasyonu ve hizmetlerin sunumunda esneklik ile karakterize edilen bir idari yapılanma ortaya koymaya çalıştığı unutulmamalıdır. Bu durum politika oluşturma sürecine de fayda sağlamaktadır (Ravselj, 2022: 1-2). Sonuç itibariyle, gelecekte uzun yıllar dijital çağ yönetişiminin adından sıklıkla bahsettireceği ve kamu yönetimi alanında farklı değişikliklere sebep olacağı ortak kanaatler arasında yer almaktadır.

Sonuç Yerine

Teknolojik gelişmelerin çok yüksek bir hızda yaşandığı ve dijitalleşmenin giderek devlet uygulamalarında daha fazla yer almaya başladığı bu dönemde, özellikle e-devlet ve e-demokrasi kavramlarına vurgu yapan, bu kavramlarla ilgili uygulamaların artmasına destek veren dijital çağ yönetişim her devlete kendi içerisinde kamu hizmetlerini nasıl artırabileceğine dair çeşitli fırsatlar sunmaktadır (Özer, 2017: 473).

Küresel ölçekte dijitalleşen hükümetler, ulusal gündemleri mümkün kılmakta, ekonomik çeşitliliği sağlamanın ve daha sürdürülebilir bir gelecek geliştirmenin yolu olarak görülmektedir. Dijitalleşen devlet, halkın güvenini artıracak reform sürecinin yönetilmesi ve yönlendirilmesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dünyanın hemen her yerindeki hükümetler dijital devlet olgunluğunun farklı aşamalarında olsa dahi, önümüzdeki yıllarda tüm hükümetlerin vatandaş odaklılığa ve vatandaşların istekleri doğrultusunda hizmet oluşturmaya odaklanacakları bir gerçektir. Bu durum aynı zamanda hükümetlerin daha verimli iş modelleri oluşturmalarına, daha yüksek vatandaş memnuniyeti elde etmesine ve çeşitli ekonomik faydalar elde etmesine de yardımcı olacaktır. Devletlerin yapmaya çalıştıkları ile ilgili çeşitli zorluklarla karşılaşacakları da unutulmamalıdır. Bu zorlukların önlenebilmesi adına geleceğin dijital düzenlemesi, tüm devletlerin katılımını mümkün kılacak kapsayıcı bir politika içermeli ve stratejik önceliklere uygun politikalar aracılığıyla dijital hükümetin stratejik yönü ile uyum içerisinde olmalıdır. Hükümetler ayrıca dijital/siber

güvenlik konularını ele almalı ve dijital hizmetlerin güvenilirliğine olan güven düzeyini artırmalıdır. Bu, güçlü siber güvenlik stratejilerine ve yeteneklerine sahip olmakla desteklenmelidir. Dijital kamu hizmetlerine güveni artırmak ve vatandaşlarla ilişkileri geliştirmek adına için katılımcı bir yönetime ihtiyaç vardır (Nijhawan, 2022: 17).

Tam bu noktada ise dijital çağ yönetişimi yaklaşımı adından söz ettirmektedir. Dijital çağ yönetişimi ile birlikte hem kamu yönetimi alanında ciddi bir dönüşüm meydana gelmiştir. Dijital çağ yönetişimi kamu yönetimi faaliyetlerinde olduğu gibi vatandaşlık anlamında da değişimlere neden olmuş, karar verme, politika uygulama ve faaliyetlerin denetlenmesi sürecinde vatandaşın günün her saati aktif olarak yer almasının önünü açmıştır. Yapılan çalışmalar ve toplanan veriler ile birlikte vatandaşların talep isteklerinin daha hızlı yerine getirilmesi adına birçok çalışma da dijital çağ yönetişimi ile daha mümkün bir hale gelmektedir. Önümüzdeki yıllarda kavram ile ilgili yapılacak olan çalışma sayılarının artması, yapay zekâ destekli uygulamaların artması, farklı ülkelerle birlikte konu hakkında ortak çalışmalar gerçekleştirilmesi dijital çağ yönetişimi kavramının geliştirilmesinde, vatandaşların refah düzeylerinin ve memnuniyet düzeylerinin artırılmasında önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

ADB (1995) *Governance: Sound development management*, Philippines: Asian Development Bank.

Acar, E. & Bıyık, S. (2012) *Yönetim bilimi*, (İç.) Yusuf Tekin (Ed.) Kamu Yönetimi, Ankara: Orion Kitabevi.

Altınışık, E. (2017) Dijitalleşme söyleminin kamu yönetimi disiplinine olası etkisi: 1950 deneyiminden yola çıkan bir öngörü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 1933-1943.

Bütün, M. (2016) *E-belediye faaliyetlerinde sosyal medya kullanımının etkilerinin e-yönetişim bağlamında incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Canman, D. (1995) İnsan kaynağının değerlendirilmesinde çağdaş yaklaşımlar, *Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyum Bildirileri*, (2), 105- 122.

Charest, N. (2012). *Public management*, (in.) L. Côté and J.-F. Savard (eds.), *Encyclopedic Dictionary of Public Administration*.

Cope, S., Leishman F. & Storie, P. (1997), Globalization, new public management and the enabling state, *International Journal Of Public Sector Management*, 10(6), 444-460.

Çukurçayır, M. A., Eroğlu, H. T. & Uğuz, H. E. (2010) *Yönetişim: Kuram, boyutlar ve uygulama*, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Davidson, J., Lockwood, M., Curtis, A., Stratford, E., & Griffith, R. (2006). *Governance principles for regional natural resource management*. Pathways to good practice in regional NRM governance.

Dunleavy, P. & Margetts, H. Z. (2010) *The Second wave of digital era governance*. APSA 2010 Annual Meeting Paper, Erişim Adresi: <https://ssrn.com/abstract=1643850>.

Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). New public management is dead—long live digital-era governance. *Journal Of Public Administration Research And Theory*, 16(3), 467-494.

Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum kuruluşlarının politika belirleme sürecindeki rolü: TÜSİAD örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 43-56.

Eren, E. (2001) *Yönetim ve organizasyon: Çağdaş ve küresel yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Yayıncılık

Eşki, H. (2009). Kamu yönetiminde değişim ve yeni yönetim modelleri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 491-500.

Eryılmaz, B. (2017) *Kamu yönetimi*, İstanbul: Umuttepe yayınları.

Franda, M. (2002) *Launching into cyberspace: Internet development and politics in five world regions*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Fukuyama, F. (2016). Governance: What do we know, and how do we know it?. *Annual Review of Political Science*, 19, 89-105.

Gül, H. (2017) Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri, *Yasama Dergisi*, 36, 5-26.

Hood, C. (1991) A Public management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3-19.

Janowski, T., Estevez, E., & Baguma, R. (2018). Platform governance for sustainable development: Reshaping citizen-administration relationships in the digital age. *Government Information Quarterly*, 35(4), 1-16.

Jones, L. R., Thompson, F., & Zumeta, W. (2001). Public management for the new millennium: developing relevant and integrated professional curricula. *International Public Management Review*, 2(2), 19-38.

Kalfa, C., & Ataay, F. (2008). Yönetişim: Devlet toplum ilişkilerinde yeni bir aşama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 229-240.

Kooiman, J., & Bavinck, M. (2005). *The governance perspective*. (in) Fish for life: Interactive governance for fisheries, (Eds.) Jan Kooiman, Maarten Bavinck, Svein Jentoft and Roger Pullin, 11-24.

Lenger, A. (2023) *Dijital çağ yönetişiminin kamu güvenliği üzerindeki yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı, Ankara.

Nijhawan, L. (2022) *The Journey to digital government 5.0: Part 1: The Evolution and characteristics of mature digital government*, PWC. Erişim Adresi: <https://www.pwc.com/m1/en/publications/documents/the-journey-to-digital-government-part-one.pdf>, Erişim Tarihi: 21.11.2023

Olsen, J. P. (2003) Towards a european administrative space?, *Journal of European Public Policy*, 10(4), 506-531.

Özer, M. A. (2006). Yönetişim üzerine notlar. *Sayıştay Dergisi*, (63), 59-89.

Özer, M. A. (2017). Yönetişimden dijital yönetime: paradigma değişiminin teknolojik boyutu. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(16), 457-479.

Peters, B. G. (1995) *The Politics of bureaucracy*, Londra: Longman Publishers.

Peters, B. G., & Pierre, J. (1998). Governance without government? Rethinking public administration. *Journal Of Public Administration Research and Theory*, 8(2), 223-243.

Rainey, H. G. (1990). *Public management: Recent developments and current prospects*, in N. B. Lynn and A. Wildavsky, *Public Administration: The State of the Discipline*, Chatham, Chatham House Publishers, pp. 157-184.

Ravšelj, D., Umek, L., Todorovski, L., & Aristovnik, A. (2022). A Review of digital era governance research in the first two decades: A Bibliometric study. *Future Internet*, 14(5), 1-27.

Romzek, B. (2000) Dynamics of public sector accountability in an era of reform, *International Review administrative Sciences*, 66(1), 21-41.

Schneider, V. (2020). *The politics of digital age governance*. (in) A Research Agenda for Digital Politics, (Ed.) William H. Dutton, UK: Edward Elgar Publishing.

Turan, E. (2015) *Kamu yönetiminde reform*, Konya: Palet Yayınları.

Uçkan, Ö. (2003). E-devlet, e-demokrasi ve e-yönetişim modeli: Bir ilkesel öncelik olarak bilgiye erişim özgürlüğü. *Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi*, 5(5), 1-19.

Uzel, E. (2006) *Küresel çevresel yönetim (iyi yönetim)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Wojciech, B. (2017). Digital Era Governance—a new chapter of public management theory and practice. *MAZOWSZE Studia Regionalne*, (22), 117-129.

Young, M. M. (2020). Implementation of digital-era governance: the case of open data in US cities. *Public Administration Review*, 80(2), 305-315.

Yörükoğlu, E. (2016) *Dijital yönetim çağında bir liderlik modeli önerisi: İnsan odaklı dönüşümcü liderlik*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

BÖLÜM IX

Modernizm Sonrası Dönemde Devletin Karşılaşmış Olduğu Tehditler

MEHMET ERKAN KILLIOGLU

GİRİŞ

Bu çalışmada devletin ve onun kurumlarının, Westphalia sonrası dönemde yaşamış olduğu değişimler ve bu değişimlerin etkileri tartışılacaktır. Bu değişimler devletin temel fonksiyonlarını etkilemiş, zaman zaman onları aşındırmış, tartışmaya açık bir hale getirmiştir. 1980’lerde sıkça kullanılmaya başlanan kavram, 1990’larda bilim insanlarının önemini kabul ettiği ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan popüler bir kavram haline gelmiştir (Bakan ve Tuncel, 2012, s. 57; Tamer, 2020, s. 777). Özellikle 1990’lı yıllardan sonra iyice artan küresel karşılıklı bağımlılık sonucunda ortaya çıkan değişimler bu süreci hızlandırmış gözükmektedir. Bu değişimler içerisinde en popüler olan ve ismi en çok bilinir hale gelen ise Küreselleşme sürecidir. Bu süreç, genel

kabul gören kaniya göre ulus devleti dönüştürmeye veya ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Esgin, 2001, s. 185; Kongar, 2001).

Küreselleşme, ekonomik, siyasi, kültürel açılardan incelenen ancak tam ve net bir tanımı henüz oluşturulmamış bir fenomen olması yüzünden tam olarak ne zaman başladığı konusunda da birbirinden farklı ve çelişen görüşler bulunmaktadır. Bu konudaki görüşler üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar sırasıyla;

1. Küreselleşmenin insanlığın var olduğu andan itibaren var olduğu iddiasıdır. Bu iddiaya göre Küreselleşme insanlık tarihi kadar eskidir ancak son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin etkisiyle ön plana çıkmıştır.
2. Küreselleşme kapitalizm ve modernleşmenin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Yine bu ideolojilerin etkisiyle hız kazanmış ve yaygınlaşmıştır.
3. Küreselleşme kapitalizmin çözülmesi ile ortaya çıkan ve post modern bir toplum ortaya çıkaran ekonomik ağırlıklı bir dönüşümdür (Ener ve Demircan, 2006, s. 200). Küreselleşme sürecinde toplumsal yapının değişimi siyasi, sosyal, kültürel ve idari yapılarda değişim ve adaptasyonu bir zaruret haline getirmektedir (Şen, 2008, s. 172).

Bu kısa bilgilendirmeden sonra Küreselleşme konusu üzerine çok fazla konuşulmuş olması sebebiyle tekrar detaylı bir tanımı yapılmayacaktır. Savunucuları ve taraftarı olan düşünürlere göre Küreselleşme temelde eski ve yeni yapılar arasındaki ayrışmanın bir sonucudur (Giddens, 1990 ve 2000; Appadurai, 2001; Castells, 2000, 2004 ve 2010, s. 2737-2745; Dickens, 2005, 2007; Friedman, 2005; Hardt and Negri, 2000, 2004, 2009; Held and McGrew, 2007a ve 2007b; Hirst, Thompson and Bromley, 2009; Klein, 2001, 2007; Klein and Levy, 2002; Sassen, 1998, 2006, 2007; Stiglitz, 2002; Wolf, 2004).

Modern zamanlarda karşılırlarına çıkan bir dizi tehdide rağmen devletler hala uluslararası sistemin en önemli bileşenlerinden birisidir ve sürecin de merkezinde yer almaktadır. Ortaya çıkan

değişimler devletin bölgesel yapısını, sınırlarını ve egemenlik, bağımsızlık gibi temel ve belirleyici özelliklerini etkilemiştir. Çalışma kapsamında, geleneksel olarak devletle doğrudan irtibatlandırılan bölgesellik ve egemenlik prensibi ile ilgili değişimler tartışmaya açılacaktır. Daha sonra ise modern devletin seküler yapısında meydana gelen değişimler ve Çok Kültürlük konusuna odaklanılacaktır. Yaşanan tüm değişimler siyaset teorisi perspektifinden ele alınacaktır. Takiben Küreselleşme çağındaki mevcut değişim dönüşümde devletin rolü değerlendirilecektir zira devlet denilen siyasi ve idari mekanizma Westphalia sistemi uluslararası ilişkilerde uygulanmaya başladığı andan itibaren uluslararası siyasi sistemin temel birimi ve referans noktası olmuştur (McGrew and Lewis, 1992)¹

Ulus Devlet ve Değişim

Avrupa'daki mezhep çekişmesinin siyaseti de etkilemesi ve devletler ve toplumları kutuplaştırması sonucunda başlayan Otuz Yıl Savaşları, Almanya ve müttefiki olan İspanya ile Fransa ve müttefikleri olan İsveç, Danimarka arasında adından da anlaşılacağı üzere, 30 yıl sürmüş ve taraflar arasında 1648'de Westphalia Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Avrupa'da savaş halinin sona ermesi ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşma sadece Protestan ve Katolikler arasındaki mezhep çatışmasını sonlandırmakla kalmamış, aynı zamanda modern Avrupa'nın diplomasi sistemini, devletler arasındaki ilişkiler sistemini de Roma hukukuna göre düzenlenmesini de sağlamıştır (Ortaylı, 1999, s. 8). Bu düzenleme ile Westphalia Antlaşması, önce kıta Avrupa'sında, daha sonra da uluslararası sistemde egemen devletlerden kurulu bir uluslararası siyasi sistemin ortaya çıkması için gereken zemini hazırlamıştır (Tamer, 2020, s. 777). Bu açıdan Westphalia Antlaşması devletlerarası ilişkiler ve uluslararası sistem açısından bir dönüm noktası olmuştur (Bulut, 2003, s. 185). Ortaya çıkan bu sistemin

¹ Westphalia dönemi, 1648 yılında, Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşları'nın sona ermesi ile başlatılmakta ve genelde İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılı ile sonlandırılmaktadır (Uygun, 2003, s. 12; Sevim, 2006, s. 99).

başat aktörü ise ulus devlet olmuştur (Habermas, 2002, s. 8, Bakan ve Tuncel, 2012, s. 61). Yeni kurulan ve devletlerarası ilişkileri yeniden düzenleyen bu sistem, bir yaklaşıma göre İkinci Dünya Savaşı, bir diğerine göre ise Soğuk Savaşın sona ermesine kadar uluslararası ilişkilerde hakim paradigma olmuş ve uluslararası sistemi kendi anlayışına göre şekillendirmiştir (Keyman, 2006). Ancak Soğuk Savaş ve onun ortaya çıkardığı iki kutuplu uluslararası sistemin çökmesi ile Westphalia sistemi de krize girmiştir (Armaoğlu, 1999, s. 220; Tamer, 2020, s. 778).

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Doğu ve Orta Avrupa bölgesindeki Komünist rejimlerin tasfiyesi, NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi gibi bir dizi tarihi olay Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş dönemi dünya sistemini sonlandırmıştır. Bunun sonucunda iki kutuplu uluslararası sistem de tasfiye edilmiş ve yerine ABD'nin başat güç olduğu tek kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıkmıştır. Küreselleşme olgusu işte bu noktada devreye girmekte ve iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesinin ardından ortaya çıkan yeni dönemi tanımlamakta kullanılmaktadır (Clark, 2001, s. 635-647). Şu bir gerçektir ki, tek kutuplu sistemin sebep olduğu belirsizlik ve ABD'nin küresel tek hegemon güç olma ve keyfi davranma isteğinin sebep olduğu memnuniyetsizlik uluslararası siyasi sistemdeki arayış ve dönüşümleri hızlandırmıştır. Bu ortamda uluslararası siyasi sistemin başat aktörlerinden birisi olan ulus devletin gelişim süreci de değişime uğramıştır (Jha, 2006, s. 41; Sevim, 2006, s. 101).

Değişim ve dönüşüm tartışmaların odağında ulus devlet yer almaktadır. Zira Küreselleşme'nin ortaya çıkardığı ekonomik, kültürel ve siyasi süreçlerden en çok etkilenen yapı olarak ulus devlet ön plana çıkmaktadır (Cebeci, 2008, s. 24). Ulus devlet doğası gereği bağımsız bir bölgesel siyasi ve idari birim olarak tanımlanabilir. Bu bölgesel ve ulusal siyasi birim milli egemenlik prensibine göre yönetilmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için ulus devlet kendi idaresi altındaki alanları fiziki sınırlar vasıtasıyla diğer egemenlerin topraklarından ayırmakta, belirlediği alanda tek idare sahibi olarak kendisini kurumsallaştırmaktadır (Phillpott, 1999, s.

144-167; Bağçe, 1999, s. 6; Cebeci, 2008, s. 26).² Bu tutumu da devlet kurumlarının diğerlerine göre üstünlüğü esası ile uyumludur ve devletin gerek iç gerekse de dış politikada yasal bir varlık olarak üstünlüğünü temel almaktadır (Kratochwil, 1986, s. 27-52). Bu durum uluslararası ilişkilerde devletlerin birbirlerinin egemenliklerine saygı gösterecekleri ve içişlerine müdahil olmayacakları yönündeki genel kabulle de desteklenmiştir (Phillpott, 2001, s. 4; Keyder, 2001, s. 135-149; Sevim, 2006, s. 101).³ Yani Westphalia uluslararası sistemi uluslararası sistemin egemen devletlerden oluşan bir bütün olduğu noktasından hareket etmektedir (Uygun, 2003, s. 11). Tüm bunlara karşın post modern dönemde devletin meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Bu eleştirel tutuma sebep olarak ise Westphalia sistemi ulus devletinin yeni dönemin ihtiyaçlarına cevap veremediği iddiası temel alınmıştır. Zira toplumlar ve bireyler mevcut ulus devlet sisteminden beklenen refah, rahat, istikrar ve güvenliği, orta-uzun vadede elde edememiştir. Bu da mevcut uluslararası sisteme yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. İstikrar ve refah vaadinin yerini belirsizlik, umudun yerini endişenin alması, devletten beklenen asgari hizmetlerin (eğitim, sağlık, iaşe vb.) temininde yaşanan sorunlar bu değişim talebini beslemiştir (Habermas, 2002, s. 14).

Bu eleştirilerin ortaya çıkmasında ise Westphalia sisteminin ana aktörü olan ulus devletinin egemenlik alanının daralması etkili olmuştur (Ohmae, 1990, s. 4). Devletin egemenlik alanının daralmasının üç önemli sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden ilki, ulus üstü ekonomik ve siyasal birliklerin etkisidir. Bu etki, 1970'lerde başlayan ekonomik küreselleşme ile birlikte hız kazanmıştır (Habermas, 2002, s. 11). İkinci sebep, ulus devletin kendi içinde yaşadığı dönüşümdür. Devletin küçültülmesi,

² "Westphalia Antlaşması ile devlet otoritesi ve fiziki sınırlar arasında doğrudan bir bağlantı kurulmuştur" (Cebeci, 2008, s. 25).

³ "Charles-Philippe David, Westphalia Uluslararası Sistemi'ni devletlerin birbirlerinin içişlerine müdahil olmadığı, temel aktör olan devletlerin teoride birbirleriyle eşit kabul edildiği, her devletin diğerlerinin egemenlik ve hükümlanlık haklarına sonuna kadar riayet ettiği ve saygı gösterdiği ideal bir siyasi ortam olarak tarif etmektedir" (David, 2000, s. 56-57; Bulut, 2003, s. 185).

özelleştirme, merkezîyetçiliğin azaltılması, sosyal haklarda gerileme gibi yeni liberal ideolojide kaynaklanan uygulamalar, ulus devletin klasik fonksiyonlarının sınırlandırılmasını beraberinde getirmiştir (Özkıvrak ve Dileyici, 2001, s. 1). Üçüncü sebep ise, aşağıdan yukarıya doğru işleyen ve bazı ülkeler açısından ulus devletin gücünü aşındıran bölgeselleşme ve yerelleşme olgusudur (Uygun, 2003, s. 17). Ulus devletin gücünü aşındıran bu sebepler onun toparlanması için gereken desteği temin etmesini sağlayacak sosyal politikaları uygulamasını da engellemektedir (Uygun, 2003, s. 33 ve 35).

Bu noktada meşruiyeti sorgulanmaya çalışılan çağdaş devletin rolü ve kuvvetlerindeki aşınma sürecini modern devletin temel özelliklerinden aşağıda ismi zikredilen üç konu başlığı etrafında incelenmesini bir zaruret haline getirmektedir. Bunlar:

- Bölgesellik,
- Egemenlik,
- Sekülerlik'tir. (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 41).

Eski uluslararası sistemi eleştiren ve sorgulanır hale getirmeye çalışan, belirleyici özellikleri de karşılıklı bağımlılık, küreselleşme, entegrasyon, ayrışma ve post modernizm olan, gelişim halindeki yeni uluslararası sistem ülkelere ve onların toplumlarına ve yukarıda sayılan prensiplere karşı tehditler üretmektedir. (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 42). Bu üç ana başlık altında devleti oluşturan bu prensipleri ve onlara yönelen tehditleri kısaca açıklamak uygun olacaktır.

Ulus Devlet ve Bölgesellik

Bölgesellik prensibi ulus devletin temelidir ve 1555 Ausburg Barış Antlaşması'ndan beri yürürlüktedir. Lutherci Protestanlar ile Katolikler arasında bir modus vivendi inşa eden bu antlaşma “*kimin ülkesi ise onun dini (cuius regio, eius religio)*” prensibini temel alan Westphalia Antlaşması'nın ihtiyaç duyduğu dini ve siyasi zemini sağlamıştır (Larkins, 2010). Pek çok tarihçi ve siyaset bilimci Westphalia Antlaşması'nın ve 1648 yılına oldukça büyük bir anlam

yükleme yoluna gitmiştir (Gross, 1948, s. 20-41; Croxton, 1999, s. 569-591; Osiander, 2001, s. 251-287; Teschke, 2003). Bu tutumun sonucunda kurulan modern, egemen ulus devlet sistemi bölgesellik yaklaşımını ana kural haline getirmiştir. Bunun sonucunda bölgesellik prensibi de ulus devletin ana bileşenlerinden birisi olmuştur. Bu konunun önemini Peter Malanczuk, “*Bölge, devletin esasıdır*” ifadesiyle izah etmiştir (Malanczuk, 1997, s. 75).

Bölgesellik prensibi, bireyler ve toplumların açıkça belirlenmiş sınırlarla birbirlerinden bölgesel ve siyasi topluluklar olarak ayrıldıklarını savunur. Ayrıca Bölgesellik prensibine göre sınırların ve bölgelerin yönetim işlevinin çok daha ötesine geçen bir anlamı vardır (Lacher, 2006; Baylis, Smith and Owens, 2001, s. 31). Fonksiyonel açıdan Bölgesellik, spesifik bir alandan kaynaklanan sorunların sınırlarla belirlenen ulusal alanda hüküm süren idare tarafından etkin bir biçimde çözülmesini de öngörür. Son dönemlere kadar modern devletin bu ihtiyaca cevap vermede yetersiz kaldığı durumlar olmuştur (Agnew, 2005, s. 437-461). Teoride Bölgesellik prensibinin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki bölgesel kapsamlı siyasi problemidir. Burada problem olan konu toplumun etkili bir şekilde nasıl kontrol edileceğidir. Diğeri ise demokrasinin doğru çalışması için gereken optimum coğrafi alan büyüklüğüdür. Bu da spesifik bir konu ve problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 43).

Bölgesellik prensibini ve yol açtığı problemleri siyaset bilimi alanında J. J. Rousseau derinlemesine analiz etmiş ve doğrudan demokrasinin fonksiyon görmesi için gerekli şartları ve koşulları tanımlamaya çalışmıştır. Bu şartlar siyasi kurallarla yakından ve Bölgesellik konusu ile dolaylı yoldan irtibatlıdır. Bu yüzden Rousseau vatandaşların ekonomik faaliyetlerinin siyasi-ulusal sınırları geçmesini önleyecek yollar bulmak için çalışmıştır. Bu durumun aksini devletin ülke ekonomisi üzerindeki siyasi otoritenin kaybı ihtimalinden dolayı tehlikeli olarak addetmiştir. Egemenlik ve Bölgesellik prensibi gereği ülke ekonomisinin, dolayısıyla maddi refah ve gelişmenin siyasi otorite tarafından kontrolü devletin varlığını sürdürmesinin de güvenceye alınması olarak görülmüştür.

Yine bu kapsamda devlet ekonomiyi kontrolü altında tutabilmek için bölgesel siyasi toplulukları da sınırları içerisinde tutmaya özen göstermiştir (Rousseau, 1984).

Bölgesellik prensibinin bir siyasi kural olarak da kabulü devlete sadece vatandaşlarının ekonomik faaliyetlerini yönetme ve yönlendirme imkânını vermemiş, bunun yanında iç ve dış politika ile güvenlik alanlarında da kontrolünü garantilemesini sağlamıştır. Bu sayede teoride dahi olsa devlet, tüm zorluklarına rağmen vatandaşları üzerinde tam bir kontrol tesis etme imkânını elde etmektedir. Bu kontrol tabi ki yukarıdan aşağıya doğru olmaktadır. Ancak bu durum uluslararası ilişkilere aynı derecede uygulanamaz zira uluslararası arenada devlet etrafında cereyan eden olayların hepsini tam anlamıyla kontrol edemez ve kendi kurallarını her zaman dikte edemez (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 44).

Dış ilişkilerin ne dereceye kadar kontrol edilmeye çalışılacağı devletin bu konuya olana ilgisi ile yakından ilişkilidir. Bu ilginin dışı vurumu savaş ve barış şeklinde olabilmektedir. Eski anlayışa göre tüm tehditler dışarıdan ülkeye yönelmiştir. Bu tehdidin yol açtığı durum ise milli sınırların değişmezliği ve ihlal edilemezliğini tehdit etme şeklinde yansıtılmıştır. Bu yüzden kendilerini ve ülkelerini korumak isteyen devletler kendi daimi silahlı güçlerini kurma yoluna gitmiştir (Tilly, 1975; Finer, 1975, s. 105-108; Rasler, 1985, s. 491-507; Skocpol, 1993, s. 57-71; Black, 2003, s. 43-51).

Bu fikri arka plan sonucunda devletin bölgesel temellerinin de, modern zamanda ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlar sebebiyle erozyona uğraması kaçınılmaz hale gelmiştir (Konak, 2011, s. 154). Hukuk, siyaset, ekonomi ve ekoloji alanında ortaya çıkan yeni değerlerin şekillendirmeye çalıştığı siyasi ortam devletler için ciddi bir problem haline gelmeye başlamıştır. Bu noktada artık savaşlar devletlerin karşılaştığı tek ve en önemli tehdit değildir. Bununla birlikte uluslararası anlaşmazlıkları çözmenin geleneksel yolları ve araçları halen yürürlüktedir ve yeni küresel ölçekte faaliyet gösterecek barışçıl bir sistemle değiştirilmemiştir (Baylis, Smith and Owens, 2001, s. 970). Westphalia düzeninin kolektif güvenlik

sistemi zaman zaman yetersiz kalmaktadır ve dekolonizasyon ve uluslararası siyasi sistemin yeni yönelimleri kutuplaşmaları ve artan iç çatışmaları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların hızlıca çözülmesi gerekmiştir zira uluslararası istikrarı ve barışı bozma potansiyeline sahiptirler. Bu durum istikrarsızlıkla yüzleşen sivil halkın dramı ile de birleşince sorunun çözümü için zaman zaman dışarıdan müdahale zaruri bir hal halini almaktadır. Bu durumla irtibatlı olarak son yıllarda ortaya çıkan başka bir olgu ise şiddetin özelleştirilmesi olmuştur. Devletler resmi olarak şiddetin uygulanmasını kendi kontrolleri ve tekelleri altında tutmuş olsalar da son yıllarda kamuoyu baskısı ve artan maliyetler ve hukuki sorumluluktan kaçma saiklerinin etkisiyle şiddet uygulama yetki ve tekellerinin bir kısmını özel şirketlerle paylaşma yoluna gitmiştir. Hal böyle olunca, hızla gelişen bir özel güvenlik pazarı ve özel askeri şirketler (ÖAŞ) furyası ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ÖAŞ ve diğer özel güçler bu alanda etkilerini arttırmaya başlamıştır; ÖAŞ, paralı askerler devletlere hizmetlerini bir ticari meta olarak sunmaya yoluna gitmiştir (Singer, 2002, s. 201; Yılmaz, 2007, s. 54; Zabcı, 2013, s. 24; Kılıçoğlu, 2022, s. 636). Yozlaşmış devletler fenomeni de bu yüzden çözülmesi daha zor bir konu haline gelmektedir. Uluslararası Hukuk bu konuda makul bir çözüm üretememiştir. Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki iç savaşlar ve uluslararası terörizm, devlet dışı silahlı güçlerin faaliyetleri için aradıkları uygun fırsatları sağlamaktadır. Bu noktada modern devletin meşru şiddet kullanımı konusundaki tekeli de kırılmış olmaktadır. Ayrıca devletlerin milli güvenlik politikalarının geleneksel araçları, günümüzde ulusal sınırlar dâhilinde şiddetle mücadele etme ve koruyucu tedbirler alma konusunda zaman zaman yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada ortaya çıkan bir diğer sorun da uluslararası suçtur. (uyuşturucu, silah vb. ticareti) Mevcut durumda uluslararası sınırların geçilebilir olması sebebiyle de organize suçla mücadelede devletler zorluklar yaşamaktadır (Granville, 2003, s. 446).

Bir diğer sorun ise çevre kaynaklı sorunlardır. Bu sorun veya tehditlerin çoğunu izlemek ve yönetmek oldukça problemlidir. Bu konu hem dünyanın geneli hem de ulus devletin kendisi için ciddi

bir sorun haline gelmiştir. Rüzgâr vb. hava hareketleri ile oldukça kolay bir şekilde taşınabilen kirlilik, ülkeler ve devletler için yeni bir güvenlik tehdidi olarak ortaya çıkmıştır (Baykal ve Baykal 2008, s. 1-17).

Ulus devletin bölgesel temellerini etkileyen bir diğer gelişme de bilim ve teknoloji alanında yaşanmaktadır. İnternet ve Enformasyon Devrimi tüm sınırları ve sınırlamaları geçilebilir hale getirmektedir. Sanal dünya ve enformasyon akışı bir fiziki mekâna ihtiyaç duymamaktadır. Bu yüzden fiziki sınırların bu durumda hiçbir caydırıcılığı ve kontrol gücü yoktur. İnternet sayesinde kurulan sanal dünya küresel ekonomiyi etkilemekte ve devletlerin polis güçlerinin organize suçla mücadele için kullandığı klasik metotları boşa çıkarabilmektedir (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 45).

Gerçek zamanlı enformasyon ve veri transferi uluslararası finans piyasalarında spekülasyona imkân vermekte, bu spekülasyonlar da siyasi sorunları beraberinde getirmektedir. Uluslararası ticaret alanında şirketler tarafından daha fazla gelir elde etmek için yapılan para transferleri oldukça yüksek meblağlarda olduğu için, devletler kendi iç piyasalarını ve milli paralarının değerini korumak için bu duruma müdahil olma ihtiyacı duymaktadırlar. Milli paraları hedef alan yasal saldırılar ulus devleti bekleyen yeni tehditleri göz önüne sermiştir. Bazı durumlarda liberal serbest piyasa ekonomisi söyleminin devlet, milli para ve ekonomisi açısından tehlikeli olabileceği görülmüştür zira mevcut ekonomik yapı uluslararası düzeyde spekülatif hareketler yapmaya fırsat vermektedir. Bu hareketlere en iyi örnek George Soros'un 1992 yılında Pound'a karşı yaptığı spekülasyondur (Cheung and Friedman, 2009, s. 1064-1082).

Son yıllarda uluslararası sermaye çevreleri tarafından yapılan spekülatif para hareketlerinin ülkelerin tüm finansal sistemini paralyze edebileceği görülmüştür (Obstfeld and Rogoff, 1995, s. 73-96). Buna da en güzel örnek etkisi uzunca bir süre hissedilmiş olan Uzakdoğu Finans Krizi'dir (Prakash, 2001, s. 119-146). Mevcut sınır güvenliği sistemi ve piyasa ekonomisi sıcak para hareketlerini tam

olarak izleyip, kontrol edememektedir. Bu da olası bir krize karşı önlem alınmasını zorlaştırmaktadır.

Uluslararası karakterde olan pek çok yeni sorun ve fenomen bunlarla yüzleşen devletleri zora sokmaktadır. Yeni sorunlar olmaları sebebiyle devletler onlara karşı gereken önlemleri henüz tam olarak alabilmiş değildir. Uluslararası terörizm ve uluslararası örgütlü suçlar gibi sorunlara karşı acil önlem alınması gerekmektedir. Ancak alınacak bu önlemler de zaman zaman demokratik devlet prensipleri ile çelişebilmektedir (Beşe, 2001; Aydın, 2015, s. 595-626; İştin, 2019). Sadece güvenlikle ilgili konular değil, demokratikleşme konusu da bölgeselliğin yol açtığı sorunları çözmeyi dayatmaktadır. Hiç kuşkusuz bu sorunlar Rousseau tarafından oluşturulan demokrasi teorisinin teorik çerçevesini aynı derecede etkilememektedir. Bu noktada tek bir soru ortaya çıkmaktadır; siyasi idarenin demokratik olması için neler yapılmalıdır?

Yeni uluslararası fenomenlerden bağımsız olarak, bir ülkenin ne kadar büyüklükte olması gerektiği sorusu, demokratik sistemin gerekleri ve onun sağlıklı şekilde işletilebilmesi açısından önemini korumaktadır. Ancak demokrasinin sınırları ve kapsamının ulus devletin kapsamından daha geniş, fakat ismi geçen bu yeni fenomenlerin en popülerlerinden birisi olan Küreselleşme'nin kapsamından daha küçük olması gerektiği görüşü genel kabul görmektedir (Held, 1991, s. 138-172). Zira Küreselleşme denildiğinde akla ilk gelen konunun ekonomik boyutu olmakta ve süreç sadece Neoliberalizm ve Kapitalizm bağlantısı ile değerlendirilmeye çalışılmaktadır (Sevim, 2006, s. 90).

Siyasi otoritenin kontrolü altındaki coğrafi alan çok küçük olmamalıdır zira bu durumda sosyal problemlerin siyasi yollardan kontrolü anlamsız hale gelmektedir. Aksine devletin ülkesi çok büyük de olmamalıdır. Bu durumda da demokrasi işleyemez hale gelebilmektedir. Avrupa Birliği (AB)'nin bütünleşme süreci bu duruma iyi bir örnek olabilir. Burada ortaya çıkan temel sorun Avrupa'nın ve bir proje olarak AB'nin siyasi sürecin tartışmaya yol

açan yönleri ve uygulamalarının yürürlüğe konmasına ne dereceye kadar ihtiyacı olduğu ve doğrudan demokrasiyi nereye kadar uygulayabileceğidir (Şen, 2010; Durakçay ve Eylemer, 2022, s. 1-42).

Bu noktada ilk akla gelen şey ise AB'nin tam bir siyasi kontrol uygulayıp uygulayamayacağıdır. Bu soruya verilecek olan cevap çoğunlukla müspet yönde olabilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki siyasi kontrolü tatbik yeteneği tamamen bürokratik bir hiyerarşide ve sistemde, yürürlüğe konulan kural ve düzenlemelerin uygulanabilirliği ile doğrudan irtibatlıdır (Majone, 1996, s. 321-419). Bu işin aslında ne kadar zahmetli olduğunu anlamak için sadece Acquis Communautaire'nin kendisinin 900.000 sayfadan oluştuğunu hatırlatmak yeterlidir. Acquis Communautaire yasalar, tüzükler, anlaşmalar, mahkeme kararlarından oluşan kurallar bütünüdür ve 900.000 sayfalık bir metnin tamamının yeni bir bürokratik yapıya tam manasıyla uygulanmasını oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Zira Birlik bünyesine yeni bir ülke katıldığında bu 900.000 sayfalık kanuni metinler bütününe üye ülkenin diline çevrilmesi gerekmektedir. Bu işten üye ülkenin hükümeti sorumlu olmaktadır. Topluluğun kurumlarının bu işteki yükümlülüğü ise bu çevrilen metnin tamamlanması ve AB'nin resmi yayın organında yayınlanması sağlamaktır (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 47).

Bir diğer sorun ise AB'nin demokratik prensipleri tamamıyla uygulaması konusudur. Bu noktada karar alma süreçleri vaat edildiği derecede şeffaflaşacak mıdır, sorusu ilk akla gelendir. Avrupa kimliği konusu da bir başka bilinmezlerle dolu konudur. Bu yeni tabir Avrupa Birliği'nin geleceği olduğu kadar Avrupa Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nın (ESDP) geleceği açısından önemli konulardan biridir. Pratikte, birbirinden oldukça uzak bölgelerde yaşayan coğrafi ve kültürel açıdan farklı toplulukları sadece kendilerini değil birliğin tamamını korumak için ikna etmek, koordinasyonlarını sağlamak ve harekete geçirmek bir dizi zorluğu beraberinde getirmektedir (Zhussipbek, 2009, s. 71-88; Mengi, 2014).

Özetlemek gerekirse; enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni, sınırları aşan ve ulus üstü fenomenler; çevre kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesi, finans piyasalarının artan küreselleşmesi, çok uluslu şirketlerin artan mali ve siyasi gücü, uluslararası ticaretin hızla büyümesi ulus devleti sıkıştırmakta ve çözmesi gereken sorunlar listesine yenilerinin eklenmesine sebep olmaktadır (Rodrik, 1997, s. 1-6; Bakan ve Tuncel, 2012, s. 60).

Ulus Devlet ve Egemenlik

Egemenlik kavramı, 16. yüzyılda, Avrupa’da feodaliteden ulus devlete geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Temelde Jean Bodin ve Thomas Hobbes’un düşünceleri üzerine kurulan klâsik egemenlik teorisi, egemen gücün mutlak, sürekli ve bölünmez nitelikte olduğu iddiasındadır.⁴ Egemen güç, yetkisini kullanırken, ne kendisine eşit ne de kendisinden üstün herhangi bir otoriteye hesap vermek veya onay almak durumunda değildir (Uygun, 2003, s. 11 ve 12).

Uluslararası ilişkiler bağlamında egemenlik kavramı, devletin dış etki ve etkenlerden bağımsızlığı ve kendi ülkesi içinde en üst otorite olması durumunu ifade etmektedir (Baylis, Smith and Owens, 2001, s. 972). Diğer bir ifade ile egemenlik, devletin herhangi bir üst otoriteye tabi olmamasıdır. Bunun sonucunda ortaya çıkan egemen devlet iç politikada en üst otorite olmakta, dış politikada ise bağımsız hale gelmektedir. Egemenliği tatbik eden devlet, yani egemen devlet, kendisini koruyan ve gözetten, bağımsız en üst otoritedir (Lütem, 1947, s. 6; Hakyemez, 2004, s. 57; Can, 2005, s. 113).

Bölgesellik bahsinde olduğu gibi, egemenlik ilkesinin tatbikatı konusunda da günümüzde devletlerin karşısına bir dizi sorun çıkmaktadır. Geleneksel anlamda ulusal egemenlik, yeni devlet dışı veya devlet benzeri siyasal ve idari yapıların ortaya çıkmasıyla etkinliği tartışmaya açık bir fenomen haline gelmiştir. Diğer taraftan, Avrupa’daki gibi ulus üstü yönetim şekilleri denemeleri ile

⁴ “Egemenlik kavramının mucidi Jean Bodin’dir. İlk kez Jean Bodin tarafından kavramsallaştırılmıştır” (Bakan ve Tuncel, 2012, s. 55)

karşılaşılmaktadır. Küresel ölçekte ise uluslararası rejimlerin önemi artmaktadır. Ulus üstü rejimler kurulması ve varlıklarını sürdürme noktasında devletlerin desteğine ihtiyaç duyabilirler ancak uluslararası rejimler böyle değildir. Uluslararası rejimler, bir ülkeye veya desteğine ihtiyaç duymadan kendi başlarına otoritelerini tesis edip, uygulayabilirler (Jackson, 2003, s. 782-802; Ilgen, 2003). Bunun için yönetimlere ve kanunlara ihtiyaçları yoktur (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 49).

Yukarıda sayılan yapılardan bağımsız olarak, devletlerin güvenliğini zayıflatan, uluslararası aktörler arasındaki siyasi farklılaşma süreçleri de vardır. Bu süreçler de devletin uluslararası siyaset sahnesindeki rolünü tehdit edip, zayıflatmaktadır (Bauman, 2006, s. 11; Sevim, 2006, s. 108). Bunun sonucunda ise siyasetle devlet arasındaki irtibatı sağlamak zorlaşmaktadır (Agnew, 2009; Camilleri and Falk, 1992; p. 49). Bu değişiklikleri anlamlandırabilmek için tarihe atıfta bulunmak uygun olacaktır. Son dönemlere kadar devlet otoritesinin güçlenmesi süreci aşikârdır. Bu sürecin ilk adımı ulus devletin tesisi, siyasi gücün yoğunlaşması sonucunda emperyal devlet ortaya çıkmış ve takiben iki kutuplu dünya sistemi gelişmiştir. Emperyalizm ile irtibatlı olarak ortaya çıkan sömürgeciliğin tasfiyesi sonrasında eski sömürgeler, yeni bağımsız devletler olarak uluslararası sisteme entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu yeni devletler köklü devletlere göre daha küresel yapıdadırlar. Bunun da ana sebebi geleneksel Westphalia Ulus Devlet Sistemi'nin kendilerine kazandırdığı tecrübelerin çok fazla olmamasıdır. Hal böyle olunca bu sistemde yeterli bir bilgi birikimi olmamıştır. Bu durum yeni bir uluslararası sistem/rejim kurma isteği ile de birleşince Küreselleşme'ye olan destek artmıştır. Bu yeni küresel siyasi sistem yorumu, alışılmış devlet ve uluslararası sistem tanımının dışına çıkarak, mevcut aktörlerin arasına devlet dışı özel aktörleri de (uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketler gibi) katmakta ve bu katılımın genel kabul görmesini öngörmektedir (Held, McGrew, Goldblatt and Perraton, 1999, s. 2-30; Brahman, 2005; Sevim, 2006, s. 104; Marko, 2006, s. 2). Zira ortaya çıkan ve varlığı tanınmak mecburiyetinde kalınan yeni aktörler ulus devletle

rekabet edebilecek güçte olabilmektedir (Sevim, 2006, s. 104).⁵ Eğer bu süreç devam ederse egemen ulus devlet kimliği yerini ulus üstü yapılara bırakma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Zira ciddi sistemsel düzensizliklerin, yani ciddi finansal krizler ve onlara eşlik eden ülkelerin artan dış borç oranları veya Arap Baharı benzeri sosyal istikrarsızlıkların sonucu olarak ulusal ekonomilerin krize girmesine sebep olabilmektedir. Bu durumda da daha önce değinilen Küreselleşme sürecinin sekteye uğraması ihtimal dâhilindedir. Ancak tezat olarak, artan belirsizlik ve istikrarsızlık ortamında devletler yine de en güvenilen ve sorunları çözmesi beklenen aktörler veya siyasi örgütlenmeler olarak hala saygınlığı ve güvenilirliğini muhafaza etmektedir (Uygun, 2003, s. 19).

Egemenlikle ilgili gerek bu değinilen konuları gerekse de klasik sorunlar konusunda zihnimizin berraklaşması adına geleneksel siyaset felsefesinden yardım almak uygun olacaktır. Örneğin; Thomas Hobbes devletin önemini vurgulamak için “*Kanunu bilgelik değil devlet/otorite yapar*” demiştir (Hobbes, 1651-2010, s. XXVI). Otorite ise bu alanda tek söz sahibi olup, karar almaktır ancak kararlar uygulanabildiği takdirde otoriteden söz edilebilmesi de konunun yumuşak karnıdır (Hobbes, 1651-2010, s. XXVI). Bu yüzden modern devlette, devlet otoritesi her şeyin üstünde yer almaktadır. Max Weber’in de ifade ettiği üzere devlet, şiddetin uygulanmasında da tek ve yetkili otoritedir (Weber, 1919; s. 50). İç politikada bu görev güvenlik güçlerine verilmiş iken uluslararası alanda bu görev ordudadır (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 50).

Ulusal egemenlik 1945 yılından sonra ciddi derecede sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Zira ulus devletin önemli bileşenlerinden birisi olan egemenlik kavramı günümüz devlet ve toplumları arasındaki siyasi, kültürel, ekonomik ilişkileri

⁵ Bu iddialara J. Habermas muhalefet etmektedir. Ona göre (2002, s. 11); “*Çok uluslu şirketlerin güçlü devlet kurumları, özellikle de merkez alanlarda güçlü devlet kurumları ve onların korumaları olmadan faaliyetlerini yürütmeleri çok zordur. Bu şirketler devletin sağladığı güvenli ortam olmazsa kendi güvenliklerini kolayca sağlayamazlar, tekeller ve monopoller oluşturamazlar ve diğer şirketlerle rahatça rekabet edemezler. Zira güçlü bir devlet yapısı olmaksızın, sermayenin sonsuz birikiminin bir anlamı yoktur.*”

kavramsallaştırma, açıklama ve düzenlemede yetersiz kalmaktadır (Marko, 2006, s. 2). Bu yüzden de sınırlandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu sınırlandırma da üç seviyede cereyan etmiştir. Bunlar:

1. Uluslararası seviyede,
2. Ulus aşırı seviyede,
3. Ulus üstü seviyede (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 51).

Ulus Devlet ve Sekülerlik

Günümüzde uluslararası sistemde faaliyet gösteren ulus devletlerin büyük bir kısmı seküler bir yapıdadır. Dünya tarihinde yaşanan gelişmeler dini inancın siyasi yapıda sınırlandırılmasını beraberinde getirmiştir. Devlet yönetimleri genellikle dini yapı ile bürokratik yapıyı birbirinden ayırma yoluna gitmiştir (Hamburger, 2002). Modern devlet daha seküler hale geldikçe meşruiyetini sağlamak adına dini veya metafizik kaynaklara daha az ihtiyaç duymaya başlamıştır. Ancak bu durum seküler devletin tüm sorunları çözdüğü anlamına gelmemektedir. Daha en başından beri seküler devlet nosyonu devletin çalışma şekli ve tarzını etkilemiştir. Bu da *raison d'état*'la irtibatlıdır (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 54).

Seküler devletin bir diğer önemli bileşeni de meşruiyetidir. Bu sayede devletin çıkarları ve toplumun devletin kurallarına neden uyması gerektiği konusu açıklığa kavuşmaktadır. Yine bu kapsamda sekülerlik tabiri ile hayatın dini yönü baskın karakterini kaybetmekte, orijinal siyaset anlayışı daha belirgin bir hal almaktadır. Tüm bunların kaynağı olarak da *raison d'état* gösterilmektedir. *Raison d'état*'ın modern zamanlara uygun açıklaması yapan isim ise Niccolo Machiavelli olmuştur. Modern dönemde Machiavelli'nin düşüncesinin önemli taraftarlarından biri ise Prusya Kralı Büyük Frederick'tir. Prusya örneği önemlidir zira Alman birliğini tesis eden Prusya ve Kral Frederick tarafından uygulanan tolerans politikası birliğin hızlı bir şekilde tesisi ve farklılıkların tekrar tekrar çatışmaya dönüşmemesi için dil, din ve geleneklere karşı ayrımcılık ve ötekileştirme gütmeyen bir yaklaşım

geliştirilmesini öngörmüştür. Ancak devlet var olma sebebi gereği egemenlik ve milli güvenlik konularında tolerans gösterme taraftarı olmamıştır. Machiavelli'nin "*Prens*" adlı eseri siyasi gerçekliği anlamak için geliştiren yeni yaklaşımın sembolü haline gelmiştir. Machiavelli'nin düşünceleri formüle edip bir kitap halinde yayınlamasından sonra düşünceleri kabul görmüştür ve o zamandan beri de devlet *raison d'état* temelinde hareket eden bir aktör olarak kabul edilmektedir. Keza Machiavelli devleti dünya tarihi ve siyasi sistemlerin oluşumuna zemin hazırlamış olduğu seküler dünya görüşünün de bir parçası olarak tarif etmektedir. İlahi Takdir'in etkisinden azat olmuş bir siyasi sistem kendi varlığından başka hiçbir şeyi korumaya teşebbüs etmeyecektir. Bu yüzden Machiavelli *raison d'état* fikrini ortaya atmıştır. Bu sayede dini inancın boşaltmış olduğu alanı dolduracak yeni bir motivasyon kaynağı, yeni bir kutsal oluşturmaya çalışmıştır. Bu kutsal ülke-vatandır ve onu her ne pahasına olursa olsun korumak yüce bir ideal ve harekettir. Yine bu noktada siyasi sistemde faaliyet gösteren tüm kurumlar, yasal ve ahlaki normlar ülkenin ve devletin korunmasına katkıda bulundukları oranda meşrudurlar (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 55).

Modern devletin seküler karakteri ve artan oranda etnik olarak karmaşık hale gelen yapısı, Milliyetçiliğin ideolojik bir temel olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Ancak bu yeni ideolojik temel güven veren bir çözüm olarak kabul edilmemiştir. Modern dönemde pek çok farklı sebep yüzünden tetiklenen göç dalgaları durumu ve modern devletin seküler karakterini de tehdit etmektedir. Özünde heterojen bir yapıda olan ve modern zamanın en önemli tehditleri arasına da giren göç dalgaları ve bu dalgalarla gelen sığınmacı veya yabancılar, ulus devletin orijinal toplumları ile karşı karşıya gelmekte ve devletin yukarıda sayılan diğer fonksiyonları da tehdit edebilmektedir. Habermas da (2002, s. 14) bu konuya dikkate çekmektedir. Bu problem, göçmenler ve diğer yabancıların ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan mekanizmalara dikkati çekmektedir. Etnik, kültürel ve sosyal olarak artan bir şekilde ayrıışan ve farklılaşan bir geleneksel toplumda ulusal ideolojinin uygulayıcıları tarafından en çok tercih edilen yöntem asimilasyon

olmaktadır. Ancak asimilasyon da her zaman tek ve geçerli bir çözüm olarak iş yapmamaktadır. Göçmenlerin topluma entegrasyonu sorunu, farklı kültürel uygulamalar sebebiyle bir dizi zorluğu da beraberinde getirmektedir. Bu noktada modern devletin karşılaştığı yeni sorunları çözmeye çalışırken, köklü ve uzun süredir var olan fikirler ve politikalarla onların önemini unutmamak gereklidir. Zira bunlar hâlihazırda var olan toplumun devlet hakkındaki düşünce ve beklentilerini şekillendirmektedir. Şunu da unutmamak gerekir ki, devletler kendilerine yöneltilen tüm eleştirilere rağmen hala uluslararası ilişkilerdeki en önemli aktörlerden biridir ve uluslararası hukuktaki temel referans noktasıdır (Uygun, 2003, s. 19).

Küreselleşen yeni dünyadaki devlet, bölgesellik, egemenlik ve sekülerlikten kaynaklanan bazı kurumsallaşmış imtiyazlarının bir kısmını kaybetmiştir. Bu durum bir sorun olarak görülebilir ancak günümüzde devletin karşılaştığı sorunların kaynağını bu kurumsal imtiyazlar değil de mevcut küresel değişimler sonucunda ortaya çıkan çok kültürlülük oluşturmaktadır. Bunun sonucunda sadece uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık sebebiyle değil, aynı zamanda toplumun da daha heterojen hale gelmesi ve kendi içerisinde ayrışması nedeniyle, devlet yekpare karakterini kaybetmektedir. Ekonomik ve güvenlik sebeplerin tetiklediği küresel boyuttaki göç olgusu sonucunda ulus devletleri oluşturan toplumlar etnik ve kültürel olarak karışık hale gelmiştir. Bu göçlere en fazla maruz kalan bölgeler tipik bir eritme potası haline gelmektedir. Sürecin sonunda ise yeni kimliklerin ortaya çıkacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Devletler bu durumlarla baş etmek için asimilasyon politikaları tercih etseler de mevcut durum artık asimilasyonla çözülebilecek durumu aşmıştır. Zira siyasi ve kültürel şartlar değişmektedir ve ulus devletin kendisi zayıflatan küresel sürece adapte olması da gerekmektedir (Kongar, 2001). Devletin sınırları içerisinde yaşayan toplum, artan ayrışma bir yana, her geçen gün daha heterojen, açık ve kozmopolit hale gelmektedir (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 56).

Milli ideolojilerin toplumun çağdaş kimlik sorunlarına çözüm bulma ihtimali klasik asimilasyon politikası ile sınırlanmış gözükmektedir. Bu sebepten dolayı şartlar sorunlara çözüm bulmaktan ziyade sorunları daha kronik hale getirme ve çözümsüzlüğe mahkûm etme potansiyeline sahiptirler. Demokratik bir sivil toplum ideali şu anda evrensel bir hale gelmiş olsa da sosyal kültürdeki gelişim farklılıklarından kaynaklanan kısıtlama ve sınırlamalar toplumların birleşmesini zorlaştırabilir (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 56-57).

Seküler devlet düşüncesi ayrıca dünya genelinde din ve inanç alanında yaşanan canlanma nedeniyle sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Artan göç olgusu da bu durumu güçleştirmektedir. Yeni bir sosyal ve kültürel ortama giren, bazen de dışlanan göçmen kitlesi aradığı çıkış yolunu maneviyatta arayacaktır, doğal olarak. Gelişen bu durum sebebiyle çok kültürlülük konusuna da değinmek bir mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

21. Yüzyılın başlarında seküler *raison d'etat* ile seküler milliyetçilik arasında karşılıklı irtibat geçmiştekine kıyasla daha az önemli görülmekte, hatta zaman zaman da sorgulanmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan sorun, yeni kurulan devletlerin ve toplumlarının aynı ülkeyi paylaşıyor olmalarıdır. Çok kültürlülük sebebiyle homojen bir kültürel model oluşturulamamaktadır. Göçmenler, sığınmacılar ve iş gücü piyasasının uluslararası hale gelmesi kültürel farklılaşmayı arttırmaktadır. Buna Küreselleşme de destek vermektedir (Zizek, 2001, s. 145-175; Kymlicka, 2003, s. 147-169; Akçe ve Vurucu, 2010, s. 13-42; Durdu, 2010, s. 27-50; Modood, 2014; Kymlicka, 2018, s. 81-91).

Siyaset alanında ise çok kültürlülük farklı sosyal ve etnik grupların kendi kolektif kimliklerini muhafaza etme talebini beraberinde getirmektedir (Kymlicka, 2007). Bu noktada sorun halini alan konu ise geleneksel ulus devletin çok kültürlülüğün icaplarını yerine getirirken zarar görmeden nasıl dönüştürüleceği ve birleştirici görevini ifa etmeye devam edeceğidir (Kabat-Rudnicka, 2011, s. 57).

Küreselleşme ve uluslararasılaşma sürecinin etkisiyle sosyo-kültürel bölgeleri birbirinden ayıran sınırlar belirsiz hale gelmektedir. Bu soyut sınırlar coğrafi bölge sınırlarına göre çok daha kolay bir şekilde geçilebilmektedir (Schipper, 2003: s. 145-147). Burada akıllara gelen soru, postmodern gerçeklik ve şartların yeni dönemin icap ve gereklerini dönüştürebilecek kadar güçlü müdür olmaktadır. Bu şartların günümüzdeki değişimi yönlendirdiği görülmektedir. Bununla birlikte sürecin henüz yeni ve tamamlanmamış olması yüzünden gelecekteki durumu tahmin etmeye çalışmak için henüz çok erkendir.

Sonuç

Modernizm sonrası dönemde devlet ve devletin karşılaştığı tehditlerle ilgili olarak çalışma kapsamında değinilen konular dikkate alındığında uluslararası ilişkilerde devletin değişen rolü ve konumunun daha büyük ve genel kapsamlı bir değişimin parçası olduğu görülmektedir. Bu değişimler çok yönlüdür ve tarihi, siyasi, ekonomik ve sosyal, kültürel süreçlerin bir sonucudur. Küreselleşme süreci ile özdeşleştirilen karşılıklı bağımlılık, eş zamanlı olarak entegrasyon ve ayrışma süreçleri geleneksel devlet kurumlarını etkilemekle kalmamış, nosyonlar ve siyaset felsefesini de dönüştürmüştür. Bu sayılanlar modern devleti şekillendiren unsurlar arasında olduğu için önemlidir. Devletin monolitik karakterine atfen ulusal ortamda cereyan eden değişimler ve bunun sonucunda devletin karşısına çıkan sorunlar devleti zayıflatmakta ve organizasyon yapısını bozmaktadır. Bu değişim sonucunda uluslararası ortamda devletin, devlet dışı örgüt ve kurumlar, çok uluslu şirketler gibi yeni rakipleri ortaya çıkmıştır. Bu şirketlerin bazılarının yıllık geliri çoğu küçük ve orta büyüklükteki devletin bütçesinden fazladır.

Uluslararası sistemde yaşanan değişimler sonucunda devletler yeni Westphalia sonrası siyasi ortama da uymak zorunda kalmıştır. Bu yeni uluslararası siyasi ortamda devlet küresel sistemin tek bileşeni değildir. Otoritesini yeni ortaya çıkan aktörlerle paylaşmak zorunda kalabilmektedir. Bu yeni uluslararası ilişkiler ortamı,

teknolojik değişim ve gelişmenin de etkisiyle yeni siyasi fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Devletler de bu yeni Westphalia sonrası uluslararası sistemde egemenlik, milli çıkar gibi temel kabullerini rezive etmek ve değişen şartlara uydurmak zorunda kalmaktadır.

KAYNAKÇA

Agnew, J. (2005). Sovereignty regimes: Territoriality and state authority in contemporary world politics. *Annals of the Association of American Geographers*, 95 (2), 437-461.

Agnew, J. (2009). *Globalization and sovereignty, beyond the territorial trap*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Akça, G. ve Vurucu, İ. (2010). Çok kültürlülük tartışmaları, toplumsal bütünlük kaygısı ve yeniden milletleşme (Kazakistan Halkı Asamblesi örneği). *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (24), 13-42.

Akgül Durakçay, F. ve Eylemer, S. (2022). Avrupa Birliği'nin demokrasi teşviki: Temel stratejiler ve yaklaşımlar. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21 (1), 1-42.

Appadurai, A. (2001). *Globalization*. Durham NC: Duke University Press.

Armaoğlu, Fahir (1999). *20. yüzyıl siyasi tarihi* (11. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Aydın, O. (2015). İnsan hakları hukuk ve insancıl hukuk çerçevesinde terörle mücadelede işkence yasağı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 20, 595-626.

Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünyada çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-17.

Bağçe, H. E. (1999). Küreselleşme, devlet ve demokrasi. *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4), 3-14.

Bakan, S. ve Tuncel, G. (2012). Küreselleşme'nin ulus devlet üzerindeki etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 51-66.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme-toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baylis, J., Smith, S. and Owens, P. (2001). *The Globalization of world politics: An introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press.

Beşe, E. (2001). *Avrupa Birliği açısından terörle mücadele ve insan hakları* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Black, J. (2003). European warfare and the military revolution. *History Review*, 24 (3), 43-51.

Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal devletin sonu mu? *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 173-197.

Brahman, E. (2005). *New threats and new actors in international security*. New York: Palgrave Macmillan.

Camilleri, J. A. and Falk, J. (1992). *The end of sovereignty? The politics of a shrinking and fragmenting world*. Aldershot: Edward Elgar Publishing.

Can, N. (2005). *Siyaset felsefesi problemleri* (1. Baskı). Ankara: Elis Yayınları.

Castells, M. (2000). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Castells, M. (Ed.) (2004). *The network society: a cross-cultural perspective*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing.

Castells, M. (2010). Globalisation, networking, urbanisation: Reflections on the spatial dynamics of the information age. *Urban Studies*, 47 (13), 2737-2745.

Cebeci, K. (2008). Küreselleşme bağlamında ulus devletin egemenlik gücünün dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, 19 (71), 23-39.

Cheung, Y-W. and Friedman, D. (2009). Speculative attacks: A laboratory study in continuous time. *Journal of International Money and Finance*, 28 (6), 1064-1082.

Clark, I. (2001). Globalization and the post-cold war order. J. Baylis and S. Smith (Eds.), *The Globalization of world politics- An introduction to international relations içinde* (s.635-647). New York: Oxford University Press.

Croxton, D. (1999). The Peace of Westphalia of 1648 and the origins of sovereignty. *International History Review*, 21 (3), 569-591.

Çulha Zabcı, F. (2013). Yeni savaşların gizli yüzü: Özel askeri şirketler. *Mülkiye Dergisi*, 28 (243), 21-48.

David, C-P. (2000). *La guerre et la paix, approches contemporaines de la securite et de la strategie*. Paris: Presses de Sciences Po.

Dicken, P. (2005). *Tangled webs: Transnational production networks and regional integration*. Spaces 2005-4. Marburg: Philipps-University of Marburg.

Dicken, P. (2007). *Global Shift: Mapping the changing contours of the world economy* (5. Baskı). Londra: Sage Publications.

Durdu, Z. (2010). Küresel siyaset ve çökkültürçülük. *Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 27-50.

Ener, M. ve Demircan, E. (2006). Küreselleşme sürecinde yeni devlet anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 198-218.

Esgin, A. (2001). Ulus-devlet ve Küreselleşme'ye ilişkin bazı tartışmalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 185-192.

Finer, S. E. (1975). State and nation-building in Europe: The role of the military. C. Tilly (Ed.), *The formation of national states in western europe içinde* (s. 105-108). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Friedman, T. L. (2005). *The world is flat: A brief history of the twenty-first century*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford CA: Stanford University Press.

Giddens, A. (2000). *Runaway world: How Globalization is reshaping our lives*. New York: Routledge.

Gözübüyük Tamer, M. (2020). Küreselleşme ve ulus-devlet ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69), 775-785.

Granville, J. (2003). Crime that pays: The global spread of Russian Mafia. *Australian Journal of Politics and History*, 49 (3), 446-453.

Gross, L. (1948). The Peace of Westphalia: 1648-1948. *The American Journal of International Law*, 42 (1), 20-41.

Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletlerin akibeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.

Hakyemez, Y. Ş. (2004). *Mutlak monarşilerden günümüze egemenlik kavramı* (1.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Hamburger, P. (2002). *Separation of church and state*. Londra: Harvard University Press.

Hardt, M. and Negri, A. (2000). *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.

Hardt, M. and Negri, A. (2004). *Multitude: War and democracy in the age of empire*. New York: The Penguin Press.

Hardt, M. and Negri, A. (2009). *Commonwealth*. Cambridge MA: The Belknap Press of the Harvard University Press.

Held, D. (1991). Democracy, the nation-state and the global system. *Economy and Society*, 20 (2), 138-172.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., and Perraton, J. (1999). Contents and introduction. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., and

Perraton, J. (Eds.), Global transformations, politics, economics and culture içinde (s. 1-30). Stanford CA: Stanford University Press.

Held, D. and McGrew, A. (Eds.) (2007a). *Globalization theory: Approaches and controversies*. Oxford: Polity Press.

Held, D. and McGrew, A. (2007b). *Globalization/Anti-globalization: Beyond the great divide*. Cambridge: Polity Press.

Hirst, P.Q., Thompson, G. and Bromley, S. (2009). *Globalization in question*. Cambridge: Polity Press.

Hüseyin, S. (2006). Uluslararası ilişkilerde Küreselleşme olgusu ve ulus-devlet kavramını yeniden düşünmek. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3 (9), 89-124.

Hobbes, T. (1651-2010). *Leviathan or the matter, forme and power of a common-wealth ecclesiasticall and civill (Rethinking the Western tradition)*. Londra: Yale University Press, Reprint Edition.

Ilgen, T. L. (Ed.) (2003). *Reconfigured sovereignty: Multi-layered governance in the global age*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

İşten, İ. (2019). *Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Sınırlandırılması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Jackson, J. H. (2003). Sovereignty-modern: A new approach to an outdated concept. *The American Journal of International Law*, 97 (4), 782-802.

Jha, P. S. (2006). *The twilight of the nation state: Globalisation, chaos and war*. Londra: Pluto Press.

Kabat-Rudnicka, D. (2011). The state in the face of the challenges of postmodern times. *Athenaeum*, 29, 39-59.

Keyder, Ç. (2001). Globalleşme ve devlet. M. Koray (Ed.), *Küreselleşme ve ulus-devlet içinde* (s. 135-149). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.

Keyman, F. (2006). Küreselleşme, uluslararası ilişkiler ve hegemonya. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3 (9), 1-20.

Kılıçoğlu, M. E. (2022). Rus gönüllü savaşçılar ve Rusya’da özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 635-648.

Klein, N. (2001). *No logo*. Londra: Flamingo.

Klein, N. (2007). *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York: Picador.

Klein, N. and Levy, D. A. (2002). *Fences and windows: The front lines of the globalization debate*. New York: Picador.

Kratochwil, F. (1986). Of systems, boundaries, and territoriality: An inquiry into the formation of the state system. *World Politics*, 39 (1), 27-52.

Kymlicka, W. (2003). Multicultural states and intercultural citizens. *Theory and Research in Education*, 1 (2), 147-169.

Kymlicka, W. (2018). Liberal multiculturalism as a political theory of state-minority relations. *Political Theory*, 46 (1), 81-91.

Konak, N. (2011). Ekonomik Küreselleşme ve ulus-devlet: Kuramsal yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 28 (1), 149-164.

Kongar, E. (2001, 26 Nisan). *Küreselleşme bağlamında Türkiye*. Ege Üniversitesi, İzmir. https://www.kongar.org/makaleler/Izmir_konusmasi.php

Lacher, H. (2006). *Beyond Globalization: Capitalism, territoriality and the international relations of modernity*. Londra: Routledge.

Larkins, J. (2010). *From hierarchy to anarchy: Territory and politics before Westphalia*. New York: Palgrave Macmillan.

Lütem, İ. R. (1947). *Egemenlik kavramı ve Devletlerarası Hukuk*. Ankara: Sakarya Basımevi.

Majone, G. (1996). The European Community as a regulatory state. Academy of European Law (Ed.), European Community Law (içinde s. 321-419), The Hague/Boston/London, Kluwer Law International/Martinus Nijhoff Publishers/Florence, Academy of European Law, European University Institute.

Malanczuk, P. (1997). *Akehurst's modern introduction to International Law* (7th rev. Ed). Londra-New York: Routledge.

Marko, J. (2006, September, 22-23). *Constitutional Aspects of Sovereignty and the Institutional Structures of States in Pluriethnic Countries*. Conference on Constitutional Aspects of Sovereignty in the State Structure of Multi-ethnic States, European Commission For Democracy Through Law, Chisinau, Moldova.

McGrew, A. G. and. Lewis P. G. (Eds.) (1992). *Global politics: Globalisation and the nation-state*. Cambridge: Polity Press.

Mengi, E. (2014). *Güvenlik bağlamında Avrupa Birliği (AB), NATO ve ABD ilişkileri: AGSK'DAN ODGP'ye geçiş*. (Yayınlanmamış doktora tezi).2014, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Modood, T. (2014). *Çok kültürcülük, bir yurttaşlık tasarımı* (İ. Yılmaz, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Obstfeld, M. and Rogoff, K. (1995). The mirage of fixed exchange rates. *The Journal of Economic Perspectives*, 9 (4), 73-96.

Ohmae, K. (1990). *The borderless world: Power and strategy in the interlinked economy*. Londra: Collins.

Ortaylı, İ. (1999). *Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar*. Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri (23-27 Mart 1998), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara.

Osiander, A. (2001). Sovereignty, international relations, and the Westphalian myth. *International Organization*, 55 (2), 251-287.

Özkıvrak, Ö. ve Dileyici, D. (2001). Globalleşme, bölgeselleşme, mega rekabet ve Türkiye. *Dış Ticaret Dergisi*, 20, 134-162.

Prakash, A. (2001). The East Asian crisis and the globalization discourse. *Review of International Political Economy*, 8 (1), 119-146.

Phillpott, D. (1999). Westphalia, authority and international society. R. Jackson (Ed.), *Sovereignty at the Millennium içinde* (s. 144-167). Massachusetts: Blackwell Publishing.

Phillpott, D. (2001). *Revolutions in sovereignty: How ideas shaped modern international relations*. Princeton: Princeton University Press.

Rasler, K. (1985). War making and state making: Governmental expenditures, tax revenues and global wars. *American Political Science Review*, 79 (2), 491-507.

Rodrik, D. (1997). *Has Globalization gone too far?* Washington, DC: Institute for International Economics.

Rousseau, J. J. (1984). *A discourse on inequality*. Londra: Penguin Books.

Sassen, S. (1998). *Globalization and its discontents: Essays on the new mobility of people and money*. New York: The New Press.

Sassen, S. (2006). *Territory, authority, rights: From medieval to global assemblages*. Princeton NJ: Princeton University Press.

Sassen, S. (2007). *Sociology of Globalization*. New York: W. W. Norton & Co.

Sassen, S. (Ed.) (2007). *Deciphering the global: Its scales, spaces and subjects*. New York: Taylor & Francis Group.

Singer, P. (2002). Corporate warriors: The rise of the privatized military industry and its ramifications for international security. *International Security*, 26 (3), 186-220.

Skocpol, T. (1993). War and the development of modern national states. *Sociological Forum*, 8 (4), 57-71.

Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and its discontents*. New York: W. W. Norton & Company.

Şen, Faruk. (2008). *Globalleşme sürecinde milliyetçilik trendleri ve ulus devlet*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Şen, İ. G. (2010). *Doğrudan demokrasi, kurumlar, hukuki ve siyasi sorunlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Teschke, B. (2003). *The myth of 1648: Class, geopolitics, and the making of modern international relations*. Londra: Verso.

Tilly, C. (1975). *The formation of national states in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.

Uygun, O. (2003). Küreselleşme ve değişen egemenlik anlayışının sosyal haklara etkisi. *Anayasa Yargısı*, 19 (1), 11-45.

Weber, M. (1919). *Politik als beruf*. München-Leipzig: Verlag von Ducker & Humblot.

Wolf, M. (2004). *Why Globalization works*. New Haven: Yale University Press.

Yılmaz, S. (2007). 21'inci yüzyılda güvenlik alanının yeni sivil aktörleri: Özel askeri şirketler ve kontratçı firmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (6), 43-71.

Zhussipbek, G. (2009). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın tanımı ve düşünsel arka planı. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 5 (19), 71-88.

Zizek, S. (2001). Çok kültürlülük ya da çok uluslu kapitalizmin kültürel mantığı. *Defter*, 44, 145-175.

